Antun Pilepić

Masonstvo protiv Katoličke Crkve

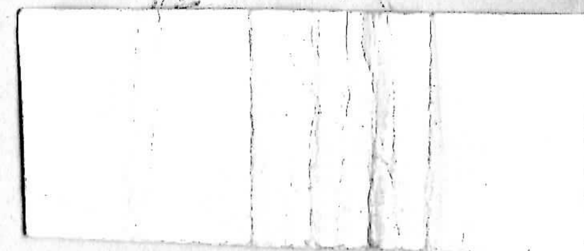
Uz molbu da se ocijeni

auktor

Dr. Antun Pilepić

MASONSTVO PROTIV KATOLIČKE CRKVE

SPLIT 1935

LEONOVA TISKARA

Nabavlja se kod Hrvatske Knjižare - Split

Može se tiskati!

Split - Dobri, 23 maja 1935.

Fra Stanko Petrov,
cenzor z. o. s.

K br. 1450/35.

Neka se tiska!

Od Biskupskog Ordinarijata

Split, 24 maja 1935.

Biskupski Delegat:
Kan. Vicko Fulgosi s. r.

KAZALO

Predgovor

Događaji, koji su prethodili zauzeće Rima po vojsci kraljevine Italije god. 1870, nisu nego jedna epizoda u ratu što se od početka svijeta vodi između tamnih sila Pakla i Svjetlosti Neba. Tko nije uvjeren da ta borba postoji, neće nikada pravilno tumačiti razvoj svjetske povijesti. U ovoj radnji, koju sam pred pet godina prikazao bogoslovskom fakultetu u Zagrebu kao doktorsku disertaciju, i koju sam kasnije upotpunio novim podacima, nastojao sam da otkrijem konce kojima zeleni Masonski Zmaj, koji vodi sve protukršćanske sile, nastoji upravljati hodom čovječanstva. Knjiga svršava propašću papinske svjetovne vlasti. Čovjek u tom času kao da vidi pred sobom samo gusti dim revolucije, u kojem se jedva razabiru obrisi ruševina papinskog Rima. Oko tih ruševina pijane rulje, kojima upravlja štapić Velikog Meštra, proživljuju časove orgija, opite nadama da sviće zora novoga poganskog vijeka. Masonska Loža triumfira a moć Krista je skršena...

Ne potsjeća li nas ovaj prizor na onaj što se pred devetnaest vjekova odigrao na Kalvariji?

Ali kao onda, tako kasnije pa i ovom prigodom Katolička Crkva je iskrsla iz garišta uvijek mlađa i jača. Njezini su se neprijatelji još jednom prevarili. I nasljednici onih vladara koji su naredili svojim pretstavnicima da ostave diplomatske lože na dan proglašenja Papine neprevarljivosti, sada hodočaste u Vatikan i klanjaju se neprevarljivom Papi.

To je zato što su porazi u Kristovu djelu prolazni, a pobjeda vječna.

Ali ta pobjeda, u vremenu, traži da katolici budu na okupu, duhovno i fizički, da se ne boje borbe, nego je prihvate i vode kao Kristovi vojnici.

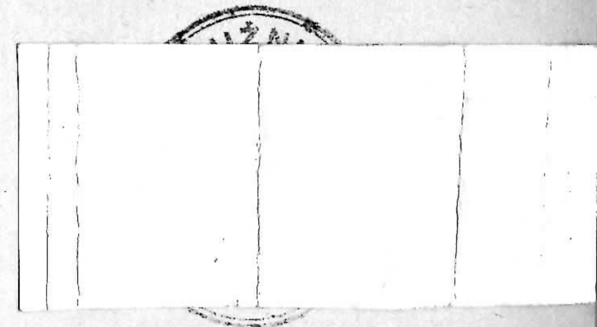
PISAC.

Žena i zmaj

»I znak veliki pokaza se na nebu: žena... I pokaza se drugi znak: veliki, riđi zmaj... I progonio je zmaj ženu... i razgnjevi se na ženu i otide da zametne rat s potomstvom njezinim...« (Otkrivenje sv. Ivana, gl. 12.)

»Das eigentliche, einzige und tiefste Thema der Welt- und Menschengeschichte, dem alle übrigen untergeordnet sind, bleibt der Konflikt des Unglaubens und Glaubens.«

(Gœthe: »Dichtung und Wahrheit«.)

Sukob dviju sila u povijesti

Godine 324 prije Krista, iza kako je Aleksandar Macedonac bio zadivio svijet svojim pobjedama i svojom do tada neviđenom moću, posla iz Suze Grcima edikt, u kojemu je tražio da ga prime među bogove. Premda su se neki protivili, Grci su udovoljili želji Velikog Cara, te su slijedeće godine poslali k njemu u Babilon poslanstvo, koje mu se poklonilo i priznalo ga bogom.

Nije to bio ni prvi ni zadnji pokušaj da se moćni vladar uvrsti među stanovnike neba, iza kako su ljudi u tmini poganstva zaboravili na Božju objavu. Messina[1]) potsjeća na pripovijedanje Herodota (II, 53), da su Homer i Heziod (u X i IX vijeku pr. Kr.) stvorili za Grke bogove, dali im imena i oblike te odredili im polje rada. Kasnije je težnja ljudskog uma, koji uvijek traži uzroke, stvorila filozofiju. Ona je stala tražiti počelo, kojim bi se, pomoću samog razuma, tumačio postanak svijeta. Filozofi su počeli naučavati da su tvarna počela, voda, vatra, zrak, božanstva koja imaju um i iz kojih su se razvile sve stvari. Pošto nije bilo teško uvidjeti da čovjek upravlja i da se on služi takvim »božanstvima«, nije ni bilo daleko do proglašenja samog čovjeka »bogom«. Sofiste su u V vijeku učili da je čovjek svemu mjera. Slabići su izmislili, vele, religiju i državne oblike na svoju obranu. Čovjek jak i svijestan — moderno bi ga nazvali »Nadčovjekom« — ne treba tih spona. To je bila njihova nauka. Još je samo trebalo da se takvi »nadljudi« riješe tih veza, da se podignu na prijestolje, odakle su njihovi predi srušili Božanstvo, te da sami postanu bogovima. Veleumi Sokrat, Platon, Aristotel su neko vrijeme zadržali grčku filozofiju na klizavom putu. Ali već Stojici u III vijeku uče da *mudrost čini čovjeka Bogom*. Narodni junak ili mudar vojskovođa i državnik mogli su se dakle bez zapreke proglasiti bogovima. Pa i u vrijeme kad se u siromašnoj betlehemskoj štalici rodio Sin Djevice, na rimskom je prijestolju sjedio »božanski« August.

---

[1]) »L'apoteosi dell'uomo vivente e il Cristianesimo«. Civiltà Catt. 17 VIII 1929.

Kršćanstvo je imalo da uspostavi red u odnošajima između Boga i čovjeka. Zato se moralo uhvatiti u koštac s poganstvom. Iza krvave borbe, koja je trajala u samoj Evropi deset stoljeća, uspjelo mu je da ponovno vrati čovjeka na njegovo mjesto, da čovjek prizna da je stvorenje. Bogu pak Stvoritelju bila je priznata sva vlast »na nebu i na zemlji«.

Ovo stanje nije dugo trajalo. Već u XI i XII vijeku po Kr. pojavljuje se opet poganstvo pod krinkom humanizma. Evo njegove nauke: Treba da se i čovjeku priznavaju njegova prava. Glavno je pravo sloboda. Najprije sloboda u književnom radu i na polju lijepe umjetnosti, kasnije na polju umnog raspravljanja. Zato se humanizmu ne sviđa stroga logika skolastičke filozofije, koju je kat. Crkva od Aristotela preko sv. Tome prihvatila, te se on na nju obara. Išlo se korak dalje. Sloboda čovječjeg razuma nije doskora mogla trpjeti niti veze koje joj je nametavalo kršćanstvo sa svojim dogmama. Čuvarica tih dogma bila je Rimska Naučavajuća Crkva. Wicliff neće da je priznaje, već proglasuje da je sv. Pismo jedini izvor vjere. Jan Hus udara jače na Petrovu stijenu. Papa nema svoje vlasti od Boga - uči - već od careva. Zato mu je mogu carevi, t. j. državna vlast, i oduzeti. Ljudi, veli, su izmislili posluh prema crkvenim poglavarima. Nije dugo trebalo, te Luter ide korak dalje i proglasi Papu Antikristom.

Njemački su carevi već prije toga nastojali da obore Papinstvo silom oružja. Nisu uspjeli. Njemački se rasfratrica i odmetnik sada nadao da će ga oboriti silom razuma. On je naučavao, da svatko ima pravo da po svojem shvatanju tumači sv. Pismo, kako ga Duh Sveti izravno nadahnjuje. Crkva, vidljiva i naučavajuća, nije dakle potrebita. Tu vidimo jasno obrise gigantske borbe kojom čovjek hoće da se revanšira za poraz što ga je pretrpio kad je Konstantin Veliki Milanskim Ediktom god. 313 oborio poganstvo. Sada hoće ponovno da skine s prijestolja Boga u osobi Njegova Namjesnika na zemlji te da sam zasjedne Njegovo mjesto. I dne 10 studenoga 1793 Pariz je na samom početku velike Revolucije, koja je proglasila »Prava čovjeka« (Les Droits de l'homme), vidio podivljalu svjetinu, koja je jednu javnu bludnicu u triumfu vodila u Katedralu Naše Gospe, proglasila ju »Božicom razuma«, postavila joj Propelo pod noge, prikazivala joj tamjan i pjevala joj pjesme na čast.[2]) Prije 2117 godina grčki se narod klanjao po svojim pretstavnicima u Babilonu Aleksandru Velikomu. Sada su se krvnici koji su vladali Francuskom, klanjali

[2]) »Der stille Krieg der Freimaurerei«, str. 198.

goloj propaloj ženi. »Napredak« Čovječanstva možemo najbolje mjeriti razlikom između cara Aleksandra i pariške prostitutkinje. Dvije hiljade i sto godina prije Grci su proglasili bogom umnog i sretnog Vojskovođu: na kraju XVIII vijeka po Kr. prosvjetitelji Francuske, učenici Voltaira, Rousseau-a, d'Alemberta, prigibaju koljena pred izgubljenom ženom! Tako se osvećuje odmetništvo od Boga.

Wicliff je bio odvalio kamen, a Luter ga je dalje valjao. Put kojim se taj kamen kotrljao, bio je prečesto omašćen krvlju. Nije moglo da bude drugačije. Svojom naukom o opravdanju čovjeka po vjeri, svojom osudom dobrih djela, uništenjem auktoriteta, širenjem mržnje, Luter je podigao najveću revoluciju u svjetskoj povijesti, koja još danas ne da čovječanstvu da miruje. Podivljanje ćudoređa preuzelo je u Reformaciji takav mah, da se sam Luter često i gorko tužio: »Ljudi su prije bili opsjednuti od jednog vraga, a sada su opsjednuti od sedam vragova.«[3]) A da je Reformacija pod krinkom blještavih parola o »Slobodi« bila uistinu pokret za uništenje one prave slobode, koju je Krist svijetu donio, svjedoči nesumnjivi Döllinger, oštri protivnik Katoličke Crkve i utemeljitelj »Starokatoličke« sljedbe, koji u svojem djelu »Kirche und Kirchen« piše: »Povjesnički nije nimalo opravdana tvrdnja da je Reformacija pokret za uvedenje slobode savjesti. Istina je, da upravo protivno stoji. Za sebe su doista Luteranci i Kalviniste tražili tu slobodu, ali da je brane ondje gdje su oni bili jači, nije im nikad palo na pamet.«[4])

No geslo »Sloboda« i »Slobodoumnost« bilo je ipak uzvitlano kao zastava u borbi proti Katoličkoj Crkvi. Engleski i francuski filozofizam u XVII i XVIII vijeku prihvati tu lozinku, da se u ime »razuma« i »znanosti« bore proti Božjoj objavi i Katolicizmu.

Temelj nove filozofske škole bijaše subjektivizam. Kartezije udari ovaj temelj jedan vijek kasnije otkako je Luter započeo svoj reformatorski pokret. Temeljnom svojom zasadom: »*Cogito, ergo sum*« — mislim, dakle postojim — što je izreče Kartezije, otvorilo se široko polje subjektivističkom umovanju[5]), koje uči da čovjek upoznaje stvari ne onako kako one jesu u sebi, već kako ih on pojmuje.

Što je Kartezije započeo, drugi su dalje nastavili. Kant je modernoj filozofiji za uvijek onemogućio pristup do stvari same na

[3]) Dr. Hanns Rost: »Der Protestantismus und die Kultur« u »Die Allgemeine Rundschau« 1929, br. 19.
[4]) Izdanje München, 1861, str. 68.
[5]) »Hrvatska Straža« god. V, str. 266.

sebi: »*Die Ding an sich.*« Čovjek ima u sebi, uči Kant, misaone oblike, iz sebe stvara ideje i pojmove, objektivna spoljašnost nema kod toga ništa. Umstveni se subjektivizam morao sada dosljedno razviti do onoga apsolutnog idealizma što ga izražavaju u svojim sistemima Fichte, Schelling i Hegel. Čovječja misao ne samo da je najveća realnost: ona je stvarajući izvor svake realnosti. Logični pojam, jedino što je vječno, dolazi do svijesti u čovjeku: čovjek je radi toga sâm Bog. Duh koji u nama živi, jest duh vječnosti, koja ne poznaje trenutaka niti priznaje individualnoga stanja. Čovjek je roda božjega, čovječji je duh božji duh. Mi smo ljudi s Velikim Bićem jedna cjelina. Mi smo bog! To su riječi holandeškoga masona N. J. Mouthaan-a.[6])

Ove su teorije doskora stupile na polje života. To je bilo naravno. Ali novo poganstvo, poganstvo Humanizma, našlo je na svom putu, kao i staro poganstvo, Katolicizam, katoličku Crkvu, naime društvo sastavljeno od članova koji su priznavali svojim poglavarom Papu, »vidljivog Krista na zemlji«. Taj je pak poglavar bio sada istodobno vladar jedne države. Praktična se dakle borba imala razvijati u dva smjera. Francuski su Enciklopedisti uzeli za geslo: Écrasons l'Infâme — Zgnječimo Zloglasnoga! Ali do Krista, koga su htjeli zgnječiti, mogli su doći jedino preko lješine Papinstva. Trebalo je dakle, po dobrim načelima borbe, usredotočiti strijele protiv Pape. Kratkovidni je materijalizam mislio da sva moć papinstva leži u njegovoj svjetovnoj moći. Kad Papa bude bez svjetovne moći, mišljahu, prestat će i njegova duhovna vlast. Tu moć treba dakle srušiti. U toj borbi će im najbolje poslužiti najnovija nauka o »nacionalitetu«. Neće se samo boriti za slobodu pojedinca, već i slobodu narodâ, koji ne mogu da budu pravo slobodni ako nijesu i ujedinjeni pod vlastitim vladarima. Ova će teorija, moderna i blistava, zastalno namamiti i dobre katolike, koji nisu dosta spretni da otkriju duh laži u buri »svetog« oduševljenja. I boreći se proti papinskoj vlasti, oni će (kao n. pr. Rosmini) misliti da služe Bogu i Crkvi. S druge strane radit će bezvjerstvo oko rušenja samog Katolicizma, vjere u Krista i u Boga. Ova će se borba voditi po načelu bratstva i demokratizma, vječnom načelu francuske revolucije. I tu će se koji katolik pomamiti za ovim krasnim riječima, ali svakako će se oko tog gesla okupiti sve ono što »slobodno« misli na polju znanosti i umjetnosti, na polju ekonomskom i socijalnom. Tu će opet »viši« navaljivati na vjeru u ime »napretka«, a niži, masa, u ime socijalne pravde.

[6]) »Rimski Katolik«, g. 1894. str. 142.

Jedni za druge neće možda znati, pače pobijat će se koji puta međusobno; njihovi će se interesi križati, ali svi će se naći skupa, makar i nesvijesno, kad ih bude tajanstvena ruka »Gospodara svijeta« vodila na juriš protiv Krista. Takav je bio program, što ga je »čovjek« sastavio, da ponovno obori Boga.

Spomenuli smo »tajanstvenu ruku«. Je li ovo realnost ili izmišljotina?

»Gotovo svi su povjesničari francuske Revolucije osjećali — piše Browson — da je u onom vijeku vladala neka usudna sila... Iste su se pojave opažale god. 1848. Svuda se je javljala neka nevidljiva vlast, koja je vidno djelovala... Francuska i Evropa bile su magnetizovane.«[7])

»Onaj koji ne promatra površno pojave nove i najnovije povijesti, već istražuje njihove dublje temelje, uvijek će dospjeti do jednog središta, iz kojeg izbija strahovit duh našega vremena... To je strašni sistem, koji temeljito zavađa duhove i srca. Neka se proučavaju socijalne, političke i vjerske struje: naći će se da sve dobivaju svoj otrov iz istoga izvora. Ima doduše i drugorazrednih izvora, iz kojeg blatne vode teku u glavni rukav, ali oni su uvijek i samo sitnice.«[8])

I zaista, koji je bio glavni cilj filozofskih pokreta XVIII i XIX vijeka? »Svaka pozitivna religija koja nadmašuje naravno, puko je krivovjerstvo«, pisao je Tindal. A Wolf (Fridrik August) je učio, da »treba pretvoriti kršćanstvo u čisto čovječanstvo«, a to je helenstvo, t. j. poganstvo Grka. Humanizam, geslo »Bog i Narod«, išao je za tim, kako priznaje Mazzini, da »eliminira« Papinstvo.

Koji je bio cilj revolucijonarnih političkih pokreta? Pruski ministar Falk je to jasno izjavio u državnom saboru: »Svi se protestanti moraju sabrati oko zastave podignute proti Rimu, jer je taj rat samo nastavak onoga što ga je Reformacija započela proti Katolicizmu. Proti Rimu i proti svećenstvu, to je naše geslo, to je naša molitva. Borimo se kao junaci, rušimo Rim i Papinstvo!«[9])

A što su htjeli apoštoli socijalizma i komunizma? God. 1894 priznao je Ledru-Rollin: »Mi socijalisti imamo jednog jedinog neprijatelja — Katolicizam.«[10])

[7]) »L'esprit frappeur« gl. 11. Vidi »R. K.« 1896. str. 8.
[8]) »Der stille Krieg der Freimaurerei«. Vorrede.
[9]) Frenzel: »Deutsche Kämpfe« (»Rimski Katolik« 1894. str. 31).
[10]) Longhaye: »Suis - je Français?« p. 114 (»R. K.« 1896. str. 9).

U svom djelu »Système des contradictions économiques« Proudhon pozdravlja »Sotonu kao prijatelja, koga napadaju svećenici i kraljevi. Sotona oplođuje rad, od njega dolazi čovječanstvu sav blagoslov; Bog je ludost, Bog je tiranstvo i bijeda, Bog je zlo! Zato van s njime! Gospodstvo nek ide Sotoni.«[11]) A poznat je usklik masona Carducci-a: »Zdravo, Sotono, ti buno, osvetnička silo Razuma! Tebi neka se dižu naš tamjan i naše želje. Pobijedio si Jehovu svećenika.« (»Himna Sotoni«.)

Bakunin, otac današnjeg boljševizma, piše jednako jasno: »Na našoj strani stoji revolucija, stoje oni koji radikalno niječu Boga, nadnaravni red, princip auktoriteta ... Da naša reforma bude čvrsta, ona mora posvuda izbrisati i zadnji trag uspomene na božanstvo... mora uništiti princip auktoriteta sa svim svojim vjerskim, političkim, ekonomskim i socijalnim posljedicama, da se uzmogne na njegovu mjestu razvijati čovječja sloboda, jedino na temelju međusobnog rada, znanja, uzajamnog poštovanja, pravednosti i jednakosti.«[12])

Sve se dakle struje života onog doba slijevaju u jedno konačno ušće: u negaciju Boga i u podizanje čovjeka na Božje mjesto. Ruski boljševizam najbezobzirnijom silom dovršuje posao što ga je započeo Humanizam a formulirao Protestantizam. »Oslobađa« čovjeka od Boga i obitelji. Ali budući da je čovjek kad je prepušten sam sebi, zvijer, podjarmljuje ga kolektivizmu, općenitosti, državi-bogu[13]), onako kao što su ga nacijonaliste u prošlom vijeku podjarmili naciji-državi-bogu. Nema ništa novoga pod suncem!

---

[11]) Gl. 6. 9. (»R. K.« 1896. str. 8).

[12]) Mi smo nažalost svjedoci kako boljševizam oživotvoruje ovaj program u nesretnoj Rusiji. Poredi »La théologie politique de Mazzini et l' Internationale« I, p. 4 ss. (»R. K.« 1896, str. 9). — Bakunin, Rus, koji je bio skupa s Garibaldijem, Košutom, Klapkom i drugima član »Međunarodnog Revolucijonarnog Udruženja«, osnovanog u Londonu po Mazzini-u, prisustvovao je »Slavenskom Kongresu« u Pragu god. 1848. i sudjelovao kod tamošnjeg Duhovskog ustanka. Češka omladina, vođena od revolucijonara, mislila je da radi za svoj narod i Slavenstvo. Uistinu je radila za rušitelje svake narodnosti.

[13]) Francuski komunistički pisac André Gide ovako je nedavno pisao u »La Nouvelle Revue Française«: „Htio bih da se čuje moj povik simpatije prema Sovjetskoj Rusiji. Htio bih da dosta dugo živim, da vidim uspjeh onog ogromnog nastojanja, uspjeh što ga želim sa svom dušom. Vidjeti što može dati Država bez vjere (a govori o duši!), društvo bez ograda. Vjera i obitelj su dva najgora neprijatelja napretka." (Dossiers de l'Action populaire, 10. VII. 33.)

Međutim, i ateizam, i potpuna sloboda razuma i čovječjeg djelovanja, i uništenje socijalno-ekonomskog poretka našle su na svom putu k Bogu i Papinstvu još jednu zapreku: Državu. Ne možda zato što je država branila interese vjere, pogotovo vjere katoličke. Ne, jer od akadskog kralja Naram-Sima, koji je živio više od 2600 godina prije Krista, i koji je prvi u povijesti, u koliko je poznato, tražio da mu se iskazuje božanska čast, preko Nabukodonozora, Aleksandra i Nerona, starog i sredovječnog cesaropizma sve do filozofâ francuske i talijanske revolucije i do Mussolinija, Hittlera i dr., država nije marila za dobro vjere, već za sebe. No ipak, i tražeći sebe, ona je bila oslon vjere i Crkve: 1. jer je bila uvjerena da je mnogo lakše vladati ako religijozni motivi uplivaju na poslušnost podanika; 2. jer je u najtežim časovima računala na moć vjerskog momenta; 3. jer je božanski auktoritet, na kojemu je osnovana vlast vjere i Crkve, često služio vladarima da ojača njihov auktoritet. I tako su veze između Crkve i Države — koja je sve do francuske revolucije bila utjelovljena u Monarhiji — izvirale iz same naravi obiju vlasti. Ljudska ih je slabost često još više jačala. Nije dakle čudo što su oni koji su vodili borbu protiv Katolicizma, smatrali potrebitim da istodobno vode borbu proti Državi, ili tačnije proti Monarhiji. Pošto su htjeli uništiti Boga, izbrisati njegovo ime s lica zemlje i iščupati ga iz srdaca ljudskih, trebalo je oboriti također sve ono što je bilo u vezi sa vjerom. Da temeljitije unište Vrhovni Auktoritet, trebalo je da unište svaki auktoritet, da tako ostane jedan jedini vladar na zemlji: čovjek; jedan jedini izvor prava: razum; jedan jedini cilj: neograničena sloboda.

Tako isto govorio je napasnik u zemaljskom raju našim praroditeljima: »Bit ćete kao Bog!«

Čovjek - bog, Humanizam, trebao je da pobijedi — Boga - Duha, Kršćanstvo.

Slobodno Zidarstvo i Vjera

Za takav opsežan posao nisu dostojale knjige filozofa, lokalne bune ni nastojanje pojedinaca ili grupa oduševljenih pristaša borbe protiv Krista. Tu je trebalo postaviti temelje jednoj velikoj svjetskoj organizaciji, koju bi vodili ljudi svijesni i sposobni, ali koja bi obuhvaćala i šire narodne slojeve — masu. Nije trebalo da masa znade što radi ni kamo ide. Trebalo je naći način da je se vodi, a da ona sluša. I zato je trebalo pronaći za tu masu razne f r a z e, razna g e s l a, razne prividne ciljeve, tako da bi svatko mogao pristati uz ovaj golemi pokret i raditi u njemu s uvjerenjem da radi za svoje vlastite ideale ili na svoju korist.

Tu je zadaću preuzelo na se Slobodno Zidarstvo ili Masonstvo. Nije jasno kada je Masonstvo nastalo. [M a ç o n (čitaj mason) znači francuski »zidar«, a f r a n c »slobodan«. Framason je dakle isto što slobodni zidar.] Glasovita Kölnska isprava iz god. 1535., na kojoj su potpisani veliki Luterov prijatelj Melanchton kao brat »slobodnozidarskog bratstva« i Coligny, poglavica francuskih Hugenota, tvrdi da je već prije god. 1440. postojalo udruženje pod imenom »Ivanovo bratstvo«, a od ove godine »Ivanov red slobodnih zidara«; od god. 1535. pak unaprijed »Slobodno zidarsko bratstvo«. »Negde u XVI vijeku osnovali su (zidari) društvo, kojem je bio cilj bez obzira na vjeru i narodnost širiti čistu čovječnost.«[1]) God. 1717., 24. juna (na Ivanje), londonske su se masonske »lože« ujedinile u »Veliku Ložu«. Taj se događaj zbio u pivarni »Goose and Gridiron«. Tada se Velika Loža počela izrazitije reformirati u ateističkom i socijaldemokratskom smislu nastojanjem fizičara Desaguliers, teologa James Andersona i Jurja Payne i pod uplivom deističke filozofije.

»Kölnska isprava« sadržaje ovaj plan rada u vjerskom pogledu:[2])

„1. Ponajprije, neka se u raspravama ne priznaje da se radi o dogmama, već j e d i n o o p i t a n j u ć u d o r e d n e n a u k e, premda su one bile u prvom redu i poglavito dogmatska pitanja.

[1]) »Slobodno Zidarstvo«, Novi Sad, Minijaturna Biblioteka 1928., str. 22 (pisac nepoznat).

[2]) »Der stille Krieg«, str. 10.

2. Crkva se meće u isti red sa sektama.

3. Prava istina nije ni u kat. Crkvi ni u sektama. Ona se nalazi isključivo kod malenog broja upućenih, t. j. kod starih Slobodnih Zidara, koji su se odijelili od Kat. Crkve (por. Lessing: »Nathan der Weise«).

4. Ali i kod ovih glavna je nauka ona o krepostima. Zato je vjersko vjerovanje ludost, igračka glupe gomile.

5. Ova nauka o krepostima nije objavljena, nego prirođena ljudskoj naravi.[3])

6. Katolička je Crkva okužena poganskim zabludama, okaljana krivim naukama, zato je ona Majka svih razdora u čovječanstvu i nikad neće biti u stanju da daje mir svijetu.

7. Zato se obvezuje svatko ko se upućuje u Tajnu Nauku, da će se svim sredstvima boriti protiv Katoličke Crkve, da se uzmogne tek preko najizrazitijeg Humanizma osnovati Mir i Dobrobit među narodima."

»Ustav« modernog Slobodnog Zidarstva bio je predložen od Andersona i Desaguliersa u Londonu god. 1717. i prihvaćen god. 1723. »Ustavna knjiga«, izdana od Andersona u Frankfurtu god. 1723., određuje ovako: »Mason je dužan da opslužuje naravni zakon, te ako razumije svoju dužnost, on neće biti niti glupi bezbožnik niti bezvjerski razuzdanik... U protivnosti s prvašnjim vremenima... masoni će se obvezati da slijede samo onu vjeru u kojoj se svi ljudi slažu, ostavljajući svakomu njegovo uvjerenje[4]), pripadat će naime onoj najstarijoj katoličkoj (t. j. općenitoj) vjeri, koja nalaže da budu dobri i vjerni ljudi od časti i pravde, koji opslužuju o p ć e n i t o p r i z n a t e ć u d o r e d n e zapovijedi Razuma.«[5])

[3]) Prema tomu, ne trebamo tražiti da nam kakvo božanstvo zapovijeda kako moramo živjeti, nego je jedino pravilo ono što je »prirođeno« ljudskoj naravi. Naravno tu nema govora o dužnostima prema Bogu ni o sv. čistoći, dvije glavne stvari koje »humanizam« ukida.

[4]) Nepoznati auktor »Slobodnog Zidarstva« priopćuje istu misao na str. 60: »Slobodni zidar... ako ispravno shvaća Kraljevsku umetnost, neće biti niti bezbožnik niti bezverac. Veroispovedanje prepušta se slobodi savesti. Pored vere u Boga na prvo mesto ističe se ispunjavanje etičkih i moralnih postulata, k o j i s u z a j e d n i č k i u s v i m r e l i g i j a m a.«

[5]) V. također C. C. 7. I. 1911. — Ovi nam citati jasno pokazuju vezu između Masonstva i Naturalizma ili Deizma, kako su ga naučavali Herbert of Cherbury i Rousseau, te koji se kasnije pretvorio u ateizam francuskih Enciklopedista. Vidimo također kako je »razum« postao izvorom ćudoređa, iza kako je za Reformatore bio jedino pravilo vjere. Zanimljivo je također konstatirati kako ovdje nalazimo fundamentalnu notu Kantizma, koji ne mari za vjerske dogme, već svu važnost religije svađa na m o r a l n i zakon.

U to se doba Masonstvo raširilo u Irskoj (1731) i u Škotskoj (1736), gdje su osnovane lože posebnog »škotskog« obreda. Presadilo se i u Francusku, gdje su najprije cvjetale lože škotskog obreda. God. 1743. osnovala se »Grande Loge«, kojoj je prvi veliki meštar grof de Clermont, od kraljevskog roda. Trideset godina kasnije konstituirao se »Grand Orient«, uz koji je dalje postajala »Velika Loža« i Savez loža škotskog obreda. No »Grande Loge« zvala se u prvom početku »Velika engleska Loža u Francuskoj«, a škotskom direktorijumu u Francuskoj bio je velikim meštrom od g. 1772. unaprijed Ferdinand od Brunswicka. Četiri godine kasnije »Grand Orient« sklopio je s njime savezni ugovor. Ovo jasno dokazuje odakle je Masonstvo importirano u zemlju Sv. Ljudevita i tko je vršio upliv na nj sve do francuske Revolucije.

U vjerskom pogledu francuske su se Lože držale uputa gorespomenute »Ustavne knjige«, izdane upravo u doba kad se Slobodno Zidarstvo počelo razvijati u Francuskoj. Bilo je među masonima ljudi, i to među najreprezentativnijim, koji su se dičili svojim katoličkim uvjerenjem i životom. Dosta spomenuti Ivana Krstitelja Willermez-a, prije člana »Velike Lože«, kasnije ustanovitelja Lionske Velike Lože, još kasnije poglavica »martinista« u Lyonu i »Grand Profès« cijelog škotskog obreda u Francuskoj. Najkarakterističniji je pak slučaj slavnog spisatelja Josipa de Maistre, muža katoličkog života, poslanika Sardinije u Petrogradu, kasnije (1754—1821) pretsjednika Velike Pisarne (Grande Chancellerie). Kad je vojvoda od Brünswick upravio na sve Lože nekoliko pitanja, na koja su morala odgovoriti prije masonskog Kongresa u Wilhelmsbadu, de Maistre je bio član pariške lože »Iskrenost«. Bio je tada u 29. godini života (g. 1782). No budući nije bio zadovoljan s odgovorom svoje lože, upravio je u svoje ime Vojvodi spomenicu, u kojoj razvija svoje misli u pogledu uloge što je mora igrati Slobodno Zidarstvo. Što se tiče vjere, evo što piše Joseph a Floribus (to je njegovo masonsko ime) iza kako je učinio dugu digresiju o starim poganskim tajnama: »Budući da je istina rezultat borbe raznih mišljenja među sobom (filozofska nauka o tezi, antitezi i sintezi!), dozvoljeno je da se borimo protiv tvrdnje neke braće, koja hoće da nadovežu masonstvo s grčkom i egipatskom inicijacijom (upućivanje u vjerske tajne). Dokažimo da nismo novi ljudi, ali stvorimo si jasnu genealogiju, koja neka bude nas dostojna. Vežimo se napokon s Evanđeljem i ostavimo ludosti Memfisa (Memfis, egipatski hram). Vraćajmo se prvim vijekovima Svetog Zakona... Kopajmo crkvenu starinu. Pitajmo Oceve jednoga za drugim.

Dokažimo da smo kršćani. Idimo pače još dalje: prava vjera ima mnogo više od 19 vjekova. — Ona se rodi onaj dan kad se dan rodi. — Vraćajmo se počelu stvari i dokažimo da naš sistem spaja primitivne istine s novim darovima velikog Popravitelja (Réparateur).«

De Maistre predlaže da se traži od kandidata (prvi stepen) da ovako ispovijeda svoju vjeru: »Izjavljujem svojom čašću, da tvrdo vjerujem u opstojnost Boga, u opstojanje i besmrtnost duše, u kazne budućeg života, *a ne isključujem druge istine svoje vjere, o kojima me nitko ne pita.*« — De Maistre-a nije dakako smetalo što su Voltaire, grditelj Krista, Diderot, Renan, Condorcet i drugi slični njima bili članovi loža.[6])

Ova se profesija vjere na dlaku poklapa s deističkom naukom i Andersonovim »Ustavom«. No ona je tako sastavljena, da će je neoprezni ili nepoučeni katolici potpisati. Pod maskom nekih maglovitih načela ona širi čisti vjerski indiferentizam.

No »katolik« de Maistre nije zadovoljan. Mason mora da dalje prouči vjersko pitanje. Za brata »drugog stepena« on traži da mora »odlučno priznati božanstvo Isusa Krista i istinu njegove objave«. Braća trećeg stepena treba da idu još dalje te da riješe »tjeskobne poteškoće« koje se susreću u katoličkoj vjeri, da traže »objavu objave« te uzlaze do jednog »transcendentalnog kršćanstva«. Pape su doduše bili osudili tajne sekte, osobito Slobodno Zidarstvo: Klement XII. bulom od 18. IV. 1738. bio je udario crkvenim kaznama njihove članove, a Benedikt XIV. bio je dne 18. III. 1751. potvrdio ove kazne. Ali za de Maistra je Papa koji se je bio pozvao na framasunsku Tajnu, pogriješio; »navalio je na tvrđu sa slabe strane. Ova tajna nije drugo nego čin naravnog prava.«[7])

I tako imamo tipičnog katolika-framasuna, koji se s jedne strane diči svojom vjerom, ali komu s druge istina nije objavljena niti je naučava Crkva, već je ona rezultat rasprava i proučavanja, dakle Razuma; koji ispovijeda vjeru, koja je stara, veli, koliko i svijet, ali koja može da se slaže i s drugim (t. j. krivim) uvjerenjima ili vjeroispovjestima (kao da istina ne bi bila samo jedna!), te komu je Papa neupućeni čovjek, jer nije, valjda, proučio »objavu objave« niti dospio do »transcendentalnog kršćanstva«. De Maistre uz to bavio se spiritizmom, a visoko

---

[6]) Usporedi Sr. Stojkovića »Slobodno Zidarstvo«, Zagreb, str. 78.

[7]) Études, Paris, 5. X. 1926.

je cijenio filozofske radnje uvaženog masona Claude de St. Martina, poglavice »Martinista«, nazvanog »le Philosophe inconnu«, koji je također nastojao da bude dobar kršćanin. De Maistrova pojava nam razjašnjuje psihologiju t. zv. »liberalaca«.

Tko proučava rad tajnih sekata u Evropi, opaža da su one bile s početka obzirne prema vjeri u katoličkim zemljama: u Francuskoj, u Italiji, u Austriji, u Bavarskoj. Primjeri navedeni iz Francuske govore nam jasno. Među talijanskim masonima dosta nam je spomenuti Mazzinija, Giobertija, Cavoura, Mamiani-a, o kojima ćemo kasnije govoriti. Za krajeve njemačkog jezika svjedoči nam Brunner (»Mysterien der Aufklärung in Österreich«, Mainz, 1869) da je s početka vrijedilo za pravilo, da pravi Mason ne dira u dogme te izvanjski poštuje svaki vjerski oblik. »Na početku se je činilo, da su austrijski slobodni zidari revnovali samo *za prosvjetu i za pobijanje zloporabe i ljudskih ustanova u Crkvi.* Počelo se dirati u stare običaje, zapovijedati u stvarima obreda, išlo se dalje obarajući se na crkvenu stegu, rušeći dotadašnje ženidbeno zakonodavstvo, napokon se imalo pobijediti *borbom protiv celibata svećenstva i razorenjem temelja kršćanske države.*«[8])

Novosadska propagandistička brošurica »Minijaturne Biblioteke« ovako tumači ovaj rad: „Masonerija nastoji, da zbriše predrasude i konvencionalne razlike među ljudima, da zbriše fanatizam i praznoverice i međusobne razmirice (u vjerskim stvarima; dakle prema krilatici: »sve su vjere dobre«). Zato je njoj sloboda savesti svetinja, tolerancija protiv predrasude dužnost (str. 51). Duh, koji se začeo u masoneriji, poništio je mnoge srednjevekovne ustanove i zastarjele poglede na svet i život" (str. 56). Jasno je da te »srednjevekovne ustanove«, »zastarjeli pogledi« i »predrasude« znače Katolicizam. To se napokon i jasno kaže na str. 35: „Tiranija, - veli se - nazadnjaštvo i nacionalni šovinizam gonili su masonstvo. To je bilo u daljoj prošlosti vlast papina i ultramontanska Španija." Dakle »tiranija i nazadnjaštvo«, to je — Papa!

Mason A. Pike, koji je u drugoj polovici XIX. vijeka izdao ritualne knjige za masonske anglo-amerikanske lože (»Morals and Dogma« i »The Inner Sanctuary«), uči: „Masonska vjera jest univerzalna vjera, koju nas uče priroda i razum. Prava, vječna, općenita objava jest ona, koju nalazimo u vidljivoj prirodi." (»The Inner Sanct.« IV, 1870, str. 127.) „Masonstvo nije vjera,

[8]) »Der stille Krieg«, str. 9.

već rađe universalni ćudoredni zakon primijenjen ljudima bilo koje veroispovjesti." (»Morals and Dogma«, p. 161, 718.) [9])

U slijedećem ćemo se članu vratiti na ovog uvaženog masonskog auktora, govoreći o teorijama Masonstva prema državi.

Otvorenije su pisali i radili masoni u drugim krajevima ili prilikama. Citirat ću samo neke stvari. Veliki generalni inspektor 33. stupnja, časnik franc. velikog Orijenta, Veliki Meštar filosofskog savjeta Kadoš, Dolina pariška i t. d., brat L. Th. Juge izdavao je od god. 1839. do 1843. »Le Globe«, masonsku reviju. U toj reviji Juge zagovara među ostalim jednu raspravu napisanu od engleskog brata Nash-a u »The Free-masons Quarterly Review«, u kojoj se kaže: »Sada stojimo pred zadnjim nastupom *staropoganskog svijeta, koji još jedamput stupa u broj protiv svog nasljednika (t. j. protiv Kršćanstva).*« I onda razlažući razvoj vjerske ideje u masona veli: »Došlo se do nauke, da Krist ne može da bude nikakav bog, nego samo biće viših pogleda, filosof, mudrac, dobročinitelj ljudskog roda; vidi se da su čudesa kao nemoguća . . . odbačena.« »Protiv vjerovanja Rima i tadanje čitave Evrope« (u vrijeme kad je Masonstvo nastalo) drže »da postoji samo jedan Bog, *koji se istovjetuje i vječan je sa svim onim što postoji* (panteizam!), koji se ne može dijeliti u više osoba, koji ne podleži ljudskoj bijedi, koji prema tomu niti je umro niti može umrijeti« (kao Krist!) [10])

Mason dr. A. Drechsler u svom djelu: »Kirchenlehre und Ketzerglaube«[11]), što ga je preporučila leipziška masonska revija

[9]) C. C. 6. V. 1911. Ovo isticanje ćudoređa života protiv vjere razuma, koje je glavno oružje Masonstva, jest ujedno glavno sredstvo kojim protivnici svrhunaravnog kršćanstva hoće da ga utuku. Tako je i u kolovozu 1933. na proslavi 1100-godišnjice prve kršćanske crkve u Njitri, u Slovačkoj, pročitana poslanica predsjednika Čehoslov. republike, u kojoj g. Masaryk veli: „Podvucimo, da je kršćanstvo u duhu svog osnivača u prvom redu religija aktivne ljubavi prema bližnjemu." (Što ne stoji, jer je kršćanstvo u prvom redu religija aktivne ljubavi prema Bogu: »Ljubi Boga svim srcem svoijm i t. d. To je prva i najveća zapovijed«, reče Isus Krist.) „U vremenu prelaza i nespremnosti u svim područjima naše crkve (u množini, t. j. katolička, husitska i druge) će veću vagu polagati na moral i na taj način suzbijati pretjerano strančarstvo: nitko, tko pristaje uz kršćanstvo, ne smije propovijedati mržnju." U istom je smislu pisalo antiklerikalno ljubljansko »Jutro« prigodom dijamantne mise nadbiskupa Jegliča (30. VII. 1933). Masonsko geslo se, svijesno ili nesvijesno, svuda ispoljava: »Za vjeru nije nas briga, to je privatna stvar. Mi tražimo etiku, moral, i to onaj moral, koji je zajednički svim religijiama.« To znači moral što ga stvaraju ljudi prema svojim načelima i strastima. To nije nikakav moral, već ne-moral.

[10]) »Der stille Krieg«, str. 66—69.

[11]) »Crkvena nauka i krivovjerje«, v. »Der stille Krieg«, str. 184.

»Latomia« (4. svezak), piše: »*Protestantizam je u vjerskom obziru samo polovina onog što je Slobodno Zidarstvo.* Protestantizam smatra da je Bog objavio čovječanstvu neke istine, a razum mora da ih udesi. U Slobodnom Zidarstvu naprotiv, Razum ne samo da udešava vjeru, već *daje sadržinu vjere.*« Dakle Razum je bog.

Godine 1854. (za masone g. 5854.[12]) priredio je Veliki Orijent u Bruxelles-u blagdan ljetnog solsticija. Tom je prigodom Veliki Meštar Verhægen održao svečani govor, u kojem napada organizirane katolike kao »tamnu Ligu neznanja i tlačenja«, rad katoličke Crkve kao rad »Zablude i Laži«; društvo Sv. Vinka Paulskoga, kaže, piše na svojoj zastavi »Humanitet«, koja je riječ u ustima tih ljudi »prevara«[13]). On pozivlje Masone na čvrstu organizaciju za »Slobodu nauke« (istraživanja). »Tada neka slobodno dođu ljudi koji bacaju prokletstva na Slobodno Zidarstvo (t. j. Papa i biskupi). Neka pokušaju borbu. Sinovi pravog svijetla će tada baciti u vječnu tamu one vječne rugače ljudskog duha, one nepomirljive neprijatelje prave sreće Čovječanstva.«[14])

I dr. Milan Prelog, u svojoj »Istoriji Slobodnog Zidarstva« kad govori o rovarenju romanskih Masonerija protiv Rima, izričito kaže da je to »zacijelo bilo na korist čitavog čovječanstva« (podcrtano). Zatim priznaje da je »Slobodno Zidarstvo naročito u romanskim zemljama izvršilo dio rada, što ga je u germanskim zemljama izvršila Reformacija. Za ove je zemlje Slobodno Zidarstvo bilo najznatnija pojava, u kojoj je borba protiv klerikalne nadmoći... za etičkim ili religioznim individualizmom našla svoj izražaj.«[15])

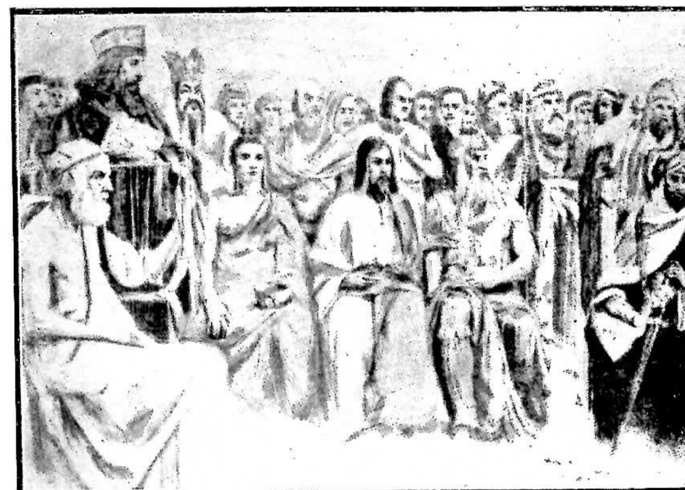
Iz odlične zagrebačke revije »Život« (veljača 1926.) navest ćemo napokon nekoliko citata, koji će još bolje rasvijetliti ciljeve Masonstva: „»Mi framasuni moramo konačno porušiti katoličanstvo« (Bull. du Grand Orient de France, 1895, p. 168). G. 1900. međunarodni framasunski kongres u Parizu zaključi: »Nije dosta boriti se protiv upliva klera; više valja srušiti ratilo, kojim se služi kler, a to je sama vjera« (Congrès intern. de

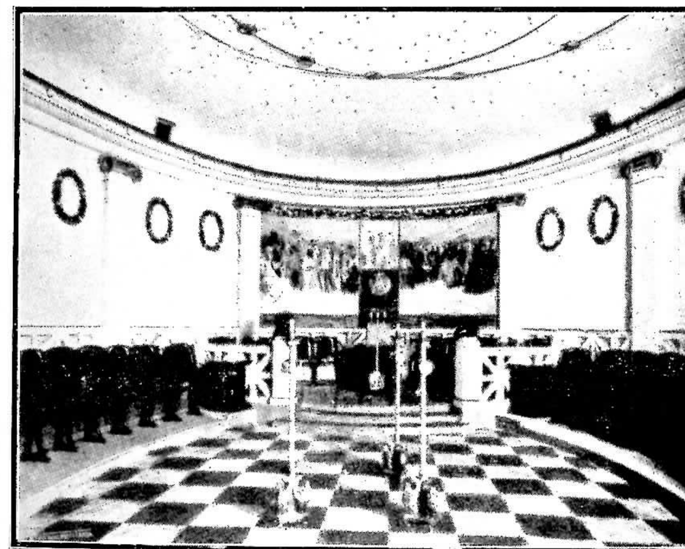
[12]) Kad je naime g. 1723. uveden Andersonov »Ustav«, uvela se također savremena masonska era te na pročelju ustava čitamo: »In the year of Masonry 5723« (u godini Masonstva 5723). Držali su naime, da je svijet stvoren prije toliko godina, a htjeli su pokazati i time da za njih Krist i kršćanstvo ništa ne znače, te da se vraćaju vjeri ljudskog roda u vrijeme njegova početka.

[13]) Znademo dakle odakle duva vjetar, koji hoće uništiti ne samo kulturne, već i karitativne i vjerske organizacije kat. Crkve ili priječiti njihov rad.

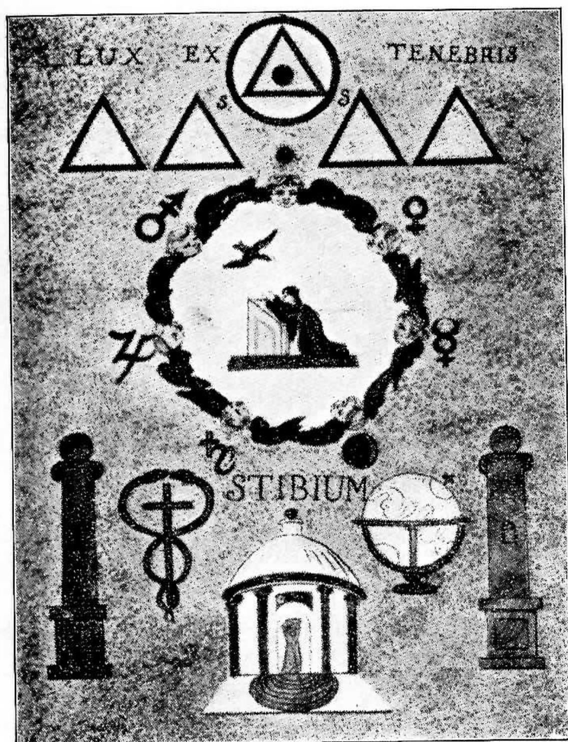
[14]) »Der stille Krieg«, str. 216—222.

[15]) Poredi »Hrvatska Straža« god. 1929., novembar.

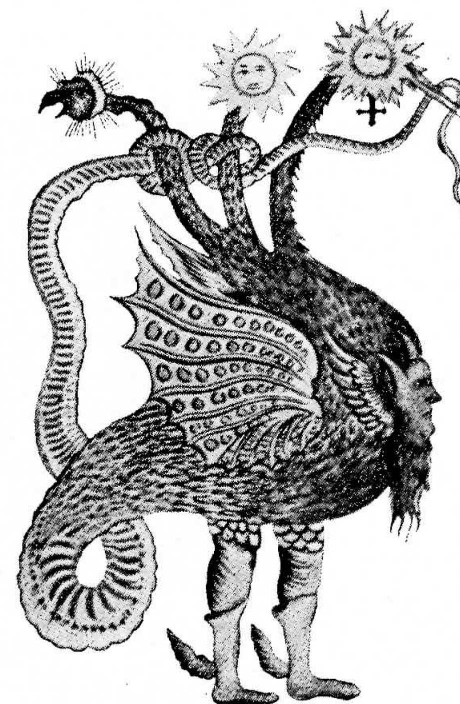

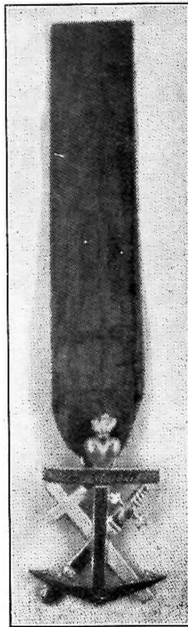
Hram Velike Lože »Libertas« u Zagrebu, u ulici Mošinskoga.
Dolje: nutrina. Gore: lijeva slika »oltara« gdje su prikazani skupa: Buda, Isus, Mojsija, Muhamed.
(Klišeji »Hrvatske Straže«.)

Sag jedne ruske Lože.
(Iz djela: Lehnhoff, »Politische Geheimbünde«.)

Iz masonske knjige »Rosenkreuzera«: »Tractatus singularis ad Theologiam, Philosophiam et ad Scientiam.«
(Lehnhoff, »Politische Geheimbünde«.)

Masonski počasni znakovi Pavla Pestel-a,
ruskoga »dekabriste«, vođe »Saveza za oslobođenje« (početkom 19. vijeka) i član Petrogradske Lože »Sphinx«.
(Lehnhoff, »Politische Geheimbünde«.)

Paris, p. 102). Isti je zaključak međunar. framasunskog sastanka u Ženevi g. 1903: »Svi framasuni širom svijeta treba da pobijaju zajedničkog neprijatelja. Taj neprijatelj, koga moramo pobijati, jest p a p i n s t v o sa svojom stražom: Isusovcima« (Congrès int. de Genève, p. 35). Framas. međunar. sastanak u Bruxellesu g. 1904 izjavljuje: »Framasonerija nikoga ne smatra za neprijatelja, osim p a p u« (Convent intern. de Bruxelles, 1904, p. 43). »Ne zaboravimo, da s m o m i p r o t u - c r k v a. Nastojmo u našim ložama, da srušimo upliv vjerski, pa pod kojim oblikom on se pojavio« (Congrès régional A. G. F. M. de l'Est de France, Belfort, 1911, 25—28 mai). »Katolicizam se i framasonerija isključuju; gdje jedan slavlje slavi, tamo drugi mora da iščezne« (»Alpina«, organ istoimene švicarske lože, 1918, siječanj). »Čuvajmo energično slobodu savjesti za svakoga, ali se ne ustručajmo vojevati protiv svih vjera, jer su one pravi neprijatelji čovječanstva« (Bull. Convent Grande Loge de France, 1922, p. 198)."

Naravno, da takve stvari Masoni niti kažu niti pišu za javnost. »Brat« Sr. Stojković u svojem »Slob. Zidarstvu« str. 43 slov. prijevoda piše: »Poznato je, da slob. zidari štuju Boga i da je iz njihovih loža isključena rasprava o vjeri... Slob. Zidarstvo i Kršćanstvo obuhvaćaju jedno drugo i rade jedno za drugo.« Ali zato svaki mason treba da čuva n a j s t r o ž u t a j n u o onome što se radi i odlučuje u ložama. To priznaje i Stojković (str. 35). Na obranu te tajne slobodni zidari moraju kad stupaju u više redove lože, položiti razne strašne ali donekle i smiješne prisege, kao n. pr. onu koju je u br. 47 god. 1933. donijela zagrebačka »Hrv. Straža«: „Kunem se imenom Najvišega Neimara svih svjetova, da ne ću nikada izdati tajna, znakova, hvataja, nauka ni običaja zidarskih i da ću o tom uvijek šutjeti. Obećajem i kunem se Bogom, da ne ću o tom nikada ništa odati ni pismom, ni znakom, ni riječju ni migom (!), da ne ću o tom nikada ništa pisati, dati u tisak, da ne ću nikada ništa razglasiti od onoga, što mi je do sada povjereno i što će mi se još u buduće povjeriti. Ja se obvezujem i podvrgavam ovoj kazni, ako ikad riječ pogazim: *Neka mi pale usne usijanim gvožđem, ruke neka mi se odsijeku, glavu neka mi odrube, a truplo objese u loži, kad se bude primao drugi brat na sramotu moje nevjere, a za primjer drugima. Poslije neka mi tijelo spale a pepeo u vjetar bace, da ne ostane trag uspomene na moje izdajstvo.*"

Tu prisegu nije nitko demantovao, a nije uostalom ni malo nevjerojatna kad sličnih prisega čitamo u knjigama izdatim od samih masona, n. pr. u djelu Lennhoffa »Politische Geheimbünde« str. 128 (Amalthea-Verlag, Wien): Veliki Meštar tumači onomu

koji hoće da postane »vitez Thebes-a«, da je njegova dužnost kazniti Judu, najvećeg izdajicu. »Jesi li pripravan - pita ga zatim - da žrtvuješ svoj život ako ustreba kazniti izdajicu? Dakako da je zločin namazati ruke ljudskom krvlju. Ali ima iznimaka kad postoji sveta dužnost, da se predaje Gospodaru zaboravi uspomenu izdajnika.« Kod tog obreda kandidat je imao lice pokriveno, na čelu je imao trnovu krunu. Kad je položio prisegu, stave mu u ruku bodež, zatim mu skinu koprenu i on ugleda pred sobom na smokvi obješenog Judu.

Kakvim zvučnim riječima ovi ljudi puni humanitarnosti, ljubavi i trpeljivosti znadu označiti ubojstvo!*)

---

*) Dobro je ovdje spomenuti, da se ciljevi Masonstva potpuno poklapaju sa ciljevima Židovstva. U jednoj zanimljivoj studiji što ju je dr. A. Homer objelodanio u londonskom »The Catholic Herald« (listopad 1933) pod naslovom »Židovstvo i Boljševizam«, nalazimo neke za našu stvar važne citate. »Jewish World« je n. pr. pisao 9 II 1883: »Veliki je ideal Židovstva ... da cijeli svijet upije židovsku nauku i da sve odijeljene rase i religije iščeznu u universalnom Bratstvu Naroda, u stvari u većem Židovstvu.« Naravno, tu smeta najviše kršćanstvo, zato ista revija piše 15 III 1923: »Bitno, Židovstvo je protukršćansko.« Bernard Lazare, Židov, u svom djelu »L'Antisémitisme« je pisao: »Židov nije zadovoljan da dekristijanizira, on požidovljuje, on uništava katoličku i protestantsku vjeru, on potiče na vjerski nehaj, ali nameće onima od kojih ruši vjeru, svoje nazore o svijetu, o moralu i o životu: on radi na oživotvorenju svoje stoljetne zadaće: na uništenju religije Krista.«

Ovi su citati vrlo poučni radi veza između Židovstva, Masonstva i Boljševizma. (Poznato je da Židovi formalno vladaju u boljševičkoj Rusiji. »The Jewish Chronicle« 4 III 1919 je pisala: »Ideali boljševizma se u mnogim točkama slažu s najljepšim idealima Židovstva.«) Svi ti pokreti sa raznim ekspoziturama Pen-, Rotary- i sličnih klubova stvarno služe Ideji Sotone, koji hoće da ruši Krista.

Slobodno Zidarstvo i Država

Kako su različita mišljenja i rad Masona u pogledu vjere, osobito kršćanske, ili tačnije katoličke, tako su isto jeguljasti njihovi odnošaji prema državi i narodima. Vidjeli smo da je prvi veliki meštar »Grande Loge« u Parizu bio burbonac grof de Clermont. Cavour je bio jedan od kaponja talijanskog Masonstva; Napoleon Bonaparte i kraljevi od njega stvoreni, Napoleon III, Louis Philippe u Francuskoj, španski kralj Karlo III, pruski Fridrik Vilim II, ruski car Aleksandar I, njemački car Franjo I, srpski knez Mihajlo i kneginja Natalija, bili su članovi loža, a da ne spomenem engleske kraljeve, osobito Jurja IV i Edvarda VII te mnoge druge vladare i državnike.

S druge strane, tko proučava povijest i podzemni rad Slobodnog Zidarstva, dolazi do uvjerenja da je taj rad uperen protiv Monarhije, protiv reda u državi, protiv auktoriteta.

U aprilu g. 1785. venecijanski su Inkvizitori otkrili u jednoj Loži onog grada »Skraćeno pravilo Masonstva«, u 12 člana. U tom pravilu je u glavnom rečeno, da je svrha Slobodnog Zidarstva iskorjenjenje svećeništva i carstva, koja priječe ljudsku slobodu. Zato u ložama vlada zakon tajne, i to pod prijetnjom smrti. Član 11 tumači da je ova tajna apsolutna i nepovrediva, koja se ne smije izdati nijednoj »ni svećeničkoj ni državnoj vlasti, jer one moraju da budu razorene i uništene«. Ali u svrhu da se tajna bolje skriva, »treba uvijek isticati načelo: *nihil contra legem, nihil contra fidem, nihil contra bonos mores* — ništa protiv zakona, protiv vjere ni protiv moralnih zakona«.[16])

Albert Pike (Pajk), koji je god. 1870. postao »Velikim Komendatorom Vrhovnog Masonskog Savjeta« u Charlestonu, središtu Masonerije Škotskog Obreda za visoke stupnjeve 19—30 (»The Inner Sanctuary« IV, 1867, str. 474, 479, 547), navađa da »Vitez Kadoš« (30. stupanj) mora pogaziti papinsku tijaru i kraljevsku krunu. Time se on osvećuje papin-

---

[16]) C. C. 18. V. 1891., koja citira Barruela: »Mémoires pour servir à l'étude du Jacobinisme.«

stvu i kralju, koji su dali pogubiti Molay-a, Velikog Meštra Templara i »apostola istine i prava čovjeka«. Osvećuje se tim, što će nastojati »da oslobodi ljudski rod ropstva civilnog despotizma i duhovne tiranije«.[17])

Paul Dudon je napisao u pariškim »Études«[18]) jednu studiju gdje na temelju priznanja historičara pa i samih masona utvrđuje da je Slobodno Zidarstvo vodilo cijeli pokret, koji je urodio francuskom revolucijom g. 1789. Ne samo da su se Masonstvo i bezvjerska filozofija u XVIII vijeku »interpenetrirali«, da su proniknuli jedno drugu, kako priznaje Gaston Martin, koji je crpao svoje podatke iz samih arhiva francuskih loža, već »samo pripovijedanje masonske propagande, kako je opisana u njegovoj knjizi, dokazuje da je Veliki Orijent podigao pakleni stroj i pokupio barut, koji je morao da digne sve u zrak. On je isto tako kao Augustin Cochin, kao mnogo prije Barruel dokazao da je francusko Masonstvo, osobito iza god. 1770., bio onaj neumorni, uspješni i sakriveni sijač novih revolucijonarnih ideja god. 1789.« (str. 180—181).

Načelnik Rima i Veliki Meštar talijanske Masonerije održao je kod otvorenja novog rimskog društvenog sjedišta u palači Giustiniani g. 1901. veliki govor, u kojem je istaknuo zasluge Masonstva. Njemu dugujemo - reče - u Njemačkoj hegelijansku (panteističku) filozofiju, a u Francuskoj djelo (razorno) Enciklopedista (Voltaira, Dantona, Marrata, Robespierra i dr.). - »Masonske lože su imale ne mali udio - reče - u revoluciji god. 1789.« Trinom *sloboda, jednakost, bratstvo* došao je iz loža, koje su ga imale mnogo prije Revolucije kao svoju temeljnu zasadu. »U Italiji lože se počele širiti istodobno s pokretom puka za slobodu. Na početku vijeka došle su iz Francuske, skupa s revolucijonarnim vjetrovima. Te su lože bile u raznim državicama autonomne, ali su ipak bile međusobno povezane, a k a s n i j e f e d e r i r a n e, dok se nisu iza g. 1870 ujedinile u Rimu, kako se je bila ujedinila domovina.« (C. C. 18 V 1901.)

Kad je revolucija prisilila Ljudevita XVI da prizna t. zv. »Prava čovjeka i građana«, djelo masona Lafayetta, držao je Corbin de Pontbriant u loži »La Parfaite Union« u Rennes-u govor u kom je kazao: »Draga braćo, pobjeda (triumf) slobode i pravog patriotizma jest najistinitiji triumf pravog masona. *Iz vaših hramova su izišle prve iskrice* svete vatre... koje su zažarile srca svih građana... Ljudevit XVI, otac 25 milijuna Fran-

17) C. C. 6. X. 1894. i 6. V. 1911.
18) God. 1926., str. 19—20.

cuza, posvetio je za uvijek u svom carstvu načela jednakosti, pravednosti, čovječanstva...«[19])

Je li to bilo iskreno? Dne 10. kolovoza 1792. proglasila je zakonodavna skupština da je Ljudevit izgubio prijestolje. Dva dana kasnije kralj je bio uhapšen i zatvoren u tamnicu Temple-a. Naredba uhapšenja bila je ovako datirana: »Četvrta godina slobode (naime od dana Revolucije, 14. VII. 1789.), prva godina i prvi dan Jednakosti.« Jedva je dakle tog dana Revolucija postigla svoj cilj: detroniziranje vladara, rušenje Monarhije. Njemački mason I. Weil napisao je: »Mi moćno uplivamo na gibanje našeg vremena i na napredak Civilizacije za republikanizaciju Naroda.«[20]) A god. 1845. napisao je Sydow u »Asträa-Taschenbuch für Freimaurer« ovo: »Ako Čovječanstvo ima da napreduje, s t a r e s k e l e koje priječe ovaj napredak, moraju pasti, *pa makar se sve vlasti svijeta prilijepile uza njih* da ih spase. Što je propalo, mora da utone, a ako se ljudska sila tome protivi, tada stupaju na mig usude (ili Lože!) druge, jače sile, koje izvršuju vječne odredbe Providnosti. Stare se skele onda silom sruše... Revolucije su nužni momenti razvoja.«[21]) Cilj te revolucije, kako je pisala god. 1744. »La France maçonne«, p. 17-18 (Bruxelles), ima da bude „pripravljati polagano dolazak univerzalne demokratske republike, kojoj će biti kraljem r a z u m, a vrhovnim Savjetom »S a b o r m u d r a c a«." (C. C. 15. VII. 1911.)

Mason Louis Blanc u svojoj »Povijesti francuske revolucije«[22]) tumači kako su lože radile: »Važno je da se čitač vodi do podzemne mine, koja je u ono vrijeme bila iskopana ispod Prijestolja i oltara od posve drugih revolucijonaraca nego što su bili Enciklopedisti... Slobodno Zidarstvo bilo se uoči francuske Revolucije ogromno proširilo. Izlijevalo se po čitavoj Evropi, podmitilo je misaoni duh Njemačke, tiho je podraživalo Francusku na bunu i svuda se pokazivalo kao udruženje, koje je stajalo na posve drugim temeljima nego tadanje buržujsko društvo... Nastojalo je klevetati institucije i misaoni krug svijeta što je stajao oko njega... Ali masonske su uredbe naređivale poslušnost prema zakonima, opsluživanje vanjskih oblika i običaja profanog (nemasonskog) društva, poštivanje vladara. Masoni su na svojim gozbama pili na zdravlje kraljeva u Monarhijama kao i vrhovnih činovnika u Republikama. Ovaj je mudri postupak bio nuždan

19) »Études« br. 19. g. 1926., str. 51.
20) »Der stille Krieg«, str. 96.
21) God. 1845., str. 85 (»Der stille Krieg«, str. 108).
22) II. svezak, gl. 3.

za jedno udruženje, koje je prijetilo tolikim sumnjičavim vladama, ali nije mogao da uništi upliv Slobodnog Zidarstva, koje je, makar nastojalo da bude mirno, po svojoj naravi revolucijonarno.«

Iza velikog svjetskog rata Slobodno Zidarstvo nastavlja svojim podmuklim i razornim radom. „Framasonerija, tako čitamo u »Bulletin Officiel de la Grande Loge«, Angers, g. 1922, str. 281, koja je igrala najveću ulogu g. 1789., treba da bude spremna da podade kader revoluciji, koja je svagda moguća." A na str. 236: »Braćo, dopustite da vam rečem na temelju svog iskustva: framasonerija, koja je toliko učinila za oslobođenje ljudi *i koja je provela narodne revolucije*, znat će provesti i najveću revoluciju, a to je *međunarodna revolucija*.«[23])

Sada se nameće pitanje: kako to, kad su lože tako sistematski rovarile protiv prijestolja, pače otvarale širi put socijalno-demokratskom i nihilističkom pokretu, da su Monarsi direktno ili indirektno pomagali njihovu rabotu? Je li bila nesposobnost, da prodru u tajne namjere, da dođu do srčike udruženja? Je li bilo neznanje? Je li bila nada, da će im ipak uspjeti da sačuvaju svoje prijestolje, pa makar druga propala?

Bilo je sigurno i toga, jer, kao što smo vidjeli, Loža je u svako doba znala raditi. »Slobodno Zidarstvo ima stalne norme«, piše novosadski anonim, »ali nema stalnog programa.[24]) No taj razlog nije dostatan, jer znademo da se razne lože i razni Orijenti znadu pobijati, kadkad i krvavo. Što jedna struja brani i zagovara, to drugoj nije po volji. Različiti su stepeni radikalizma u raznim zemljama i u raznim udruženjima pojedinih zemalja. Ima masona koji se bave gotovo isključivo dobrotvornim djelima, a ima ih također kojima je glavni posao — držati gozbe. Zato pod širokom kapom internacijonalnog Slobodnog Zidarstva mogu naći mjesto i bijeli Masoni — oni koji misle i vode — i crveni, t. j. masa koja se buni, viče i daje svoje živote u revolucijama kad ustreba — te i modri, srednji stalež, bons-vivants, kojima masonska novina diktira što i kako moraju misliti.

No ako je tomu tako, nije li pretjerano naprtiti na leđa Masonstva sva nedjela prošlih vjekova, sve urote protiv katolicizma i auktoriteta, svu borbu protiv pozitivne vjere i protiv Boga?

Bilo bi pretjerano, kad sve ono što je gore kazano, i sav materijal koji je u Francuskoj, u Njemačkoj, u Italiji iznesen od samih masona, od njihovih protivnika ili od indiferentnih histo-

[23]) »Život«, veljača 1926., str. 15.
[24]) Str. 57. »Slobodno Zidarstvo« - Minijaturna Biblioteka.

ričara, ne bi dokazao protivno. Kako dakle da tumačimo ovu zagonetku?

Mary Macé napisala je u »Études« članak »L'Action Maçonnique«, u kojem na temelju brojnih podataka proučava metodu i način rada masona. Na postavljeno pitanje spisateljica ovako odgovara: „Ako hoćemo da jednim pogledom obuhvatimo cjelinu masonskog rada, imamo pred očima jedno veliko živo tijelo, ili bolje jedno kolosalno stablo, koje ima dijelove koji se svi međusobno razlikuju. Pojedinci, više ili manje slobodni, jesu kao zadnje grančice. Svi ili gotovo svi pripadaju drugostepenim grupama, koje su, pod raznim naslovima, filijalke Slobodnog Zidarstva i prikazuju grane po kojima kola sok. Same »Lože« koje grupiraju upućene, sačinjavaju napokon, sa svojom kompliciranom mašinerijom, deblo ovog gigantskog Organizma što se zove Univerzalno Slobodno Zidarstvo. Ono pokriva cijeli svijet sa svojim raznim obredima i »poslušnostima«, te po njem cirkulira svuda, gdje više gdje manje vidljiv, više ili manje razvodnjen, »masonski duh«."

Riječi Mary Macé kao da su inspirisane onima »Journal-a für Freimaurerei« (Beč, 1785., sv. V, str. 72), gdje anonimni mason piše: »Mi šećemo, pokriveni trostrukom noću (t. j. tajnom) usred naših protivnika i opažamo, neviđeni, njihove slaboće. Na ovaj način zagospodarimo njihovim duhom i njihovim srcem. Njihove su strasti za nas kao neko pero, pomoću kojega, a da oni to ne opaze, mi ih mičemo te ih prisilimo da s nama surađuju za dobro ljudskog roda (naravno u masonskom smislu), *dok misle da udovoljavaju svojim vlastitim težnjama*.« (C. C. 15 VII 1911.)

„Ali usporedba nije završena", piše dalje gđa. Macé. „Treba dobro naglasiti, da se ne može pisati »jedinstvo« tamo gdje postoji samo »saglasnost«. Razne su grupe naslagane jedna na drugoj, ali ostaju autonomne, te ako jedna djeluje na drugu, to je samo zato što prva na drugu »upliva«. Jedini realni vez koji postoji među njima, jest, bilo u kojem stepenu, više manje *saglasnost u idejama i u nazorima;* tu je, istina, čudnovato jaki vez. Nemojmo pak nikako misliti da u ovom remek-djelu organizacije postoji jedan osobni i tajni princip koji sve vodi i stavlja u pogon. Ovo veliko tijelo nema glave, ova vojska nema šefa, a to treba zapamtiti. Jer se ne može zaista nazvati »šefom« ono paradno biće koje se zove »Veliki Meštar«; koji može biti gospodin X ili Y. Slobodno Zidarstvo nema sada šefa kao što pokret od 1789. nije imao visokih ličnosti koje su sve dirigirale. Danas kao jučer, svi slušaju jednu jedinu vlast, IDEJU; ona ih vodi kao što ih ona spaja. Ona je apsolutna i nesopstvena vladarica, pred

kojom se svaka volja sagiba. I upravo u tome, u ovoj bivstvenoj osobini Reda (masonskog), u ovom obliku »ideje koja bivstvuje«, ako se tako možemo izraziti, mi nalazimo pečat pravoga šefa: propalog anđela, SOTONE." [25])

Neka nitko ne misli da su ovo samo izmišljotine fantazije pisca. God. 1856. mason brat Gaston publicirao je djelce s naslovom: »Bog, to je neprijatelj!« Francuske masonske novine, među kojima »Le Bulletin Maçonnique« i »La République Maçonnique« u velike su hvalile tu knjigu. Brat Sebastian Faure držao je iza toga jedno javno predavanje, komu je bio naslov: »Božja razbojstva«. God. 1901. u »Progrès du Nord« brat Robert je dokazao u jednom članku, da se u ložama ne priznaje više opstojnost Božju, te zaključio satanskim usklikom masona Voltaire-a: »Prignječimo besramnika!«[26]) Iste godine, 21. travnja, španjolske masonske lože održale su u Madridu protestnu skupštinu proti katol. redovnicima. Na toj skupštini, osim svakojakih gadnih poklika proti popovima, fratrima i duvnama, vikalo se: »Treba prignječiti besramnicu, a to je Crkva!« Neki je Ortiz zaviknuo: »Fratri su izmislili Boga da mogu musti novaca od vjernika, a vjernik je najpogibelnija životinja stvorenja.« »Bog je naš neprijatelj«, zaključio je brat Lerroux.

Nije dakle krivo sudio biskup Mahnić kad je još god. 1896. ovako pisao: »Dvije radikalne velesile stoje danas jedna nasuprot drugoj: Katolička Crkva i Loža. Loža doista tvrdi, da je ona prema vjeri i politici neutralna. To nije istina. To je laž. Već 100 godina ovamo loža vodi politiku Evrope. Loža je dandanas prava antikršćanska Crkva, s nevidljivim poglavarom Sotonom, pod vidljivim vodstvom Velikog Meštra svih Loža. Tako stoje nasuprot dvije Crkve, dva kraljevstva: Božje i Sotonsko; dva poglavara: papa i antipapa. Nitko ne će otjerati, nitko ukrotiti masonski antipapizam, koji širi svoje kraljevstvo na politiku i na javno življenje, doli rimski papizam, sveta Katolička Crkva.«[27])

Drugim je riječima, i ako umjerenijim, kazao isto Sv. Otac Papa Lav XIII u svojoj Enciklici »*Humanum Genus*«: „Slobodno Zidarstvo hoće da s temelja poruši sav vjerski i socijalni red, koji se je rodio od kršćanskih ustanova, te da mu supstituira novi red, na temelju njegovih ideja. Temeljna načela i zakoni tog novog reda jesu oni naturalizma." Ova definicija odgovara onoj koja se nalazi u obredniku »visokih stupnjeva«: »Slobodno

[25]) »Études« 1927., N. 13. str. 60—61.
[26]) C. C. 18. V. 1901.
[27]) »Rimski Katolik« 1896., str. 325—326.

je Zidarstvo Personifikacija Čovječanstva, koje stupa prema svjetlosti.«[28])

Napokon isto je priznao u gorespomenutom govoru Veliki Meštar Nathan: zaključio je ističući da »usred neprestanog dizanja i propadanja tisuću i tisuću kulturnih i političkih organizacija samo su dvije ostale na bojnom polju: *Na jednoj strani Slobodno Zidarstvo, na drugoj Katolicizam.*«

Bezbožni program Slobodnog Zidarstva bio je i razlogom zašto je naš Kvaternik, u doba kada je tražio pomoć Evrope proti Austriji, odbio da se upiše u Masoneriju. Premda su urotnici, osobito Talijani i Madžari, tražili pomoć Hrvata, Kvaternik je razumio da njemu ne otkrivaju sve niti dalekosežne akcije. Pravi razlog je otkrio doskora. God. 1864., 2. travnja, dođe k njemu Poljak Sarmatowski (Szurmay) te mu predloži da se upiše u masonsko društvo, ako hoće imati uspjeha u svojoj akciji. Kvaternik nije dao odmah odgovora, ali u svom dnevniku piše: »Do vraga idi, ako hoćeš! (Sarmatowsku). U tom me društvu ne bude, tim manje ako je ono napereno proti kršćanstvu. Bog bi me odmah napustio.« Kasnije mu je Madžar Kupa jasno govorio, »da treba uništiti popove«. Opazio je mržnju protiv katolicizma koja je izbijala iz pisanja Hadrijana Lemmi-ja u njegovu listu »Il Diritto«. »Bog oslobodio moju domovinu takvih grozota«, rekao je jednom Kvaternik Lemmi-ju, ali mu je ovaj odgovorio, »*da masoni ne odustanu od svoga puta, pa bilo što mu drago*«. Naš emigrant ostao je uporno na svome, te tražio od Garibaldija, kao prvi uvjet saradnje Hrvata, »da se mora poštovati njihova rimokatolička vjera«. Vidjet ćemo kasnije zašto nije došlo do garibaldinske ekspedicije u Hrvatsku, ali protukatolicizam urotničkog udruženja bio je uvijek zidom između predstavnika Hrvata i onih drugih naroda. Sa svim tim, da se upliva na vanjski svijet, turinski službeni list »L'Italia« donio je jednom vijest da je Kvaternik »počasni veliki meštar« madžarskog Slobodnog Zidarstva, na što je on uskliknuo: »I toga im je trebalo, nesretnici!«[29])

Trebalo je da se ovako utvrdi opstojnost i svrha ovog velikog međunarodnog organizma, njegove metode rada i njegova svirepost, koja omogućuje i svijesnom bezvjercu i neopreznom vjerniku ili makar svećeniku (barem u prošla vremena), rabijatnom komunisti i lakoumnom kralju da budu njegovi članovi. Sada će biti lakše da slijedimo niti masonskog rada, da ovako rasvijetlju-

[28]) »Études« 1927., N. 13. str. 50.
[29]) »Hrvatska Straža« god. 1932., br. 109, 111, 113, prema podacima iz Kvaternikova dnevnika.

jemo događaje koji su se zbili u Italiji od početka XIX vijeka dalje, te koji su postigli svoj vrhunac oduzećem Rima njegovu zakonitom vladaru, Papi. To pak proučavanje neće imati samo historijsku vrijednost, nego će nam tumačiti premnoge događaje naših dana. U naukama i u postupku Giobertija i Mazzinija, u zaista bizantinskoj lukavosti Cavoura, Viktora Emanuela i Napoleona III, u silovitoj i bezdušnoj borbenosti Garibaldija vidjet ćemo jasno one nauke, onaj postupak, one sisteme koji i danas vladaju u Evropi, i prema tome znat ćemo da je duša svih tih pokreta Crkva Sotone, Masonstvo.

Oni koji su ujedinili Italiju

»Teško vama, književnici i farizeji, licemjeri, što ste kao okrečeni grobovi, koji se spolja ljudima vide lijepi, a unutra su puni mrtvačkih kostiju i svake nečistoće. Tako i vi spolja se pokazujete ljudima pravedni, a iznutra ste puni licemjerja i bezakonja.«

(Mat. 23, 27—28.)

»Masonska je sekta bila unaprijed odredila da milovanjem zadavi Papinstvo u nadi da će joj to lako ići za rukom u talijanskoj zemlji, koja tako jako ljubi Pape.«

(Margotti: »Le vittorie della Chiesa« god. 1857.)

Svećenik i Mason

Vincenzo Gioberti rodio se god. 1801 u Turinu u siromašnoj obitelji. God. 1823 doktorirao je u Bogosloviji; 1825 bio zaređen i postao profesorom filozofije. Učio je u ambijentu koji je bio saturiran iluminizmom i galikanizmom, naukama o neprestanom napredovanju čovječanstva u religiji pomoću razuma, te pravima države u vjerskim stvarima, a prigrlio je svećenički stalež proračunano, bio je svećenik »bez zvanja i bez mise«.[1]) On je uz Mazzinija glavni intelektualni vođa revolucija u Italiji. Već god. 1828 bio je pijemonteškoj policiji sumnjiv. Tada je na sardinjskom prijestolju (Kraljevina je Sardinija obuhvaćala uz istoimeni otok također Pijemont i Savoju) sjedio Karlo Feliks, koji je postao kraljem 13 III 1821, iza kako se njegov otac Viktor Emanuel I zahvalio na prijestolju uslijed bune koju su »liberalci« podigli. Kad je Karlo Feliks preuzeo vladu, imao je već jednog neprijatelja. Taj je bio njegov bratučed Karlo Alberto, koji je, dok nije novi kralj stigao u Turin, bio Regentom. Za to se vrijeme pokazao prijateljem ustavnih reformi, ali je ipak bio neodlučan. Kad se Feliks približavao glavnom gradu, Karlo je Alberto pobjegao u Španjolsku. Dugo je morao živjeti daleko od svoje domovine. Ali dok je bio u Turinu, nije zadovoljavao nikoga, te je bio navukao na sebe neprijateljstvo ili mržnju sviju: monarhista i republikanaca, liberalaca i reakcijonaraca. Postavši god. 1831 kraljem, Mazzini iz Marseille pozva otvorenim pismom Karla neka javno razvije zastavu Slobode i Ujedinjenja Italije. Budući da se Karlo Albert nije odazvao ovom pozivu, sektarci su organizirali urotu, koja je imala zbaciti kralja i proglasiti republiku. Među urotnicima bio je i Gioberti, koji je s mnogima drugim bio uhapšen (31 IV 1833). Neki vojnici, koji su prije njega bili uapšeni, odali su ga da je širio nezadovoljstvo u vojsci i pokušao podmititi oficire i vojnike. Visila je nad njegovom glavom smrtna kazna, ali uslijed intervencija mogućih ličnosti bio je kažnjen samo izgonom iz države. Od 1833 do 1842 živio je u Parizu a kasnije u Bruxelles-u. U glavnom belgijskom gradu izdao je god. 1843 važno djelo »Del Primato morale e civile degli Italiani«.

---

[1]) »Civiltà Cattolica«, god. 1928, str. 317.

U njemu slavi talijanski narod kao prvi na svijetu, zato, kaže, jer u Italiji stanuje poglavar Katoličke Crkve. Ta je nacija »vrhunaravna«, a jedini Papa može da je sjedinjuje te od nje učini jednu federativnu državu, u kojoj bi se nalazile sve državice apeninskog poluotoka pa i austrijski car, kao Kralj Lombardo-Venecije. Na čelu konfederacije imao bi da bude Papa, koji bi ovako povratio Italiji veličinu koju je imala u Srednjem Vijeku, te bi ona tako postala po treći put Učiteljicom Svijeta. No u tom pisanju Gioberti nije bio iskren. Montanelli, sâm »demokrat«, pripovijeda da talijanski narod nije mario za one koji su propovijedali ujedinjenje Italije. Nove ideje nisu mogle prodrijeti »jer se narod ispovjedao«, t. j. bio je vjeran. »Svećenstvo je imalo vodeću ulogu. Trebalo je ili mu je oduzeti ili ga pak uvjeriti da treba da se sâm stavi na čelo liberalnog napretka. Karbonari i Mlada Italija bili su utaman pokušali prvo sredstvo; Gioberti htjede da pokuša drugo. Pustolovni hodočasnik slobode uputio se da posadi trobojku (talijansku) na crkvu Sv. Petra.«[2])

Ogroman je bio utisak što ga je ovo »fantastičko i bombastičko« djelo, napisano u sjajnom stilu, učinilo na Talijane. Gioberti je postao duhovnim vođem mladih ljudi. Oduševljenje je zahvatilo i one koji su se dosada držali hladno prema novim idejama. Gioberti je postao ljubimcem većeg dijela mlađeg svjetovnog i redovnog klera. »Koliko svećenika, koliko fratara, koji su bili odbili slobodu, kad je došla k njima s frizijskom (revolucijonarnom iz Francuske) kapom, kliče Montanelli, rastvorili su joj ruke kad im se prikazala s kadionicom u ruci!« Čak i Isusovci, kojima je Gioberti imao da bude najogorčenijim protivnikom i bezočnim klevetnikom, gojili su prema njemu veliko štovanje. Svećenik Peyron pisao je god. 1845 O. Maneri-ju: »Vaši su kolege u Pijemontu oduševljeni nad tim djelom (Del Primato) te su govorili da kad bi Bog u svojoj dobroti dao Evropi deset Giobertija, ona bi bila sva katolička.« U Siciliji Isusovci su rabili u svojim školama Giobertijevu »Metafiziku«.[3])

No doskora izađu druga Giobertijeva djela, koja su još više uzbunila svijet: »I Prolegomeni del Primato« i »Il Gesuita Moderno« (između g. 1845—1847). U tim djelima on oštro napada Isusovce. Veli, da je to zato što su oni intrasigentni u pogledu nacijonalnog pitanja. U »Gesuita moderno« pisac je izvukao sve stare i nove klevete protiv Isusovaca, sve što je protiv njih iznio

[2]) Margotti: »Le vittorie della Chiesa«, str. 34.
[3]) A. Monti S. J.: »La Compagnia di Gesù in Piemonte«. Vidi »Civiltà Cattolica« sv. 1865, str. 421—422.

protestantizam, jansenizam i galikanizam, rasprave o milosti, o kineskim i malabarskim obredima, pitanje supresije Družbe, itd. Da se prosudi vrijednost ove knjige, dosta je citirati mnijenje Benedetta Croce, antikršćanskog filozofa, koji piše da se »u njoj osjeća mašta i sofizam više nego strastveni razum, obilno govorništvo literata više nego snažna riječ političara«. Prof. Umberto Padovani u svom djelu: »Vincenzo Gioberti e il Cattolicismo« piše, da je filozof u svojoj radnji u Isusovca »gledao najizrazitijeg predstavnika Katolicizma i borio se protiv njega«.

Kad je »G. M.« publiciran, osoba Giobertija postala je, hvala radu sekata, tako popularna, da je sam kralj Karlo Albert molio Papu Pija IX da osudi njegovu knjigu. Giobertiju je odgovorio Curci u »Divinazione«, a ovome je ponovno odgovorio Gioberti u »Obrani« (Difesa del G. M.). Međutim Rim je bio osvojen od revolucijonaraca (15 XI 1848), a Papa je bio prisiljen da pobjegne u Gaetu.

U Pijemontu prijetila je već prije revolucija. Iza Custoze buknuo je u Turinu ustanak. Vikalo se: Smrt Kralju! Pucalo se na kraljevsku palaču. Karlo je Alberto bio prisiljen da dade ustav narodu. Gioberti je sada mogao, iza 16 godina progonstva, da se vrati u Turin. Bio je primljen u triumfu, izabran predsjednikom sardinjskog parlamenta, skoro zatim ministrom prosvjete i predsjednikom ministarstva. Njegov je program: konstituanta! To samo nekoliko dana iza kako je Karlo ponovno bio zamolio Papu da osudi »Gesuita Moderno«! Papa je učinio sve moguće da skloni Giobertija da povuče svoje djelo. Filozof je bio g. 1847 i primljen od njega u audijenciju. Ali sve uzalud. Napokon dne 30 V 1849 Sv. Kongregacija Indeksa osudi »G. M.« skupa sa dva djela opata Rosminija te s govorom bivšeg Isusovca O. Venture o poginulim u Beču prigodom revolucije g. 1848. Dok su se dva potonja podvrgla osudi Sv. Stolice, Gioberti nije nikako htio, već se rugao Papi. »Leopold i Pijo - piše svom prijatelju Josipu Massariju - postaju svaki dan budalastijim i bedastijim.« Salvagnoliju piše: »Radi osude iz Gaete otustio sam se. Osjećam se tako srčan i snažan, da bi slabo bilo kardinalu Antonelli-ju kad bi mi pao u šake. Ta osuda pobuđuje ogavnost i smijeh.«[4])

Kasnije je još izdao »Il Rinnovamento civile d' Italia« (1852). One iste godine umre od kapi u Torinu.

Filozof Ausonio Franchi, apostat, a kasnije obraćenik, ovako je karakterizovao literarno djelovanje Giobertija. Prva njegova djela, piše, »ne samo da su dostojna jednog eminentno katoličkog

[4]) »Civiltà Cattolica«, sv. 1857, str. 207.

bogoslova, već jednog bogoslova potpuno vjernog Rimu. Druga (Prolegomeni, Gesuita, Apologia) su protivna prvima. Najzadnje je obratno od prvoga i od drugih.«

Dominikanac O. Ferrari, koji je imao po nalogu Sv. Kongregacije da prouči djela Giobertijeva, ovako izvješćuje o njihovoj vjerskoj sadržini: »Auktor dozvoljava da postoji intuitivno viđenje Boga; ljudski mu je um kao lutka, kojoj Bog neprestano stvara fenomene; identificira razum s vjerom, Boga sa stvorovima, obara Presv. Trojstvo, Upućenje Riječi Božje, uništuje nauku o milosti, o svećenstvu, o istočnom grijehu, o Crkvi i sakramentima; čitava mu je religija obmana.«

Ipak Gioberti nije nikada htio da prekine s Crkvom. Prema dobrim svećenicima, među kojima se ističe njegov prijatelj prošt D. Luigi Pacchiani, prikazivao se nevinim, sablažnjivao se tobože na one koji su »izvraćali« njegove riječi i »iskrivljivali« smisao njegovih knjiga. Zanimivo je pismo što ga je napisao Pacchiani-ju 4 III 1850 iz Pariza, u kojem izjavljuje da se neće podvrći dekretu kojim je »G. M.« bio osuđen. »Kad je neki dekret izdan od nepogrešive *(infallibile)* vlasti, posluh mora da bude potpun, bezuvjetan, savršen, pa mislio pisac (dotičnog djela) kako mu drago. Ali ako vlast nije nepogrešiva, posluh mora da ostane u onim granicama koje određuju naredbe Katoličke Hjerarhije.« Pacchiani mu daje pravo. »Papa - veli - ima dvostruku povlasticu: 1. što je Sudac osobno nepogrešiv u pitanjima Vjere i Ćudoređa (ovako je pisao Giobertijanac 20 godina prije proglašenja Papine nepogrešivosti!), te 2. što je vrhovni Zakonodavac i Pastir u upravljanju za sebe i za druge Božjom Crkvom.« Na ovo pismo odgovara Gioberti 31 XII 1850 porugljivo: »Šta ćete da odgovorite osobama koje Vam ozbiljno govore o Papinoj nepogrešivosti? Ja se nisam nikada borio protiv ovog mišljenja, za svaku sigurnost; ali ja ga smatram u svakom pogledu apsurdnim, a ono se pogotovo kosi s poviješću, koja nam pokazuje i neoborivo dokazuje da su Pape pogriješili bilo kad su sjedili (t. j. *ex cathedra*), bilo kad su stajali, kad su u ornatu i kad bilo kako govore.«[5])

Upada u oči kako se gosp. ministar-predsjednik u decembru ruga onome što je sam — da baca prah u oči dobrom prijatelju — napisao u martu iste godine. To pokazuje kakav je bio njegov značaj. Još je zanimljivije pismo što ga je pisao 28 IV 1845 svom prijatelju Josipu Massari-ju, koji mu je predbacio preortodoksno pisanje u »Primato d' Italia«: »Ako nisam pisao tako jasno kako

[5]) »Civiltà Cattolica«, sv. 1865, str. 24—28.

vi želite, učinio sam to da moja knjiga može slobodno kolati po čitavom poluotoku a da ne zapne o izopćenja naših vlada. Držao sam da mogu prešutjeti neke istine da druge mogu slobodno kolati, osobito kod popova, fratara i fratrusina... Uostalom ja sam uvjeren da su i savez, i arbitrat, i civilni savjet (radi se o Papi) sanje.« Massari, koji citira ovo pismo u svojim »Ricordi« III, 3, ispričava ovu Giobertijevu »diplomaciju« i naziva je »prekorisnom, plemenitom i pravo kršćanskom, jer je služila pravednom cilju«. Treba znati da je Massari bio član i kurir »Mlade Italije«.[6])

Ako je Gioberti bio ovakav u svojim vjerskim načelima, nije bio bolji u svojim političkim nazorima. U prvim godinama svog političkog rada, oko 1834, bio je član sekte »Giovine Italia« (Mlada Italija) ili joj je barem bio vrlo blizu: »Ja Vas pozdravljam - pisao je Mazzini-ju - preteče novog političkog zakona, prvi apostol obnovljenog Evanđelja... Mi ćemo se stisnuti oko Vaše Zastave... Mlad i Talijanac, ja ću Vam pisati kao što se piše prijateljima i braći, drugovima na istom bojištu.« Bio je vrlo blizu, iako nije bio u nj upisan, udruženju »Vitezova slobode«, koje je g. 1831 imalo za cilj oborenje monarhije, proglašenje republike i — kako se čini iz pisanja njegova poglavice Brofferia (»Storia del Piemonte«) i masona Luzia (»Carlo Alberto e Mazzini«) — ubistvo novog kralja Karla Alberta.[7]) Kad ga je god. 1848 taj isti Karlo, prisiljen prilikama, pozvao da sastavi ministarstvo, Mazzini je predbacio nevjernome Giobertiju, što se primio te službe. No pijemonteškog ministra-pretsjednika to nije ganulo. Na 10 II 1849 on drži u turinskom Parlamentu govor, u kojem osuđuje proglašenje republike u Rimu i u Firenzi. »Nismo još otjerali Nijemce - reče - a oni hoće da otjeraju knezove; nismo se još potpuno domogli ustavnih sloboda, a oni nam hoće dati republiku .. Napredak se pretvara u nazadak, zgrada se ponovno ruši, oslobođenje se pretvara u još gore ropstvo.«

Iste je godine Gioberti bio u Rimu kod Pija IX i zamolio ga da blagoslovi oružje Karla Alberta proti Austriji (v. kasnije o odnošajima Karla i austrijskog cara). U Turinu pak, u prisutnosti nekoliko dvorskih ljudi i O. Venture, hvalio se kako će Pijemont pojesti Papinu državu list po list kao gardun, te da će Piju IX ostaviti na »doživotno uživanje« Rim.[8])

O Giobertiju je dao Cavour 24 X 1848 ovu svjedodžbu: »Gioberti pada od dana u dan. Doskora će on biti samo razbijeni

[6]) C. C. 6 IV 1901, str. 12—13.
[7]) »Civiltà Cattolica«, sv. 1864, str. 308—309.
[8]) C. C. 6 IV 1901, str. 12—13.

idol. I tada će ljudi opaziti da je onaj idol bio sastavljen od patvorenih ruda i da nije imao nikakve vrijednosti.«[9])

Kako da tumačimo ovo prevrtanje u vjerskim i političkim stvarima? Giobertijevim značajem? Donekle. Ali ipak on je radi svojega republikanskog uvjerenja znao živjeti 16 godina u progonstvu.[10]) Ipak nije prignuo glavu pred Papom kad bi mu to bilo koristilo. Neki tumače ovu pojavu fiksnom idejom ovog čovjeka, koja ga je gonila da radi za ujedinjenje i veličinu Italije. Ali, kako smo vidjeli, njegovi su nazori bili u tom prilično labavi.

Na postavljeno pitanje mislim da je najbolji ovaj odgovor: Gioberti je bio sektarac. Kad su poznate metode internacijonalnog Slobodnog Zidarstva; kada iz filozofskog pisanja talijanskog agitatora jasno izbija da je on bio propovjednik Humanizma, da je bio u duši panteista i racijonalista, kako je to dokazao prof. Padovani[11]); kada se znade tko je imao svoju korist kod rušenja Papinstva — onda se gornja tvrdnja nameće sama po sebi.

Urednik rimske »Civiltà Cattolica«, koji je u svesku veljače god. 1928 napisao studiju: »Da li je Vinko Gioberti bio sektarac?«, ovako zaključuje: „Mislimo da možemo ustvrditi: 1. God. 1831 svećenik Gioberti, ako možda i nije upisan u protokole »Mlade Italije«, izjavljuje da je njezinim članovima »prijatelj i brat«. 2. Njegovo se ime nalazilo među imenima onih vojnika i civila, koji su sačinjavali udruženje »Vitezova Slobode«. 3. Bio je upisan u jednu drugu sektu, koje je ime nepoznato, te koju Mazzini nazivlje »karbonarskom zavjerom« *(congrega carbonica)*. 4. Napokon pripadao je jednom tajnom političkom udruženju, koje je pobudilo pravu sablazan (kako sam priznaje) kad se je god. 1851 otkrilo u Turinu." [12])

Zaludu biografi ovog nekarakternog prevrtljivca tvrde da nije pripadao nijednom tajnom Udruženju. Tvrdnje masona Brofferia, otkrića Riniera u djelu »Della vita e delle opere di Silvio Pellico« ne dozvoljavaju da se o tome više raspravlja. Državni arhiv u Torinu ljubomorno čuva *dossier* napisan o Giobertiju god. 1833. Urednik »Civiltà Cattolica« u broju od 6 IV 1901 veli da mu je taj *dossier* dobro poznat te da se i u njemu nalaze nedvojbeni dokazi o pripadanju ovog apostata sektama.

Pomnjivi i nepristrani povjesnički istraživalac mora da dođe do uvjerenja, da je Gioberti bio mason i oruđe Masonstva u borbi proti Papinstvu i Katolicizmu.

---

[9]) C. C. ib. str. 19—20.

[10]) Uostalom u to je doba primao velikih svota od prijatelja za pisanje protucrkvenih i protupapinskih djela. (Vidi C. C. 6 IV 1909.)

[11]) »Civiltà Cattolica«, sv. 1865, str. 425. — [12]) str. 317.

Sektarac

Polubog talijanskih revolucijonaraca i svih onih koji su u njihovim uspjesima vidjeli pobjedu ljudskog »napretka« protiv katoličkog »opskurantizma«, Giuseppe Mazzini, rodio se u Genovi 22 lipnja 1805 — u doba kad je Bonapartova zvijezda bila na zenitu — kao sin liječnika i univerzitetskog profesora te pobožne majke. Već je zarana pokazivao veliku ozbiljnost i ljubav za nauke; u srcu mu je gorjela žarka ljubav za domovinu. Tu ljubav su raspirivali prizori i posljedice revolucije god. 1831. Kad je postigao doktorat prava, držao je da je nadošlo vrijeme kad će moći da oživotvori svoj ideal, da započne borbu za slobodu domovine. »Nu revolucije - mislio je - pripravljaju se odgojem, razvijaju se opreznošću, izvršuju se energijom, posvećuju se (!) upravljajući ih k općem dobru.« Dotada nije se tako radilo. Temeljna njegova misao jest: treba politički odgajati narod; treba ga odgajati u ljubavi prema domovini i prema slobodi, u poznavanju vlastitih dužnosti i prava; u duhu samoodricanja i žrtve.[13]) To je bila idealna »teorija«. Vidjet ćemo da je praksa bila drugačija.

Mladi se Mazzini, netom je počeo svoj javni rad, upisao god. 1827 u društvo »Carbonara« (Ugljenara). »Carboneria« jest talijanska derivacija Slobodnog Zidarstva.[14]) Nastala je i pro-

---

[13]) Bragagnolo-Bettazzi: »Storia d'Italia«, vol. III, str. 154.

[14]) O tome ne može da bude dvojbe. Među ostalim dokumentima koji to bjelodano dokazuju, imamo priznanje Petra Maroncelli-ja, onoga koji je god. 1821 bio u Milanu skupa s Pellico-m osuđen od austrijskih vlasti radi pripadanja sekti Carbonara. Maroncelli je već g. 1817 procesiran od papinskih vlasti u Forli-u u Rimu. Dokumente o tom procesu objelodanio je Gennarelli u »Nuova Antologia« od 15 XI 1879. Našao ih je u drž. arhivu u Rimu. Maroncelli se isprva htio izvući iz škripca te je izjavio: »pri kraju Muratova kraljevanja u Napuli-u pozvaše me da se upišem u društvo Carbonara i Masona. Ali ja sam odbio, jer sam o njima čuo da su društva nemoralnih i bezvjerskih ljudi.« Kasnije mu je sudac predočio dokumente, prema kojima je ipak on sam osnovao u Forli-u »Karbonarsku Prodaju«. Maroncelli je tada morao priznati, ali je i pitao oproštenje radi svoje pogreške. Papinski namjesnik mu je zaista oprostio kaznu, uzevši osobito u obzir njegovo mlađahno doba.

širila se u južnoj Italiji početkom XIX vijeka, za vrijeme kad je Joahim Murat, sâm mason, bio napuljskim kraljem.[15]) Carbonari su držali tajne sastanke s kompliciranim masonskim obredima. Međusobno su se zvali »bratučedima« (Masoni su »braća«). Isus Krist im je bio »prvi ugljenar« i »prvi dobar bratučed«, koji je htio da »zapali na zemlji plamen istine i ljubavi«. Mjesta su se sastanaka zvala »daščare«, sami sastanci »prodaje«, okolišni kraj »šuma«. »Pročistiti šumu od vukova« značilo je u njihovom govoru »osloboditi zemlju od tirana«. Svrha im je bila: ujedinjenje, sloboda i neovisnost Italije. Mazziniju se ipak činilo da »Ugljenari« ne rade dovoljno da postignu svoje ciljeve. Previše su vremena gubili sa svojim obredima i govorima. Zatvoren radi revolucijonarnog rada u Savonsku tvrđavu, bio je oprošten radi pomanjkanja dokaza. U tamnici je zamislio osnutak novog udruženja »La Giovine Italia«, koje je moralo snažnije raditi prema njegovim načelima. Kad mu je opet povraćena sloboda, otišao je u Marselju, odakle je god. 1831 upravio kralju Karlu Albertu poziv da razvije zastavu Slobode i Jedinstva Italije.

Kad nije našao odaziva, Mazzini je osnovao novo, prije zamišljeno društvo ili sektu. Cilj »Mlade Italije« bio je da sakupi sve one koji su htjeli da mišlju i djelom rade za Italiju »jednu, neovisnu, i gospodaricu svojeg života« pod republikanskom vladom. Mogao je postati članom onaj koji je vjerovao »u Napredak i Dužnost«.

No Mazziniju nije bilo samo do ujedinjenja njegove domovine. Njegov je cilj bio da sruši Monarhije, gdjegod se one nalazile. Na zemlji nije priznavao druge vlasti osim Naroda. »Naš ideal, naša formula jest: Jedan jedini gospodar, Bog; jedan jedini zakon: Napredak; jedan jedini tumač Božjega zakona na zemlji: Narod, koga vodi Krepost i Genij.«[16])

God. 1834, u travnju, on je osnovao u Bernu udruženje »Mlada Evropa«. On sam kaže da je ovo bio njegov odgovor pobjedi »republikanske monarhije« francuskoga kralja Ljudevita Filipa nad radnicima republikancima, koji su se bili pobunili u Lyonu u rujnu 1833. Mlada Evropa udruživala je »Mladu Italiju«, »Mladu Poljsku«, »Mladu Njemačku« i t. d. Mazzini ju je zamišljao »ne kao sektu«, veli, već kao kolegij učenjaka koji će proučavati »misiju što ih novo doba određuje raznim narodima i odrediti buduće evropsko uređenje, koje stalno neće biti uređenje kraljeva«. Ovi ljudi nisu se imali baviti »materijalnim poslom konspiracije«, već »vladati općim evropejskim pokretom«. Ispod njih trebala je funkcijonirati »tajna urota za pobunu«.[17])

»Posao konspiracije« i vođenje »tajne urote« povjerio je Mazzini jednoj međunarodnoj organizaciji. Voltz kaže da joj je bilo ime »Internacijonalno Revolucijonarno Udruženje«. Kvaternik govori o »Konspiraciji naroda«. Jessie Mario, udova Alberta, koji je bio sam urotnik i koga je Mazzini poslao u Ameriku da agitira, ne označuje posebni naslov tom Udruženju, već govori o »Akcijonoj stranci« (Partito d'Azione[18]). Nema dvojbe da je Mazzini dirigirao internacijonalnim urotama. (Vidi također kod Maria gl. XIII.) Tom je udruženju bila zadaća da »sruši sve monarhističke vlade u svim zemljama pomoću istodobnih revolucija te da osnuje narodne republike«. Nezadovoljnici svih zemalja našli su utočište u tom Udruženju. Najviđeniji su njegovi članovi bili Garibaldi, francuski mason Ledru-Rollin, ruski komunist Bakunjin, praotac boljševizma, Madžari Kossuth i Klapka, pa onda neki Poljaci članovi poljsko-demokratskog Udruženja, među kojima je prvi bio Ostrowski. Internacijonalno Revolucijonarno Udruženje širilo je svoje konspiratorsko djelovanje, kako priznaje Voltz[19]), ne samo na čitavu Evropu već i na veliki dio Amerike. God. 1834 pokušao je Mazzini prepad na Pijemont pomoću poljskih generala Ramorina i Grabskog, iza kako je u Ženevi organizirao dvije čete dobrovoljaca, ali švicarska je vlada dala uhapsiti jednu četu, dok se druga nije ni usudila preko granice. Kasnije se vratio u Italiju te se god. 1848 borio u garibaldinskim četama. Doskora je morao opet pobjeći, dok ga nije revolucija u Rimu pozvala ponovno u Italiju.

Mazzini je obukao svoje političke koncepcije u religijozno ruho. Njegovo je geslo »Bog i narod«. Ali što je njemu značila riječ »Bog«, to je sam Mazzini izjavio u svojem pismu otpalom svećeniku Dall' Ongaru: »Bog se utjelovljuje u čovječanstvo (incarnazione divina dell' Umanità); narodi su samo prelazne faze božjega utjelovljenja; vjera se, nebo i dogma radi toga

[15]) Nürnberger (»Papsttum und Kirchenstaat«, Mainz bei Kirchheim, 1897, str. 138) tvrdi da je »nastala po svoj prilici u francuskom departmanu Jura i odanle se početkom 19 stoljeća proširila u napuljskoj kraljevini u Italiji«. Canosa veli da ju je osnovao u Italiji neki francuski časnik, član masonske lože »Les charbonniers«, koja je bila ustanovljena proti tiranstvu Bonaparta. (C. C. 5 XII 1903, p. 519.)

[16]) »Opere«, VII, 226.

[17]) Jessie Mario: »Della vita di G. Mazzini«, str. 210—212.

[18]) Ibid. str. 387 i dr.

[19]) »Geschichte der neuesten Zeit«, str. 410.

mijenjaju prema razvoju čovječanstva; otkupljenje sastoji u tom što se narodi oslobode od tuđeg gospodstva.«[20])

Prema Mazzini-ju, piše O. Gruber, Bog je jedini gospodar na nebu, a Narod jedini gospodar na zemlji, jer je Božji tumač. Đenovežanin je priznavao osobnog Boga, ali njegov Bog nema šta vidjeti na zemlji. Mjesto njega vlada Narod. »Nema - piše - nego jedan jedini gospodar na nebu, Bog; jedan jedini gospodar na zemlji, Narod.« (»Opere«, XII, 114.[21])

Dall' Ongaro u jednom svom pismu što ga je napisao o Uskrsu god. 1849, kada je u Rimu slavila slavlje Mazzinijeva kratkotrajna republika, ovako piše: „Krist je uskrsnuo... Osloboditelj ljudskih duša je pobijedio tamne sile i otvorio grob što ga je nasilje bilo zapečatilo. Kršćanski narod ljubi taj blagdan više od svih drugih, jer je praznik slobode... Naše geslo »Bog i narod« neće biti potpuno dok se ne raskida svaka veriga, dok se čovječja duša ne riješi mnogostrukog sužanjstva koje je tlači... Rimski je narod znao ove godine razlučiti ono što je ljudsko od onoga što je Božje, *Kristovu vjeru od drozgi, evanđelje od dekretala, neokaljanu Jaganjčevu haljinu od oholog grimiza kardinala.*«[20]) Katolicizam, ili ako hoćemo rimsko kršćanstvo, jest dakle veriga koja zasužnjuje duše. Zato Mazzini, premda priznaje da je kršćanstvo bilo dotada najsavršenija religija, ipak tvrdi da se ono treba dalje evolvirati; neka ostaju neka evanđeoska načela, kao pravednost i universalna ljubav, ali s novoga zakonika neka iščeznu: poniznost, krotkost, predanost, ustrpljivost, zaziranje od posjeda zemaljskih dobara. Kršćanstvo je zadnja iluzija od koje će trebati riješiti čovječanstvo. Onda će triumfirati humanitarna Ideja ili prosto IDEJA, kako je on zove. Ali prije toga treba očistiti teren od starih ruševina koje smetaju; zato treba srušiti svaku kraljevsku ili vladalačku vlast koja se oslanja na bilo koje tradicijonalno načelo; svaku svećeničku i hjerarhičku vlast pa i samo svećenstvo, jer naučavanje i obredi neće biti

[20]) »Rimski Katolik«, g. 1894, str. 35—36. Iste misli nalazimo u njegovu djelu »O dužnostima čovjeka«, u svoje doba propisano za talijanske škole. (C. C. 2 V 1903.) Kako vidimo iz ovih i iz slijedećih citata, macinijanska ideja, u svojoj biti anarhistička, vlada, iskrivljena ili ne, i sada u Evropi. Grof Sforza u svojem djelu »Braća a neprijatelji« na više je mjesta hvali i kaže da od nje očekuje spas Evrope. Diktatori à la Mussolini i Hittler su je skrivili (ili popravili?) u koliko su proglasili da su oni najbolji predstavnici »zdrave« narodne volje.

[21]) Gruber, S. I. Mazzini: »Freimaurerei und Weltrevolution«, Mainz, 1900. Iz ovog djela, tačnije iz prijevoda ovih poglavlja u »Civiltà Catt.« god. 1901 uzeti su svi citati iz Mazzinijevih »Opere« u ovom članku.

više potrebni. Dostajat će filozofi koje je »Ideja« proniknula; oni će voditi narode. Čovjek će tada općiti sa Stvoriteljem kao sa sebi jednakim, te će filozofske stolice nadomjestiti propovjedaonicu. To će biti doba potpune sreće.[22])

Sam Mazzini u svojem pismu Dall' Ongaru ovako se izrazuje[23]): »Mislim da danas vjera ne postoji; dva najveća oblika kršćanstva — katolicizam i protestantizam — mrtva su ili umiru... Mi ne vjerujemo više u dogme, u kršćansko nebo, ne vjerujemo u istočni grijeh, u otkupljenje[24]), u osudu duše, u božanstvo Kristovo, kako su ga razumjeli... Vjerujem da Čovjek kao opći pojam (l' uomo collettivo), t. j. čovječanstvo, mora biti predmet nove vjere, koja dolazi iza kršćanstva, kaošto je kršćanstvo došlo iza Mozaizma, ne da ga sruši, već da ga popunjuje. Buduća će vjera učiti: Bog je bog, i čovječanstvo je njegov prorok... dakle upućenje božje u čovječanstvo. Dogma će se promijeniti po zakonu života što se evolvira u beskonačni napredak.« Ali da nova vjera pobijedi, treba uništiti Papinstvo: »Revolucija - piše - može učiniti dvije stvari: ukinuti Papinstvo dekretom, t. j. odrediti da se Papa ne izabire više u Italiji. Revolucija može također stvoriti novu vjeru, novu Crkvu, koja će se moći silom istine podići nad prvom. *Za sve ovo treba da imamo Rim u svojim rukama.*« Tko da u Mazzinijevoj nauci i u njegovim namjerama ne vidi sintezu masonske »Ideje« i suštinu masonskih ciljeva? Preko ruševina auktoriteta, Papinstva i kršćanstva treba oboriti Boga da ostane samo »Narod«!

Da dostigne svoje ciljeve, Mazzini nije pazio na sredstva. I koliko god se njegovi štovatelji trudili da ga prikažu idealnim čovjekom, nitko ne može da izbriše crnu ljagu licumjerstva s njegova čela. God. 1846 upravio je proglas »Prijateljima u Italiji«, u kojem u 7 poglavlja označuje sredstva da se dostigne sloboda i jedinstvo. Ta su sredstva većinom nasilničke ili licumjerske naravi. Naslovi poglavljima jesu: 1. Vladari; 2. Velikaši; 3. Kler; 4. Narod; 5. Svi; 6. Zapreke; 7. Sredstva.

U pogledu svećenstva evo što piše: »U Italiji svećenstvo je bogato, jer raspolaže s narodnim novcem i narodnom vjerom; radi toga treba nastojati da ga predobijemo za svoje ciljeve. Kad

[22]) »L'Armonia« (Turin) g. 1849, passim. Massarette »Der Einigung Italiens Werdegang«. str. 23.

[23]) Balan: »Storia della Chiesa«, str. 565—566.

[24]) Jessie ud. Mario, macinijanka, piše u svojem Mazzinijevu životu: »Pogrješno je reći da je Mazzini ostao u granicama kršćanstva. Ne, on je otklanjao temeljnu dogmu kršćanstva, da je Čovječanstvo palo grijehom Adamovim i da je otkupljeno Kristovom žrtvom.« (Della vita, str. 213.)

biste uspjeli da stvorite po jednoga Savonarolu u svakom glavnom gradu, mi bismo učinili jedan divski korak.« Savjetovao je neka se kler predobije novcem i častima; i svećenstvo hoće bratstva, koje on nazivlje ljubavlju (carità); *ne smije se napadati niti njegovo bogatstvo niti njegovu vjeru, već obećati mu slobodu... Nastojte da se u Crkvu uvuče jednakost, i sve će ići glatko.* Treba nasuprot boriti se protiv Isusovaca, jer je »mržnja protiv ovoga imena velika pomoć za socijaliste«.[25]) Već nekoliko godina prije vođe Carbonara su bili dali svojim sumišljenicima upute kako treba predobiti svećenstvo, osobito mlađe, te doći do revolucije pomoću jednoga Pape, koji bi bio »poštovan i odlikovan, ali slabić, lakovjeran i proniknut demokratskim načelima«. Zato je i Mazzini sada savjetovao svojima neka se slobodno miješaju s umjerenim liberalcima i »neka još jače nego drugi viču: *živio Pijo IX!*« Istodobno neka budu spravni, pa kad se »lakrdija umjerenih bude svršila uz fućkanje«, neka se republikanci stave na čelo nacijonalnog pokreta.

Vrhunac licemjerstva dostigao je Mazzini svojim glasovitim pismom Piju IX, poslanim iz Londona 8 septembra 1847. »Sveti Oče - piše - ja proučavam Vaše korake[26]) s beskrajnom nadom i pišem Vam s toliko ljubavi, takim ganućem svoje duše... Dozvolite da Vam upravim iskrenu riječ... Vjerujem živo u vjersko načelo, u Božji red... Budite vjeran! (To on pozivlje Papu!) Podignite hram Istini, Pravednosti, Vjeri, navješćujući novo doba!.. Ne bojte se pretjeranosti u izlivima radosti sa strane naroda... Uzdajte se u nas! Mi ćemo Vam ustanoviti u Evropi jedinstvenu vladu... Mi ćemo Vam naći aktivne pomoći među evropskim narodima; naći ćemo Vam prijatelje također među prijateljima Austrije. Mi sami... Ja Vam pišem jer Vas držim dostojnim da budete začetnikom velikoga djela. Kad bih bio kod Vas, sazvao bih Boga da mi dade moć da Vas uvjerim kretnjom, riječima i suzama... Vjerujte, Presveti Oče, mojim osjećajima poštovanja i neograničene nade...«[27]) U svom pismu direktoru novine »Italia e Popolo« u Đenovi, od 10 listopada 1856, ovako je tumačio ovo pismo: „Ja nisam pisao Papi, već č o v j e k u... Ja sam tada tvrdo držao, kao što držim i danas, da je P a p i n s t v o n e o p o z i v o u g a š e n o. Geslo »Bog i Narod« eliminira

[25]) Balan: »Storia univ. della Chiesa Cattolica« II, 68—70.

[26]) To je bilo doba Pijinih političkih reformi. Vidi kasnije.

[27]) Balan kad navađa ovo pismo, primjećuje: »Govore da je Mazzini rječit: on se u tom pismu pokazao bijednim. Pozvao je Papu na apostaziju. Kao nekoć Sotona Kristu, pokazao mu je kraljevstvo svijeta... O, Pijo (mu reče), klanjaj se revoluciji i ja ti ga obećajem!« (II, str. 198.)

ga potpuno... Ali Pijo je IX imao tada, krivnjom oportunista, veliku moć u Italiji, a ja mu pisah da mu kažem da je imao također neizmjernih dužnosti." [28])

Jedan daljnji dokaz neiskrenosti Mazzinijeve jest u tome, što, premda neprestano ponavlja da je Narod jedini gospodar na zemlji, ipak grdi i psuje taj narod kad ne čini ono što on hoće. Ljut što Talijani priznavaju kralja a ne bore se za republiku, naziva ih »korumpiranom masom neznalica« (Djela, I, 41). God. 1860, u lipnju, piše: »Poći ću u London, odakle ću pisati Talijanima da su i d i o t i.« (Ib. X, 101*.) U isto doba, 16 VI: »Italija je p i j a n a m a t e r i j a l i z m a, koji se klanja sili ili onomu šta mu se čini da je sila... Svojim prezirom za svaki ideal Italija mi je ubila dušu.« (Ib. XI, 107*.) Dne 13 V 1871, iza pada Rima ali i priznanja kraljevstva Italije: »*Talijanska je narav degenerisana.*« (Ib. XVI, 88*.) Poslije rata s Austrijom, 7 IX 1866, piše Dolfiju: »*Nema u nijednomu iskre* talijanskog ponosa ili moralnog osjećaja. Nastojmo dakle odgojiti narod!« (Ib. XI, 38*.) A i prema »genijima«, koji bi imali biti najčistiji izražaj narodne volje, nije jako obziran kad oni neće da misle kao on. Tako, premda je često uzvisivao Garibaldija do zvijezda, ipak ga nije štedio radi njegova gesla: »Italija i Viktor Emanuel«, te ga naziva »djetetom«. (Djela, XIII, str. 91*.)

Što da kažemo o karakteru toga čovjeka? Jedan je jedini odgovor moguć: bio je idealista, zanesenjak, ali povrh svega bio je mason i vođa masona. O tome ne može da bude nikakve dvojbe. Hadrijan Lemmi, koji je bio jedan od najprisnijih prijatelja i drugova Mazzinija, kako priča sama Jessie ud. Mario, i koji je kasnije bio Veliki Meštar talijanskog Slobodnoga Zidarstva i pretsjednik Velikog Vijeća 33, potvrdio je Mazzinijevu masonsku pripadnost u »Rivista della Massoneria Italiana« (god. 1900, str. 149, 150). U istoj reviji, iste godine, str. 93 i 248, Lemmi kaže da je Mazzini bio »Počasni Veliki Meštar« talijanskog masonstva. Na str. 264 *Riviste* god. 1898 Mazzini je nazvan »najgenijalniji apostol Revolucije«, a na str. 4, g. 1890, »najčistiji i najsmioniji filozof urotnik, koji je prvi utjerao tiranima strah u kosti«.

[28]) Vidi Margotti: »Pio Nono«, str. 26-27; Clerici: »Pio IX«, str. 54-56. Ovo nastojanje neprijatelja Crkve da se služe njome ili barem njezinim službenicima u svoje svrhe, također je jedna karakteristika našega doba. Ostaje li svećenik vjeran svojoj dužnosti i radikalnim načelima Katolicizma, proglasuju ga odmah protunacijonalnim elementom. Popusti li liberalnim idejama, eno od njega »narodnog svećenika«. Jedno je i drugo licemjerstvo, jer u stvari mason uvijek mrzi mantiju, osobito ako je katolička.

Naravno, da nije došao do svojih uspjeha jedino filozofskim teorijama, lukavstvom i licemjerstvom. Nije u njegovu radu bila bez važnosti uloga **bodeža**.

Kad se je Antonio Gallenga ponudio Mazzini-ju da će ubiti kralja Karla Alberta, odgovorio je Đenovežanin da će tą smrt jedva koristiti narodnoj stvari, ali mu je svejedno dao (tada je bio u Ženevi) 1000 lira. Kasnije mu je preko urotnika Sciandra poslao i bodež s dragocjenim drškom da ostvari svoj naum.[29]) Dakle, ne samo što je pomagao ubistvu već i ubistvu koje je bilo bez svrhe. Uopće rad Mazzinija i njegovih pristaša, osobito iza kako nije uspjela njegova »Rimska Republika« god. 1848-1849, bio je u glavnom terorističkog značaja. Bodež je bio najuvjerljivije sredstvo agitacije. »Smrt tiranima!« to je bilo geslo, koje je kadkada uz obećanje velikih nagrada (n. pr. do 100.000 dukata za ubistvo napuljskoga kralja Ferdinanda II) oboružavalo desnicu raznih Milana[30]) i Orsinija. — Mazzini je pak u svojim »Djelima« često puta hvalio uporabu bodeža i blagoslovio oružje koje oduzima život političkom protivniku, u njegovu rječniku: tiraninu.[31])

Ovako se ispoljavalo geslo o »odgajanju naroda za slobodu«. Ovako se pripravljala pobjeda »Ideje Humanizma«!

I nedjela rimske republike, kojoj je Mazzini bio na čelu, krađe, ubistva, falsificirani plebiscit, svetogrđa, licemjerstva, nasilja, jasno osvjetljuju ovog velikog »pobornika« masonskih ideala »bratstva i jednakosti«, koji su vodili ovog najagilnijeg talijanskog agitatora, učitelja i vođe Garibaldija. U svojem dugom i nemirnom životu, u borbi protiv katoličke Vjere i protiv auktoriteta on nije mogao a da ne prihvati oružje Udruženja koje personificira laž, podlost i bezboštvo.

Iza pada Rimske Republike, 3 VII 1849 g., Mazzini je sa Saffi-jem i s drugim prijateljima pobjegao u Lozanu, zatim u Pariz i London, gdje je dalje uređivao »L' Italia del Popolo«. Ostao je uvijek nepopustljivi neprijatelj Monarhije. Zato, kad je god. 1866 bila proglašena u Italiji amnestija, nije se htio njome poslužiti. Kad je bio izabran zastupnikom za Mesinu, nije htio da dođe u Parlamenat, jer mu njegovo uvjerenje nije dozvolilo da položi prisegu kralju. Ipak se kasnije vratio u Italiju. Umro je u Pisi 10 III 1873. Pokopan je u Đenovi.

[29]) Massarette: »Der Einigung Italiens Werdegang«, str 24. To uostalom pripovijeda sam Mazzini u »Opere« (Djela), III, str. 340—343.

[30]) Agesilau Milano bio je kasnije podignut spomenik u Napulju, »da bi svijet zadržao uspomenu na veliko djelo«. Mason Crispi izjavio je u talijanskom Parlamentu, da »nijedan patriot ne može Milanu predbaciti čin«. Glorifikacija »svetog bodeža«!

[31]) »C. C.« 5 X 1901.

Učenik Macchiavelija

Kamil Benso grof od Cavoura može se uistinu smatrati najzaslužnijim mužem za ujedinjenje Italije. Bio je zadnji potomak njemačke plemićke obitelji Benz, koja je bila emigrirala u Italiju za vrijeme Barbarose. Majka mu je bila Francuskinja iz Švicarske, rođena de Sellon. Geslo očeve obitelji bilo je »Gott will Recht«, uz latinski »*Militia et Peregrinatio*«. Na majčinu se grbu sjala riječ »*Veritas*«. Kamil se rodio u Turinu dne 10. augusta 1810. Napoleonova mu je sestra bila kuma na krštenju, a kum je bio njezin muž knez Kamil Borghese. Mladost Kamila bila je burna: ženske i igra gotovo su ga upropastile. Upisao se za rana među »Carbonare«. Karlo Alberto ga je običavao zvati »nepopravljivim Carbonarom«. Radi svog revolucijonarstva morao je ostaviti vojsku. Bio je čovjek velikih sposobnosti i širokih pogleda. Netom je god. 1847 bila u Kraljevini Sardiniji-Pijemontu ukinuta cenzura, osnovao je s Balbom, Santa Rosom i drugima liberalnu novinu: »Il Risorgimento« (Uskrsnuće). Od tada je nacijonalni pokret u Italiji poprimio ime »Risorgimento«. Godine 1848 bio je izabran zastupnikom u parlamentu; dvije godine kasnije postao je ministrom u kabinetu d'Azeglio, a 1852 pretsjednikom ministarstva, na kojemu je mjestu bio gotovo neprekidno do svoje smrti, 6 VI 1861. U nešto više od 10 godina ministarskog rada i u 9 godina vodstva pijemonteške politike Cavour je u unutarnjoj politici promicao prosvjetu, poboljšao finance uprkos neprestanim ratovima, uredio komunikacije. Dalekovidnim i energičnim potezom izigrao je Austriju i ponudio pomoć od 18.000 vojnika Francuskoj i Engleskoj u Krimskom ratu (g. 1854—1855), čime je uspio da sjedi kao pretstavnik maloga Pijemonta među predstavnicima velikih vlasti na pariškom Kongresu (g. 1856). Pripovijeda se da je Rosmini savjetovao Cavouru: »Idite u Krimeju. Tamo puca talijanska zora.« To je i bio razlog zašto je Cavour žrtvovao krv sardinjsko-pijemonteške mladeži na mostu Traktir i pod zidinama Sevastopola. Pod okriljem Francuske i uz živo odobrenje engleskog opunomoćenika lorda Clarendona uspjelo mu je da na pariškom kongresu iznese sve tužbe revolucijonaraca protiv legitimističkih vlada u Italiji, a **osobito**

protiv stanja u papinskoj državi. Premda je bio sjajno demantiran jednim izvješćem francuskog poslanika u Rimu, grofa de Rayneval, što ga je ovaj bio poslao svojoj vlasti nekoliko dana kasnije, ipak je agilnom pijemonteškom ministru uspjelo da se stanje u Italiji pretresalo na jednom internacijonalnom kongresu. Zato je mogao izjaviti u parlamentu: »Lijepo smo napredovali na putu kojim idemo zadnjih godina. Za prvi je puta u talijanskoj povijesti ovo pitanje bilo izneseno i pretresano na jednom europejskom kongresu... s javno izraženim ciljem da se bilo kako pomogne mukama Italije... Stvar se sada nalazi pred sudom javnog mnijenja, onim sudištem komu po izjavi cara Francuza pripada zadnji sud, konačna pobjeda.«[1])

Slijedeće godine Sicilijanac Josip La Farina, bivši republikanac, koji se bio kao Cavour i drugi obratio na monarhizam, osnovao je u Turinu nacijonalno društvo »La Società Nazionale«, komu su stajali na čelu markiz Juraj Pallavicini i Garibaldi. U programu tog društva stajalo je, da će svi članovi biti »za Savojsku kuću, dok ova bude za Italiju«. Značajne riječi, koje su jasno kazivale da su sekte smatrale talijanskog kralja sredstvom za svoje ciljeve, kao što su htjeli da im bude sredstvo i Papa.

Da je ovo udruženje bilo opet samo jedna nova masonska sekta, vidi se ne samo po njegovim ciljevima i njegovim radom, po tom što je združivalo monarhiste i republikance s vrhovnim geslom: »ujedinjenje Italije«, već i po tom što je god. 1857 bila upravo godina reorganizacije i koncentriranja talijanskih loža. Neuspjesi revolucija god. 1848—1849, beskorisno prolijevanje krvi »tirana« po članovima »Mlade Italije« i Orsinijeve »Compagnia della Morte«, jačanje Savojske monarhije, — sve je to bilo poučilo »braću« i »bratučede« da je trebalo pristupiti koncentrisanju slobodnozidarskih sila ne samo Italije već i inozemstva.

Što u tom podzemnom radu nalazimo i Cavoura, inače vjernoga i oduševljenog pristašu monarhije, to se ima pripisati dijelom njegovoj afilijaciji Karbonariji, dijelom njegovoj nadi da će se moći poslužiti tajnim silama i njihovim rovarenjem za uspjeh ideala svoga života. Tako je prije njega oko g. 1810 postupao i Ferdinand, kralj napuljski, kad se borio protiv Murata koji je

[1]) I »sud javnog mnijenja« jest masonska krilatica, kao posljedica pobožanstvenjenja čovjeka. Ako je čovječanstvo bog, onda sud čovječanstva jest sud božji. To znači i latinski poganski sofizam: »Vox populi vox Dei«.

sam bio mason. Mahnić tvrdi da je Cavour bio dotada masonski veliki meštar. God. 1859 francuski su masoni, dogovorno s talijanskim, počeli osnivati nove lože u Đenovi, u Livornu, u Turinu, u Palermu i drugdje. God. 1861 imalo je talijansko masonstvo svoj prvi kongres, na kojem se osnovala Velika neovisna Talijanska Loža. Velikim je Meštrom izabran bivši ministar Cordova, pouzdanik Cavoura. Doskora su počeli izdavati glasilo »Il Bollettino ufficiale del Grande Oriente Italiano«. Najviše nadzorstvo nad ložama imao je Veliki Orijent u Parizu, gdje je tada živio Mazzini, nepomirljivi republikanac, koji je imao u svojim rukama sve niti talijanske revolucije.[2])

Vele da je Cavour jednom izjavio da je od dobre pobožne majke naslijedio najbolji dio svoje naravi. Ako je to tačno, onda je, opaža historičar Kraus, morao u svom političkom životu da na sebi izvrši najveće nasilje, jer se je pokazao drugačiji od onoga što mu je majka bila. Godine 1850 pisao mu je veliki Montalembert: »Hvala Bogu, Vaša politika nije moja; Vi kršite ugovore i pravo naroda... Vi žrtvujete svojemu cilju dužnosti, obećanja, prisege. Ja Vam kažem s veledušnim Maninom: Sredstva koja Moralka odbacuje mogu biti ne znam kako korisna: ona moralno ubijaju.«[3])

Papinski državni sekretar kardinal Antonelli nije zaostao za Montalembertom u iskrenom predbacivanju pijemonteškom ministru-pretsjedniku njegove nelojalnosti i podlosti. God. 1860 Cavour je javio Sv. Stolici da »Njegovo Veličanstvo ne može da bude ravnodušno pred krvavim represalijama tuđih plaćenika, koji hoće da (u papinskoj državi) uguše u talijanskoj krvi svaki izražaj nacijonalnog osjećaja«, te naviješta okupaciju Maraka i Umbrije sa strane kraljevskih trupa, koje su imale zadaću da »u ime čovještva onemogućuju papinskim plaćenicima da guše izražaje narodnih osjećaja«. Tada mu je, 11 IX, kardinal odgovorio da »nema veće laži i klevete od tvrdnje da su papinske trupe krive neredima... Bilo bi uistinu razložnije pozvati na red one koji su izvani izazvali nerede. »Vi, gospodine grofe — piše Antonelli — znate predobro odakle je došla pobuna, odakle novac, oružje i sve potrebite stvari; gdje su bile izdane upute i zapovijed za ustanak... Moram da odustanem od toga da kva-

[2]) »Rimski Katolik« g. 1894, str. 49.

[3]) Massarette: »Der Einigung...«, str. 135. Danijel Manin je bio najoduševljeniji branitelj republikanstva Venecije, gdje je bio godinu i pô pretsjednikom republike, dok nije Radetzky ponovno osvojio »Kraljicu Laguna« (26 VI 1849).

lificiram Vaše navještenje, da će pijemonteške trupe spriječiti papinske vojnike u izvršivanju njihove službe...«

No turinski državnik nije se dao smesti od ovih predbacivanja i zasluženih uvreda. Njemu je »*sacro egoismo*« diktirao nasilno okupiranje papinskih teritorija da uspostavi vezu sjevera s jugom Italije. Sektarska podlost oličena masonskim nacijonalizmom nije marila za moralnost sretstava niti za svetost istine, kao što se nije zaustavila pred krađom samostana i crkvenog imanja, pod firmom »inkameriranja« i sličnih eufemizama. Cavour je sâm jednom napisao, a Persano je sačuvao taj dokumenat, da politika, kojom se on služio da postigne ujedinjenje Italije, bila je politika »da balossi«, a balossi znači u pijemonteškom dijalektu »lopov«.[4])

Tri mjeseca prije smrti »Stvoritelja Italije« napisao mu je Montalembert pismo, u kojem se nalaze riječi koje mogu služiti kao nadgrobnica »velikom« Cavouru: »Na svakom koraku Vašeg vladanja vidimo da je Crkva sputana, pogođena i pokradena; biskupi potjerani sa svojih stolica, katolički spisatelji zatvoreni, katoličke novine uništene, svećenici opsovani i tjerani, samostani zatvoreni i obeščašćeni, časne sestre izbačene iz njihovih ćelija, koje su vojnici osramotili. To su naslovi pod kojima hoćete da zaslužite naše pouzdanje i našu zahvalnost.«[5])

Na ovaj se način izvršivalo ujedinjenje Italije!

---

[4]) »Civ. Catt.« 15 I 1881. Neće biti na odmet da ovdje navodimo što je pisao o političkom moralu Cavoura i njegovih nasljednika liberalni list »La Riforma« od 2 IV 1886 u članku »Parlamentarizam u deruti«: »Svi su ministri, od Cavoura do Depretis-a, osim rijetkih iznimaka, smislili da im je dosta što su osobno pošteni (o čemu bi se moglo raspravljati! - naša opaska), ali da se mogu služiti nepoštenim sretstvima za uspjeh stvari, koju su smatrali dobrom. Ova je teorija bila primijenjena od početaka kraljevstva (talijanskoga).« — Neka se još liberalizam usudi predbaciti Isusovcima, da je njihova nauka: da »cilj posvećuje sredstva«!

[5]) Massarette: »Der Einigung...«, str. 151.

Izvršitelj talijanskog ujedinjenja

Kada je Radetzkom uspjelo da slomi kod Novare silu sardinjsko-pijemonteške vojske, Karlo Alberto, vidjevši svoj neuspjeh i sjećajući se kako su ga Milanci bili počastili nekoliko mjeseci iza Custoze[1]), zahvalio se na prijestolju na samom bojnom polju dne 23 III 1849. Zatim je odmah otputovao u Portugal, gdje umrije četiri mjeseca kasnije, dne 28 jula. Pijemonteški parlamenat nazva ga »Re Magnanimo« - Velikodušnim, ali narod ga prozva »Re tentenna« - Neodlučnim. Naslijedio ga je njegov najstariji sin Viktor Emanuel, drugi po redu.

Novi je kralj odmah sklopio primirje, a zatim i mir s Austrijom. Kad ga je stari Radetzky nagovarao neka povuče ustav, koji je bio godinu prije proglašen u Turinu, t. j. neka se zemlja vrati apsolutizmu, odgovorio je Viktor: »Ne, maršale, u mojoj je Kući riječ znak vjernosti.«

Cijeli život ovoga kralja morao je, na žalost, da demantira ovu izjavu prvoga dana njegova kraljevstva.

Ministar Massimo d'Azeglio, razgovarajući s kraljem prvih dana iza njegova nastupa na prijestolje, reče mu: »Ima u povijesti tako malo kraljeva poštenjaka. Lijepo bi bilo da netko bude napokon prvi u seriji.« — »Treba li da budem ja taj?« upita pola u šali, pola ozbiljno Viktor. — »Vaše Veličanstvo je priseglo vjernost Ustavu«, odgovori d'Azeglio, »a mislilo je na Italiju, a ne na Pijemont. (!) Idimo ovim korakom naprijed i držimo za stalno da na ovom svijetu toli Kralj koli najnepoznatiji čovjek imaju samo jednu riječ i da se nje trebaju držati.« — »Pa dobro, posao mi se čini laganim«, odvrati Kralj. — »A mi imamo Kralja poštenjaka«, usklikne ministar, — »abbiamo il Re Galantuomo!«[2])

Viktor Emanuel II prešao je u talijansku povijest s ovim naslovom. Ako je poštenjaštvo u tome što čovjek jedno kaže, a drugo misli, kako mu je savjetovao njegov ministar, kralj je za-

---

[1]) Massarette: »Der Einigung...«, str. 31.

[2]) Bragagnolo-Bettazzi: »Storia d' Italia« III, str. 194. - Uostalom nije ni Massimo d'Azeglio bio uzor političara-poštenjaka. On je definirao politiku Cavourovu, koju je sam tjerao dalje, politikom sagrađenom »na moralu dvaju utega i dviju mjera«. (Vidi »Civ. Catt.« 15 I 1881.)

služio taj naslov. Ali međunarodni rječnik, rječnik Evanđelja, drugačije definira tu uzvišenu riječ.

Grof de Reiset, koji je između godina 1848 i 1852 bio činovnikom francuskog poslanstva u Turinu, te koga je Viktor Emanuel posebno volio, ovako je u svojim Memoarima opisao pijemonteškog kralja: »Bio je egoista, a kroz sve godine što sam se nalazio u Turinu, nikad ga nijesam vidio gdje je nešto velikodušna izveo. Može biti da je kadikad bio rasipan prema svojim ljubovkama, ali to je trajalo toliko koliko njegova prolazna strast. Veliko svojstvo, koje mu se ne može poreći, bila je njegova vojnička srčanost... On je bio materijalni čovjek... Svaki put kad bi me vidio, zagrlio bi me, ali sam osjećao da je u sebi ostao bešćutan te da je samo na sebe mislio.«[3]) Među raznim »prijateljicama« volio je kralj osobito Rozu Vercellone, kćerku jednog narednika, kojoj je kasnije podijelio naslov grofice od Mirafiori i Fontanafredda, i koju je nekoliko godina prije smrti (1869) morganatski vjenčao.

Da bolje karakterizujemo ovog »kralja poštenjaka«, koji je također nazvan »Ocem domovine«, navest ćemo nekoliko golih činjenica, a ostalo će učiniti opis njegova rada između godina 1849 i 1870.

Na sastanku u Plombières, gdje su Napoleon III i Viktor Emanuel sklopili ugovor koji je pripravio rat god. 1859 između Italije i Francuske s jedne strane te Austrije s druge, obećao je pijemonteški kralj da će u slučaju pobjede ustupiti Francuskoj pokrajinu Savoju i Nizzu (on, koji je imao za cilj svoga života »ujedinjenje« Italije!), a bratučedu carevu, poznatoj propalici Jerku Bonapartu, obećao je ruku vlastite kćeri Klotilde, kojoj je tada bilo jedva 15 godina! Radi te »kupoprodaje« nesretna je princesa morala 32 godine snositi bračni život pun gorčine.[4])

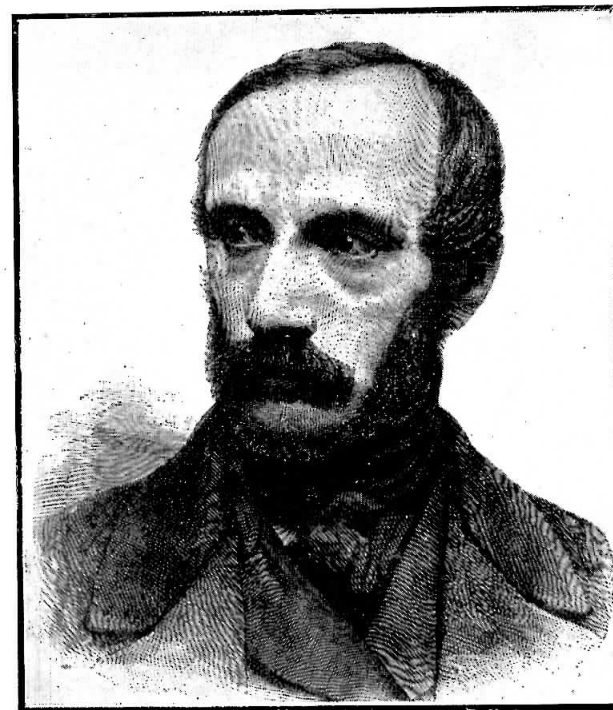
Ovako su se plaćali politički uspjesi »Kralja Poštenjaka«!

Poznato je da je Cavour imao veliki utjecaj na kralja.[5]) Ali to ne umanjuje odgovornost ovoga potonjeg pred poviješću. To

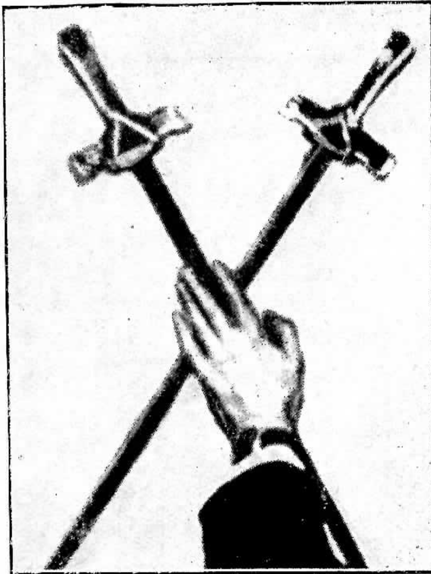
[3]) »Mes souvenirs. Les débuts de l'indépendance italienne.« (Vidi Massarette, str. 82.)

[4]) Iza smrti njenog muža živjela je još 20 godina, koje je posvetila djelima kršćanske ljubavi. Umrla je u dvorcu Moncalieri u glasu svetosti dne 25 jula 1911.

[5]) Viktoru je bilo jasno u kakve nepoštene intrige ga je vodio njegov glavni savjetnik. Zato mu je običavao kazati: »Pazi, neću da idem u pakao!« Zato se više puta obraćao pismom Papi da moli oproštenje za svoj postupak, a na početku rata god. 1859 da moli odrješenje od izopćenja, jer - piše - »ja glavom zapovijedam vojskom. Bio sam dosada više puta u borbi i svaki se čas nalazim u smrtnoj pogibelji...« (C. C. 3 i 17 8 1889.)

GIUSEPPE MAZZINI
(Iz djela: Jesse W. Mario, »Della vita di G. Mazzini.)

»Strašna masonska prisega«.
(Klišej »Hrvatske Straže«.)

više, što je svojim vladanjem često pokazao da se potpuno solidarizira sa svojim savjetnicima.

Što se tiče vjernosti riječi i iskrenosti, evo nekoliko sličica:

15 aprila 1860 piše Viktor Emanuel »svom dragom bratučedu« Franji II, kralju napuljskom, pismo u kojem mu nuđa »vječni savez« iz »iskrenog prijateljstva«, a istodobno troši milijune da podupre revoluciju u Siciliji, koju spremaju La Farina, Crispi, Garibaldi i Cavour. Mjesec dana kasnije Garibaldi proglasuje diktaturu nad Sicilijom »u ime kralja Italije«, koji ne prosvjeduje, već mu samo kasnije javno zabranjuje da ne smije prijeći na kopno (t. j. na napoletansko tlo). Ali istodobno grof Litta Modignani predaje Garibaldiju kraljevo pismo, u kojem mu kaže neka si ne tare glavu radi te zabrane.[6])

No Viktor se boji Garibaldija. Ovaj bi mogao pod uplivom Mazzinijanaca proglasiti sebe pretsjednikom republike Južne Italije. Treba mu to zapriječiti. Treba da »Kralj Talijana« uđe na čelu svojih vojnika u glavni grad bivšega »dragog bratučeda«. Istina, treba zato prijeći preko papinske teritorije. No kralj i njegov ministar naći će već razloge i za ovaj korak. Pače te će pokrajine naprosto anektirati. I kad napokon »Kralj Poštenjak« ulazi u Napulj, on pruža svoju kraljevsku ruku suparniku Garibaldiju te mu kliče: »Zdravo, najbolji među mojim prijateljima!«

Kad je u svom prijestolnom govoru dne 18 II 1861 kralj najavio parlamentu ove sjajne pobjede, usudio se kazati da se za to ima zahvaliti »čudesnoj pomoći božanske Providnosti, složnoj volji naroda i sjajnom junaštvu vojske«. Mjesec dana kasnije proširio je Viktor sardinsko-pijemonteški ustav na čitavu zemlju, proglasio je »Kraljevinom Italije«, te preuzeo naslov Kralja Italije »po milosti Božjoj i volji naroda«.

Papa Pijo IX najbolje je karakterizirao prvoga talijanskog kralja i njegove savjetnike dne 10 septembra 1870. Toga dana mu je grof Ponza di San Martino predao pismo Viktora Emanuela, u kojem ga je vladar molio neka »otstrani iz Rima tuđinske vojske i neka ukloni od njega neprestanu pogibelj da grad bude igralište revolucijonarnih stranaka«. Potpisao se: »Vaše Svetosti najpodložniji, najposlušniji i najodaniji Sin«, te zamolio apostolski blagoslov. Kad je Papa pročitao ovo pismo, njegov je jad provalio te je ovako uskliknuo: »Legla gujina, okrečeni grobovi! Evo kako je revolucija ponizila jednog kralja Savojskog Doma! Nije ona zadovoljna time što tjera ili ubija kraljeve. Ona hoće da ih izlaže preziru.«[7])

[6]) Massarette: »Der Einigung...«, str. 127.
[7]) Clerici: »Pio IX«, str. 373.

Urotnik i Car

U društvu talijanskih unionista i revolucijonaraca nalazimo i jednoga francuskog vladara: Ljudevita Napoleona Bonaparta.

Rodio se 20 IV 1808. Bio je sin Ljudevita, brata Napoleona Velikoga, Kralja Holandije, i Hortenzije rođ. Beauharnais. Kad mu je otac izgubio prijestolje, povukao se u Firencu, dok je majka, rastavljena od muža, živjela većinom u Rimu. Mladi Louis učio je najprije u Augsburgu, kasnije stupio u švicarsku vojsku, a istodobno, čini se, među Carbonare.[1]) Zato kad su Carbonari pod vodstvom Ćira Menotti podigli u srednjoj Italiji bune god. 1830—1831, nalazio se među revolucionarima i mladi princ, koji je bio uhapšen i osuđen na smrt. Spasio ga je svojom intervencijom nadbiskup Spoleta, Mastai-Ferretti, koji je g. 1846 postao Papom Pijom IX. God. 1836 nalazimo Ljudevita u Strassburgu, gdje je podigao bunu, koja mu je morala osigurati carsko prijestolje. Ponovno uhapšen, bio je na intervenciju Hortenzije prognan u Ameriku od kralja Louis Philippe. Slijedeće godine vraća se u Evropu, te najprije iz Švicarske, a kasnije iz Engleske vodi bonapartističku agitaciju. God. 1840, 4 augusta, iskrca se kod Boulogne sa svojim prijateljima. Htio je da obnovi gestu svojega strica koji je pobjegao iz Elbe. No princ je bio slabe sreće. Uhvaćen od kraljevskih vlasti, bio je zatvoren u tvrđavu Ham. Šest godina kasnije uspije mu da pobjegne u Englesku. Februarska revolucija g. 1848, koja je srušila Ljudevita Filipa, omogućila je povratak Ljudevitu Napoleonu u Francusku. Izabran pretsjednikom republike, radio je neumorno dalje na oživotvorenju davnog sna, te mu napokon krajem g. 1852 uspije da se »plebiscitom« naroda — od njega aranžiranim — proglasi »Carem Francuza«.

Jedan od glavnih zadataka novoga cara bio je, da oduzme državu onome Piju IX koji mu je prije dvadesetak godina spasio život.

Novi car nije mogao da bude otvoreno i bezuvjetno uz Slob. Zidare, koji su bili zakleti neprijatelji prijestolja, pogotovo kad

[1]) Nema nikakve dvojbe da je Napoleon kasnije stupio i među francuske slobodne zidare. Prije nego je postao carem, bio je dapače izabran Velikim Meštrom pariškog Orijenta. Kasnije se odrekao toga položaja, ali kao car je postavio carskim ukazom maršala Magnan-a za Velikog Meštra, što je, kako ističe Stojković, jedinstveni slučaj u masonskim analima. (»Svob. Zidarstvo« str. 78.)

se sam preko njihovih glava svojom spretnošću i lukavošću mogao okruniti carskom krunom. No s druge strane nije ni mogao zaboraviti da je prisegao vjernost karbonarskim idealima. Njegovi su »bratučedi« mogli zaboraviti njegov puč, ali uz uvjet da upotrebi svoju sadašnju vlast u njihove ciljeve. Ti su bili dvojaki: uništiti katolicizam i papinstvo te zadati smrtni udarac Austriji[2]), gdje je apsolutizam još više manje cvao. Time bi se omogućilo ujedinjenje Italije, gdje su razni knezovi branili, uz pomoć Beča, konservatizam, vjernost prijestolju i oltaru.

No ni u svemu tomu nije Napoleon mogao da ide na ruku revolucijonarcima. Borba protiv Austrije je mogla da bude popularna u Francuskoj, koja je imala da s njome uredi stare račune. Ona je imala i svrhu da indirektno oslabi prusku moć, koja je rasla od dana na dan te već ozbiljno prijetila na obalama Rajne. S te dakle strane francuski je car mogao da udovolji željama talijanskih prijatelja. No posao je s Rimom bio teži.

Katolicizam je u Francuskoj izašao, kao uvijek, jači i moćniji iz krvave borbe koju mu je bila nametnula revolucija g. 1789. Bonaparte, koji je dne 10 decembra 1848 bio postao pretsjednikom francuske Republike, trebao je simpatije i pomoć francuskih katolika da može oživotvoriti svoje vladalačke sanje te postati nasljednikom velikog Napoleona. S druge strane, u doba kad su revolucije rušile prijestolja, nije bilo uputno da ustane otvoreno protiv interesa katolika, koje je mudro trebalo pridobivati. A da su katolici bili jaki, dokazuje činjenica da je dne 5 XII 1867 francuski parlamenat prihvatio sa 237 glasova protiv 17 izjavu ministra Rouher-a, da »Francuska neće nikada dozvoliti da Italija osvoji Rim«. Ovaj »nikada — jamais!« postao je proverbijalan. S ovim raspoloženjem morao je vladar računati. Trebao je dakle lukavo lavirati između karbonarizma i prava katoličke Crkve.

Prvi cilj je njegove vladavine bio, naravno, da učvrsti svoj položaj. Kraljevi su iza velike revolucije nastojali da budu što liberalniji, ali nisu uspjeli, jer su ih nove revolucije srušile. »Zato je Napoleon htio da pođe tradicijama prvoga carstva. Željeznim je pritiskom držao u zaptu sve nemirne, pa i one koji su imali volju da se bilo kako bune. Sada je jedini put kojim je čovjek

[2]) Pisac brošurice »Slobodno Zidarstvo« meće »reakcionarnu Austriju« među one koji su u bližoj prošlosti »gonili« masone. Zanimljivo je da se Evropa borila 70 godina protiv apsolutizma i za pobjedu masonskih ideala razaranja društva, a 70 godina kasnije morala se vratiti apsolutizmu, koji je opet počeo goniti masonstvo (u Italiji i u Njemačkoj).

mogao doći do kakvog položaja u zemlji, bio: služiti Vladaru. Car je pak htio da uplivnim, sjajnim, gospodujućim položajem u vanjskom svijetu nadoknadi nezadovoljstvo koje je izazvao kad je oduzeo slobodu parlamentarnom i političkom životu.«[3])

Upravio je zato pogled političara i naroda preko granica i obala na široko more i na kolonijalnu ekspanziju. Duh je njegova strica zaista živio u njemu. »Kontinentalna blokada« bila je poučila Francuze što znači sloboda i jakost na moru. Gibraltar je bio u rukama Engleza od god. 1704. Malta, koju je Bonaparte kao general oduzeo Johanitima, a kao konzul god. 1800 predao Rusiji, bila je iste godine od ruskog cara Aleksandra prepuštena Englezima, ali u preliminarnom miru u Londonu 1 X 1801 Napoleon ih prisili da je vrate redu Johanita. Na bečkom kongresu (1815) Engleska je definitivno dobila taj otok — tvrđavu usred Sredozemnog mora. Sada je Albion dalje mislio kako će privezati mater zemlju s Indijom. Jedva mu je g. 1878 uspjelo da dobije Cipar od Turske, a g. 1883, uslijed bune Arabi-paše, da iskrca svoje čete u Aleksandriju »na obranu« egipatskoga vladara. Francuska nije mogla da ove napore gleda mirnim okom. Napoleon Veliki je pokušao da stvori u Egiptu jednu francusku koloniju, ali uspjeh nije okrunio njegov pothvat. Godine 1816 Englezi su bez uspjeha bombardirali Alžir, no jedva god. 1830 francuskom je kralju Ljudevitu Filipu uspjelo da ga osvoji. Francuska i Engleska takmičile su se dakle za gospodstvo na Sredozemnom moru.[4]) Engleska je pak i potajno i očito pomagala Italiju u ostvarenju njezinog ujedinjenja. Osim drugih razloga, htjela je da si predobije saveznika u svojoj politici na Sredozemnom moru. U tom je Napoleon vidio pogibelj za francuske ciljeve na istom području. Tu su se sukobili francuski (napoleonski) te engleski interesi. Koliko god je, dakle, car želio ujedinjenje

---

[3]) Volz: »Geschichte der neuesten Zeit« II, 391.

[4]) Zanimiv i karakterističan je slučaj okupacije otočića Perim, pred Adenom, na južnom ulazu Crvenog mora. God. 1839 Englezi su bili zauzeli Aden. Vlada kralja Ljudevita Filipa se ganu te posla g. 1840 jedan ratni brod s nalogom da zauzme Perim. Kad se Francuz usidrio pred Adenom, engleski ga guverner iste večeri pozva na jedan banket. Pri koncu gozbe, kad je vino bilo učinilo svoje, izmami Englez od francuskog fregatnog kapetana njegovu tajnu, te mu ovaj ispripovijedi čemu je došao. Guverner ne reče ni riječi, već pozva jednog oficira i dade mu jedan nalog. Slijedećeg jutra, kad su se Francuzi usidrili pred Perimom, imali su što da vide: na otoku se vijala engleska zastava; oko nje nekoliko engleskih vojnika, a na čelu im jedan oficir, koji se duboko nakloni Francuzu kad je ovaj stavio nogu na tlo, te mu reče: »Došli ste da zauzmete Perim, gospodine! To znači da je bio ničiji. Uzeli smo ga mi!«

Italije, nije ipak mogao a da ne računa s njegovim posljedicama. Odatle ona neodlučnost koju često u ovom pitanju susretamo u carevu vladanju.

Bomba grofa Srećka Orsinija, koju je ovaj »Ugljenar« bacio protiv Napoleona 14 I 1858, nije ubila cara, ali ga je ipak opomenula da sekta nije zaboravila njegova obećanja. Prije nego se izvršila smrtna osuda, atentator je upravio na cara pismo u kojem ga pozdravlja i naziva Mesijom Italije, te ga zaklinje neka oslobodi tu zemlju, a blagoslov 25 milijuna građana da će ga pratit do preko groba. Napoleon je odmah dao objelodaniti ovo pismo ubice u službenom »Moniteur«, na što mu je Orsini zahvalio u pismu koje je bilo objelodanjeno u službenom listu turinske vlade »Gazzetta Piemontese« od 31 III 1858. Pismo je datirano 18 III, a Orsini je bio smaknut dva dana kasnije. Tako su eto d o g o v o r n o radili Napoleon, Cavour i Orsini, koji se u svome oduševljenju žrtvovao za pobjedu svoga ideala.

No zato se francuski car nije manje bojao za svoju kožu. Znajući da je u Pijemontu središte konspiracija, tražio je da Cavour dade izglasati zakon protiv političkog umorstva. Imao je pred očima Mazzinijance. A Orsini, njegov »bratučed«, bio je učenik Mazzinija.

U svom pismu na cara Orsini je bio napisao: »Italija će se boriti protiv Austrije. Ne dozvolite da Njemačka pomaže Austriji.« U ovim riječima sadržan je program rada za blizu budućnost. Cavourov potez s krimskim ratom i iznašanjem »jada« Rima na pariškom kongresu nije bio uspio. Italija nije dakle mogla doći do Rima, ako ne preko tijela Austrije. No njezine sile nisu joj dozvoljavale da se sama uhvati u koštac s moćnim susjedom. Trebala je francuske pomoći. Francuska se opet bojala Njemačke. Trebalo je naći način kako da se otstrani ova pogibelj. Lukavi je Napoleon izmislio »Teoriju Nacionaliteta«, prema kojoj svaka narodnost ima pravo na vlastitu državnost.

U novembru g. 1855 pariška internacijonalna izložba pružila je Napoleonu prigodu da se sastane s Viktorom Emanuelom II i s Cavourom. S njima je bio i Massimo d'Azeglio. Jednoga dana sastali su se iza lova na pouzdani razgovor u dvorcu Tuileries. »Što se može činiti za Italiju po Vašem mišljenju?« zapitao je tada car svoje goste.[5])

Sva je Evropa čula odgovor nekoliko mjeseca kasnije. Iza zaključenog Pariskog mira (12 IV 1856) dao je Napoleon u istoj

---

[5]) Theodor v. Sosnosky: »Italiens Bismarck« (»Die Allgemeine Rundschau« g. 1929, br. 50).

carskoj palači veliki banket na kojem je digao čašu »slozi i jedinstvu Vladara«. »Neka ta sloga bude trajna«, nastavio je. »Zato treba da počiva na pravu i pravednosti, na istinitim i zakonskim interesima narodâ.«

Čitav je jedan vijek pripravljao ovu izjavu kojom je »teorija narodnosti« dobila svoje mjesto na političkom polju. Francuska je revolucija srušila stare oblike udruženja te proglašenjem individualne slobode izolirala čovjeka od svojih bližnjih. No čovjek je socijalno biće; njemu treba ideja koje ga s drugima združuju. Ulogu vjerske misli i ekonomskoga načela, koje je revolucija odbacila, ima sada da preuzme narodna misao: ona će okupiti u neovisnu cjelinu pojedine narode, t. j. skupine ljudi koji imaju zajedničko porijetlo, zajedničke tradicije i kulturu. Evo »teorije narodnosti«. Teško bi bilo dokazati da je ta nova ideja imala svoj izvor u onoj podzemnoj, nevidljivoj sili, o kojoj smo već govorili, i koja ne samo da je majka franc. revolucije, već je išla za tim da ruši sve što je bilo staro, te da daje nove oblike ljudskom životu. Netko bi mogao opaziti da »teorija narodnosti« nije rušila staro, već upravo da se je na tradiciji temeljila. No može se reći da je to samo prividno. Ona je temeljito izmijenila politički život; ona je pokušala da svim sredstvima sruši »internacijonalnu« vjeru te da je nadomjesti s »nacijonalnim« vjerama; ona je podigla novi Moloh, »narod - država - bog«, na ruševinama vladalačkog apsolutizma, koji se iza velikoga rata ponovno pojavio na temelju te iste od ljudi iskonstruisane ideje.[6])

U našemu vijeku »prava naroda« mnogi, i katolici i protivnici, drže da pripadaju najstarijemu i najsvetijemu pravu naravnomu. Drugi misle drugačije. Grof de Fels i René Johannet vele da teorija narodnosti razara red u Evropi.[7]) I zaista najvažnije za čovjeka nije jezik kojim govori, niti t. zv. narodna kultura. Tommaseo, Bošković i drugi, premda su bili slavenske krvi, postali su velikim nosiocima talijanske kulture. Glavno dobro za čovjeka je vjera. Drugo je dobro opća kultura, a treće je materijalno dobro. Živjeti dostojno čovjeka i spasiti dušu, to su nenadoknadiva ljudska dobra. Najzgodnije je da čovjek postigne ova dobra u krugu svoga naroda, ali ekonomske i druge prilike ili pak njegove sklonosti i volja mogu dati drugi pravac njegovu životu. Zato načelo

[6]) Biskup Mahnić ovako veli: »Na što se svodi narodnost? Narodnost je kolektivni pojam, što ga tvorimo odmišljanjem (apstrakcijom) od pojedinih ljudi, koji govore jedan te isti jezik. Narodnost nije na sebi (izvan naše misli) ništa realno; njezina realnost stoji u pojedincima, koji sačinjavaju jedan narod. Sva se dakle narodnost svodi na ljudski auktoritet.« (Sveć. Zajednica, juni 1912.)

[7]) »Documentation Catholique«, Bonne Presse, Paris, 10 VI 1933.

narodnosti nije nikakva dogma u koju svatko mora vjerovati. I katolička ga Crkva prihvaća kada se ono ne protivi ili kada služi njezinoj misiji, a osuđuje kada joj smeta ili kada izaziva nepravde, nasilja, krvoprolića, ratove. Tada ga nazivlju pretjeranim nacijonalizmom ili hipernacijonalizmom. A da je ovo hipernacijonalističko načelo narodnosti, ta nova »ideja« nastala u masonskim ložama kao novo sredstvo za rušenje katolicizma i za stvaranje nereda u svijetu, to nam dokazuje način kako se rodila.

Prvi koji je proglasio dogmu o »jedinstvu nacije«, bio je podkralj Italije, Eugen Beauharnais (koga je postavio Napoleon Bonaparte), u milanskom senatu dne 1. travnja 1809. »Hvala carevu oružju - uskliknuo je - nema sada više Lombarđana, Mlečana ni Milanaca, nego samo jedna nacija, jedna talijanska narodnost.« Činjenica da su Francuzi gazili sve nacijonalne osobine u krajevima koje su utjelovili svojoj zemlji, dokazuje — kako dobro opaža Nürnberger — da Napoleonova teza nije bila ozbiljna. Ali u Italiji je trebalo voditi drugu politiku. I začudo: svi su prihvatili novo geslo. Prihvatili ga prijatelji novog gospodara da učvrste novo stanje i sebe u tom stanju. Prihvatili ga i protivnici, jer će im sad poklik »Italia una!« biti lozinkom borbe protiv tuđinca.[8])

Na bečkom je Kongresu g. 1815 načelo »nacijonalnog jedinstva« bilo pokopano. Kongres je prihvatio načelo saradnje vlasti raznih država za održavanje mira u Evropi. Ali jakobinistička Francuska nije mirovala, te je odmah počela misliti kako da se riješi spona nametnutih joj u Beču, kad su je složni vladari povratili u njezine prirodne granice. Narodni ponos i masonski revolucijonarni duh su je tjerali da ponovno igra na Kontinentu ulogu iz vremena Napoleona I. Prvi joj je uspjeh bio 1830. Zatim je postavila carski grimiz na leđa karbonara Napoleona, koji je imao da naslijedi svoga prvog imenjaka, ali ne kao slobodan čovjek, već kao sluga lożâ. Načela »nacijonalnosti« i »intervencije« imali su da budu »legalne« isprike njegovu radu i radu braće. Pobjedom tih načela razoren je rad Bečkog Kongresa i otvoren put prodoru kod »Porta Pia« i Versaljskom Ugovoru god. 1920.[9])

Mason i masonski ideolog Mazzini učinio je teoriju o narodnostima sastavnim dijelom svoga političkog programa. Poznato je da je njemu »Čovječanstvo« bilo sinonim »božanstva«. U jednomu pismu nakladniku Croce-u u Milanu on ovako piše:

[8]) Nürnberger: »Papsttum und Kirchenstaat«, Mainz bei Kirchheim, 1897, 1/II str. 123—125.

[9]) Ispor. C. C. 3 IX 1904.

»Narodnost je čest djelovanja Čovječanstva. Hoćemo li kazati da je to što je u jednoj tvornici rad podijeljen, izvor neprijateljstva? Svaki narod koji je pozvan da postane nacijom, ima ... neku posebnu ulogu koju mora izvršiti. Ova uloga .... sačinjava individualitet toga naroda.... Vječne težnje jednog naroda, njegove najistaknutije sposobnosti, njegove najkarakterističnije i najaktivnije osobine pokazuju njegovu misiju; progresivni razvoj ovih težnja, ovih sposobnosti i osobina sačinjavaju njegovu nacijonalnu tradiciju... Svijest te misije određuje zajednički cilj pokoljenjâ koja se nanižu, i sačinjava Dužnost. Moralitet i moć toga naroda stoje u razmjeru s vjernošću ili nevjernošću naroda nacijonalnoj dužnosti. (!!) Ovako shvaćen pojam nacijonaliteta vodi saglasnosti te neprestanom i mirnom razvoju zajedničkih sposobnosti, vodi združivanju. ...Doba francuske revolucije utanačilo je pakt ljudi koji sačinjavaju narod. Buduće će doba utanačiti Pakt Naroda, koji će sačinjavati društvo slobodnih naroda Evrope i Amerike.«[10])

U julu 1858 izašao je u Parizu Program napoleonske teorije narodnosti u knjizi »Napoleon III i rumunjsko pitanje«. Tu je rečeno da je (za ono doba) načelo nacijonaliteta najbolja oznaka jedne civilizirane države. Zato imaju Rumunji, Madžari, Talijani pravo na samostalnost. Zato je Austrija najnazadnjačkija država u Evropi, rođeni neprijatelj svim narodima.

Malo prije nego je bio izdan taj Program, pozvao je francuski car Viktora Emanuela II na sastanak u Plombières, gdje su se dva vladara dogovorila kako će izazvati Austriju a da Prusija ne bude morala intervenirati. 12 siječnja 1859 izjavio je Cavour: »Mi ćemo dovesti Austriju u takav škripac iz kojeg će biti jedini izlaz topovska paljba.« Da u tom uspije, Italija je počela sakupljati vojsku na austrijskoj granici. Beč nije mogao trpjeti ovaj izazov te je predao 23 travnja ultimatum, u kojem je tražio da Pijemont kroz 3 dana demobilizira.

»Takve sreće zbivaju se samo jedanput u stotinu godina«, uskliknuo je na to Massimo d'Azeglio. Pijemont, naravno, nije udovoljio, te je rat započeo.

Iza bitke kod Solferina. u kojoj je pobjeda ostala neodlučena, Napoleon je ponudio Austriji mir. Berlin se je bio maknuo, jer se tamo jasno govorilo da treba braniti Rajnu na Padu: 14 lipnja je Prusija mobilizovala tri armije. Rusija je savjetovala mir.

[10]) Raffaele Fea u »Azione«, Genova, 26 IX 1919. Odavle vidimo također gdje se rodila ideja o »Savezu naroda«.

Javno mnijenje se u Francuskoj bunilo. Pobjeda Austrije mogla je za Napoleona značiti gubitak prijestolja. Tada je između njega i cara Franja Josipa u Villafranki potpisano primirje. Cavour se protivio, ali nije koristilo: 10 studenoga zaključio se mir u Zürichu.

Talijanski su revolucijonarci izrabili povoljne prilike, te dok je Austrija bila zaposlena ratom, svrgnuli su mjeseca travnja s vlasti kneževe u Toskani, Parmi i Modeni i podigli bunu u papinskoj državi. Züriški je mir povratio kneževe na njihova prijestolja uz uvjet da se narodi plebiscitom izjave za njih. Austrija je izgubila Lombardiju. Bilo je osim toga zaključeno da će se Italija urediti kao federacija, kojoj će biti na čelu Papa te kojoj će pripadati također austrijska Venecija.

Cavour je odmah otstupio iz Pretsjedništva Ministarstva, te sav bijesan izjavio da će od sada unaprijed kao privatan čovjek, svim sredstvima kojima urotnik i revolucijonarac raspolaže, raditi za uništenje ovoga ugovora.[11])

Ova prijetnja nije ostala na riječima. U cijeloj Italiji nastale su bune. S druge strane nije mirovao takmac Francuske. Züriškim je mirom Francuska preuzela u Italiji ulogu Austrije. Ona će se sad protegnuti između Jadrana i Tirena. »Engleska je krivim okom promatrala kako je rastao upliv Francuske u Italiji iza lombardskoga rata, dok je njezin (engleski) upliv uvijek više iščezavao. Kako bi mogla u tome sebi pomoći?«[12]) Sjetila se Garibaldija, koga je poslala da pobuni Siciliju.

Ali Garibaldi je bio pogibeljan Viktoru Emanuelu. Poznato je kako je ovaj »Re Galantuomo« usprkos svojim obećanjima i obvezama pregazio prava Pape na njegove pokrajine, samo da dođe što prije do Napulja te izvrši sjedinjenje sjeverne i južne Italije.[13])

To je Viktor Emanuel izvršio dogovorno s Napoleonom, koji je inspirisao grofu La Gueronnière-u knjigu »Le Pape et le Con-

[11]) Massarette: »Der Einigung.. « str. 114. — Sosnosky pripovijeda da se ovom prigodom odigrao slijedeći prizor: Netom je Napoleon stupio u dogovore s Austrijom, Viktor je Emanuel morao na njih pristati. To je tako razbijesnilo Cavoura, da je tražio od kralja neka se zahvali na prijestolju. »Šutite!« odgovorio mu Viktor. »Vi zaboravljate da sam ja ovdje kralj!« — »Ne, - uskliknu tada ministar - ja sam pravi kralj u ovaj čas!« — »Vi kralj?« - zagrmio je Viktor Emanuel - »Vi ste bezobraznik!« I zalupio je za sobom vratima ostavivši zdvojnoga Cavoura. Kad je nekoliko dana kasnije kralj pokazao svomu ministru ugovor u Villafranki, ponovio se taj prizor, a onda se Cavour povukao s vlade. (»Die Allgemeine Rundschau« 1929, str. 978.)

[12]) Volz: »Geschichte der Neuen Zeit« II, 400

[13]) Vidi kasnije.

grès«, u kojoj je auktor branio ovo mišljenje: Papa treba da se već jednom sprijatelji s mišlju da se mora odreći svojega teritorija. Jasno je da Papa mora da bude politički neodvisan, veli, ali mu je zato dostatan malen teritorij, koji neka bude kao oaza u koju ne prodiru interesi i strasti svijeta, i gdje će Papa moći da se potpuno posveti slavi Božjoj. Taj je teritorij grad Rim. U tom će položaju Papa moći da bude članom Talijanske Federacije. Branit će njega i njegov posjed federalna vojska. Velike mu Vlasti garantiraju posjed Rima. No u samom Rimu mora da bude dana što veća autonomija municipalnoj upravi.[14]) To bi sve morao odrediti kongres koji se je imao doskora održati.

To je bilo Napoleonovo tumačenje zaključaka züriškog mira! Međutim, ne čekajući kongres, dozvolio je pijemonteškom kralju da zauzme neobranjene rimske provincije Marke i Umbriju. »Faites, mais faites vite« — Činite, ali činite brzo! — odgovorio je Napoleon Cavourskim pouzdanicima Cialdiniju i Fariniju kad su mu u Chambéry-u javili što sprema Viktor Emanuel. Slijedećega dana (29 VIII 1860) javio je Cavour sardinijskomu poslaniku u Parizu Nigri-u: »Buna će buknuti u Markama i Umbriji (jeftina proročanstva za onoga koji je bunu organizirao!). Odmah će zatim u ime načela reda (!) i humaniteta Cialdini prijeći u Marke, a Fanti u Umbriju. Oni će baciti Lamoricière-a u more, zauzeti Jakin, te će proglasiti da u Rim ne smije nitko dirati. Car je sve odobrio.«[15])

Lamoricière je bio francuski general u papinskoj službi.

Francuski povjesničar Louis Baunard ovako piše: »Zločin što ga je počinilo drugo carstvo dogovorno s revolucijonarnom Italijom, ostavit će u povijesti mutnu uspomenu sramote ili slaboće.« Mi znademo da nije bila po srijedi slaboća, već egoizam i obveze prema sektarcima.

Možda se stvoritelj »drugoga carstva« sjetio ove krivnje i ovoga sramotnog svog vladanja kad je kod Sedana, upravo deset godina kasnije, morao predati svoj carski mač pruskom kralju Vilimu, koji se 18 siječnja 1871 u njegovu dvorcu Versailles proglasio carem Njemačke, dok je bivši Carbonaro svršavao svoj život u engleskom progonstvu, gdje je umro god. 1873.[16])

[14]) Quintavalle: »La Conciliazione«, str. 17-18.

[15]) Massarette: »Der Einigung...«, str. 128.

[16]) Englez Roebuck, koji je bio i ministar-pretsjednik, ovako je sudio o Napoleonu III: »Ne vjerujem onome čovjeku koji ima na jeziku podlu laž. Vidio sam ga u Cherbourgu kad se popeo na brod naše plemenite kraljice. I kad sam vidio da se njegove vjerolomne usnice dotaknule njezinih neporočnih lica, zabolilo me srce pri pomisli da onaj bezdušni tiran ovako okaljava onu dobru i svetu ženu.« (Mario: »Della vita...« str. 363.)

Pustolov talijanskog ujedinjenja

Josip Garibaldi se rodio u Nici dne 4 srpnja 1807 od Dinka, pomorca, i od pobožne majke Ruže Raimondi.

Prozvaše ga »junakom dvaju svjetova«. Vidjet ćemo koliko je taj naslov zaslužio. Što je u njemu bilo najjače? Ljubav prema političkom ujedinjenju svog naroda? Republikanski ideal? Potreba da se negdje bije ili uzbuni i vodi raspaljivu južnjačku masu? Ambicija? Mržnja na Papu i na katolicizam? Teško je odgovoriti.

Kao dječak pobjegne iz rodne kuće u Genovu da potraži sreću. Uhvaćen i doveden natrag u Nicu, ukrca se na neki brod kao mornar. U Taganrogu na Azovskom moru upozna se s jednim članom »Mlade Italije«, koji mu priča o podvizima te tajne organizacije. Duša se mornarića raspali. Revolucija i bodeži, tajni sastanci i bojevi iz zasjede, to sve izgleda kao roman mladomu pustolovu. Kad se vratio u Italiju, potraži Mazzinija, koji mu savjetuje da se prijavi za mornara kraljevskih brodova, gdje će među drugovima širiti macinijanske nauke te organizirati mornare u svrhu da osvoje ratno brodovlje kad bude buknuo ustanak na kraju. Zavjera je god. 1834 bila otkrivena. Garibaldi je bio uhapšen, ali kasnije pobjegne u Marselj. Kad se nije odazvao pozivu da dođe pred sud, ratni sud ga osudi na smrt. U Marselju živio je neko vrijeme davajući lekcije iz matematike, no doskora ide u Južnu Ameriku, u klasičnu zemlju revolucija, gdje se najprije borio na strani pokrajine Rio Grande, koja se bila pobunila proti Braziliji, a kasnije za slobodu Uruguaya. Istodobno kad i njegov prijatelj Mazzini, Garibaldi piše iz Montevidea koncem god. 1847 Piju IX pismo u kojem nuđa Papi svoju sablju!

Slijedeće godine Italija se digla protiv Austrije i protiv ostalih knezova. Garibaldi ostavlja Ameriku, hrli Karlu Albertu, koji ga upućuje k svojim ministrima (o smrtnoj se osudi više ne govori). Odbijen, uvrijeđen, ide u Toskanu gdje mu privremena revolucijonarna vlada povjerava vrhovno zapovjedništvo nad dobrovoljačkom vojskom. Iza primirja u Salasku pobježe u Švajcarsku.

Kad je Rim bio otet Papi, stvori se Garibaldi u vječnom Gradu koncem 1848 sa svojim dobrovoljcima koji žive od plijena. Prvog srpnja 1849 Francuzi pod zapovjedništvom generala Oudi-

not-a zauzmu Rim. Garibaldi bježi ponovno sa svojim vojnicima koji šire stravu u rimskoj okolici. Francuzi ga tjeraju dalje, a on prijeđe u Toskanu. Iz samostana sv. Franje u Cortoni odvede kao taoce 14 redovnika, iz Montepulciano podprefekta i nekoliko svećenika. Svuda gdje mu to uspije, sili narod da dade hranu za vojnike i konje te harač. Foiano mu mora isplatiti 1200 škuda, Castiglione 2000. Zatim prijeti Arezzu. No Austrijanci su mu za petama. Junak dvaju svjetova bježi dalje, dok ga Pijemontezi ne uhvatiše u Chiavariju te ga zatim pustiše na slobodu. On se nato skloni u Nicu.

Ali Garibaldi nema mira. Slijedeće godine mora pobjeći iz domovine, te ga doskora nalazimo u New-Yorku gdje živi kao radnik u jednoj voštarni. Iza toga prelazi preko Kalifornije u Perù, gdje mu povjere zapovjedništvo nad jednom revolucijonarnom vojskom. Iza toga preuzima službu časnika na jednom genoveškom trgovačkom parobrodu te se vraća u domovinu. Vođenje rata u Americi mu je očito bilo od koristi, jer iza povratka kupuje s prištеđenim novcem dio otočića Caprera, na sjeveroistoku Sardinije. Koncem god. 1858, kad se sprema rat s Austrijom, urotnik ide k ministru-pretsjedniku u Turin — ili bude od njega pozvan — te se sporazumijeva s Cavourom glede uloge koju će imati da preuzme.

Cavour stvara za njega novu vrst trupa »alpinske lovce«, s kojima se Garibaldi bori protiv Austrijanaca te hoće da prodre u južni Tirol. Ali kad se sklopio preliminarni mir u Villafranki, nije se smio dalje boriti. Tada potraži slabijeg protivnika, te u novembru 1850 vodi svoje dobrovoljce protiv papinske države. Na opomene iz Pariza Viktor mu Emanuel zabrani da ide dalje, te se Garibaldi vraća u Nicu.

U aprilu slijedeće godine bukne nova revolucija u Palermu, odakle se brzo raširi po cijeloj Siciliji. Crispi i Nino Bixio pozovu tada Garibaldija neka im dođe u pomoć. Najprije se nećkao[17]), ali napokon je pristao. U Quartu kod Đenove sakupi 1072 vjernih pristalica, osvoji prijevarom dva trgovačka parobroda te se uputi u Siciliju. To je znamenita »Spedizione dei Mille« — Vojna tisuće. Iskrca se u Marsalu, proglasuje se nekoliko dana kasnije diktatorom Sicilije. Njegov posao nije bio nikako težak. »Činovništvo«, veli Massarette, »bilo je duboko korumpirano. Vojska nije bila pouzdana.« Sekte i Pijemont bili su sve dobro pripravili. Cavour izjavi službeno 26 maja da njegova vlada stoji potpuno daleko od Garibaldijevih prepada, ali istodobno ta vlada op-

[17]) Bragagnolo: »Storia d' Italia«, str. 208.

skrbljuje oružjem i hranom Garibaldijevu vojsku[18]), a on se proglašuje diktatorom u ime Viktora Emanuela, »kralja Italije«. Kad je bio gotov sa Sicilijom, prešao je na kopno, tobože uprkos kraljevoj zabrani[19]), te »osvojio« napoletansku državu. No budući da kralj nije imenovao svojim namjesnikom u Napulju njega, već Farini-ja, jer se u Garibaldija nije pouzdavao, ovaj se uvrijeđen povuče na otok Caprera.

Ali doskora ga izbor zastupnikom u turinski parlamenat izvuče iz njegove osamljenosti. Sekte su nestrpljive. Treba oduzeti pošto poto Rim Papi. Cavour izjavljuje da će se to izvršiti »moralnim sredstvima«. Istodobno se on i Garibaldi dogovaraju kako će prvi garantirati Francuzima da neće napadati na ostatak papinske države s kopna, dok će Garibaldi moći da ih napada s mora! Slijedeće godine 1862 nalazimo našeg pustolova u Kataniji gdje organizira dobrovoljce za rat protiv Pape, te prihvaća kao svoje geslo poklik što ga je čuo od nekog buntovnika: »Roma o morte«. No Napoleon ne dozvoljava. Ministar-pretsjednik Rattazzi, da se nekako oslobodi nametljivog junaka, htio je još prije da ga pošalje s njegovim vojnicima u Albaniju. Garibaldi ne popušta. Pijemonteške vojnike nazivlje »razbojnicima okrabuljenim vojničkim odijelom«. Rattazzi, »koji je inače uvijek pomagao Garibaldiju«, prisiljen je da šalje protiv njega redovitu vojsku. Kod Aspromonte susretoše se dvije »neprijateljske« vojske (bilo je u svemu 12 mrtvih i 44 ranjenih). Pustolov iz Đenove predaje se iza kratkoga kreševa sa cijelom svojom vojskom od 2000 dobrovoljaca kraljevskoj vojsci.[20]) Zatvoren u tamnicu u Varignano, doskora je amnestiran te se vraća u Capreru. Tako si je vlada prištedila proces, u kojem bi se štošta bilo otkrilo na štetu »vjernosti i lojalnosti« Italije.[21]) Iz Caprere »junak dvaju svjetova«, uvijek nemiran, ide u Englesku gdje ga dočekaju u triumfu. Čak i prestolonasljednik, kasniji kralj Edvard VII (mason), išao mu se pokloniti u palači kneza of Sutherlanda. No bivši mornar ne zna šutjeti, te svima priča kako mu je Engleska pomogla oko rušenja napuljskoga kralja. Zato mu savjetuju nek se što prije pokupi i vrati u svoju zemlju.

God. 1866 naš se junak ponovno bori u vrstama talijanske vojske, ali kada su Custoza i Vis ohladile toplu krv »Rinascimenta«, Garibaldi razumije da je još najlakše vratiti se na oglođenu rimsku kost koju je Napoleon bio prepustio svojim »bratu-

[18]) Id. »Storia d' Italia«, str. 209.
[19]) Vidi kasnije.
[20]) Kako nas to sve skupa sjeća na d'Annunzijanadu na Rijeci!
[21]) Cfr. Clerici: »Pio IX«, str. 241—243.

čedima«. I započe borbu — jezikom. On pohađa sve italijanske gradove, svuda drži skupine i buni narod, osniva »Nacijonalne odbore« i »akcijske stranke«. Svuda propovijeda »križarsku vojnu« protiv Pija IX. U Padovi ga nazivlje »cancro d' Italia« - rakom Italije. Rim mu je »leglo rimskih guja«. Na kongres za mir, što su ga priredili masoni u Ženevi koncem 1867, te koji je imao anarhistički i komunistički smjer[22]), Garibaldi izjavljuje da je »Papinstvo najškodljivije od svih kuga, rak i sramota Italije«, te predlaže da »se proglasi njegova propast«! U Veroni i drugdje podjeljuje »civilna krštenja« djeci, rugajući se crkvenom obredu. Dne 13 septembra 1867 šalje Rimljanima proglas, u kojem ih pozivlje neka »ustaju te neka razbiju ostatke veriga na kukulje tlačitelja«. Pod naslovom »rimskog generala« hoće da krene protiv Rima. Vlada, koja je sada bila u Firenci, poručuje mu neka čeka još jedan mjesec. No on neće da sluša pa ga Rattazzi dade uhapsiti 24 IX i šalje ga u Capreru. Ponavlja se lakrdija od god. 1862. Nekoliko ratnih brodova imaju nalog da »čuvaju« otok da ne bi »general« pobjegao. To je bilo koncem septembra. Nekoliko dana prije (15 IX) Francuska i Italija sklopile su takozvane »septembarske konvencije«. Francuski vojnici, koji su dotada čuvali Rim, imali su se povući, a Italija se obvezala da neće rabiti nasilnih sretstava da osvoji Rim, več da će se ograničiti na »moralna«. Kao jamstvo za to Napoleon se zadovoljio time što je glavni grad postao Firenca. Vlada će sada tobože biti bliža granici te lakše zapriječiti da je Garibaldinci prelaze. U tom bi imao da bude neki dokaz da za tada Italija nije reflektirala na Rim. »No«, kaže Quintavalle, »nadali su se da će se dogoditi nešto neočekivano čime će se konvencije izigrati.«[23]) To »neočekivano« je pripravljala Fiorentinska vlada. Rattazzi je kumovao sakupljanju i organiziranju razbojničkih banda. I kad je Napoleon uslijed intervencije francuskog episkopata postavio energični veto okupaciji Rima, Rattazzi je predao demisiju, ali istodobno sokolio Garibaldija »n e k a č i n i b r z o«, dok je s l u ž b e n o i z d a o n a l o g d a g a u h a p s e, jer mu je međutim bilo »uspjelo« da uprkos »pažnje« ratnih brodova pobjegne iz Caprere.[24])

Krvava se lakrdija dalje nastavila. Carabinieri su uzaludno »tražili« pustolovca koji je međutim organizovao bande i napao papinsku državu. U Monterotondu, što ga je Garibaldi osvojio 25 oktobra, ušao je u katedralu na konju. Njegovi razbojnici su

[22]) Clerici, str. 267.
[23]) »La Conciliazione«, str. 89.
[24]) Clerici: »Pio IX«, str. 270.

razbijali križeve, pobacivali sv. hostije i relikvije, parodirali u crkvama crkvene obrede.

Karbonaru Napoleonu nije bilo krivo što se ovako Garibaldi približavao Rimu. No morao je popustiti francuskom javnom mnijenju te najaviti talijanskoj vladi da će ponovno poslati svoje vojnike u Rim. Talijanski je kralj sada izdao »manifest naciji« u kojem osuđuje postupak revolucijonaraca p r o t i v n j e g o v e v o l j e. Ali istodobno »u Firenci su se nadali da će Garibaldi brzo riješiti čvor te da će se Napoleon naći pred *fait accompli*. Čini se, pače, da su se u tom smislu bili s njime sporazumjeli.«[25]) Francuzi se međutim nisu umirili. Car je odlučio da će poslati svoje čete u Rim. Garibaldi tada d o g o v o r n o s k r a l j e m nastoji još jednom da skloni Napoleona na popuštanje. Talijanske čete prelaze granicu papinske države i »pripravljaju plebiscite« za Italiju u »novim krajevima«. Nepopustljivost Napoleona sili ih ipak na povratak (1 novembra). Slijedeći dan 3000 papinskih vojnika pod vodstvom generala Kanzlera i uz pomoć francuskih vojnika potukoše Garibaldija s njegovim 10.000 kod Mentane. Garibaldi je pobjegao, bio uhapšen od Pijemonteza, zatvoren u Varignanu, te onda, »po običaju«, poslan u Capreru.

Quintavalle, branitelj talijanske politike protiv Pape, ovako reasumira ove posljednje događaje: „Rattazzi je mislio da su Napoleonove prijetnje bile prah u oči Francuzima da se umiri javno mnijenje (francusko), koje je uvijek bilo najneprijateljskije raspoloženo prema Italiji, prema »talijanskim zvekanima« (kako su nazivali Talijane). Bio je pak uvjeren da će car sve dozvoliti kako god. 1860, samo ako se brzo učini. Zato je bio pripravio nacrt za invaziju papinske države." No Napoleon se dalje opirao te je napokon poslao vojsku u Civitavecchia. „Tako su bile poništene septembarske konvencije, te talijanska je vlada mislila da može dati svojoj vojsci nalog da prekorači granicu, da ne zaostaje za Francuzima. No Mentana, uhapšenje Garibaldija, »Jamais« od Rouhera, bili su zadnje pesti zemlji na grob septembarskih konvencija." Pijo se IX veselio, ali njegova alokucija od 20 XII, u kojoj je slavio junaštva svojih i francuskih vojnika kod Mentane, bila je »nadgrobni govor svjetovnoj vlasti papinstva«.[26])

Mentana je zapečatila sudbinu »junaka dvaju svjetova«. Kad je službena Italija vidjela da je Napoleonova zvijezda zašla iza krvavog obzorja francusko-pruskog rata, odlučila je da će okupi-

[25]) Clerici: »Pio IX«, str. 273.
[26]) »La Conciliazione«, str. 135—137.

rati Rim te je ovog puta ozbiljno držala na oko Garibaldija u Capreri. Nije više trebala pustolovca koji je po mnijenju Massima d'Azeglio imao »zlatno srce, ali bivolsku glavu«. Grof Gabrio Casati, pretsjednik talijanskog Senata, u jednom svom pismu benediktincu Tostiju (17 IX 1867) ovako piše o Garibaldiju povodom njegova istupa u Ženevskom kongresu: »Upravo je trebalo da G. ide tamo... Kakva šuplja glava (testa meschina): misliti da bi okupacijom Rima nestalo i vrhovnog svećeništva!«[27]) Malo kasnije se taj državnik veseli uhapšenju Garibaldija.

Da imamo potpuniju sliku Garibaldija, neće biti na odmet da donesemo jedno njegovo zanimljivo pismo. God. 1880 Hartmann, mladi ruski anarhista, pokušao je u Parizu ubiti ruskog cara Aleksandra II. Rusija je zatražila od francuske vlade da mu preda ubicu. Socijaliste i masoni su se digli protiv predaje i tada je socijalista Srećko Pyat napisao »prvom talijanskom masonu« Josipu Garibaldiju pismo moleći ga da i on uzme u zaštitu ruskog atentatora. Nadodao je: »od prvog kralja do zadnjeg pretsjednika buržujske republike, svi, milom ili silom, moraju iščeznuti.«

Evo odgovora »slavnog« Garibaldija socijalisti Pyat-u:

Caprera, 6 ožujka 1880.

Moj dragi Pyat!

Vi ste narodni junak pariških barikada. Hvala na ljubeznom pismu...

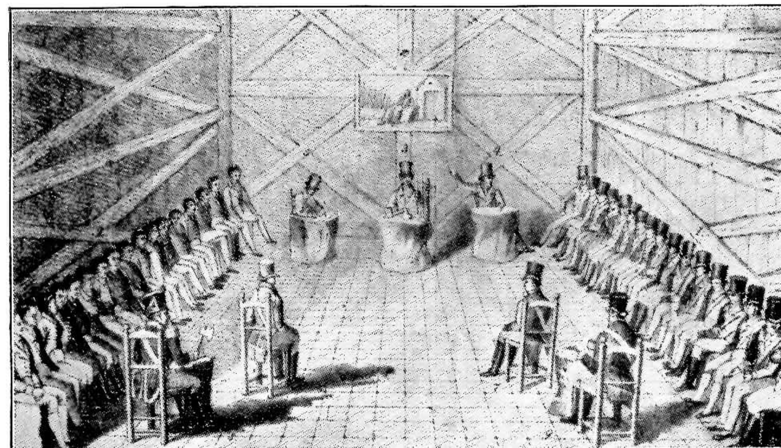
Hartmann je hrabar mladić, komu svi pošteni ljudi duguju štovanje i zahvalnost. Ministar Freycinet i pretsjednik Grévy neće nipošto oprljati svoje ime poštenih republikanaca predajući (Rusiji) političkoga prognanika: ovo bi bilo dostojno versaljskih hijena (naime parlamenta koji je pod Thiers-om svladao komunističku revoluciju god. 1872).

Političko ubistvo je tajna uspjeha republike. Vladari zovu »ubicama« prijatelje naroda. Pravi republikanci Agesilao Milano, Pietri, Orsini, Pianori, Monti, Tognetti bili su, u svoje vrijeme, ubice: danas su mučenici, predmet štovanja naroda.[28])

Hoedel, Hartmann su preteče vlade budućnosti, socijalne republike.

[27]) Quintavalle: »La Conciliazione«, str. 474.

[28]) Nije drugačije mislio »idealni« Mazzini. »Vi možete - piše - vrijeđati onoga koji je ubio tiranina, ako nije uspio: ali potomci će ga nazvati mučenikom. Uspije li, vi ćete ga sami nazvati: Osloboditeljem i Junakom.« (Djela, X, str. 54; »Civ. Catt.« 5 X 1901.)

Sastanak Karbonara u »daščari«.
(Iz djela: Lehnhoff, »Politische Geheimbünde«.)

»Veliki glodavče oraha, možeš li mi skrhati ova tri oraha?«
(Karikatura iz »Münchener Puntsch« g. 1860 — Viktor Emanuel moli Napoleona III da mu priskrbi tuđe zemlje)

U b o j i c a j e m r s k i p o p koji je već jednom ubio napredak pomoću krvnika, a sada ubija savjesti lažju.

Pop, a ne drugovi Hartmanna, mora da bude poslan u Sibir...

Vaš za uvijek *G. Garibaldi.*

Prijatelji Garibaldijevi, masoni, brižno su sakrivali ovo pismo, ali ga je iznijela revija »Civiltà Cattolica« od 7 V 1892. Iz njega vidimo ne samo masonski mentalitet Garibaldija, već i njegovu neutaživu mržnju protiv katoličke Crkve i svećenstva: jer poslije nego je spomenuo državnike (Thiers-a i drugove), koji nisu bili nikakvi »klerikalci« (Thiers je dapače bio protestanat), mjesto da — logički — izrazi želju da oni budu potjerani u Sibir, skače na mrske »popove« i traži za njih progonstvo. Upravo đavolska mržnja!

S takvim čovjekom Slobodni se Zidari i hvale. Na str. 88 slov. izdanja Stojkovićeve knjige »Slobodno Zidarstvo« stoji: »Od znatnejših italijanskih svob. zidarjev, p o l e g M a c i n i j a i G a r i b a l d i j a, hočem omeniti še imena znanih državnikov: Depretisa, Krispija in Fortisa.«

Garibaldi umrije god. 1882.

Na kraju možemo kazati da je Garibaldi bio nepopravljivi pustolov, koji je volio velike riječi, koji se znao katkada i izlagati za pobjedu ideje, ali koji od »junaka« nije mnogo imao, osim neosporno veliko junaštvo na jeziku, nadahnuto od najčistije masonske mržnje protiv Katoličanstva i Pape. Lukavi su ga ložini političari izrabili što su više mogli, a kad ga nisu više trebali, izbacili su ga i onemogućili mu da pobere lovorike kao plod svoga »patriotskog« rada. Nagradili su njegov rad spomenikom na Gianicolu, nasuprot Vatikana. Na podnožje spomenika Slobodno je Zidarstvo postavilo napis kojim s ponosom proglasuje ovog »junaka« svojim i slavi njegovo djelo na uništenju Papinstva. Lateranskim ugovorom je spomenik zapravo izgubio svoje značenje. Ali tako ne misli u svojoj dvoličnoj politici talijanski kraljevski ministar i diktator g. Mussolini. U ljetu god. 1933 on je priredio Garibaldiju i njegovoj ženi Aniti neviđene proslave, kojima je htio utisnuti u srca osobito mladeži **k u l t** prema »junaku dvaju svjetova«.

U »Rivista della Massoneria«, rujanski broj g. 1876, Bacci iznosi slijedeći slučaj, koji ne samo dokazuje da je Garibaldi bio mason, već i pruža daljnji dokaz o njegovu šarlatanstvu: Garibaldi je bio Veliki Meštar Lože ulice la Valle, kojoj je pripadao i Bacci. Neki raspop Angherà, disident, osnovao je tada novu Ložu u palači Lovatti, Piazza del Popolo. U ime te Lože br. G. E.

Mengozzi javio je Garibaldiju da su ga na sjednici 5 X 1876 imenovali »doživotno počasnim Starješinom« (Venerabile). Garibaldi pismom iz Caprere 16 X 1876 je odgovorio: »Časnoj Loži *Fede Etrusca*, Rim. Prihvaćam zahvalno časni naslov Vašeg *Venerabile* doživotno.«[29]) I tako je Garibaldi bio pretsjednikom dviju Loža koje su se međusobno borile i grdile!

Ne smijemo završiti a da ne spomenemo ukratko odnošaje između Garibaldija i Hrvata u onim burnim godinama. Jedini hrvatski emigrant koji je ušao u »Konspiraciju naroda«, bio je Eugen Kvaternik, koji je god. 1859 izdao proglas na graničare da se bore protiv Austrije. God. 1860—1861 Garibaldi je stvorio veliki plan za navalu protiv Austrije i Turske. »Mi imamo neograničeno akcijono polje«, piše Mazziniju 4 II 1861: »od ušća Dunava do ušća Pada... Teško mi je povjeriti sve papiru. U žurnim stvarima trebat će da se poslužimo emisarima.«[30]) Garibaldi je namjeravao da se iskrca u Hrvatskom Primorju s namjerom da podigne Hrvate i poduprè Madžare, čime bi olakšao piemonteški napadaj na Austriju u mletačkoj krajini. Kvaternik je pristao, ali uz ove uvjete: Ima se osnovati posebna hrvatska legija u Italiji; Madžari, dok budu na hrvatskom zemljištu, imaju se smatrati samo kao gosti, a preko Drave kao saveznici. Talijani moraju priznati Dalmaciju i Istru hrvatskim zemljama. Vojska iskrcana na hrvatsko zemljište u Dalmaciji ima vojevati pod hrvatskom zastavom. Čim se saveznička vojska iskrca, ima se proglasiti nezavisnost Kraljevine i sloboda hrvatskoga naroda. — Ali talijanski masoni, dogovorno s Madžarima koji su htjeli progutati Hrvatsku, misle drugačije. Kad je list Hadrijana Lemmi-ja »Il Diritto« objelodanio Kvaternikov članak o »Odnošajima Hrvatske i Italije s obzirom na Istru i Dalmaciju«, urednik je nadodao opasku, da su ne samo Istra nego i sva Ilirija u svakom pogledu talijanske te da ih treba osloboditi od tuđinskog jarma. Kvaternik se tada naivno obratio na Garibaldija. Ovaj nije htio nikako priznati hrvatsko pravo na Istru i Dalmaciju, nego je samo izjavio da »će vazda biti protiv povrede prava drugih naroda sa strane jednoć jedinstvene Italije«.[31])

[29]) C. C. 3 II 1877.
[30]) Jessie Mario: »Della vita di Mazzini« str. 416.
[31]) Vidi dnevnik »Hrvatska Straža«, Zagreb 1932, br. 90, 109 i 111, koji je na dugo na temelju Kvaternikova dnevnika pisao o razvoju ondašnjih prilika i pregovora.

Na Apeninskom Poluotoku

Ondas del sacro Tiber, bautizadas
Con la sangre de Pedro y Pablo hermosa,
Que con sordo quejido lamentable
Su tumba venerable
Besando vais!
Eternamente
Mirese en vuestra límpida corriente
El obelisco y arco y circo ufano
Deslumbrando, la Cruz del Vaticano.

José Coll y Vehi

Valovi svetoga Tibra, kršteni plemenitom krvlju Petra i Pavla, što turobno prolazite i nečujnim jecajem cjelivate njihove časne grobove —

Neka se vječno u vašoj bistroj vodi odrazuje Vatikanski Križ zasjenjujući i obelisk i slavoluk i ponosito trkalište!

Italija početkom XIX vijeka

U razburkanoj Evropi, na malenom Apeninskom Poluotoku, bilo je početkom devenaestoga vijeka jedanaest manjih ili većih država. U Italiji se već od srednjega vijeka zrcalilo političko stanje Evrope. Moćno je rimsko-njemačko carstvo imalo tamo najviše prilika da pokazuje svoju silu. Od god. 1515, kad su Papa Lav X i francuski kralj Franjo I zaključili bolonjski mir[1]), Italija je, veli Kraus, postala »lopta španskoga despotizma, burbonskoga gramženja za zemljama, švajcarskih plaćeničkih banda i austrijskoga apsolutizma«. Uslijed španskoga rata za nasljedstvo prijestolja (1701—1713) Španija je izgubila svoj upliv na Italiju, a naslijedila ju je Austrija, koja je uoči Napoleonove epopeje direktno ili indirektno vladala gotovo čitavom Italijom. Na sjeveru bile su u talijanskim rukama, osim Pijemonta (kraljevine Sardinije) i kneževine Modena, republike Genua, Lucca i Venecija. U Napulju (sa Sicilijom) vladao je burbonac Ferdinand IX, koji je imao habsburškinju za ženu.

Srednja je Italija sačinjavala papinsku državu. Napoleon I, osvojivši poluotok, osnovao je republike mletačku, ligursku i cisalpinsku, kasnije rimsku. Od kneževa jedini je Ferdinand u Parmi spasio svoje prijestolje isplativši Francuzima 6 milijuna lira i predavši im razne umjetnine. Papa Pijo VI je zaustavio napredovanje Bonaparta, prepustivši mu na miru u Tolentinu (19 II 1797) zemlje koje je Francuz bio okupirao (Rimini, Jakin, Loreto). U Campoformiu (16 X 1797) Napoleon je predao Veneciju Austriji, a kad je postao carem, proglasio je u sjevernoj Italiji kraljevinu Italiju, dok je u Napulju bilo proglašeno kraljevstvo kojemu je bio na čelu Joahim Murat, Napoleonov šurjak. Ostale su talijanske pokrajine bile pripojene francuskom carstvu.

Bonaparte je u svojoj samovolji htio da Papinstvo služi njegovim političkim ciljevima. Usudio se staviti Papi Piju VII ovaj prijedlog: »moji neprijatelji neka budu također Vaši neprijatelji«. Francuski ministar-pretsjednik grof Champagny tražio je od Pape

[1]) Iza neuspjelog pokušaja Ljudevita XII (1498—1515) da se održi u Italiji.

da prizna stanje u Italiji te da se pridruži »kontinentalnoj blokadi« što ju je Napoleon bio proglasio protiv Engleske. Kad je Papa odbio, general Miollis sa 6000 ljudi prodro je 2 II 1808 u Rim i zauzeo Anđeosku tvrđavu. Na protest Pija VII oduzeo mu je Napoleon pokrajine Jakin (Ancona), Urbino, Macerata i Camerino te ih pridružio kraljevini Italiji izjavom da car uzimlje natrag one zemlje koje je »njegov visoki pretšasnik, Karlo Veliki, car Francuza« bio predao kao len (na upravu) rimskom biskupu! Rim je proglašen slobodnim gradom u francuskom carstvu.

Međutim Austrija je navijestila rat Napoleonu radi toga što je bio prisajedinio Francuskoj Parmu, Piacenzu i Modenu i protjerao Burbonce iz Španjolske. Napoleonov general je pobijedio Austrijance kod Eckmühla i na to je sam car ušao u Beč 13 V 1809. Četiri dana kasnije, 17 V, izdaje u Schönbrunnu dekret kojim proglašuje da prestaje svjetovna moć papinstva. Na to Papa Pijo VII 10 lipnja izda bulu »*Quum memoranda*« protiv »ugrabitelja baštine sv. Petra, njihovih pomagača i savjetnika i protiv izdajnika«. Napoleonovo ime nije bilo spomenuto u buli, ali francuski je car razumio da je izopćenje udareno na njega. Zato izda generalu Radetu nalog da postupa protiv Pape. Radet provali 6 srpnja u 2½ s. jutrom s odjelom francuskih vojnika u Kvirinal. Pijo ga dočeka u moceti i štoli u društvu nekoliko kardinala. Radet zatraži od njega da povuče bulu i da se odreče svjetovne vlasti. Papa ne htjede. Tada ga general Miollis dade uhapsiti i odvesti u Grenoble, a odanle natrag u Italiju, u Savonu kod Genue. Tri godine je Papa ostao u savonskoj tvrđavi, gdje su ga držali u najstrožoj osamici, u nadi da će ga prisiliti na popuštanje. God. 1812 bio je odveden u Fontainebleau kod Pariza i ondje osta do ožujka 1814.

Oholi Napoleon Bonaparte nije dugo uživao plodove svojih svetogrđa. Istog dana kada je dao uhapsiti Papu, izvojevao je veliku pobjedu nad Austrijancima u Wagramu, koja ga podiže na vrhunac slave. Ali je bila zadnja! Kad je čuo da ga je Papa izopćio, narugavši se uskliknuo je: »Izopćenje neće učiniti da puške padaju iz ruku mojih vojnika!« I za veći prkos nazva »Kraljem Rima« sina kojeg mu Marija Luiza, kći austrijskoga cara, rodi god. 1811. Ali doskora se Napoleon posvadi s ruskim carem Aleksandrom. God. 1812 mu navijesti rat. Ledene ruske stepe progutaše mu 300.000 vojnika, kojima je nepodnošljiva studen ne samo trgala »puške iz ruke«, nego i dušu iz tijela. Na svom povratku potučeni car doživi da se sva Evropa digla protiv njega. I od 16 do 18 listopada 1813 pretrpi konačni poraz kod

Leipziga (bitka narodâ). Tada neprijatelj provali u Francusku i Napoleon mora da organizira očajnu obranu. Bio je kucnuo čas Providnosti. Mučenik pravde i istine Pijo VII pušten je na slobodu. Napoleon ga dade odvesti 10 III 1814 do predstraža neprijateljske savezničke vojske (Austrijanci, Napoletanci i Englezi). Na obali rijeke Taro primi ga 25 III od francuske eskorte češki husarski pukovnik Prohaska i odvede ga preko mosta. Tada padne na koljena pred sijedim Papom i zamoli blagoslov. Istodobno padoše na koljena Austrijanci i Francuzi s jedne i s druge strane rijeke te Papa sve blagoslovi.[2])

Četrdeset dana kasnije uđe Pijo VII u svoju prijestolnicu, gdje ga je narod najoduševljenije dočekao. Malo iza toga morao je Napoleon da ide u progonstvo na otok Elbu, kamo su ga pobjednici konfinirali.

Slijedeće godine, 1 ožujka 1815, Napoleon je ponovno pokušao sreću. Iskrcao se u Cannes sa 1100 vjernih te se uputio prema Parizu. Uspjelo mu da protjera novoga kralja Ljudevita XVIII i da zauzme vlast. Njegov se šurjak Murat baci opet na Rim i Pijo VII morao je pobjeći u Đenovu (22 III). Ali kratka je bila nova careva vladavina. Evropa se ponovno podiže protiv njega te ga kod Waterloo-a u Belgiji definitivno potuče (18 VI). Napoleon se preda Englezima, koji ga poslaše u progonstvo na Otok Sv. Helenu, gdje umrije 5 svibnja 1821. Pijo se povrati u Rim 7 srpnja 1815.[3])

Francuska je revolucija dovršila svoj prvi ciklus pariškim i bečkim kongresima. Pariški (g. 1815) je zapečatio sudbinu Napoleona Velikog i ustanovio »Svetu Aliansu« između ruskoga, njemačkog i austrijskog cara, koji su htjeli da urede veliku obitelj država gdje će kršćanska ljubav biti vrhovni zakon za vladare i za narode. Na ovu »svetu« Aliansu, koja se zapravo temeljila na masonskim idejama »Prosvijetljenih« koji su tražili sjedinjenje svih kršć. vjeroispovijesti u jednu samu, Papa nije pristao. I dobro je učinio! Istodobno (9 VI 1815) se zaključivao u Beču veliki mirovni kongres na kojemu su isti vladari izradili novu kartu Evrope, gdje nije nitko uzeo u obzir zahtjeve kršćanske ljubavi, već diktate sile. Nije bilo moguće da bude drugačije tamo gdje su imali glavnu riječ ljudi kao Metternich i Talleyrand.

---

[2]) Nürnberger: »Papsttum und Kirchenstaat«, str. 68.

[3]) Dok je Napoleon bio zatočen na Elbi Karbonari su ga pozvali da dođe u Italiju i da preuzme krunu »drugoga talijanskog carstva«. (Vidi str.. 74.)

No nijedan kongres nije mogao da zaguši ono što je sada postalo — bez obzira na izvor tih principa — svojinom duše modernih naroda. To je bila težnja k političkoj slobodi, koja je bila to pogibelnija što je bila manje definirana, i težnja da svaki narod mora da ima svoju vlastitu državu. Nacijonalna država s demokratskim uređenjem, to će biti lozinka cijeloga XIX vijeka, dok će veliki rat donijeti narodima novo evanđelje: nek se uništi i sloboda, samo da kraljuje nacionalizam. Nacionalizam će dakle ugušiti slobodu od koje se rodio i kojoj je imao služiti.

Bilo kako bilo, vladari prve polovice prošlog vijeka nijesu znali pogoditi znak vremena. Tko zna bi li bio Napoleon Bonaparte uviđavniji? Kad se vratio s Elbe da ponovno caruje stotinu dana, obećavao je narodu slobodu i ustav. Ali revolucija sa svojom lozinkom: »liberté, égalité, fraternité« bila je detronizirala zakonite vladare te se ne treba čuditi što su oni bili ljuti protivnici svih narodnih sloboština. Mislili su da će moći da neumoljivom strogošću izbrišu sve ostatke francuskoga pokreta. Poznato je kako je Metternich, kad je g. 1820 buknula revolucija u Napulju, samosvijesno izjavio: »Dosta je da puhnemo u nju, i ona će se ugasiti.« Prevario se, jer se je onaj prvi plamen tako proširio da je napokon iza 98 godina uništio moćnu austro-ugarsku Monarhiju.

Bečki je kongres povratio Papi sve njegove pokrajine u Italiji. Austriji je od toga posjeda bio predan onaj dio Ferrare koji se nalazi na lijevom brijegu Pada, i bilo joj priznato pravo da drži posadu u Comacchiu i u Ferrari. Sveta je Stolica izgubila svoj posjed u Francuskoj: Avignon i Venessain. Uostalom političko je stanje u Italiji bilo gotovo isto kao g. 1789, samo što je Lombardsko-venecijanska Kraljevina ostala Austriji. Obuhvaćala je Lombardiju, južni Tirol, Veneciju s Trstom i Istrom. Jednim dijelom kneževine Modene bila je stvorena nova kneževina Massa e Carrara; genoveška je republika bila prisajedinjena Pijemontu, a dio Savoje Francuskoj. Malta je pripala Engleskoj, a Korziku su zadržali Francuzi. Kraljevina je Sardinija obuhvaćala sada osim toga otoka još dio Savoje, Pijemont, Nicu i bivšu genovešku republiku.

Talijanski patrioti su bili poraženi: raskomadanje zemlje, apsolutizam, ovisnost o Austriji, vlast tuđinstva, to je bio rezultat »slobode« koju su bili donijeli Francuzi. No na čelu tih patriota stoje intelektualni idealiste koji ne daju da nade utrnu. Manzoni baca svoj ratni klik: »*Liberi non sarem, se non siam uni!*« (Nećemo biti slobodni dok se ne ujedinimo). Leopardi i Berchet raspaljuju mladež svojim patriotskim pjesmama, a Alfierijeve tragedije potsjećuju neprestano narod na njegovu vlastitu tragediju. »Plači, plači, Italijo, — jeca Leopardi — imaš zašto da plačeš! Tebe je zapala ljuta sudbina da budeš nedostiživa i u sreći i u bijedi!« A kako je Manzoni opisivao nesrećno stanje svoga naroda! U zborovima njegovih tragedija ocrtani su jadi i nevolje Italije, ali tu tinja i plamsa plamen koji će ih jednom dokrajčiti.

U ovom stanju je li se mogla naći neka jaka ličnost koja bi uzela u svoje moćne ruke sudbinu talijanskog naroda? Sardinija je za to bila preslaba. Francuski je pokušaj bio propao. No pred talijanskim se očima dizale sjene velikana prošlosti koji su umjeli da brane slobodu poluotoka. Nije li papa Grgur VII bio prisilio Henrika IV da dođe u Canossu? Nije li Aleksandar III bio kod Legnana (g. 1176) oslobodio sjevernu Italiju od pljačkanja Barbarose slomivši silu toga sjevernog mogućnika? Nije li moćnom Juliju II bilo uspjelo da pomoću Svete Lige otjera iz Italije Francuze? Nijesu li Inocent III i Ksisto V bili u svoje vrijeme neki arbitri evropske politike?

Nije dakle čudo ako su se oči i duše patriota, narodnjaka, poslije neumjesnih, pogrešnih zaključaka bečkoga kongresa okrenule rimskoj Stolici, ako se Gioberti u prvo doba nada da će se Italija moći ujediniti pod vodstvom Pape.

Zašto nije Pijo VII ili koji njegov nasljednik, zašto nije osobito Pijo IX, koji je god. 1848 imao na svojoj strani sve simpatije nacionalista, preuzeo ovu zadaću koja bi bila proslavila Papinstvo i katoličku Crkvu? Je li samo zato što nisu razumjeli svog vremena?

U ovoj historičkoj raspravi ne uzimljem u obzir nacrte Božje Providnosti, koja, puštajući slobodu ljudima, vodi sve događaje svojim ciljevima. Lateranski ugovor i ono što je slijedilo služi tomu kao najsjajniji dokaz.

No kako da se tumači uloga Papâ, koji se gotovo uvijek u povijesti ističu kao branitelji slobode i prava naroda, a upravo sada, u vijeku slobode, igraju prividno ulogu »reakcionaraca«? Prividno, velim, jer narod u Italiji n i j e tražio one slobode koju su mu na silu n a r i v a v a l i organizirani revolucionarci.

Ne možemo da dadnemo pravi odgovor, ako ne proučimo podzemnu i otvorenu rabotu one nevidljive sile, internacionalnog Masonstva, o kojem je već bilo govora.

Slobodno Zidarstvo i rimsko pitanje

Već činjenica što su ljudi koji su izvršili ujedinjenje Italije bili vođe ili pripadnici masonskih sekata ili morali slušati njihove naloge, govori da je internacionalno Slobodno Zidarstvo igralo važnu ulogu u obaranju papinske države.[4]) To bolje dokazuju ciljevi za kojima ide ta međunarodna tajna organizacija, te koje smo dovoljno objasnili. No nije na odmet da pobliže pokažemo izravnu ulogu Masonstva u borbi protiv papinske svjetovne vlasti.

„God. 1829 bilo je objelodanjeno u Bruxelles-u framasunsko djelo, koje se danas može teško dobiti, te koje razjašnjuje kakvi su razlozi iz talijanskoga političkog života uplivali na cara Napoleona I kad je pobjegao iz Elbe. Tu se kaže da su se god. 1814 slobodni zidari iz raznih talijanskih krajeva sastajali u Turinu i u Genovi. U Turinu se odlučilo da se pozove Napoleona da pobjegne sa otoka Elbe te da preuzme vlast nad cijelom Italijom kao rimski car. Urotnici su mu u tu svrhu poslali jednoga pouzdanika s pismom u kojem se među ostalima kaže: »Veličanstvo, dostajat će s Vaše strane jedan jedini poziv, jedan jedini korak, te će se cijela nacija podići. Kažite kao što je Bog kazao u pogledu svjetlosti: Neka je Italija! i Italija će biti«." [5])

Imat ćemo prilike da vidimo kako narod nije baš tako mislio, ali ovaj je poziv talijanskih masona karakterističan. U pogledu

[4]) Prva masonska loža u Italiji bila je osnovana, prema tvrdnji masonskog povjesničara Findel-a, u Firenci, god. 1733, od Engleza Charles Sackville grofa od Middlesexa, pod nazivom »Društvo od zidarske žlice«. U Rimu prva je Loža osnovana god. 1787 od pet Francuza, jednog Amerikanca i jednog Poljaka. (C. C. 2 VI 1877.)

[5]) Massarette: »Der Einigung...« str. 19-20. »Civ. Cattolica« 1 sv. god. 1861 kaže da je ta knjižica nosila naslov »Delle cause italiane dell' evasione dell' imperatore Napoleone dall' Elba« te da je bila tiskana u Italiji premda je nosila oznaku mjesta »Bruxelle«. Da je Napoleon Bonaparte bio mason, potvrđuju auktor »Slobodnog Zidarstva« i Sr. Stojković u »Svob. Zidarstvu« str. 77. Isti kaže da je njegov brat, princ Lujo Bonaparte, kasnije holandeški kralj, bio na čelu Vrhovnoga Savjeta Velikog Orijenta u Parizu. Drugi brat, Josip, bio je izabran Velikim Meštrom istoga Vel. Orijenta. Josip je kasnije postao španskim kraljem. Ostala braća, Lucijan i Žerom, te šurjak Joahim Murat bili su također masoni.

rimskoga pitanja savjetovali su »nek se čeka dok budu dosta jaki; onda će se moći učiniti sve što se hoće«. Ujedinjenje Italije pod nasilničkom *tuđinskom* rukom imalo je dakle da pripravi put uništenju papinske vlasti.

Iza bečkog kongresa poplavilo je talijanski poluotok mnogo tajnih društava. To je bio odgovor Zidarstva odlukama kongresa. Jedno je središte tog rada bila Genova, gdje su se sektarci skupljali oko Mazzinija. Kad je ovaj morao da pobjegne u Francusku, nastavio je politiku »poziva«. Pozvao je g. 1831 Karla Alberta neka učini ono što nije bilo uspjelo Napoleonu. Masonstvo je u Italiji već postalo specifično talijansko.[6])

Devetnaest godina kasnije Mazzini je na čelu Rimske Republike. Papa je prisiljen da pobjegne u Gaetu. Sve što god se tada radilo u Rimu, nosilo je jasni masonski pečat: nasilja, laž, farizejština, izvrgavanje svetih stvari ruglu, najbezočnija svetogrđa.

Kad su Francuzi oslobodili Rim te ga povratili Papi, Masonstvo je nastavilo svoj rad ne samo na poluotoku već i u samom Rimu, gdje je koji puta uživalo potporu nekih Monsignora, svećenika i redovnika, usprkos osudama Papa Pija VII, Lava XII i Pija VIII.

O onome što je slijedilo, o radu slobodnih zidara između god. 1850 i 1870, najbolje je crpsti podatke iz njihovih vlastitih ustiju.

Kad je Rim bio god. 1870 zauzet, ovako je pisala »Rivista della Massoneria Italiana«: »Neka se proslavi besmrtna pobjeda... Slobodni su zidari srušili staru zgradu i sagradili novu... Masonsko se je društvo u Italiji ljuto borilo s oružjem razuma protiv gnjiloga djela kršćanstva te je mnogo pripomoglo da su se odrezali krakovi hladnoj arpiji.«

Dvije godine kasnije ista revija piše: »Masonska četa je započela i nastavila ono gibanje koje je oslobodilo i ujedinilo Italiju. U Italiji, u Rimu, naš najveći protivnik sakuplja svoje zadnje sile. Mi smo strijelci opće masonske vojske razvrstani oko opkoljenoga bojišta toga strašnog neprijatelja.«[7])

God. 1881, u noći od 13 na 14 jula, imali su se prenijeti smrtni ostaci pok. pape Pija IX iz sv. Petra u crkvu sv. Lovre u Rimu. Katolici su pratili sa suzama u očima sprovod, kad li je na nj

[6]) Zanimljivo je što priča mason pisac »Slob. Zidarstva«, da je prve lože u Beogradu organizirao god. 1875 talijanski poslanik na našem dvoru grof Giovannini.

[7]) »Rimski Katolik«, god. 1894, str. 38-39.

navalila rimska rulja pod vodstvom masona te je htjela da baci tijelo pok. pape u Tiber. Masonski rimski list »Lega della Democrazia« pisao je tom prilikom: »Prenosili su strvinu (carogna) Pija IX... Da nisu bile bajunete vojnika i revolveri pandura, bili bi je bacili s kola... Pijo je IX bio bedak. On je personifikacija Katoličke Crkve koja je sada postala nakaznom glupošću... Klerikalci su bili isfućkani. Mi pljeskamo onima koji su ih isfućkali. Ali naši bi veseli poklici bili još snažniji, da je uspjelo baciti ostatke one velike budale s mosta sv. Anđela u Tiber.« Za bandite koji su one noći od talijanske policije bili uhapšeni masonske su lože dale skovati kolajnu s napisom: »immortale odium et numquam sanabile vulnus« (besmrtna mržnja i rana koja nikad ne iscjeljuje). To je bilo Papinstvo. A taj je napis sastavio mason Luigi Cortellazzo, koji je, kako je kasnije dokazao Aleksandar Luzio, denuncirao Austriji svećenika don Enrica Tazzolija i njegove drugove kao urotnike te tako skrivio ubistvo »mučenikâ iz Belfiora« koji su dali svoj život za talijansku slobodu.

Iza ovih sramotnih događaja masonski rimski list »La Capitale« je pjevao oduševljene hvalospjeve onima koji su bili izvršili one banditske čine: »Rim je u svim vjekovima vidio velikih stvari - piše - ali velik je bio i događaj prošle noći... Nije to bila prosta demonstracija. Ne! S a m o s u P a p i n s t v o v u k l i ulicama grada da bude sramota svih naroda.«[8])

Godine 1895 zatražili su masonski zastupnici u talijanskom parlamentu da se 20 septembra, dan zauzeća Rima, proglasi državnim blagdanom. Zastupnik Ferruccio Macola izjavio je otvoreno da to traži »prkos masonstva protiv Crkve«. Zastupnik De Lenna žalio se što Italiji nije još bilo uspjelo da »otjera iz tvrđave (vatikanske) neprijatelja koji je 20 IX 1870 bio istjeran iz grada«.

Godinu dana prije Hadrijan Lemmi, Veliki Meštar talijanskog Masonstva, izjavio je u Milanu: »Ovaj nas nezaboravni dan 20 IX sjeća na n a j l j e p š u n a š u s l a v u, na n a j o d l u č n i j u n a š u p o b j e d u... Pobijedili smo, ali n e p r i j a t e l j, P a p i n s t v o, n i j e j o š r a z o r e n o.« Kad se g. 1895 ovaj dan proslavio po prvi puta u Rimu, pozvao je Lemmi na proslavu ne samo talijansko Masonstvo već i ono drugih naroda na »komemoraciju - reče - najvećega događaja vijeka«. Ne samo to, već su u odnosnom ophodu Masoni imali prvo mjesto, a kad su protiv toga prosvjedovali ratnici iz god. 1870, koji su bili prvi prodrli u Rim, odgovorio im je načelnik knez Ruspoli da je »počasno mjesto određeno za Veliki Orijent Masonstva, jer je njegova zasluga što je pala svjetovna papinska vlast«. Liberalni turinski list »La Stampa«, revoltiran radi ovoga postupka, ovako je tada pisao: »Šta ima da radi Masonstvo na počasnom mjestu? Ili je možda gospodin Lemmi otvorio prodor kroz koji su naši vojnici unišli u Rim? Je li možda ovaj trgovac duhanom i izrabljivač nove Italije vodio vojsku?« Bunila se vojska, bunilo se javno mnijenje, p r o t i v i o s e k r a l j, a l i n i j e k o r i s t i l o. Pobijedilo je Masonstvo, te je kralj Umberto morao narediti da vojska sa svojim zastavama, koje su 1870 g. unišle u Rim, ide na mjesto proslave »prije službenog ophoda i da čeka dok načelnik Rima bude držao svoj govor, a zatim neka se povuče ostavljajući demonstrantima da govore koliko ih je volja.« (»L'Esercito« 19 IX 1895.)

[8]) Vidi »Civ Catt.« 6 VIII 1881.

Povodom ovih događaja koji su duboko revoltirali vojničke i umjerene liberalne krugove pisala je »La Stampa«: »Ne samo da ovaj događaj osramoćuje nacionalnu svijest — on je prava i direktna uvreda Papi, jer je poznato da je Masonstvo u s v o j o j b i t i p r o t i v n i k P a p i n s t v a.« Tako je pisao liberalni list.

Godine 1911 prigodom proslave 20 septembra izdao je mason židov Nathan, načelnik Rima, proglas u kojem veli među ostalim: »Prodor kod Porta Pia... označio je konac jednoga kraljevstva koje se protivilo volji građana, prosvjeti, uljudbi... označio je... emancipaciju ljudske savjesti; sada je slobodno vjerovati u Boga i željeti da se traži Istina, što je sve dogma sapinjala u sjeni zablude. N a r o d n a j e p o b j e d a b i l a p o b j e d a m i s l i, p o b j e d a s l o b o d e.«

Na samoj pak proslavi Nathan je ovako govorio: »Dobro ste učinili kad ste došli da se poklonite mjestu i danu. Mi se ovdje sjećamo borbe i pobjede, kojom se ne samo postiglo ujedinjenje sedam država koje su bile pod tuđinskom vlasti u jednu jedinu Italiju, već i n e š t o d r u g o, n a š i r e m p o l j u. B i l a j e t o b o r b a i z m e đ u p r o š l o s t i i s a d a š n j o s t i, gdje se sile svrstavaju na polju misli, g d j e s e u i m e n o v i h v r e m e n a d i ž e s v e m o ć n i l i k S l o b o d e, koja kroz onaj maleni prodor vodi talijanske čete da oslobode ne samo Rim grad, Rim što ga je domovina opet osvojila, već R i m g l a v u s v i j e t a, s i m b o l l j u d s k e m i s l i, t u m a č v j e č n o g n a p r e t k a... Nekoliko je topovskih hitaca dostajalo da sruše tanku zaslonku koja je dotada dijelila grad od slobodnoga ljudskog društva zatvarajući ga među tijesne zidove dogme, rastavljajući ga od čistih, sjajnih izvora kao i od istina što su ih objavile uljudba i znanost.«[9])

[9]) Olgiati: »La Questione Romana«, str. 87—116.

Mason je Nathan najjasnije kazao čemu je internacionalnom Slobodnom Zidarstvu služila hajka protiv papinske svjetovne vlasti. Otkrio je pravi cilj što su ga imala »braća« kad su tražila ujedinjenje Italije. Nije njima bilo glavno što je Rim, oslobođen od katoličke vlasti, postao glavnim gradom Italije, već što je postao simbolom ljudske slobodne misli, to jest pokreta koji hoće da ruši svaku pozitivnu religiju.

No pobjeda nije bila još potpuna. Na manifestu što ga je izdao Veliki Orijent Italije prigodom 20 septembra 1919, mogli smo čitati riječi kojima je Veliki Meštar adv. Domizio Torrigiani navaljivao na »starog protivnika koji sjedi u srcu Italije te koji je uvijek (tobože) otsutan iz njezina života«. Masonstvo nije imalo mira. Mislilo je da će Papinstvo propasti zauzećem Rima, mislilo je da će barem veliki val krvavoga svjetskoga rata i § 15 londonskoga ugovora, plod političke mudrosti masona Sonnina, otstraniti sa lica zemlje Pretstavnika Vječne Svjetlosti. Ali Svjetlost je drugačije odredila.

Sonnino je slijedio Nathana onamo gdje ga je već čekao onaj njihov francuski sumišljenik koji je bio prorekao godinu kada će volterijanizam zapjevati »Iz dubine« nad grobom katoličke Crkve; Mussolini je dao internirati Domizia Torrigianija, a unuk Viktora Emanuela II pošao je 5 XII 1929 da se pokloni Papi Suverenu u uspostavljenoj Vatikanskoj Državi.

No kad se govori o ulozi Slobodnog Zidarstva kod ujedinjenja Italije i zauzeća Rima, ne smijemo misliti da su Veliki Orijenti izmislili i vodili čitavu akciju. Hvalisanja raznih Lemmi-ja i Nathana ne smiju nas zavesti u tu bludnju, jer bismo time previše počastili tamne sektarce tajnih Loža. Masonstvo je uistinu razorna sila koja ne može da ništa gradi, ali je ono također majstor u vještini da izrabi sve što se događa na polju filozofije, politike ili vjere u svoju glavnu svrhu, da naime obori Krista i njegovo kraljevstvo na zemlji. I jedino kad ovo držimo na pameti, možemo da razumijemo kako su se na istoj liniji našli Mazzini i Savojska kuća, Garibaldi i Massimo d'Azeglio, Ventura i Rosmini, Napoleon III i engleski vladari i ministri, Beust[10]), Bismarck i Viktor Emanuel II, Manzoni i Carducci, Rattazzi i benediktinac Tosti. Masonstvo je znalo izrabljivati političke opreke i takmičenje između evropskih država, nezadovoljstvo i buntovnički duh što ih je za sobom ostavila vlada Ljudevita XIV i francuske revolucije, mržnju talijanskih patriota protiv tuđinaca koji su kroz

[10]) Grof von Beust, austrijski ministar-pretsjednik oko sedamdesetih godina, oštri protivnik Prusije.

vjekove tlačili i izrabljivali Italiju, političke pogreške Papâ i romantički nacionalizam koji je oduševljavao mlade generacije. Njegova je uloga bila da puše u razne vatre, da ih kanalizira i od njih stvori veliki plamen, te da prigodice uštrca novu injekciju »slobodnog duha« narodima koji za slobodu nijesu bili zreli. Osim toga služila im je težnja svih prosvijetljenih Talijana za moćnom državom, s Rimom kao glavnim gradom. Stoljeća nijesu mogla izbrisati uspomenu na moćno Rimsko Carstvo, koje se u onom metežu i u onoj nevolji pokazivalo okruženo nekom nadzemaljskom aureolom.

S druge strane uvijek živ kulturni upliv Rima što ga je Humanizam potencirao, nije ostao bez utjecaja na mišljenje ostalih kulturnih evropskih naroda. Osjećali su da Rim mora da bude »*caput mundi*« (glava svijeta). Katolici su tumačili ovu tezu tako, te mora u njemu vladati poglavica opće Kristove Crkve. Protukatolici su radi toga još snažnije težili za tim da s njega otstrane toga pretstavnika vjere, pa makar nisu bili na čistu koga će na njegovo mjesto postaviti. Ali Slobodnom Zidarstvu nije ovo pravilo poteškoća: ono je ponudilo »Čovječanstvo« kao daljnji razvoj »božice Razuma«, s kojom nije bilo uspjelo u Parizu god. 1789.

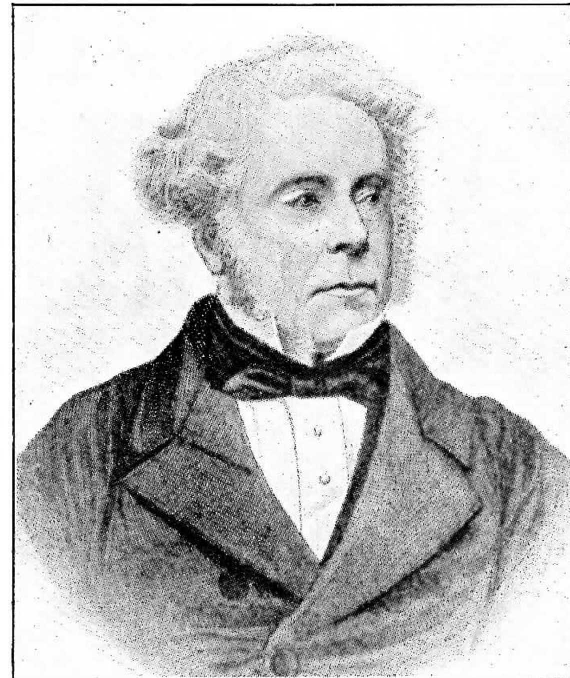
Rim glava svijeta

Možemo kazati da je ideal da Rim bude središte civilizacije, uvijek lebdio nad životom Evrope otkada je slava kulture ostavila grčko tlo te se preselila na Apeninski Poluotok. Ako ne uzmemo u obzir Koriolana, koji je god. 491 pr. Kr. vodio Volsce protiv Rima; možemo kazati da je Brenus sa svojim Galima inaugurisao god. 387 pr. Kr. seriju »marševa na Rim«. Poslije Krista prvi koji je poduzeo taj pohod, bio je siromašni Petar iz Kafarnauma. Providnost ga je Božja (ako nije nalog samoga Spasitelja) poslala tamo, u srce rimskog imperija, da udari središte nove religije, kršćanstva. Kad je njegovo mirno osvajanje naišlo na zvjerski otpor rimskih careva, poslala je Providnost sina Konstanca Klora, Velikoga Konstantina, da oružjem oslobodi Rim od borbenoga poganstva. Slijedili su »marševi« Alarika, Genserika, Atile i drugih barbarskih vojskovođa.

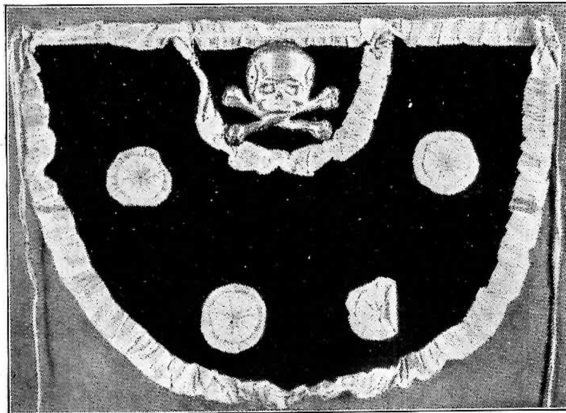
Čar Rima i njegovo bogatstvo privlačili su one divlje, primitivne narode. Kad je Alarik zauzeo i opljačkao Rim, onda je sv. Augustin, biskup u Hiponi, u Africi, shvatio što je stari Rim mogao značiti za kršćanstvo. Napisao je svoje djelo »De Civitate Dei«, u kojem, kako opaža Filip Meda[11]), »pokazuje na koji se način Carstvo ima spasiti: jedino tako da se združi s kršćanstvom«. Thamain[12]) nazivlje sv. Ambroza »prvim teoretičarom« svetoga rimskog Carstva, a de Broglie[13]) kaže da su ovi veliki latinski oci držali »da kršćanstvo ne može spasti svijet drugačije nego tako da spasi Carstvo«.

»Karlo Veliki — piše dalje Meda — mogao je da se na neki način nazivlje nasljednikom Augusta jedino zato, što je Rimska Crkva bila primila u svoje krilo carsku tradiciju te ju je bila sačuvala za bolja vremena.« Lav III je oživio tu tradiciju te na Božić g. 800 okrunio franačkoga kralja »Carem Rimljana«. »U Karlovoj se duši bio razvio ideal jednoga rimskog carstva kršćansko-germanske nacije. Uistinu, njegovo je vladarstvo bilo već

[11]) »All' alba del Centenario Agostiniano« (Vita e Pensiero, dec. 1929).
[12]) R. Thamain: »S. Ambroise et la morale chrétienne an IV siècle«, ib.
[13]) De Broglie: »L' Eglise et l' Empire au quatrième siècle«, ibid.

HENRY JOHN TEMPLE, Viscount Palmerston

Masonska »pregača« lože »Sphinx« u Petrogradu

dobilo biljeg universalnosti; bilo mu je uspjelo da sjedini u jedan veliki državni organizam razne narode zapada, od Eidera do Tibra, od Ebra do Drave. Trebao mu je još carski naslov.... Krunjenjem bio je Karlo priznat prvim svjetovnim glavarom Kršćanstva te glavnim čuvarom Crkve.«[14]) Novi je car još dalje gledao. Htio je da uzme carigradsku caricu Irenu za ženu te da tako sjedini pod svoje žezlo čitavu Evropu.

Kasnije su carevi zaboravljali na ulogu koju su imali kao čuvari Vjere i prava Crkve. Tražili su da Crkva postane oružjem njihove svjetovne vlasti. Ona je naravno morala da to spriječi. Tada je Papa Nikola II odredio da će se otsada Papa kruniti ne samo kao vrhovni poglavica crkve već i kao vladar crkvene države, a imat će da ga izaberu samo kardinali. (Rimska sinoda g. 1059.) Drugi njegov nasljednik, Grgur VII, preuzeo je vlast »kao vojskovođa, kojega iza dvadeset pobjeda legijonarci proglasuju carem«. I oborio je u prah Henrika IV koji je htio da podjarmi Crkvu. Grgurova je koncepcija bila, da kršćansko carstvo ima da služi pobjedi Evanđelja među narodima. To je bilo moguće zato, kako ističe protestant Gregorovius, »jer je Crkva dugo bila najviša strast, najsvetija moć, opća ideja čovječanstva«. Sin je Henrika IV poduzeo također marš na Rim i zarobio Papu Paskala II, ali svetogrdna mu gesta nije uspjela. Wormski je konkordat označio novu pobjedu papinstva.

Njemački se carevi nijesu umirili. I Barbarossa htjede da mu Crkva bude podložna te da sam postane gospodarom Italije. Ali iza Legnana morao je da se pokloni Papi te da mu na stubama katedrale sv. Marka poljubi nogu. U venecijanskom miru odrekao se svojih prava na Rim.

Ideju Grgura Velikoga i Karla Velikoga preuzeo je Dante Alighieri te ju obradio u svom djelu »De Monarchia«. Moralo je biti jedno kršćansko carstvo uz jednu kršćansku vjeru, koja je morala da zavlada svijetom pod vodstvom rimskoga Prvog Svećenika.

Slijede vjekovi kada se na Apeninskom Poluotoku takme razni narodi: Španjolci, Francuzi, Normani, Nijemci. Da samo spomenemo divljački marš na Rim Španjolaca i Nijemaca pod Karlom V te grozno pljačkanje i uništenje vječnog grada koji u mekoputnosti Renesanse nije smogao vojnikâ da ga brane protiv divljih horda konetabla de Bourbon-a, izdajice svoga naroda. Bourbonov klik: »U Rim, u Rim!« kojim je umirući sokolio svoje vojnike, kao da je bio jeka kulturnih i političkih težnja čovječanstva za Vječnim Gradom *»caput mundi«*.

[14]) Diessenbach-Vogt: »Geschichte des Mittelalters«.

Dne 7 augusta 1849 De Falloux, francuski ministar prosvjete, braneći u parlamentu intervenciju njegove vlade protiv onih koji su bili zauzeli Rim, ovako je govorio: „Mi hoćemo da povratimo Rimu ime što ga on tolikim ponosom nosi, ime »Vječnoga Grada«, ime koje mu vi još dajete iz običaja, dok mu oduzimate sve prednosti koje ga takvim čine. Pariz je glavni grad uma i umjetnosti, mi to tvrdimo svaki dan; je li komu palo na pamet da ga zove vječnim gradom? London je glavni pomorski i trgovački grad; ima li tko koji bi ga htio nazvati vječnim gradom? Što je dakle ono što daje Rimu pravo na ovaj naslov? On nosi ovaj sjajni naslov, kojemu nitko ne prigovara zato, što je, ako ne već 18 vjekova a ono barem više vjekova, glavni grad kršćanske Republike, pače druga domovina svih ljudi. Vi biste htjeli (govorio je zastupnicima koji su branili Mazzinijev puč) da Rimska Republika bude republika nekoliko tisuća dvojbenih republikanaca, a mi hoćemo da ona bude druga domovina svih ljudi, zemlja u kojoj, kao na rođenoj grudi, svi žive svojim umom, srcem, simpatijom, zemlja kamo iza 18 vjekova svatko ide da nosi svoj kamičak, svoje štovanje, zemlja u kojoj je sam prah posvećen krvlju svetaca, junaka i mučenika. Evo što čini da je Rim vječan, evo što Rim hoće da bude i što će i unaprijed biti."

Masonstvo je znalo izrabiti ovaj univerzalni interes, ovu univerzalnu težnju civilizovanog svijeta, koja je još više uvjeravala Talijane o veličini Rima, te im prikazivala vječni grad u najromantičnijoj aureoli kao nužnu krunu oslobođenoj i ujedinjenoj domovini.

No Slobodno je Zidarstvo znalo izrabiti još nešto: antagonizam između Francuske i Engleske za prevlast na moru. Već smo o tom govorili. Bit će zanimljivo slijediti stope Velike Britanije u čitavom procesu unifikacije Italije da pokažemo njezinu ulogu. Ona je naime iz dvostrukoga razloga vodila tu svoju politiku: kao protestantska i masonska država bila je kleta neprijateljica Papinstva, a s druge strane bila je suparnica francuske moći na moru.

Engleska i ujedinjenje Italije

Napoleon Veliki bio je zadao dosta straha Engleskoj. Htio je da joj presiječe put u Indiju. Još prije nego je njegova zvijezda utonula, počeli su Englezi da razapinju svoje mreže po Italiji. Kad je francuski car detronizirao napuljskoga kralja Ferdinanda (jer je bio pristupio koaliciji protiv njega) da na njegovo mjesto stavi svoga brata Josipa, a kasnije svaka Murata, Englezi su uzeli u zaštitu svoga saveznika i njegovu suprugu Karolinu te su počeli pomagati materijalno i moralno Carbonare u njihovu radu oko nacijonalnog ujedinjenja. Engleski poslanik u Napulju Lord Bentinck predlagao je godine 1813 talijansku federativnu državu pod protektoratom Engleske.[15]) Par godina kasnije, kako smo već zabilježili (usp. str. 71), Carbonari su željeli talijansko carstvo, a krunu su ponudili Napoleonu na Elbi. Tajne masonske dosljednosti!

Ime Henry John Temple Lorda Palmerstona, koji je kroz dugi niz godina vodio englesku vanjsku politiku, usko je vezano s talijanskim događajima od god. 1848 dalje. Palmerston, engleski ministar vanjskih posala, posvećivao je posebnu pažnju Sredozemnom moru. Godine 1834 trudio se da se sprijatelji s Turskom i izolira Rusiju. Tri godine kasnije on pomaže Turskoj protiv pobunjenih Egipćana te sili Rusiju da potpiše ugovor po kojemu je zabranjeno ratnim brodovima svih država da prolaze kroz Dardanele. U isto doba šalje englesku flotu protiv pobunjenika u Portugalu, te se zalaže protiv revolucijonaraca Don Carlosa u Španjolskoj i Don Miguela u Portugalu za uzdržanje reda u tim zemljama. Toliko se pačao u politiku Francuske, da se čak protivio ženidbi sina francuskoga kralja Ljudevita Filipa sa Luizom, kćerkom španjolskoga kralja, da ne bi se ovako Francuska ojačala i uhvatila nogu u Španjolskoj.

Govoreći o Napoleonu III i o njegovoj politici, već smo spomenuli kako je Engleska pomalo širila svoju moć na Sredozemnom moru. Velika je Britanija uvijek bila dalekovidna u svojoj politici, zato je uvidjela od kolike bi važnosti u poslu paraliziranja francuske moći bilo za nju da Italija bude prilično

[15]) Massarette: »Der Einigung...« str. 20—21.

velika i jaka te da bude pod njezinim uplivom. Kad nije uspjela sa svojim projektom od god. 1813, dala se na podupiranje aspiracija talijanskih unionista, uvjerena da će joj nova Italija vratiti milo za drago.

Sigurno je, piše Wolfgang Menzel[16]), da je Lord Palmerston moralni začetnik talijanske revolucije godine 1848. Sir Abercromby, pretstavnik Engleske kod kralja Karla Alberta, živo je radio da skloni kralja da uvede ustavno stanje. Dne 3 II 1848 uvjeravao je ministra vanjskih posala grofa di San Marzano da »bi Nj. Veličanstvo svojevoljnim proglašenjem ustava postiglo velik uspjeh«. Lord Minto, pouzdanik Palmerstona, agitirao je neumorno u Italiji za prevrat istodobno kad su talijanski urotnici nalazili gostoprimstvo u Engleskoj. Mazzini je bio već trideseth godina u vezi s Engleskom te spreman da u potrebi pomaže englesku politiku u Italiji. Kad je 12 I 1848 buknula buna u Palermu, engleska flota, koja se nalazila u luci, pomogla je buntovnicima te je s odobravanjem Engleza bila imenovana provizorna vlada. Uslijed hajke Lorda Minta buknula je revolucija i u Napulju 15 maja. Nova je sicilijanska vlada bila proglasila otcjepljenje otoka od napuljske kraljevine; u tom su otcjepljenju našli svoju korist Englezi nadajući se da će Sicilija uz Maltu postati velikim uporištem njihove Sredozemne politike. Kad revolucija u Napulju nije uspjela te je kralj Ferdinand II htio svakako da ponovno upokori Siciliju, savjetovao je Lord Minto palermskoj vladi neka ponudi kraljevsku krunu sinu kralja Karla Alberta, vojvodi od Genue. Oni su to učinili, a vojvoda Ferdinand je prihvatio ponudu, ali Burbonac je poslao u Siciliju vojsku. Iza zauzeća Mesine Englezi su nastojali da dođe do pregovora, ali pregovori nisu uspjeli te je kralj Ferdinand osvojio čitav otok. Za vrijeme macinijanske republike u Rimu, g. 1848—1849, Englezi su stajali na strani uzurpatorne vlade.[17])

Međutim je Lord Minto pomagao također na sjeveru aspiracije Italije, te je njegovim posredovanjem provizorna vlada u Milanu (iza kako je 23 III Radetzky bio napustio grad) 8 juna 1848 proglasila aneksiju Kraljevini Sardinije.

God. 1853, kad je ruska flota uništila u Sinopu tursko brodovlje, koje se bilo uputilo prema kavkaškim lukama da tamo istovari oružje i vojnike u svrhu da uzbuni narod protiv Rusije,

[16]) »Geschichte der neuesten Zeit«; v. Massarette: »Der Einigung...« str. 54 sq.

[17]) Clerici: »Pio IX«, str. 103.

englesko se javno mnijenje »uzbunilo«. »Engleski narod traži«, pisao je *Times*, »da se dokrajči politika savršenog licemjerstva (naime ruskoga!) te da se zauvijek onemoguće ovakovi napadaji jednim egzemplarnim udarcem.« Palmerston je dogovorno s Napoleonom III sve tako aranžirao, da su 27 III 1854 Engleska i Francuska navijestile rat Rusiji (Krimski rat). No engleski ministar vanjskih posala nije zaboravio Italiju. On pozivlje Cavoura nek pošalje na istok jednu pijemontešku vojsku na engleske troškove. Drugi ministri su odlučno odbili ovu ponudu, ali kad je Cavour preuzeo uz pretsjedništvo vlade također ministarstvo vanjskih posala, poslao je 15.000 ljudi u Krim. Na pariškom kongresu pretstavnik je Engleske jedini otvoreno podupirao talijanskog ministra u njegovim navalama na tobožnje očajno stanje u papinskoj državi, dok je francuski pretstavnik hladno pristajao uz njega. Iako lukavi Pijemontez nije tom prigodom uspio kako je htio, protekcija Velike Britanije silno je pomogla da se »rimsko pitanje« internacijonalizira, t. j. da postane predmetom raspravljanja na međunarodnom forumu.

Osokoljen pomoću Engleske i Napoleona, Viktor Emanuel II pripravlja sada novi rat protiv Austrije. No Pruska se protivi. Dne 2 II 1859 Vilim I piše engleskom princu Albertu pismo u kojem kaže da jedini razlog ratu jest želja Sardinije za proširenjem teritorija. I onda ga pita: »Zar zato da joj jedna nepozvana vlada (t. j. engleska) pruži ruku? Koje međunarodno pravo uči da možemo voditi rat u jednoj državi zbog toga što se tamo vlada drugačije nego mi želimo?«[18]) Jabuka nije dakle bila zrela, te sada engleski poslanik u Parizu, lord Cowley, putuje u Beč da skloni Austriju na koncesije u Italiji. Premda nije bilo izgleda da će dogovori uspjeti, Engleska je vodila pregovore i poslije započeta rata, i to zato da dade vremena francuskoj vojsci da siđe u Italiju. Zaista uzorna diplomacija i u intrigantstvu!

Iza züriškog mira engleska diplomacija pomno prati događaje u Italiji. Kad je bila izdana brošura »Le Pape et le Congrès«[19]), Lord Russel, engleski ministar, zadovoljno piše 24 XII 1860 Lordu Cowley-u da je ova knjižica stala Papu više od polovice njegove države. No međutim nije Napoleonu sve išlo kako je htio. On je htio da se Italija ujedini na bazi federacije; Engleska pak, kojoj je uvijek dobro došlo kad je mogla u čemu oponirati Francuskoj, pomagala je aspiracije centralističkih »*ita-*

[18]) Massarette: »Der Einigung...« str. 106.

[19]) Vidi str. 57.

lianissima«. Osobito se je Engleska bunila iza aneksije Nice i Savoje Francuskoj god. 1859, koji je događaj izazvao u Britaniji veliko nezadovoljstvo. »Nica i Savoja potsjetile su Englesku na Napoleona I«, piše Tosti grofu Casatiju god. 1864. »Da se je Francuska još povećala, Engleska bi doskora bila prinuždena da troši ponovno koliko je potrošila na početku ovog vijeka. Ali ona je drugačije i mudro postupala. Vodila je Napoleona u Mehiko te ga je tamo napustila. U Vera Cruzu ošišala je toga Sansona.«[20]) I tako Palmerston dalje radi. God. 1860 izdašno pomaže Garibaldija u njegovoj ekspediciji »dei Mille« protiv Sicilije i kasnije protiv Napulja. Garibaldi je kasnije često sam izjavljivao da mu bez pomoći Engleske ne bi bilo nikako moguće da oduzme prijestolje napuljskom kralju. Radi tih izjava otstranili su ga iz Londona kad je tamo učinio posjetu god. 1863.

Kad su Pijemontezi oduzeli papi Marke i Umbriju te napuljsku državu, protestirale su protiv toga Austrija, Francuska, Prusija i Španjolska, a neke i opozvale svoje poslanike iz Turina. Ali engleski ministar vanjskih posala Lord Russell u jednoj noti od 27 X 1860 odlučno brani postupak Viktora Emanuela, uspoređuje zbačenje Franja II burbonskoga s prijestolja s istjerivanjem Stuartovića iz Engleske god. 1688, te izrazuje svoje veselje nad postupkom naroda koji »praćen simpatijama i dobrim željama Evrope diže zgradu svoje slobode i utvrđuje svoju nezavisnost.«[21])

Pobijeđena napuljska vojska bila se povukla skupa s kraljevskom obitelji u tvrđavu Gaeta. Pijemonteška flota nije se usuđivala da se približi toj luci, jer se u njoj nalazilo nekoliko francuskih ratnih brodova pod zapovjedništvom admirala Le Barbier de Tinan. No engleska vlada nije dala mira Napoleonu dok nije 20 I povukao svoje brodovlje. Tada su se približili Pijemontezi, a luka pade u njihove ruke 13 II 1861. Jedan francuski ratni brod prenio je kraljevski par u Civitavecchia, odakle je pošao u Rim, gdje mu je Papa Pijo IX pružio časno sklonište.

God. 1861, 17 marta, Viktor je Emanuel proširio na sve nove krajeve sardinski ustav, proglasio Kraljevinu Italiju te sebe »po milosti Božjoj i volji naroda« kraljem Italije. Od 5 milijuna podanika što ih je prije imao, narasao je broj na 22 milijuna. Engleska je odmah priznala novu kraljevinu. Francuska je to učinila jedva tri mjeseca kasnije.

[20]) »La Conciliazione«, str. 138.
[21]) Massarette: »Der Einigung...«, str. 138.

I u ratu god. 1866 Engleska je bila na strani Italije.[22]) Pratila je dalje svojim savjetima i svojom pomoći razvoj stvari na poluotoku. Ipak se je bojala posljedica zauzeća Rima. Već je lord Palmerston u svom pismu od 5 I 1849 engleskom poslaniku u Parizu naglašivao da Papa »ne smije izgubiti svoju političku slobodu te postati oruđem u rukama bilo koje evropske moći«. Bojao se očito da ne bi Papa bio ponovno prisiljen da ostavi Rim te da se preseli u Francusku ili Austriju, ili barem da pozove te države u pomoć. God. 1867 Lord Salisbury piše »svom dragom generalu Garibaldiju«, koji se spremao na Rim, neka dobro pazi da se ne bi prenaglio. »Simpatije su čitave Engleske s Vama«, veli pustolovu, »... ali moji se sudržavljani nadaju da će se ovo djelo kome se Vi posvećujete (zauzeće Rima), izvršiti bez prolijevanja krvi.«[23])

Izvršilo se tačno tri godine kasnije.

Iz ovoga je pregleda jasno da je Velika Britanija bila jedina evropska sila koja je k o n s t a n t n o htjela i pomagala ujedinjenje talijanskog naroda. Ona je to učinila iz svojih političkih interesa, hladno, proračunano i bezobzirno, kako je to njezin običaj, a masonstvo, inače moćno u onoj državi i na samom dvoru (osobito u ono vrijeme), izrabilo je preko svojih Mazzinija i Garibaldija težnju sjeverne Velike Sile da na Sredozemnom moru izigra Francusku, političku suparnicu Albiona i istodobno »ultramontansku« raspoloženu državu, koja je uprkos karbonarskih početaka cara Napoleona branila vječni Rim za Papu.

Uloga lorda Palmerstona, a potom i Velike Britanije, jer je on vodio kroz dugi niz godina njezinu politiku, može se potpuno razumjeti jedino kad se znade da j e o n b i o v r h o v n i p o g l a v i c a m e đ u n a r o d n o g S l o b o d n o g Z i d a r s t v a. To je tvrdio Braumüller u svojoj »Povjesti, nauci i svrsi Masonstva« 1861[24]); to je pisao Eckert u »Povjesti Slobodnog Zidarstva«[25]); to je kazao Osborne, koji je nazvao Palmerstona »lutkom od koje tuđinska ruka (t. j. tajna društva) vuče niti i stavlja stroj u pogon«.[26]) Na procesu koji se vodio u Ženevi god. 1850 protiv nekoga Paschettija, političkog emigranta, otkrile su se veze Palmerstonove s Mazzinijem. - »Lord Palmerston u dopisivanju s Mazzinijem! (pisao je tada *Journal de Genève*). Otkriva nam se

[22]) Tosti: »La Conciliazione«, str. 235.
[23]) Massarette: »Der Einigung...«, str. 182.
[24]) »Civiltà Cattolica«, IV. 11, str. 729.
[25]) Margotti: »Pio nono«, str. 220.
[26]) »Times«, 26 VI 1850 (v. Margotti str. 226).

tajna pakosti.«[27]) Engleska je pak novina *Northumbrian Reynold's Newspaper* ovako pisala o lordu: „On je već 48 godina u političkom životu. Služio je svim mogućim vladama... Neka sutra pobijedi Karlizam, crvena republika, socijalizam, naš će »premier« uvijek biti pripravan da pristaje uz vladu. Možemo zaključiti ovako: naš je prvi ministar najsavršeniji šarlatan."[28]) Nas posebno zanima što je upravo Palmerstonova vlada svečano dočekala god. 1851, u kolovozu, velikog masona revolucijonarca Lajoša Kossuth-a, koji je htio privesti Hrvate svojim nacrtima u borbi protiv Austrije, ali im dogovorno s Garibaldijem i Mazzinijem osporavao svako pravo na slobodni državni život. Noyae Browne, Palmerstonov pariški agent, nije htio nikako da sarađuje s Kvaternikom dok se ovaj ne sporazumi s madžarskim emigrantima![29])

Još jedna će konstatacija rasvijetliti politiku Britanije i postupak masonstva. Dok je londonska vlada radila protiv t. zv. »reakcijonarnih« vlada u Italiji te preko svojih ministara najstrahovitije i lažno optuživala Papu u parlamentu, sama je Velika Britanija bila uistinu nazadnjačka zemlja. Tamo sudstvo nije bilo uređeno; često su se sastajala izvanredna sudišta; zakon je dozvoljavao mučenje osuđenika; narodna je bijeda bila velika; Crkva (protestantska) bila je bogata i moćna, uživala je svjetovna prava koja su bila neizmjerno veća od onih što ih je Katolička Crkva uživala u drugim krajevima; sam je kralj bio istodobno Veliki Svećenik; nije bilo prave slobode ni vjeroispovijedanja ni štampe. Kako to — pitao je Oreglia di Santo Stefano[30]) — da su iz te Engleske izlazili svi vihori koji su unijeli revoluciju u druge države, dok je ona ostala gotovo mirna sa svojim kraljem na čelu? — Odgovor je samo jedan: U Engleskoj je Masonstvo imalo potpunu vlast u svojim rukama, pa radi toga nije marilo ni za slobodu ni za pravo ni za republiku. To su gesla, koja slobodnozidari vole isticati samo onda kada hoće da pomoću njih sruše protivnike ili dođu do vlasti.

---

[27]) Margotti, str. 222.
[28]) Margotti, str. 223—224.
[29]) »Hrv. Straža«, god. 1932, br. 85, 90.
[30]) »Civiltà Cattolica«, IV. 11, str. 729

U Rimskoj Državi

Podigoše se kraljevi zemaljski i knezovi se skupiše ujedno
Protiv Gospoda i protiv Krista njegova
— — — — — — — — — — — —
Svi koji me vide, rugaju mi se: razvaljuju usta i klimaju glavom
Ali Gospod posta meni utočište: i Bog moj pomoć u koju se ufam.
(Ps. 2 i 93.)

Revolucija na djelu

Iza svoga povratka iz francuskog sužanjstva nastojao je Papa Pijo VII da uredi stanje u svojoj državi. Dva mjeseca poslije proglašuje amnestiju za sve političke delikte da tako prekine s prošlošću.

Odobrio je neka uređenja koja je uveo Napoleon, osobito u pogledu općinske autonomije. Crkvena imanja, koja su Francuzi bili prodali privatnicima, bila su ostavljena novim gospodarima ili otkupljena. Uveo se novi zakonik za građanske parnice, što ga je kasnije Guizot proglasio »djelom mudrosti«. Sa »Motuproprio« (ukazom) od 6 srpnja 1816 Papa je proglasio Ustav. Država je podijeljena u 6 pokrajina. Njima upravljaju legati. Uza se imaju savjetodavno tijelo od 4 svjetovnjaka, koje je vlada postavljala na prijedlog općinskih odbora. Članovi toga odbora su prvi puta imenovani od pokrajinskoga poglavice, ali kasnije se ispražnjena mjesta popunjuju izborom. Načelnik (magistrat) je izabran iz krila toga odbora (Consiglio).

Desna je ruka bio Piju VII državni tajnik kardinal Consalvi, koji je htio da ide što više u susret modernim političkim težnjama, ali protiv toga digla se većina kardinala, koji su bili nepomirljivi neprijatelji svih ideja francuske revolucije. To su bili t. zv. »Zelanti — Revni«. U inozemstvu protivio se papinom demokratizmu vođa austrijske politike Metternich. Treći se neprijatelj sakrivao pod runom raznih sekata, osobito Karbonerije, koje sada započeše novim načinom agitacije. Lozinka im je sada: t r e b a k o m p r o m i t i r a t i P a p u, siliti ga na što veće koncesije da se može u prostom i bezazlenom narodu širiti mržnja protiv njega kad ne bude htio ili mogao da prekorači neke granice. Taj se farizejski podzemni rad masonstva ispoljava sve više dok nije za Pija IX postigao svoju kulminaciju, a napokon god. 1870 svoj cilj. Već je Pijo VII uvidio kamo vodi rad loža te je 13 septembra 1821 uslijed raznih buna i ustanaka te ubistava u Romanjama bio prisiljen da osudi Karboneriju i ostale tajne sekte bulom »Ecclesiam a Jesu Christo«.

Dvije godine kasnije umrije ovaj Papa te ga 28 septembra 1823 naslijedi kardinal della Genga, prije nuncij u Njemačkoj. Lav XII je pripadao »revnima« te je odmah, uz pripomoć kard.

drž. tajnika Rivarole, počeo da željeznom rukom vraća u papinsku državu apsolutizam. Među ostalim povratio je biskupima sudbenu moć, reformirao je carinski i hipotekarni zakon te preuredio nastavu i predao Isusovcima »Collegium Romanum«, što je osobito bilo krivo sektarcima. Protiv ovih njegova je vlada bila vrlo stroga, ali u dva je navrata, god. 1826 i 1828, podijelila široke amnestije. Svejedno bilo je dosta nezadovoljstva, osobito u Romanjama, radi nesposobnog činovništva, visokih poreza i radi agitacije stranih elemenata.

Njegov je nasljednik Pijo VIII (kardinal Castiglioni) vladao prekratko (naime od 31 III 1829 do 30 XI 1830) a da je mogao izvršiti svoje nacrte za umirenje duhova.

Za njegova vladanja bukne u Parizu t. zv. srpanjska revolucija. Kralj je Karlo X bio svrgnut s prijestolja, a na njegovo je mjesto stupio Louis Philippe iz kuće Orléans, koji je obećao svoju pomoć talijanskim revolucijonerima.[1]) Takvo je bilo stanje kad je umro Pijo VIII. Razumljivo je da je izbor njegova nasljednika imao da bude vrlo teška stvar. Pedeset je dana trajao konklave, u kojem su se borili »zelanti«, »reformatori« i upliv Austrije. Napokon 2 februara 1831 bio je izabran kardinal Capellari, prije general strogih Kamaldulenaca, čovjek komu su svjetska politika i njezine intrige bile malo poznate, i za koga se svatko, pa i Metternich, nadao da će služiti njegovim ciljevima. No netom je novi Papa izabran, već se svuda javljaju bune. U Modeni upravnik policije Ciro Menotti podiže ustanak protiv kneza Franje IV, koji je prisiljen na bijeg. Odmah iza toga skupi se u jednoj kavani u Bologni, glavnom gradu papinske Romanje, nekoliko oduševljenih mladića te proglasiše »oslobođenje Italije«! Doskora se osnuje »narodna garda« pod zapovjedništvom pukovnika Sercognani-a, papinski guverner pobježe, a revolucijonarci ustrojiše »provizornu vladu«.

Buna se doskora proširi na Marche i Umbriju. Svuda je papinska vlast popuštala gotovo bez opiranja. Ali Sercognani nije mogao da svojim vatrenim pozivom potakne same Rimljane na ustanak.

Da ponovno osvoji pobunjene provincije, državni tajnik kardinal Bernetti, čovjek dalekovidan i odlučan, organizirao je iz vjernih elemenata vojsku koja je morala da nastupa protiv pobunjenika. Ali pothvat nije uspio. U samom su Rimu sekte neprestano agitirale i bilo se bojati revolucije. U tim neprilikama Grgur je XVI smatrao potrebitim da pozove u pomoć austrijsku

[1]) Bragagnolo: »Storia d' Italia«, III, str. 149.

vojsku, koja je već bila uspostavila na njihova prijestolja kneževe u Modeni i Parmi. Austrijanci su doskora povratili Papi njegove provincije. Revolucijonarne čete i njihovi vođe pobjegli su u Veneciju ili su se pak vojnici razbježali po Italiji. Članovi »provizorne vlade« predali su se kardinalu Benvenutiju, zapovjedniku papinskih četa, koga su prije bili zarobili, pod uvjetom da zagovara za njih amnestiju!

No Papa, pod uplivom reakcijonarnih kardinala, htio je da imenuje komisije koje će suditi buntovnicima. Na to se skupiše u Rimu na sastanak pretstavnici pet velikih vlasti te prihvatiše prijedlog pruskog poslanika von Bunsen-a, kojim se tražilo od papinske vlade uvađanje raznih demokratskih reformi: promjene u sudstvu, sudjelovanje svjetovnjaka na vladi, općinske autonomije, savjetodavno tijelo izabrano od naroda, amnestiju. Taj »memorandum« od 21 maja bio je po francuskom poslaniku grofu St. Aulaire predan kardinalu Bernetti-u s toplom preporukom da ga se uvaži.

Svakako je zanimljivo da su se takove presije pravile jedino na Papinsku Vladu, dok je u Italiji bilo toliko apsolutističkih vlada, prva među njima sardinjsko-pijemontеška.

Ne pokazuje li to kamo su ciljala nastojanja francusko-njemačko-talijanskog masonstva? A zašto nije von Bunsen ili njegov vladar najprije dao narodu u Prusiji onu slobodu koju je tražio od Pape za njegove podanike?

Grgur XVI nije pristao na sve zahtjeve velikih vlasti. Proglasio je veliku amnestiju, od koje je bilo izuzeto samo 38 kolovođa. Uveo je neke reforme, ali nije htio da čuje o izborima ni o vladi svjetovnjaka.

Međutim Louis Philippe, u strahu da se Austrija ne bi još više ojačala u Italiji, dao je okupirati Jakin po generalu Cubières. Francuska je okupacija trajala šest godina (1832—1838).

Francuzi su bili došli pod izlikom da brane Papu i mir u njegovoj državi. Kad je papinska vlada uredila vojsku, osobito pomoću talijanskih dobrovoljaca, morali su otići. A to im je bilo lahko jer su Austrijanci već bili napustili Bolognu.

No papinska vojska, sastavljena od Talijana, bila je sumnjiva lukavom Metternich-u. Ta bi vojska, mislio je, mogla jednom da nastupa i protiv austrijske moći. Zato nije imao mira dok nije isposlovao da državni tajnik Bernetti ode sa svog položaja, te da na njegovo mjesto dođe kardinal Lambruschini, istaknuti apsolutista, koji ne samo što je najoštrije nastupio protiv revolucijonaraca, već je i izdao neke uredbe koje su mo-

rale da pobuđuju nezadovoljstvo, kao n. pr. da se prekršaji protiv crkvenog posta policijski kažnjavaju. Premda je ova vlada mnogo toga poduzela osobito za poboljšanje poljodjelstva i prometa, uređenje luka i t. d., Papa je shvaćao da je trebalo nastupati s radikalnim reformama, za koje se nije osjećao sposobnim. »Već kad sam bio izabran«, izjavi god. 1843, »bio sam prestar. Nijesam vjerovao da ću tako dugo živjeti. Onaj Papa koji započne reformama, treba da ih i dovrši. Mlađeg će papu dopasti da izvrši to djelo bez kojega nema državi daljnjeg opstanka.«[2])

Zadnje su godine njegova vladanja bile nemirne. Tu i tamo javljali su se ustanci. Massimo d'Azeglio (»Ultimi casi di Romagna«), Gino Capponi, Cesare Cantù, premda dobri katolici, predbacivali su u svojim spisima mnoge nepodopštine papinskoj upravi, premda nisu krivili lično starca Papu, čovjeka dobrog i plemenitog srca. No nije ni sve istinito bilo što se u tim spisima iznosilo. »Država je bila bolja od glasa što ga uživala«, veli povjesničar Fr. Kraus. Uostalom ne samo Rim, već se je cijela Evropa nalazila na prekretnici. Vladari nisu znali prisluškivati, a još su manje htjeli čuti želje naroda te pogibli koje je navještavala podzemna grmljavina. Internacijonalno je slobodno zidarstvo bilo zaplelo u svoje mreže sve latentne i sve vidljive sile stare Evrope u borbi za uništenje prijestolja i oltara.

»Demokratsko-socijalna revolucija Francuske ima zadaću osloboditi sve narode Evrope. Zato ne ostavljajte oružje dok ne bude uništena zadnja monarhija! Činovnička vlada će biti uklonjena, narod će upravljati sam sobom pomoću izabranih odbora. Stajaća vojska prestaje; na njezino mjesto dolazi narodna vojska dobrovoljaca. Neprijatelje revolucije treba staviti na sud i ubiti. Crkva će biti otstranjena. Višak privatnog vlasništva preko 50.000 *frc.* pripada pučkoj blagajni. Moć kapitala prestaje, a sve industrije dolaze pod nadzor države koja određuje sudjelovanje naroda u njima.«

Tako je glasio program društva »Marianne«.[3])

U nacrtima neprijatelja Božjeg Kraljevstva očekivala se konačna borba, obračunavanje između Svjetlosti i Tame.

Godina je 1848 bila na pomolu.

Prvog dana mjeseca juna 1846 preselio se u bolji život Grgur XVI, a 16 istog mjeseca dao je svoj prvi blagoslov *urbi et orbi* s balkona sv. Petra novi Papa grof Ivan Marija Mastaj-Ferretti, koji uze ime Pijo IX.

[2]) Massarette: »Der Einigung...«, str. 52.
[3]) Vidi »Nedjelju«, Zagreb, 5 I 1920.

»Anđeoski Prvosvećenik«

„Devetnaesti se vijek rodi prije vremena.

„Vijek neobuzdanih nasrtaja i nemira nije htio da čeka uru određenu na kalendaru, i skoknu u život već 1789 godine uz tako veliku buku, da je njegov predšasnik umro od živčanog potresa.

„Bubnjanje pariškog bubnja, pjevanje Marseljeze i »Çà ira« pozdravljali su pobjedonosno načela revolucije, koja je bila uvjerena da će doskora odrubiti glavu zadnjem kralju i slušati zadnje hropce posljednjega Pape. Konkordat (Napoleonov), bečki kongres, Restauracija, imali su da budu prolazne epizode, kad su se ponovno za čas pojavile stare sile, zadnji blijesci zapadajućih vlasti. U luku vremena, od Reformacije do Bastilje, do bunâ god. 1821 i 1830, do prve pariške Komune, sve je bilo vezano, učinci s uzrocima, posljedice s pretpostavkama. Nijesu to bile epizode, već sistem koji se logički provađao kroz tri vijeka. Luter je bio rastrgao duhovno i religijozno jedinstvo, bio je započeo bunu protiv Crkve, uništio načelo reda i auktoriteta za duše i za savjesti. I premda su se dizale velike Monarhije, premda se bio ojačao apsolutizam — kao da bi mogao nadomjestiti moralne i vjerske nauke koje su bile otstranjene! — sjeme koje je jednom bilo usađeno, moralo je da dade svoj plod svuda, do zadnjih filozofskih konzekvencija, do skrajnih političkih primjena, do najudaljenijih granica socijalnoga polja.

„Filozofija, znanost, Enciklopedija, grčevito su se trudile i naprezale, kao vatra ispod pepela, usred lijenosti i frivolnosti mekoputnog baroka, koji je iz šarenih mramora, iz bogatih odijela, iz pokvarenog ćudoređa prosipao u duhove razblud, nehaj i nasmijani cinizam. I pripravljale su pobunu protiv Boga. Herezija je bila uzdrmala prava učiteljstva, kriticizam bio je dobio slobodne ruke, te su sada krila razuma, nasrtaji oholosti i strasti išli ravno protiv Neba da ugase zvijezde, koje su već bile suvišne kad su tako sjajno svijetlile ljudske luči!

„Kad su na ovaj način odbacili materinstvo Crkve i očinstvo Božje, iščupali vrhovna načela na kojima se temelji uzdržavanje ljudskog društva..... ubrzala se treća revolucija: politička.[4])

[4]) Prva je bila filozofska, druga vjerska, treća je politička, a četvrta će biti socijalna.

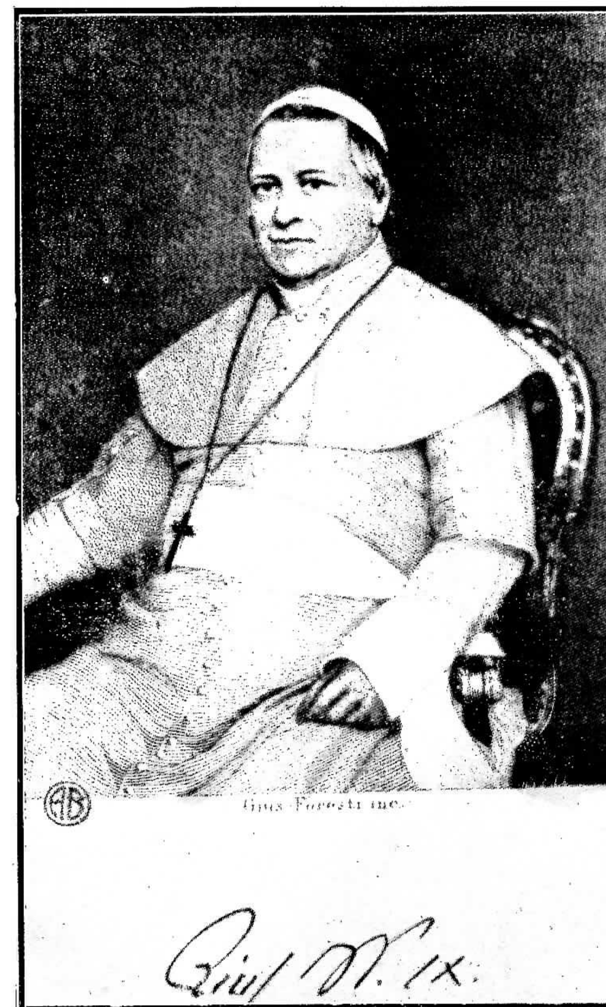
Jedna se druga stranica racijonalističkog četverokuta ovako otkrivala, i francuska je revolucija ostvarila u državnim uredbama načela što su ih krivi teolozi bili par vijekova prije proglasili, te kojima se je moderna misao bila okoristila u svim svojim negacijama.

„No nije bilo dosta: oni koji su bili pobijedili, još su se nečega instinktivno bojali. Dijelovi prekinutog lanca Akademije morali su da ostanu u rukama izabranih duhova, klubova i znanstvene aristokracije; Boga su pak postavili da čuva narod. A revolucija, koja je bila porušila prijestolje i napustila oltar, bila je na putu da od Države učini jedini novi izvor prava i auktoriteta te je povjerila vlast konzervativnoj buržoaziji, koja je za se zadržala sav plijen što ga je bila prisvojila svojim grabežljivim rukama. Ostavila je proletarcima da opjevaju »besmrtna načela« (u ime kojih se je bila obogatila), kao što rade lupeži dok psi junački laju protiv mjeseca. No kad se proletarijat dosjetio igri... tražio je i zahtijevao ostvarenje čitavog programa; tražio je sva ona prava, one naslade, ona dobra, koja su mu imala nadoknaditi odreku Boga, gubitak vjere i onih utjeha koje su bogatstvo najsiromašnijih... I dođe konačno do socijalne revolucije, do silovite katastrofe čitavog sistema.... Jer je sada tražio (rješenje) ne više agilni filozof, popustljivi naučenjak ili pasivni građanin, već čovjek u životinjskoj naprasitosti.

„Čovječanstvo je bilo prispjelo do ruba ponora. Zakon gravitacije nije mu više dozvoljavao povratak. Trebalo je da dođe do užasnog skoka u tamu, u socijalizam, nihilizam, anarhiju, komunizam. U ovoj buci glas se Božji nije čuo. Pogled, koji je tvrdokorno bio uperen prema zemlji, nije se mogao okrenuti k nebu. I u tom darmaru sekta se svuda provejavala kao duh zla, bila je uvijek spremna da minira ono što je netko, koji je htio da se povrati prvotnim idealima, možda mogao da nanovo sagradi.

„Sada se napokon navijestio rat za radikalno uništenje Kristova blaga, rat bezobziran, sa svakojakim oružjem, istodobno na svim frontama. I nastalo je »treće doba«, posvećeno ne više krivim i lažnim bogovima, niti pravom Bogu niti bilo kojoj vjeri, već čovjeku[5]), koji će kasnije zanijekati sam sebe, svoju osobnost, svoje biće ili toneći u materiju ili rasplinjujući se u spiritualizmu.

[5]) Prvo je doba pogansko, drugo kršćansko, treće poganskog Humanizma.

PAPA PIJO IX

„Nikada možda, od prvoga početka, od kaosa stvari, svijet nije bio pao u grozniji kaos ideja.

„Ovaj je bio prizor koji se je pokazao, 16 juna 1846, nasljedniku Grgura XVI, dok je narod pljeskao njegovu izboru. Ovakovo je bilo stanje ljudskoga društva kada je s Pijom IX Crkva započela svoj rekonstruktivni rad."

Ovako grof Josip della Torre u jubilarnom broju milanske revije »Vita e Pensiero« na čast Pija XI.

Kakav je čovjek bio Pijo IX?

Svi se njegovi životopisci, prijatelji i neprijatelji, slažu u ovome: bio je sama utjelovljena dobrota. Premda je pripadao grofovskoj obitelji, malo je kada Rim vidio demokratičnijega papu od Pija IX. Nije bilo ništa neobično vidjeti ga kako ide pješice rimskim ulicama da pohađa crkve, bolesnike i utamničene. Prvi njegov čin bio je što je protiv savjeta većine kardinala i austrijskog poslanika amnestirao sve političke osuđenike, izuzev 4 svećenika, 22 vojnika i 13 činovnika, za koje si je pridržao pravo da kasnije odluči. Iza Mentane g. 1867 pošao je u tvrđavu S. Angelo gdje su bili zatvoreni garibaldinski zarobljenici, te: „Evo, prijatelji - reče - pred Vama stoji »vampir Italije«, kako me zove Vaš general. Kako ste mogli podići oružje protiv mene, siromašnoga starca?" Na ove riječi svi su šutke pali na koljena. Papa im je dao odijelo i slobodu. Poznato je kako je ustao na obranu Židova, dao im građanska prava, oslobodio ih neke ponizujuće dužnosti, dozvolio dolazak jednoga rabina iz Jerusalema. Židovi su bili Papi vrlo zahvalni. U sinagogama su pjevali njemu na slavu. Da bude u neprestanom kontaktu s narodom, odredio je da će svakog četvrtka primati tužbe i molbe, a svakih 14 dana da će primiti svakoga koji bude htio k njemu. Dok je reducirao troškove svoga stola na dnevnih 5 lira, davao je siromasima na tisuće i stotine tisuća. Je li mu tko predbacivao ovu »rasipnost«, znao bi odgovoriti: »Papinsko me dostojanstvo ne sili da jedem više ili bolje; ja sam kao prije siromašni svećenik siromašnoga Krista.« Kad mu je jednom neki bogati Židov iz Livorna ostavio u znak zahvalnosti 30.000 škuda, Papa je odredio taj novac za rodbinu pokojnoga, a kad je ova odbila, za siromašne Židove grada Rima.

Dobrota i kršćanska ljubav uz obranu prava Crkve i Vjere bile su Piju IX temelji njegove politike. »Htjeli bi - reče jednom - da budem Napoleon, a ja nisam drugo nego siromašni svećenik.« Mazzini ga je gotovo istim riječima, ali drugom namjerom, ovako prezirno definirao: »Duša poštenoga župnika i najgoreg vladara.«

Kad su ga jednom upitali kakova je njegova politika, odgovorio je: „Moja je politika sadržana u ovim riječima: »Oče naš, koji jesi na nebesima, sveti se ime Tvoje«."

Povjesničar Berthold Volz[6]), koji se inače ruga dobrodušnoj vjeri Pija IX, ovako o njemu piše: »Humano, pače veledušno uvjerenje govorilo je iz svih činova novog Pape... Kao čovjek bio je Pijo sama dobrota i poniznost; ali kao Papa bio je pun svećeničkoga ponosa, koji mu nije dopuštao da razborito promišlja. U odlučnim časovima tražio je božansko nadahnuće, a kad je mislio da ga je dobio, tada se je opirao molbama i razlozima te, odbivši ljudsku mudrost, postupao po odluci za koju je držao da je nebeskog izvora.«[7]) Riječi ovoga historičara zvuče za katolika kao najljepša pohvala. Jer Pijo je IX bio doista čovjek Božji. Jedna od prvih njegovih briga bila je posvećenje klera. Naredio je svim svjetovnim i redovnim svećenicima u Rimu da obave duhovne vježbe. Sebe je pak smatrao dužnim da svima prednjači primjerom, da bude prvi među svećenicima. Brevir je molio klečeći, dugo bi boravio pred Svetohraništem, dijelio je sakramente te čak dvorio bolesnike i naučavao djecu katekizam.

Bio je uvijek pripravan na dosjetku. Jednog jutra pročitao je Papa na zidu palače Kvirinala napis nekoga šaljivdžije: »Mastai, che fai?« - Mastai (njegovo obiteljsko ime), što radiš?[8]) Svojom je rukom napisao odgovor: »Aspetta e lo vedrai« - Počekaj i vidjet ćeš. Dok su talijanske trupe 20 IX 1870 bombardirale Rim, razgovarao je Papa s diplomatima koji su bili došli k Njemu, te se šalio. Kad je Cadorna zauzeo Rim, došao je k Svetom Ocu među ostalima neki redovnik koji se zvao O. Danijel. »O Danijele - pozdravi ga Papa - sada smo zaista u lavljoj jami!« Kad se jednom iza duge bolesti mogao ustati i hodati po sobi, kazao je smijući se: »Gospodin je Mastai posudio noge Papi.« Njegovi životopisci pripovijedaju mnoštvo takvih šala, koje dokazuju kakovom je mirnoćom Pijo IX podnosio sve napadaje i borbe.

Ali ova dobroćudna narav Velikog Pape ne smije nas zavesti. Kad se radilo o vjeri i o pravima Sv. Crkve, Pijo je bio lav. To nam dokazuju borbe protiv antiklerikalnih mjera španjolske i portugalske vlade oko šezdesetih godina; vjersko-političke borbe u Francuskoj; uređenje odnosa s republikama latinske Amerike gdje je Masonstvo proganjalo Crkvu, ali je napokon

[6]) »Geschichte der neuesten Zeit«, II Band, str. 303.

[7]) Ovaj protestantski povjesničar ne može da ovo razumije. Ali katolik vidi u tom Papi čovjeka načela, koji sve sudi »u svjetlosti vječnosti«.

[8]) To je bilo u doba kad su od njega očekivali političke reforme.

moralo popustiti pred nepopustljivošću odnosnih episkopata, koje je vodio Papa. A treba li spomenuti držanje Pija IX prema presizanjima pijemonteške vlade, »Kulturkampf« u Njemačkoj iza 1870, borbu na obranu progonjenih katolika u Švicarskoj i Poljskoj te protiv liberalizma u Austriji, ušutkavanje protestantskog fanatizma u Engleskoj? U to doba pada također odlučna osuda modernih zabluda u Silabu i proglašenje dogme papinske neprevarljivosti usred najvećih protivština od strane vladara, nekih apostata i nekih biskupa. Zaista, život Pija IX bio je neprestana borba. Proroštvo t. zv. Malakijino označilo je ovog Papu riječima »Crux de cruce« - Križ od križa - i priča se da je kardinal Mastai Ferretti, koji je jednom kao poslanik u Kile-u bio već dopao tamnice, na dan izbora kazao nekim kardinalima: »Danas započinje progonstvo!«

Ako je ovo predviđao novi Papa, predviđali su isto i evropski diplomati. Metternich je dobro bio informiran o budućem Papi kad je preko milanskog nadbiskupa kard. Gaisruch-a stavio svoj veto protiv njegova izbora. (Kardinal je zakasnio na konklave pa »veto« nije imao posljedica.) Sardinjski ministar u Rimu, grof Broglia, kad je obavješćivao turinsku vladu o kardinalima koji su mogli biti izabrani, karakterizirao je grofa Mastai-a kao čovjeka koji znade što hoće, koji je trošio svoj novac u djelima milosrđa, te komu neki predbacuju preveliku revnost u pitanjima Crkve i ćudoređa, ali koji je blag, pomirljiv i čedan; koji je vrlo dobro upućen u crkvena pitanja, ali bez iskustva u upravi jedne države. To bi pak mogao nadoknaditi, piše, svojim zdravim razumom te pomoću dobrih ministara. Pellegrino Rossi, tadašnji francuski poslanik u Rimu, a kasnije ministar Pija IX, Palmerston, Guizot, Thiers i drugi slavili su novoga Papu, a u Americi uspoređivali su ga s Washingtonom, dok se je francuski kralj Louis Philippe pričinjao da ga časti, ali prijateljima je ponavljao: »Ovaj me Papa upropašćuje!«

* * *

No prevelika dobrota Pija IX, njegova skrajna pomirljivost i njegovo za ono doba pretjerano demokratsko raspoloženje bili su uzeti na nišan od pretstavnika loža. Već nekoliko godina prije Karbonarija je bila izdala upute svojim članovima kako bi se moglo doći do revolucije primamljujući kler, osobito mladi, i preko jednog Pape koji bi bio »čašćen i štovan, ali slab, lakovjeran i proniknut demokratskim načelima«.[9]) Izbor Pija IX, čija je obitelj bila poznata kao demokratska (tako te se jedan Pijin

[9]) Clerici: »Pio IX«, str. 56.

brat bio jako kompromitovao u revoluciji god. 1831), činio se revolucijonarcima kao naručen. Zato je i Mazzini preporučivao svojim sljedbenicima neka neprestano izrabljuju u svoje svrhe velikodušnost i taštinu (tako je on mislio) novoga Pape, koga će se pak lako osloboditi kad ga budu dovoljno izrabili. Postupak sektaraca u Rimu prvih godina njegova vladanja dokazuje jasno da se ovaj program savršeno izvršivao. No povijest isto tako dokazuje da se Pijo IX nije dao prevariti, makar je napokon pobijedila mržnja urotnika uz pomoć cinizma sardinjsko-pijemonteškog kralja i francuskog cara.

Već smo spomenuli da je prvi čin vladavine Pija bio široka amnestija. Na vijest o amnestiji buknulo je u Rimu pučko oduševljenje. Premda je bila već noć, skupile su se mase svijeta koje su prolazile ulicama vječnoga Grada i zaustavljale se pred Kvirinalom kličući Papi. Kad je Pijo IX vidio to ushićenje i zahvalnost naroda, povratio se u svoju sobu govoreći: »Trebalo bi zaista da budem nečovjek kad ne bih uzvratio ovom narodu ljubav.« Sveti je Otac u prvi mah u svojoj dobroti vjerovao narodu, ali se doskora uvjerio da »se ispod trave sakrivala zmija«. Demonstracije su se u Rimu i u pokrajini nastavljale i zauzimale takove dimenzije da je Kardinal Državni Tajnik morao 19 jula pozvati Rimljane na umjerenost, a narod u državi upozoriti da amnestija ne znači da se misli popustiti buntovničkim elementima. To je bilo zato što su revolucijonarci »Mlade Italije« odmah preuzeli vodstvo javnih manifestacija, a među njima bilo ih je mnogo onih koje je Papa bio otpustio iz tamnice. Htjeli su da na ovaj način prisile Papu da uvijek više popušta. Osim toga — kako dobro opaža Clerici[10]) — »sekte, osobito Masonstvo, koje su se bile zaklele da će uništiti Crkvu, tražile su u političkoj borbi protiv papinske države, u urotama i bunama, koje su sobom vukle policijske i sudbene postupke i kazne, jedno zgodno sredstvo da diskreditiraju Crkvu pred narodom«. Mazzini je sve vodio iz inostranstva. Rim se ovom republikancu činio najzgodnijom točkom gdje će on najlakše doći do vlasti i odakle će njegov pokret poplaviti Italiju.

Novi je Papa ipak htio da ide dalje. „Sveti Otac — pisao je grof Solaro della Margherita kralju Karlu Albertu 31 VIII 1846 — hoće da uvede u svoju državu sve one poboljšice što ih nova vremena traže, ali neće da se odreče načela na kojima se temelji uprava Crkvene Države. On neće da bude »Papa Gio-

10) »Pio IX«, str. 49.

bertija«. Pripravan je da zamijeni švicarske vojnike s nacijonalnom vojskom, ali za to treba vremena. Što se tiče vanjske politike, neće da se podvrgne uplivu niti Austrije niti Francuske."

Ono u čemu Papa nije htio popustiti, bilo je da u Crkvenoj Državi vladaju svjetovnjaci. Papinska Država bila je jedinstvena na svijetu. Imala je neki internacijonalni značaj, ukoliko je Crkva međunarodna. Interesi Crkve i Države bili su u njoj tijesno spojeni, te je bilo teško prepustiti državnu upravu ljudima koji ne samo što se za Crkvu i vjeru nisu brinuli, već koji su joj većinom bili protivni, a neki ih čak htjeli i srušiti. Osim toga, u Crkvenoj se Državi ne može u redovitom vladanju prihvatiti načelo da se »manje zlo« uzakoni samo da se izbjegne većemu zlu, kako se to događa u drugim državama, jer to bi ipak značilo neko odobrenje zla sa strane Kristove Crkve. To bi se pak sigurno bilo dogodilo kad bi Crkvenom Državom vladali ljudi kojima su kršćanska moralna načela bila deveta briga. Treba tomu nadodati da su načela ustavne demokracije bila plodovi francuske bezbožne revolucije; da nijedna država na talijanskom poluotoku nije tada imala ustavne vlade, te da čak i kralj Karlo Alberto, vladar Sardinije i Pijemonta, premda je težio za ujedinjenjem Italije, ne samo što nije htio da dade ustav svom narodu, već se bio i zakleo da ga neće nikada dati. Tko može, dakle, da razložno predbacuje svetom Prvosvećeniku što nije htio popustiti besavjesnoj agitaciji sektaraca u stvarima u kojima je smatrao da ne smije popustiti?

U ovo doba pada zanimljivi pohod ministra vanjskih posala sardinjske države Solara della Margherita Papi Piju IX. Grofa della Margherita smatrali su »liberalci« i nacijonaliste reakcijonarnim čovjekom. Nepartajična je povijest dokazala da se ovaj ministar Karla Alberta zagrijavao mišlju sjedinjenja i oslobođenja Italije, ali je smatrao da je za taj pothvat prvi uvjet jasan cilj: mir u Pijemontu i na cijelom poluotoku. Neredi i bune su mogle jedino da izazovu intervenciju Austrije ili Francuske, što bi naciju još više odalečilo od njezina cilja. Nadao se da će složan rad voditi sardinjskog kralja do »lombardijske krune« bez prolijevanja krvi. Zato je i držao da se treba najprije dogovoriti s Papom, koji je bio najjača moralna vlast u Italiji a i na svijetu. Već godine 1836, dakle dok je vladao u Rimu Grgur XVI, rimski opunomoćenik u Torinu, Campodonico, izvješćuje Papu da grof della Margherita, dogovorno s kraljem, razmišlja o jednoj političkoj federaciji talijanskih država, koja bi se imala oprijeti uplivu ustavnih vlasti: Francuske, Engleske, Španjolske i Portugala. Sveti Otac imao bi da poduzme inicijativu, a slijedila

bi ga odmah dva talijanska kralja (Pijemonta i Napulja), za njim i drugi vladari, te - piše poslanik - »mi bismo onda izvojštili našoj dragoj domovini onu neodvisnost koju zaslužuje te koju nam hoće oteti onaj kom nije dosta da zapovijeda u svojoj kući, već hoće da zapovijeda i u tuđoj, na našu sramotu i štetu.«[11])

Iza svog izbora Pijo je IX imenovao državnim tajnikom kardinala Gizzi-a, čovjeka vrlo sposobnoga te sklona reformama, tako te je narod želio da bi on bio nasljednik Grgura XVI. Netom je Solaro doznao za ovo imenovanje, zaželio je da ide u Rim da se porazgovori s kardinalom i s Papom, te da vidi što oni misle i što bi se dalo učiniti za složan nastup. S dozvolom svoga kralja otputovao je u Rim. Gizzi je obavijestio Solara o Papinim namjerama.[12]) Izrazio je i želju da bi se između Papinske Države i Sardinije sklopio jedan trgovački ugovor koji ne bi imao velikoga utjecaja na trgovinu, ali bi bio velikoga političkog značenja. Papa je sve potvrdio, dapače se dugo zadržao kod razgovora o političkim i drugim reformama u državi te izjavio da drži pred očima *memorandum* Velikih Vlasti iz god. 1831, da treba da se talijanske države sporazumiju, ali da neće popustiti zahtjevima demokratskih stranaka u pogledu ustava. Neće se dati prevariti, reče, od pretjeranih aklamacija koje njemu i Gizzi-ju otešćavaju rad. Grof je sve odobravao: trebalo je najprije ispraviti sve ono što je podržavalo nezadovoljstvo u narodu i urediti upravu. Koncesije demokratima ne bi imale drugoga uspjeha osim što bi oslabile auktoritet vlasti i dale huškačima sredstva da traže nova prava. Francuski je poslanik u Rimu, Rossi, potpuno odobravao ove nazore, što je vrlo značajno za pretstavnika jedne konstitucijonalne države.

Solaro della Margherita je pohodio također kardinala Bernetti-a, bivšeg državnog tajnika Grgura XVI, čovjeka širokogrudnih načela, koji je dobro poznavao stanje u državi. Ocrtao je to stanje najcrnijim bojama. »Revolucija je neizbježiva - reče. I tada će doći Austrijanci i Francuzi, i bit će velika nesreća za Italiju, koja će opet pasti pod tuđe gospodstvo. Revolucijonarci su proglasili Pija IX kraljem Italije, ali n e p r i z n a j u m u i m e P a p e. Time su oni odbacili krinku.« Ova je činjenica frapirala ministra. „Udara u oči svijju - piše svome kralju - da dok se neprestano čuje: »Živio Pijo IX!« nitko ne viče: »Živio Papa!« Ili ako to učini koja osoba dobrog srca, nitko ne odgovara. Hoće da pokažu svoju simpatiju Piju IX, ali ne Prvo-

[11]) Tajni Vatikanski Arhiv Turinske Nuncijature, god. 1836.
[12]) Vidi str. 100.

svećeniku Vladaru. U nekim pokrajinama nadodavali su mu naziv: Kralj Italije."

Karlo Alberto pristao je da se zaključi trgovački ugovor, ali prije nego ga je mogao potpisati, ministar della Margherita morao je da ostavi svoje mjesto, jer na njegovu povratku iz Rima s v e s u s e t a j n e s i l e p o d i g l e p r o t i v n j e g a što se bio usudio pregovarati s Papom. Njegova misija nije ipak ostala bez uspjeha. Pijo IX i Karlo Alberto znali su što obojica misle, a srdačne veze između Rima i Turina bile su osjetljivi udarac bečkoj politici.[13])

Međutim Pijo je IX stupao naprijed na putu k reformama. Dne 15 marta 1847 bila je proglašena u Rimu sloboda štampe. Moglo se slobodno raspravljati o pitanjima prosvjetnim i kulturnim, o savremenim političkim pitanjima t e o j a v n o j u p r a v i. Jedino nije bilo dozvoljeno napadati i vrijeđati vjeru i svećenike, činovništvo, vojsku, tuđe vladare, građane, niti pisati ono što bi moglo prouzročiti uzbune. N i u j e d n o j t a l i j a n s k o j d r ž a v i n i j e b i l o t o l i k o s l o b o d e. Početkom juna Papa odluči da jedino knjige religijoznog i moralnog sadržaja potpadaju pod preventivnu cenzuru.

U korizmi su bile dozvoljene javne zabave. Polovicom aprila bili su pozvani u Rim pretstavnici pokrajina da izvijeste vladu te joj pomažu u upravi. Imali su ostati u glavnom gradu barem dvije godine.

To je bio takozvani »Državni Savjet«. Dva mjeseca kasnije Papa je izdao zakon, kojim je uveo ministre koji su imali biti svi pripadnici klera. Malo prije bio je imenovan odbor koji je proučavao pitanje municipalizacije Rima. Papa je napokon naredio da se preuredi i poveća »narodna garda«, koja je bila ustanovljena g. 1798 od Francuza. Toj je gardi imao da pripada svaki građanin od 21 do 60 godine. Kardinal je Gizzi uvidio da je to značilo otvoriti širom vrata mazzinijanskim elementima, koji će sada da imaju u rukama vojsku i da je upotrebe protiv Pape. No dobri Pijo IX nije popustio. Možda je to bila njegova najveća pogreška. Državni je tajnik otstupio sa svog položaja te ga je naslijedio kardinal Gavro Ferretti, Papin rođak.

Sve je ovo silno uplivalo na raspoloženje naroda. Demonstracije su bile na dnevnom redu. Svuda se aklamiralo Piju IX. Dolazili su u Rim patrioti D'Azeglio, Montanelli, Tommaseo, Mamiani (mazzinijanac) da govore s Papom, da ga sokole na njegovom putu. Svaki se nadao da će sada svanuti nova era za

[13]) Poredi »Civiltà Cattolica« god. 1928, sv. 1878.

Italiju. Pijo je IX bio onaj očekivani narodni i nacijonalni vladar koji će ujediniti Italiju te je osloboditi od mrskog Austrijanca. Za njim će otići i Burbonci i ostali kneževi. Ime Pija IX ne samo što je postalo najpopularnije na čitavom poluotoku, već su to ime nacijonalisti proglasili svojom lozinkom. Njegov se lik viđao na medaljama, na rupčićima, na pokućstvu, na igračkama, čak i na igračkim kartama. Svuda se njemu na čast pjevale patriotske pjesme. I pretstave u kazalištima služile su agitatorima. Tako bi se n. pr. u operi »Ernani« ime Karla Velikoga supstituiralo imenom Pija IX i tada bi se pod nosom austrijske policije dvorana prelomila od ushićenih uzvika i aplauza. Jedna nam pjesmica, koja se svuda pjevala, kaže kako je ime Pija IX bilo obljubljeno: »O Dio, o Dio - pjevali su - tutta l'Italia mi sembra un pollaio — Non si sente gridare che Pio, Pio!« (O Bože, Bože, sva Italija čini se da je kokošinjak, jer se svuda čuje samo: Pijo, Pijo!)

Sve je išlo upravo kako je Mazzini htio. Dvije su bile mogućnosti. Prva: da Papa izvadi mač te da njime otsiječe granice nove i slobodne Italije. U tom će ga slučaju moć Austrije satrti, a demokracija u vlastitoj kući ugušiti, dok će katolicizam, pretvoren u političku vrednotu, izgubiti svoju moć u Evropi. Druga, što je bilo mnogo vjerojatnije: Pijo IX neće htjeti da se postavi na čelo buntovničkog pokreta, a onda će se sva mržnja »prevarene« i »izdane« Italije okrenuti protiv njega. Đavolski je nacrt morao uspjeti. Sada Mazzini iz Londona dne 8 septembra 1847 upravlja Papi poznati poziv da preuzme vodstvo talijanskog naroda u borbi za oslobođenje[14]). Papa odbi s indignacijom lukavi prijedlog: ne može On, Otac sviju vjernika, da navijesti rat drugim vjernicima kad se ne radi o nužnoj obrani!

Međutim Pijo je IX išao dalje u svom reformatornom i nacijonalnom radu. Početkom je novembra sklopio carinski savez sa Sardinijom, Toskanom i Luccom. Pripravljao je opći talijanski Carinski Savez kao uvod u talijansku Federaciju Država, u kojoj bi se imala poštivati prava pojedinih vladara, ali istodobno bi se poskrbili za interese nacije.[15]) Na 29 decembra udovoljio je djelomično jednom od najvažnijih zahtjeva demokrata. Uveo je u vladu kao savjetnike ministra uz 12 svećenika i 12 svjetovnjaka. Preuredio je ministarstvo, ali tako da su svi ministri morali biti pripadnici klera, a vrhovna je odluka uvijek ostajala u rukama Pape.

[14]) Vidi str. 40.
[15]) Vidi o tom opširno u »Civ. Cattolica« 5 IX i 15 X 1898.

No »narod«, t. j. revolucjonarci nisu bili zadovoljni. Sada se našla nova formula, novi poklik za demonstracije. Prije se aklamirao čovjek Pijo IX, a ne Papa. Sada se stalo vikati »Živio Pijo IX sâm«, t. j. bez ministara i bez Jezuita. To je imalo značiti: Pijo je dobar i pravedan, ali drugi mu ne daju da udovolji narodnim željama.

Koncem god. 1847 držali su socijaliste kongres u Bergamu. Pretsjedao je Mazzini. Tom je prigodom navijestio, da će slijedeće godine 1848 buknuti u Evropi opća revolucija. A poznato je kako su oči ovoga velikog urotnika bile uperene na Rim. Njemu je bio cilj: revolucija, a iza toga čovječanska republika na ruševinama prijestolja i oltara. Tome je cilju bilo podređeno također i ujedinjenje Italije, za koje se tobože borila »Mlada Italija«. To se vidi najjasnije iz ovoga događaja: Kad je kralj Karlo Alberto izvukao mač protiv Austrije god. 1859, Mazzinijanci su u Pijemontu bojkotirali kralja i vojsku, agitirali protiv »Pijemonteza«, te imali da spriječe i pobjedu Sardinjaca, jer bi značila propast republikansko-revolucijonarne misli. Nije dakle čudo ako sva dobrota i dobra volja te sve reforme Pija IX nijesu umirivale rimske lazzarone, koje su podjarivali mazzinistički »klubovi«.

Nova se godina otvorila s najcrnijim perspektivama. Već 1 siječnja demonstracije u Rimu dosegle su vrhunac »oduševljenja«. Narod je navalio na papinsku kočiju uz tako divlje poklike »Živio Pijo IX! Smrt crnima! smrt Isusovcima!« da je Papa pao u nesvijest i bio više dana iza toga bolestan.

Međutim svi su talijanski vladari shvatili, milom ili silom, da su političke reforme potrebne i slijedili su primjer Pape. Prvi je dao ustav Leopold II, toskanski veliki knez, zatim Karlo Alberto; kasnije, prisiljen revolucijom, Ferdinand Napuljski. U ožujku Papa je također potpisao ustav za svoju državu. Četiri dana prije bio je imenovao nove ministre, od kojih je državni tajnik bio kardinal Antonelli, ministar nastave glasoviti kardinal Mezzofanti, a ministar finansija mons. Morichini. Svi su ostali bili svjetovnjaci, a među njima bilo je revolucijonaraca i bivših urotnika, kao Farini, Galletti i Minghetti. Galletti je na pritisak mazzinijanskih klubova postao ministrom policije. Ova kao i vojska bile su sada faktično u rukama revolucije. Sam Volz pita: »Kako je bilo moguće da uz svjetovnu vlast opstoji i dalje duhovna, i to u državi koja je po svojoj biti bila crkvena?« To je Papa pokušao riješiti ustavom koji je bio objavljen 14 ožujka 1848. U uvodu Pijo IX spominje da je on prvi među talijanskim vladarima uveo savjetodavna pretstavništva naroda, te da

je želio da produži ovaj pokus; ali budući da su druge države već uvele narodna pretstavništva koja odlučuju u stvarima vlade, to i on to isto čini, pouzdavajući se u svoj narod. Bila su uvedena dva Savjeta: »Savjet zastupnika«, njih stotina, koje je imao izabrati narod, i »Visoki Savjet«, sastavljen od osoba koje je Papa imenovao između istaknutih svjetovnih i crkvenih lica. Nad ovim savjetima, koji su imali zakonodavnu vlast, stajao je kolegij kardinala. To vijeće je imalo da dade svoju privolu zakonima koji bi bilo kako dirnuli crkvenu ili vjersku stvar. Papa je odobrio zakone koje bi izglasali Savjeti a ne bi im se kardinali protivili. Jasno je da ovo pravo najviše instance nije smetalo slobodi zakonodavnih tjelesa, već samo čuvalo vjeru i Crkvu, kojima ne može upravljati nitko drugi osim Pape i njegovih pomoćnika.

Slijedeći je dan iza proglašenja ustava Pijo IX dao nalog da se puste iz zatvora zadnjih 25 političkih osuđenika te da se papinska zastava okiti vrpcama talijanske trobojke. Sada je mogao zaista kazati »da je učinio sve što je mogao i da dalje nije apsolutno bilo moguće«. Ako je toliko popustio, prisiljen bunama i događajima, to je istodobno odgovaralo čuvstvima ljubavi što ih je gojio prema svom narodu i prema svojoj domovini, koju je htio jedinstvenu i neovisnu. No vidio je predobro kamo je sve to vodilo, jer *fata trahunt*, kako se tužio kard. Bernetti ministru Solaru della Margherita.

Na razne načine sude povjesničari o Piju IX. Nekima se čini da je bio nesposoban, da nije bio dorasao svojem vremenu; drugi ga tuže radi tvrdoglavosti ili slaboće. Mnogi tvrde da sâm nije mogao sve učiniti, a pravoga čovjeka uza se nije imao, osim u doba kad je svjetovnjak Pellegrino Rossi vodio politiku papinske države. U svemu tomu možemo naći nešto istine, no jasno je kao sunce da su sva nastojanja Prvog Svećenika Katoličke Crkve bila unaprijed osuđena na neuspjeh, jer je trebalo da se izvrši volja sekata. A sektarci su se već bili dočepali vlasti. Napokon, pomoću ministra Galletti-ja, natjerali su Sv. Oca na zadnju koncesiju: da otstrani iz Rima članove velezaslužnog Isusovačkog reda, koje je Papa do zadnjeg časa živo i energično branio. Ali nije mogao da ustraje u tom stavu kad mu je ministar policije izjavio »da ne može da jamči za život Isusovaca u Rimu«.[16]) Ostale su talijanske državice morale pod pritiskom »demokrata« i mazzinijanaca da već prije suprimiraju ili potjeraju te »papine vojnike«. Sada je sam Vrhovni Otac ojađenim srcem morao da im savjetuje odlazak iz Srca Katoličanstva. Kako je katkada gorak križ Gospodnji!

[16]) Ovu formulu su talijanske vlasti često i kasnije rabile.

Družba Isusova

Nije predmet ove rasprave da uzme u obranu Družbu Isusovu, »Jezuite«, od napadaja njihovih neprijatelja. No dok smo ovo pisali, naišli smo prečesto na taj naziv, te radi mržnje kojom su neki napadali ovaj red, mogao bi netko posumnjati da su uistinu Isusovci mnogo toga ili barem nešto skrivili, te da bi možda bez njih Papinstvo bilo očuvano od mnogih gorkih časova.

Stvar je posve drugačija. Vidjeli smo kako su neprijatelji Krista htjeli da ga unište rušeći Papu. No kako se Papa nalazio na putu onima koji su htjeli da navale na Krista, tako se Družba Isusova uvijek nalazila na putu onima koji su htjeli da obore Papu. Zato su neprijatelji Krista i Crkve nastojali da se u prvom redu oslobode ove nesavladive pretstraže Papinstva i Katolicizma.

»Nekoliko godina iza kako je Luter navijestio rat rimskoj Crkvi i Papinstvu, piše protivnik Isusovaca prof. na münchenskom sveučilištu Huber, ustao je čovjek, Sv. Ignacije od Loyole, koji je imao da podigne protiv protestantizmu najpogibeljnije duhovno oružje«[17]), t. j. Družbu Isusovu. A kad je izložio načela sadržana u zlatnoj knjizi Duhovnih Vježbi, Huber ovako zaključuje: »Kad je Loyoli uspjelo da pronikne svoje učenike ovim načelima, naime da preziru svijet i sva ona dobra koja se ne odnose na spasenje duše, te da veselo ustraju u kušnji i u progonstvima, on je stvorio vojsku s kojom su obične sile jedva mogle zametnuti boj, jer bi sve njihove navale bile od nje odbijene. I zaista, kako da se straši čovjeka progonstvom, ako ga prima harno i veselo, jer mu služi na posvećenje duše? Kako će ga zamamiti zemaljski sjaj, kad su sve njegove misli, sve njegove želje upravljene prema nebu?«[18]) Protestant Huber nije opazio da su sve ove misli i želje ne samo isusovačke već evanđeoske, kršćanske, ali time je i dao Družbi Isusovoj najbolju svjedodžbu.

Najradikalniji u svom katoličanstvu, Isusovci su uvijek bili najodaniji svetoj Rimskoj Stolici. Zato ih je i njihov nepomirljivi neprijatelj, pruski kralj Fridrik, nazivao »papinskim granadirima«. Huber priznaje[19]): »Današnja Katolička Crkva nosi posve pečat Jezuitizma. Jezuitizam jest do skrajnjih granica tjerani papizam.« Pa dalje: »Isusovci nas sjećaju na pretorijance Rima; kao što su kohorte uzdržavale labavi cezarizam,

[17]) Huber: »I Gesuiti« (talijanski prijevod), str. 5.
[18]) c. d. str. 27. — [19]) c. d. str. 46.

tako su Isusovci, izabrana Papinska garda, podupirali Svetu Stolicu, koja se rušila.«[20])

Stega koja veže međusobno članove Družbe Isusove, slijepa poslušnost vrhovnom Poglavaru reda i Papi, to je činilo od njih vojsku koja se mogla najbolje opirati nastojanjima neprijatelja vjere i Boga da ukinu svaki auktoritet i red u društvenom životu. »Njihova pravila, piše historičar Cantù, koja su nalagala jedinstvo i bezuvjetnu poslušnost uma i volje starješini, izravno su se opirala instinktima oholog čovjeka, te su oni zato postali predmetom mržnje, koja se nije nikada mogla ugasiti.«[21])

Protiv protestantizma, koji je isticao prava razuma i ljudskoga napretka, Isusovci rabe oružje razuma i napretka, te se članovi Družbe ističu svojim znanstvenim radom. Protestant René Fülop-Miller, koji je nedavno velikom objektivnošću napisao djelo »Macht und Geheimnis der Jesuiten«, ovako priznaje: »Uvijek nađemo Isusovce na svom mjestu, uvijek kao pobjednike: na profesorskim stolicama i u laboratorijima, a moderna psihologija samo potvrđuje načela što ih je Ignacije izložio u svojoj knjizi o Duhovnim Vježbama.«[22])

I u pogledu državnog uređenja pokazali su Isusovci svoju moć, kad su koncem XVI vijeka osnovali u Paraguayu državu, koja je trajala 150 godina — dok je nijesu Španjolci srušili — te koja je bila tako lijepo uređena da ju je sam bezbožni Voltaire morao nazvati »Triumfom čovječanstva«.

Novalis, koji je napisao Povijest Isusovačkog Reda, ovako je karakterizirao Družbu Isusovu: »Nikada još u ljudskom društvu nije bilo takovog udruženja. Niti stari rimski Senat nije bio sastavio s takvom sigurnošću nacrte za osvojenje svijeta. Nikada se nije još bilo radilo umnije na ostvarenju jedne veće ideje. Ovo će društvo biti vječno uzor svim društvima koja organički teže k beskrajnom širenju i vječnom trajanju.«[23])

Združimo sve ove prednosti i odlike Družbe Isusove; postavimo ih na obranu Katoličke Vjere i Njezinog Poglavice, Svetog Oca Pape, te će nam biti jasno zašto su svi neprijatelji Kristove Crkve: i bezvjerski filozofi, i vladari, i heretici, i revolucijonarci kao jedan čovjek navaljivali na Isusovce i zašto je Slobodno Zidarstvo vidjelo u njihovu udruženju najpogibeljnijega protivnika te, kako je ono mislilo, jedinu zapreku ostvarenju svojih tamnih, đavolskih nacrta.

[20]) c. d. str. 103. — [21]) »Gli Eretici d' Italia« Vol. II, Disc. XXI.
[22]) »Die Allgem. Rundschau« g. 1929, str. 951. — [23]) Isto tamo, str. 952.

Požar

Nemirnom je Mazziniju trebala jedna točka, kao Arhimedu, odakle bi mogao uzbuniti svijet; trebao je jedno središte koje je moralo da bude žarište njegove univerzalne republike. To nije mogao da bude drugi grad osim »Vječnoga Rima«. Tamo, u sjedištu Pretstavnika »Natražnjaštva«, bilo je sve pripravno. Njegovi su prijatelji imali vladu i vojsku u rukama. Prestrašeni Papa se je bio nemoćno povukao u svoje odaje, gdje nije bilo teško zadati mu smrtni udarac i pokopati za uvijek svjetskoga pretstavnika »zadnje iluzije« kršćanstva. Na mjesto će se Kristovo podići novo božanstvo, »Ideja«, a Vrhovni će svećenik te »Ideje« biti on, Mazzini.

No ovaj se preokret nije mogao tako lako izvršiti. Osim Mazzinijeve humanitarne »Ideje« postojale su mnogo prozaičnije političke ideje i interesne sfere velikih vlasti u Evropi. Trebalo je dakle da najprije dođe do revolucijje i do rata, a sekta će se kao uvijek metežom okoristiti u svoje svrhe.

Opća revolucija koju je Mazzini navijestio u Bergamu koncem g. 1847, započela je u Parizu. Pariz je tada brojio preko milijun stanovnika. Od tih je bilo oko 4000 revolucijonaraca, za koje Volz priznaje da su oko 1000 njih bili članovi obaju tajnih društava (Veliki Orijent i Velika Loža), 1500 poljskih, talijanskih i španjolskih bjegunaca, 1000 čitaoca republikanskih novina »National« i »La Réforme«, te 500 do 600 starih urotnika, uvijek pripravnih da se pridruže bilo kojem ustanku. Ustanak je buknuo, kralj Filip se morao zahvaliti na prijestolju (24 II) te kasnije morao pobjeći s krivim pasošem u Englesku.

Za Francuskom došle su na red razne njemačke države i državice, gdje su »liberalci« dobili vlast a da se nije prolila krv. Digli se i austrijski narodi. Ožujska revolucija prisili Metternicha da se zahvali. Istih dana su buntovnici u Berlinu, vođeni od socijalista i nihilista, prisilili kralja da imenuje »liberalno« ministarstvo, dok se u Frankfurtu sastajao (31 III) »privatni parlamenat«. Polovicom marta buknula je revolucija u Veneciji; urotnici su potjerali Austrijance i proglasili republiku pod pretsjedništvom Danijela Manina. Dva dana kasnije digao se Milan te iza petdnevnih borbi prisilio Radetzki-ja na uzmak. Austrijski se general povukao u četverokut Verona-Peschiera-

Mantova-Legnano. Da ga odanle potjera, nastupio je odlučno, na poziv Milaneza, kralj Karlo Alberto. Prisiljeni od naroda, koji je plivao u oduševljenju, napuljski Kralj i Veliki Knez toskanski poslali su tada svoje vojske, prvu pod zapovjedništvom Vilima Pepe, drugu pod generalom de Laugier, u pomoć sjevernoj Italiji.

Bio je nastupio odlučni čas za Papu Pija IX. Oduševljeni je narod tražio neprestanim manifestacijama da Crkvena Država pošalje svoju vojsku protiv Austrije. Kako je poznato, rat pod vodstvom sardinjskoga kralja nije bio po volji Mazzinijancima, ali njima je bilo glavno loviti u mutnom te diskreditirati i onemogućiti Papu, za koga su bili uvjereni da se neće odlučiti za rat protiv jedne tuđe države. No Papa je i tu djelomično popustio. Odlučio je da će poslati svoju slabu i neizvježbanu vojsku na obranu granica vlastite države. Dao je generalu Durandu, koji joj je bio na čelu, izričiti nalog da ne smije nikako prekoračiti granicu. »Kad biste to učinili«, ponovio je zapovjedniku Speranzi-ju, »ne samo da biste bili neposlušni mojoj naredbi, već biste navukli na papinsku vojsku odgovornost za navalu.« Ali premda je bio zatočnik slobode Italije, sada kada se za tu slobodu išlo u rat protiv drugih kršćana, nije htio da blagoslovi zastave te neodvisnosti. »Ne mogu«, reče, »da blagoslovim iskru koja će da zapali vatru u Evropi.«

Kad se pak Durando 21 aprila pridružio talijanskoj vojsci te prešao Pad sa svojih 15.000 ljudi, Papa je oštro osudio ovaj korak te u alokuciji od 29 aprila izjavio da neće nikada navijestiti rat niti da će ikada prihvatiti pretsjedništvo talijanske republike. Time je odlučno i službeno postavio Papinstvo nad nacijonalne aspiracije.

Sve je išlo kako su sektarci htjeli. Javno se mnijenje najedanput okrenulo protiv onoga kojeg su dosada aklamirali kao spasitelja Italije. »Propni ga!« zamijenio je »Hozana!« - »Pio IX nas je izdao! Smrt Piju IX!« to su bili poklici koji su se sada čuli od sjevera do juga apeninskog poluotoka. Isto se vikalo i u Rimu. Na crkvenim se zidovima čitali napisi: »Smrt Kristu, neka živi Baraba!« Mazzinijanski su klubovi neumorno radili. Demagog Brunetti, nazvan radi svoga govorničkog dara Ciceruacchio (mali Cicero), tražio je da se ubiju svi popovi.[24]) Demonstranti su složno tražili rat protiv Austrije. U nadi da će sklonuti mla-

[24]) Bragagnolo i Bettazzi u svojoj »Storia d' Italia« (vol. III, str. 163) kažu da je Ciceruacchio bio vođa papinske počasne straže. — Ovako se piše povijest!

doga cara Franju Josipa na mir, Papa mu piše 3 maja pismo, u kojem ga pozivlje neka prizna kao sestru talijansku naciju, koja je pravedno ponosna sa svoje narodnosti. Nije ni dobio odgovora. Tada, prisiljen od rulje, predao je vladu masonu Terenziju Mamianiju, koji je sastavio novo Ministarstvo te izjavio da će nova vlada pomagati do pobjede svetu talijansku stvar. Sada se najednom stvorio u Rimu Gioberti. Jedini kardinal na vladi bio je državni tajnik Ciacchi, koji je ostao na svom mjestu 27 dana! U rimskom parlamentu kao i na ulicama vladao je nered i strahoviti metež. U cijeloj državi bune su bile na dnevnom redu. Papa je 16 septembra imenovao ministrom unutarnjih posala Pellegrina Rossija, jako sposobnog pravnika i državnika, bivšeg poslanika Louisa Filippa i obraćenog karbonara. No dva mjeseca kasnije, 15 novembra, buntovnici su bodežom usmrtili Rossija na ulazu u parlamenat. Sada je rulja potpuna gospodarica situacije. Dok gotovo svi strani poslanici potrčaše u Kvirinal da brane osobu Pija IX, u jednom se klubu imenuje vlada, koju je Papa, pod prijetnjom buntovnika, protiv volje potvrdio. Pretsjednikom je bio izabran otsutni filozof Rosmini, liberalnih načela, ali pobožan svećenik, koji je s indignacijom odbio imenovanje u takovu vladu, »jer Papa koji ju je potvrdio, nije to slobodno učinio«. Njegovo je mjesto preuzeo licumjerac mons. Muzzarelli, kojeg je Papa radi toga oštro ukorio. Mamiani je bio ministar vanjskih posala.

Pijo IX nije više bio vladar u svojoj državi. Prijetila je osim toga pogibao njegovu životu. Strani poslanici nagovaraju ga da ostavi Rim. Osobito je nastojao da uvjeri Papu o potrebi da bježi grof Spaur, bavarski poslanik kod Svete Stolice, koji je sam o tom izvijestio svoju vladu. Predobio je za svoj nacrt kardinala Antonellija, francuskog poslanika d' Harcourta i samog Papu. Dok je Papa izlazio iz Kvirinala tajnim hodnicima i vratima, d' Harcourt je u papinskoj dvorani čitao na glas neko pismo i tako prevario stražare, koji su mislili da on raspravlja s Papom. Sveti Otac, preobučen kao prosti svećenik, s velikim naočarima, pošao je kočijom do crkve Sv. Petra i Marcelina, gdje ga je Spaur čekao. Tada je stupio u kola bavarskog poslanika i tako putovao do Albana. Ondje ga je čekala grofica Spaur i njezin sin, jedan bavarski svećenik i jedan komornik. Papa je tada ušao u njihova velika kola, a grof Spaur, oboružan dvjema pištoljama, sjeo je otraga na mjesto sluge, i tako su sretno prošli napoletansku granicu. Sveti je Otac pošao u Gaetu, odakle je obavijestio kralja Ferdinanda u Napulju da se ondje nalazi. Za Papom stigao je, preobučen, kardinal Antonelli, s njemačkim

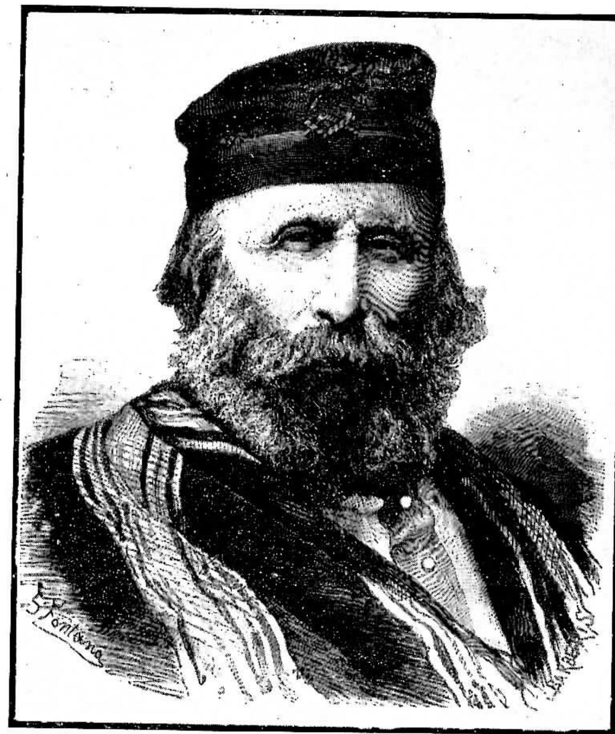
pasošom i u pratnji jednog španjolskog diplomate. U noći stigao je princ d'Harcourt. Idućeg dana, bila je nedjelja, Papa nije niti služio Misu, jer nije htio da izađe iz svoje sobe. Nije naime znao kako će kralj primiti vijest o njegovu bijegu na napuljski teritorij. Kralj je prispio popodne istog dana sa svojom obitelji i dvjema bataljonima koji su imali da služe kao počasna straža Papi. Njegov je susretaj sa Svetim Ocem bio vrlo ganutljiv. Dao mu je na raspolaganje kraljevsku palaču u kojoj je Pijo IX stanovao dok se nije vratio u Rim.

Odmah iza svog dolaska Papa je upravio pismo »svojim najvjernijim podanicima«, u kojem ih obavješćuje o razlozima zbog kojih je morao da ostavi Rim. »Između razloga«, piše, »koji su me naveli na ovaj korak — a Bog znade koliko je on zadao boli mojem srcu — najvažniji je bio taj što moram da sačuvam Svetoj Stolici potpunu slobodu u vršenju njezine zadaće, jer bi inače katolički svijet mogao s pravom sumnjati da Sveti Otac u sadašnjim prilikama ne uživa potrebitu slobodu.«

Strani vladari i katolički narodi duboko su osjetili ranu nanesenu poglavici Katoličke Crkve. Francuzi su se nadali da će Papa tražiti utočište u njihovoj zemlji. Parlamenat, oduševljen vatrenim riječima Montalembert-a, osudio je banditsku otimačinu i odlučio da će primiti Sv. Oca najvećim počastima. Louis Napoleon Bonaparte, izabran plebiscitom od 2 decembra, piše odmah Papi pismo, u kom žali što »demokrati«, među kojima se nalazio i njegov nećak Karlo Lucijan Bonaparte, princ od Kanina, nijesu još razumjeli da je »uzdržavanje vremenite vlasti Glavara Crkve usko vezano sa sjajem Katolicizma te sa slobodom i neodvisnošću Italije«. I pruski kralj, bolje Bismarck, pozvao je Papu u Njemačku (možda s nakanom da ga duhovno zarobe).

U Francuskoj su katolici osnovali »Obol sv. Petra«, u Njemačkoj »Piusverein«, te su se svuda, pa i u siromašnoj Irskoj, kupili doprinosi za Papu. U kratko se vrijeme sakupilo 5 milijuna lira, dok je sakupljanje za Rimsku republiku u svim zemljama donijelo 4800 lira! Znak na kojoj je strani bilo javno mnijenje. Ali ipak je sekta bila jača!

Oduševljeno su branili Papu Donoso Cortes u madridskom parlamentu i vođa »Whigs-a« u engleskom, markiz Lansdowne. Čak je i sardinjska vlada, na čelu koje je sada bio Gioberti, ponudila Papi gostoprimstvo u Nici ili drugdje.

GIUSEPPE GARIBALDI

Revolucijonarni tipovi — Vođe pobune u Macerati

Mazzinijanska Republika

Vječni je grad bio u rukama revolucijonarne rulje.

Provizorna je vlada odmah 20 decembra raspisala izbore za ustavotvornu skupštinu. Istodobno se bio uputio u Rim junak Garibaldi sa svojim plaćenicima. Iz Gaete Pijo je IX dne 1 januara 1849 pod prijetnjom izopćenja zabranio svojim podanicima da glasuju za konstituantu. Izbori su se obavili 21 januara. Vlada se je hvalila da je dobila jednoglasno i plebiscitarno odobrenje naroda. Kako je izgledao taj plebiscit? O tome je ovako pisala turinska »Armonia« od 3 II: »Od 70.000 izbornika glasovalo ih je 25.000, od kojih neki protiv. A što ostaje ako od glasača oduzmemo 4000 vojnika, 1000 bolesnika u bolnicama kojima je bilo obećano da će ih obilno gostiti, sve utamničenike kojima je bila oproštena kazna, ako su imali da još odsjednu u tamnici manje od 2 godine, 5 ili 6000 stranih (revolucijonaraca), te sve činovnike ili građane koji su bili prisiljeni da glasuju?«

Sam je Garibaldi u svojem djelu »Il governo del Frate« - Vlada Fratra, sv. II, str. 219-220 - priznao da je ogromna većina Rimljana bila za Papu. »Jao, siromašni rimski narode!« - piše. »Ali oni koje razumjevamo pod ovim nazivom, oni koji zaslužuju ime naroda, jer ne pripadaju negromantima (t. j. popovima), to su nekoliko poštenih obitelji srednjeg staleža i nekoliko lazzarona.« (Citirao O'Clery u »The making of Italy«; v. »Civiltà Cattolica« 4 XI 1893.)

Prvi čin novog Sabora, pod vodstvom Lucijana Bonaparte i Garibaldija, bilo je proglašenje Republike i »čiste demokracije«. Odnosni je zaključak ovako glasio:

„1. Papinstvo je faktično i pravno izgubilo svjetovnu vlast Rimske Države. 2. Papa će imati sve garancije potrebite za neovisno vršenje svoje duhovne vlasti. 3. Državni oblik rimske Države jest »čista demokracija«, a slavno joj ime »Rimska Republika«. 4. Država će imati s ostalom Italijom one odnošaje što ih traži zajednička narodnost." (9 februara 1849, 1 sat izjutra.)

O ujedinjenju Italije nije ni bilo govora!

Četrdeset dana kasnije, 29 III, bila je izabrana egzekutivna vlada, koja je bila u rukama triumvirata. Triumviri su bili: Mazzini, Saffi i Armellini. Faktični je diktator bio Mazzini.

Nijedna evropejska vlast nije priznala rimsku republiku. Svi su poslanici dobili nalog da se presele u Gaetu. Jedino ju je Sicilija kasnije priznala. Venecija i Sardinija-Pijemont imali su s njome samo službene odnošaje.

Sada je počeo da radi nož i bodež. Rulja je nekažnjeno ubijala u Rimu popove i činovnike vjerne Papi. U Anconi se osnovala liga »degli accoltellatori« (onih koji su ubijali nožem), u Sinigaliji »congrega dell'inferno« (paklena skupina). Svuda su se ustanovljivali »odbori sigurnosti protiv izdajica domovine«, koji su po svojoj volji raspolagali životom građana.

No nova je republika trebala novaca. Najprije je Narodna Skupština proglasila da sva crkvena dobra pripadaju državi. Izdao se papirnati novac, za koji su ta dobra jamčila. Novi se novac kovao sa srebrninom ukradenom u Papinskoj palači i u crkvama. Crkvena su se zvona rekvirirala za pravljenje topova. Papir javnog arhiva prodavao se za dva »baioka« libricu. Počela se prodavati — a kupovali su osobito Englezi — umjetnička djela. Loretska je kuća morala platiti 30.000 škuda da spasi svoje blago. Napokon je vlada prešla na prisilni zajam. Tko je uživao rentu od 2000 škuda (oko 10.000 lira) na godinu, morao je dati petinu rente državi; tko je uživao rentu od 4000, četvrtinu; od 6000, trećinu; od 8000, polovicu; od 12.000 i više, dvije trećine!

Ali o novom ustavu nije bilo govora (tä vladala je »čista demokracija«). »Sada su ratna vremena - govorilo se - a ne vrijeme ustava!«

Uz barbarsko prolijevanje nedužne krvi, »pravno« banditstvo i svetogrdnu krađu, trebalo je da se mazzinijanska republika iskaže kao nositeljica religije — n o v e religije. Već je na prvoj sjednici Ustavotvorne skupštine ministar unutrašnjih posala, odvjetnik Armellini, proglasio jedinim vladarom, p r a v i m B o g o m, »narod koji je tako dobar, tako velik, tako uzvišen«. Da se pokaže narodu da ne treba Pape, priredila je Vlada svečani obred u Crkvi sv. Petra na Veliki Petak. Misio je apostata svećenik Spola, a asistirali su mu izopćeni barnabita Gavazzi (kasnije protestantski pastor i vojni dušobrižnik Garibaldijev) i teatinac Ventura. Na papinskom je tronu kod oltara sjedio Mazzini! Zatim je Spola dao narodu blagoslov sa Presvetim sa papinske lože, a blizu njega stajao je Mazzini. Svaki kanonik koji nije prisustvovao ovim svetogrdnim činima, morao je platiti globu od 120 škuda. Mazzini je međutim propovijedao iz Rima »novi kult naroda«.

»I najbezazlenijem je oku bilo jasno«, piše Fr. Kraus, »da ova republika nije samo htjela da konačno obračuna sa svjetovnom vlašću, već i s Vjerom i Crkvom. Demonski elemenat, koji je kroz vjekove bio odgojen u talijanskom sektarstvu, slavio je sada svoje najbezobraznije pobjede.«[25])

No stanje Vrhovnog Poglavice Katoličke Crkve nije moglo da ovako potraje. Najprije se ganuo Kralj Španije i pitao ostale države Evrope ne bi li bilo vrijeme da interveniraju za osiguranje Papine slobode i mira u Rimskoj Državi. Ali do konkretnih dogovora došlo je jedva iza poziva što ga je kardinal Antonelli upravio 18 II 1849 u ime Pape na vladare Austrije, Španije, Napulja i na Napoleona. Tri su se prve države složile u akciji koju su imale poduzeti protiv rimskih despota, te su odmah poslale svoje vojske. Austrijanci su okupirali Bolognu i Jakin, u Terracina se iskrcao kor od 5000 Španjolaca, a 16.000 Napolitanaca pod vodstvom generala Winspeare uputiše se na Rim. Tada se Napoleon uvjeri da je pogibeljno ostaviti inicijativu drugima, osobito Austriji, koja je jedina pobjeđivala. Francuska posla pod zapovjedništvom generala Oudinot-a 15.000 vojnika, koji se bez otpora sa strane vojske Rimske Republike iskrcaše 24 aprila u Civitavecchia. General je držao da se Rimljani »neće tući«, ali kad se prvi put približio Vječnom Gradu, Garibaldi ga prisili na uzmak. Međutim su Španjolci i Napoletanci bili isto tako potučeni. Stvar je bila ozbiljna za čast francuskog oružja. Oudinot je tražio i dobio ojačanja, koja su mu stigla pod vodstvom De Lesseps-a, kasnijeg graditelja Sueskog Kanala. Dne 2 juna bio je ponovno u rimskom predgrađu. Morao se je boriti čitav mjesec. Napokon krajem mjeseca uvidi Mazzini da ne može dalje izdržati. Pod pritiskom Garibaldija Skupština zaključi 1 jula bezuvjetnu predaju grada. Diktator pobježe s engleskim pasošom, a Avezzano, ministar rata, s amerikanskim. Sutradan ostavi Rim i Garibaldi sa svojim vojnicima. Trećega jula uđu u grad Francuzi. Narod ih je dočekao s velikim oduševljenjem, kao osloboditelje. No mir se nije povratio dok nije bilo otstranjeno iz grada 12.000 s t r a n a c a ! Oudinot posla Papi Piju IX ključeve grada po pukovniku Nielu. Gubernatorom Rima bio je imenovan general Rastolant.

Pijo IX se vratio u Rim 12 novembra 1848. Narod ga je svuda dočekao s oduševljenjem. Ali Papa je bio zamišljen i tužan. Što je sve bio vidio i pretrpio njegov Rim u godinu dana!

[25]) Massarette: »Der Einigung ...« str. 78.

U sjeni Savojskog Križa

Kuća talijanskih kraljeva ima svoje početke u Njemačkoj. Car Henrik III bio je uspio da proširi granice svog carstva više nego ijedan od njegovih pređa. Ali s jedne strane preveliko rasprostranjenje njegove države, a s druge fatalna želja koja je vukla njemačke careve u Italiju (što je obično slabilo njihovu moć kod kuće) a kojoj se nije ni Henrik opro, sve je to jačalo njemačke knezove, kojima je uspijevalo da se osove na vlastite noge te se što više oslobode careva zaštitništva. Među ovima bio je i Humbert (1003—1060), grof malene savojske kneževine na jugu njemačkih krajeva, koja je pripadala kraljevini Burgundiji skupa s Provencom i nekim dijelovima sadanje Švicarske. Humberta smatraju osnovateljem savojske kuće. Iza propasti Hohenstaufovaca Njemačko je Carstvo bilo raskomadano, a s njime je propalo i jedinstvo Burgundske kraljevine. Grof se Odo oženi s Adelaidom, kneginjom Suze u Italiji, te tako Savoja dođe u vezu s Italijom. Malo po malo se vlast kneževa širila u Švicarskoj i preko Alapa, te god. 1388 stekla je grofoviju Nizza. God. 1416 car Sigismund podigao je grofa Amadeja na vojvodu. (Taj je Amadej bio 1439 izabran antipapom kao Felix V.) Ljudevit, koji se god. 1459 oženio s Karlotom, nasljednicom Gvida Lusignana, kralja Cipra i Jeruzolima — te time dobio pravo na ovaj naslov — sjedinio je sa svojom zemljom Pijemont te se preselio u Turin. Umro je g. 1465. Njegovi su nasljednici imali da se bore s francuskim i švicarskim susjedima, dok nije Karlo III (1504—1538) izgubio svoje zemlje, a njegov sin Emanuel Filibert morao je da mnogo godina jede gorki kruh progonstva u Španiji. U ratu između Španije i Francuske vojvoda Emanuel Filibert, već valjani ratnik, bio je imenovan vrhovnim zapovjednikom španjolske vojske u Flandriji, te je kod S. Quentina ametom potukao Francuze. U ime nagrade španjolski je kralj prisilio u miru u Chateau-Cambresis (1559) Henrika II, francuskog kralja, da vrati Savoju i Pijemont Emanuelu. Ženidba vojvode s Margaretom od Valois, sestrom Henrika II, zapečatila je ovaj mir. Ostala je pak Italija, osim Venecije, došla pod vlast Španjolaca. Savojski je vojvoda vodio uspješnu politiku između Francuske i Engleske, koje se nijesu još bile pomirile te koje su nastojale da ga predobiju svaka

za sebe; uredio je svoju zemlju ekonomski i prosvjetno, ponovno je otvorio turinsku univerzu, uveo je uporabu talijanskoga mjesto latinskog jezika u javnim postupcima, ustanovio i uredio vojsku. Time je taj odlični knez postavio temelje budućoj veličini savojske kuće. Umro je g. 1580. Naslijedio ga je Karlo Emanuel I, koji je imao za ženu Katu, kćerku španjolskog kralja Filipa II. Koliko on, toliko i njegovi nasljednici borili su se izmjenično s Francuzima i sa Španjolcima da obrane ili da prošire svoje zemlje. U Utrechtskom miru (1713), kojim se završio rat za nasljedstvo na španjolskom prijestolju, dobio je savojski vojvoda Viktor Amadej II zapadni dio vojvodine Milano te otok Siciliju s naslovom Kralja Sicilije. Četiri godine kasnije, Španjolska, vođena od Alberonija, zaželi da se ponovno dočepa svojih posjeda u Italiji, navali na Sardiniju, a iduće godine na Siciliju, te ih osvoji. No tada se digoše Francuska, Engleska i Holandija te prisiliše Španjolce na uzmak. Sicilija je tada pripala Napulju (Kraljevina dviju Sicilija), a Viktoru Amadeju bila je u zamjenu dana Sardinija i naslov Sardinjskog kralja. U posjed Sardinije došao je tek 1720, a otada se sav posjed Savojske kuće nazvao »Kraljevina Sardinija«.

Kad je mladi general Napoleon Bonaparte sišao prvi puta u Italiju, potukao je među ostalima i Pijemonteze u Millesimu. Kad su Austrijanci poradi poraza u Montenottu i Degu napustili kralja Viktora Amedeja III, ovaj, potučen i osamljen, vidjevši da su republikanci, poduprti od Bonaparta, dizali glavu, pristade iza samih 18 dana ratovanja na mir, kojim se odrekao Nice i Savoje u korist Francuske. Umro je g. 1796. Naslijedio ga Karlo Emanuel IV. Dvije godine kasnije Francuzi su bili pod zidinama Turina. Kraljevska obitelj, iza kako je povjerila kraljevinu Gospi od Utjehe (Consolata) u Turinu, pobjegla je u Cagliari, jer je Sardinija ostala u rukama Karla Emanuela. Kad se ovaj odrekao prijestolja da stupi u isusovački red (1802), naslijedio ga je njegov brat, nesposobni Viktor Emanuel I, koji je g. 1814, iza pada Napoleona, dobio natrag svoje zemlje. Viktor se također g. 1821 odrekao prijestolja. Poslije njega je vladao treći brat, Karlo Feliks, koji je umro bez nasljednika g. 1831. Tada ga je naslijedio Karlo Albert, iz loze Savoja-Carignano.[26])

[26]) Karlo Emanuel I (1580—1630) imao je tri sina. Mauricij je bio kardinal. Viktor Amedej I (1630—1637) ga je naslijedio, a njegov je zadnij potomak bio Karlo Feliks. Treći je sin bio Toma, princ od Carignano, koji je umro g. 1656. Karlo Feliks bio je jedini Savojac, koji je ediktom od 5 X 1881 osudio Tajna Društva (Masonska) kao »začetnike svih nereda u državi, koja hoće da svrgnu zakonite vlasti, potiču korupciju života i prezir sv. vjere«. (Vidi »Civ. Catt.« 17 V 1884, p. 395.)

Kralj je Karlo Albert vladao do g. 1849, kada se, kao više njegovih prethodnika, odrekao prijestolja. Njegova je politička uloga prilično zamršena, te je ostala nejasna. Bio je liberalnih načela, pa su zato Carbonari polagali u njega velikih nada.[27]) Za vrijeme svoje kratke regence proglasio je ustav, i to revolucijonarni španjolski ustav g. 1821, protiv kojega je odmah ustao kralj Karlo Feliks, ali ipak nije htio da ide na ruku revolucijonarcima. Kad mu je kralj naredio da ostavi Turin i konfinirao ga u Firenci, on je najpokornije poslušao. Naravno da mu »liberalci« to nijesu nikad oprostili, a nisu nikad ni »reakcijonarci« zaboravili na njegov carbonarizam.

»Čovjek u tako mladoj dobi ne može zaista da uživa rđaviji ugled od Princa Carignana«, pisao je tada francuski poslanik u Turinu. A povjesničar Costa de Beauregard, savojac, kasnije narodni zastupnik u Turinu, ovako piše: »Karlo Alberto bio je zagonetka također za svoje najintimnije. Njegov je pogled neprestano protuslovio njegovim riječima, njegovim je riječima protuslovio njegov posmjeh, a njegov je posmjeh pokrivao njegove misli...... Sve je u njemu bilo protuslovno, neodlučeno, neshvatljivo, puno disonanca.« No u Španiji pokazao se junačkim ratnikom na strani vojvoda od Angoulême protiv revolucijonaraca.

Za vrijeme njegove vladavine pada i epizoda rimske mazzinijanske republike. I tu bi čovjek morao kazati da je uloga sardinjskoga kralja bila dvolična. Predao je vladu Giobertiju, dok je malo prije molio Papu da ga osudi; pozvao je Papu, koji se nalazio u Gaetu, da dođe u njegovu zemlju, a međutim je njegova vlada pregovarala s Mazzinijem. Prije toga bio je poslao svog ministra Solara Svetom Ocu, a kad se Solaro vrati u Turin, prisilio ga je da predade demisiju, kao kaznu što je vodio pregovore s Pijom IX! No i ako su ova protuslovlja donekle posljedica njegova neodlučnog karaktera, ipak ih možemo protumačiti kraljevim nazorima i prilikama koje su onda vladale.

27) »Njegovi dugi brkovi više vonjaju karbonarstvom nego samostanskim životom«, pisao je Karlo Feliks bratu Viktoru Emanuelu g. 1822. (»Civ. Catt.« 2 VII 1898, p. 39.)

G i u s t i je g. 1838 ispjevao pjesmu »Il Giovine Italiano«, u kojoj se ruga Karbonarima što su Karla smatrali svojim vođom.

Il Savoiardo di rimorsi giallo
Quei che purgò di gloria un breve fallo
Al Trocadero.*
O Carbonari! è il duca vostro, è desso
Che al palco e al duro carcere v'ha tratti;
Lì regalmente del ventuno i patti
Mantiene adesso.

Il B e r c h e t, carbonaro, imprecava all'»esecrato Carignano«.

(* Kod zauzeća tvrđave Trocadero upravo se junaštvom isticao Karlo. To u španjolskom ratu proti revoluciji.)

1. U pogledu neodvisnosti i ujedinjenja Italije Karlo Alberto nije nikada sanjao o tome da bi mogao proširiti vlast savojske kuće nad cijelim poluotokom. Njegova je jedina ambicija i nada bila da se okruni željeznom krunom lombardskih kraljeva.

2. Pijemont je bio ovisan o velikim vlastima. U neprijateljstvu s Austrijom radi toga što je ona držala Lombardiju, morao se oslanjati poglavito na Englesku. Poznato je da je Velika Britanija favorizirala, pače htjela ujedinjenje Italije, jer joj je to imalo služiti za njezinu sredozemnu politiku. No god. 1846 bio je postao pretsjednikom vlade lord John Russell, vođa whigs-a, iza kako je lord Peel pao zbog opozicije parlamenta povodom zakona o carini na žito. Došao je kao pretstavnik protekcijonista, koji su se bili, da bolje uspiju, složili s katoličkim O'Connellistima iz Irske. Naravno da u takovom položaju engleska vlada nije mogla da dalje tjera revolucijonarni pokret u Italiji, te je zato lord Minto, onaj koji je inače do tada radio oko ujedinjavanja Italije, izjavio u jeseni 1847 kralju Karlu Albertu: »Engleska neće nikada trpjeti bilo koju promjenu u ugovorima god. 1815, n i t i u t e r i t o r i j a l n o m p o l o ž a j u I t a l i j e.« A Massimo d'Azeglio, ministar-pretsjednik u Turinu, piše Solaru della Margherita: »Vlada John Russella drži, da će razne vlade u Italiji mudro raditi, budu li se odlučile na reforme. Dok budete provađali ove reforme n a m i r n i i z a k o n i t i n a č i n, Engleska će doći u susret vašim željama; ali kad biste nakanili da zapalite luč revolucije, a pogotovo da promijenite kartu Italije, nemojte se nadati ni dobrohotnosti ni pomoći sa strane Engleske.«[28]) Nije se dakle čuditi ako je sardinjski kralj mijenjao svoju politiku prema uputstvima i zapovijedima svoga moćnog tutora. No već u proljeću iduće godine Minto je davao drugačije savjete.[29])

Karlo Albert bio je katolički vladar, dobar vjernik. Savojska se kuća uvijek odlikovala svojim katolicizmom, koji je još sada jedna od glavnih oznaka stanovništva one pokrajine.[30]) Ta kuća broji među svojim članovima troje koji su zaslužili od Crkve

28) »Memorandum« od Solara, str. 320. (V. »Civiltà Catt.« X. 10. 391.)

29) Vidi str. 84.

30) Papa Aleksandar VI u svom pismu god. 1260 engleskoj kraljici Eleonori i papa Inocent IV pišući god. 1362 grofu Amedeju Savojskom zovu članove te kuće »vjernim sinovima Crkve, koji su se uvijek odlikovali odanošću Apostolskoj Stolici«. Papa Eugen IV kaže pak za njih, da su uvijek »savjetima, pomoću i lično pomagali miru i jedinstvu Crkve Božje i Apostolske Stolice«. (Mangotti: »Pio IX«, str. 251.)

priznanje svetog života: Bl. Amadeja († 1472), časnu Mariju Klotildu, ženu Karla Emanuela IV, i časnu Mariju Kristinu, kćerku Viktora Emanuela I. Ona čuva u svojoj dvorskoj crkvi kao najveće blago sv. plahtu, za koju tradicija kaže da je u nju bilo omotano tijelo Našega Gospodina. Iz pisama Karla Alberta Papi Piju IX koja je objelodanila »Civiltà Cattolica«[31]), vidimo jasno kako je religijozni cilj, uz ambiciju da postane lombardskim kraljem, lebdio pred njegovim očima. Dne 18 aprila, kad se već ratovalo s Austrijom, kralj piše Papi: »Moj cilj u ovom ratu jest ne samo da dođemo do neodvisnosti domovine, već do potpune slobode Vaše Svetosti i do pobjede naše svete vjere, koju su Austrijanci tlačili i vrijeđali.« Istina, ovo pismo ne treba uzeti kao peremptorni dokaz za ciljeve čovjeka koji je znao da jedno misli a drugo kaže, jer je to napisao kad se je nadao da će mu Papa priskočiti u pomoć protiv Austrije, a istodobno se je bojao republikanaca, koji su mu minirali teren u Milanu. Ali među mnogobrojnim njegovim pismima najkarakterističnije je ono što ga je poslao Piju IX dne 10 septembra 1848, u kojem s izrazima koji odavaju iskrenost, riše stanje svoje zemlje prije nego se je osjetio mazzinijanski pokret, kad se vjera svuda štovala, kad su redovnici, osobito Isusovci, koje jako hvali, slobodno radili, dok se sada, veli, svuda vide strašne ruševine kao posljedica nereda i protuvjerstva. Zanimljivo je, da dok je kralj ovako privatno pisao Papi, njegov je ministar-pretsjednik bio Gioberti, jedan od najrabijatnijih neprijatelja Isusovaca. No u tome je i bila tragika tog kralja što se morao podvrgavati ustavnim zahtjevima. Zato je više puta Papu obavješćivao privatnim pismom o jednom ili drugom službenom pismu, što ga je morao protiv volje i uvjerenja potpisati i slati koji dan kasnije. To ga nije, razumije se, moglo sprijateljiti s demokratskim ustavom!

Upravo događaji za vrijeme papinskog boravka u Gaeti jasno nam osvjetljuju kraljev položaj i namjere sektaraca. Kad je Pijo IX upravio svoj apel vladarima, Gioberti je sve poduzeo kako bi ovaj poziv ostao bez odgovora; u prvom je redu nuđao intervenciju vojske, koja je imala da uspostavi mir, a istodobno ponudio je Papi da se privremeno skloni u Pijemont. Glavni mu je cilj bio da rastavi Papu od napuljskog kralja te da Pijemontezi uđu u Rim kao zaštitnici Pape. Ne bi nikada više iz njega izašli. U jednom svom pismu Fariniju[32]) priznao je kasnije Gioberti da je bio »odlučio da jednostavno okupira Jakin«, a da od nikoga

[31]) Ser. X, sv. 10, str. 264 (»Pio IX e Carlo Alberto«).
[32]) »Dopisivanje«, sv. III, str. 271.

ne traži dozvole. »Ja sam išao poglavito za tim - piše - da obuzdam rimsku republiku« (bojao se naime uspjeha Mazzinija i Garibaldija, koji su htjeli uvesti republiku), »da privedem Papu k pameti i da ulovim, kako se kaže, dva goluba na jedan bob. Priprave su bile započele, uspjeh je bio izvan sumnje; no sve se je razbilo na obične skrupule Karla Alberta.«

Ali Karlo Alberto nije bio dorastao lukavosti svog ministra. On je pozvao Papu u Pijemont (neslužbenim francuskim pismom od 17 XII 1848 i službenim, talijanskim, od 18 XII), ali Papa je bio na oprezu. Otklonio je poziv i upozorio kralja na činjenicu, da su Pijemontezi istodobno paktirali s rimskom vladom, a što je po svoj prilici Karlu bilo nepoznato. Sardinjskim pak delegatima, koji su izražavali tobožnju skrb turinske vlade za njegovu osobu, odbrusio je Pijo IX: »Sjetite se da je Pijemont kriv što se razbila akcija oko lige onih naroda koji su imali intervenirati da urede ovo stanje!«

U već citiranom pismu Papi od 10 IX 1848 Karlo Alberto izrazuje vruću želju da bi što prije svršio rat s Austrijom. »Onda ću se - piše - zahvaliti na prijestolju i poći u daleku zemlju da tamo svršim svoj život nepoznat i pobožno.«[33]) To nekoliko riječi što su ih događaji potvrdili, tumači mnogo toga u životu ovog nesretnog kralja.

No macinijanci nisu dali da se rat tako brzo svrši. Tjerali su siromašni Pijemont na klanje i na propast, jer su samo tako mogli da omraze narodu kraljevske institucije i da priprave put republici. Prisilili su kralja da ponovno navali na Radetzky-a.[34])

Iz odulje rasprave, koju je na temelju nepobitnih dokumenata objelodanila »Civiltà Cattolica« god. 1898, mnoge su nam nejasnoće u vladanju ovog kralja razjašnjene.

Kad je Karlo Albert za vrijeme svoje regence proglasio u Turinu revolucijonarni španski ustav, iste godine 1821, on je upao — kako već rekosmo — u nemilost kralja Karla Feliksa. Ovaj je tada odlučio da će mu oduzeti pravo nasljedstva na prijestolje i da će prenijeti to pravo na njegova najstarijega sina. Budući da se ovdje radilo o jednom protuustavnom potezu, kralj se bojao da ga velike vlasti neće priznati. Zatražio je, dakle,

[33]) »J'irai dans un Pays bien éloigné pour y terminer mes jours dans l'obscurité et la piété.«
[34]) »Mislite li uistinu, milord, da je mir ili rat u rukama vlada? Oni su u pregršti macinijanaca.« Tako je priznao engleskom poslaniku u Turinu, Loftus-u, grof Buol deset godina kasnije. (J. Mario: »Della vita di G. M.« str. 383.)

najprije **odobrenje austrijskog cara Franje I.** Ovaj i njegov ministar Metternich su se odlučno izjavili protiv namjere Karla Feliksa i zatražili da pruži razloge zašto hoće tako postupati. Stvar je bila odložena do kongresa u Veroni, koji se održao od 12 IX do 14 XII 1822. Prisustvovali su pretstavnici Austrije, Engleske, Francuske, Prusije, Rusije i Pijemonta. Na njemu je bio zaključen rat protiv revolucijonarne Španije. Na kongres je pristupio 30 X sam Karlo Feliks. Pretstavnici velikih vlasti nagovarali su ga neka se pomiri s nećakom, ali je kralj pristao jedino ako princ od Carignana ispuni ova dva uslova: 1. da se ide boriti protiv Španjolaca, čime bi pružio dokaz da je sada protiv onoga ustava što ga je sam proglasio godinu prije u Turinu; 2. da na svom povratku iz Španije položi pismenu zakletvu da neće ništa promijeniti na temeljnim zakonima Monarhije. Time je htio zapriječiti da Karlo Albert ikada popusti liberalcima i dade bilo kakav ustav Pijemontu.

Karlo Albert je poslušao kraljevu zapovijed i pošao u Španiju, gdje se, kako rekosmo, upravo junački borio. U Parizu kralj ga Ljudevit XVIII sjajno primio te je on postao miljenik francuskog dvora. Naravno da je to izazvalo s druge strane mržnju talijanskih revolucijonaraca, te je mason pjesnik Berchet nazvao Karla Alberta: »esecrato (mrski) Carignano«.

Kralj je uspio i u drugom svom zahtjevu: princ se zakleo da neće ništa promijeniti na temeljnim zakonima Monarhije. U aprilu 1825 car Franjo, prigodom posjete lombardo-mletačke kraljevine, došao je i u Đenovu. Dočekao ga je kralj Karlo Feliks te, po želji carevoj, također princ od Karignana. Metternich je svojom rukom napisao što se ovom prigodom dogodilo, te je tom svom spisu dao naslov: »*Ein Beitrag zur Charakterisierung des Karls Albrechts*«. Iza razgovora s princem car je ovako izrekao svoj sud o njemu: »To je brbljavac, a u ovake ljude nemam nikada pouzdanja« (»Der Prinz ist ein Phrasenmacher und diese Leute flössen mir nie Vertrauen ein«). Metternich veli da se njegov sud potpuno poklapao s carevim. Idućega dana car je vodio Karla Alberta kralju. Princ je pokleknuo i vrućim suzama zamolio oproštenje. Kralj je oprostio i nadodao: »Znajte da ovo ne dugujete niti svom porijetlu niti meni, već caru. ***Ne zaboravite ovo nikada i ne dajte nikada da se Vaš zaštitnik pokaje za svoju velikodušnost.***«

Karlo Albert bio je doista dugo vremena vjeran Austriji. Kako je dokazala Jessie ud. Mario, macinijanka, u svojoj knjizi »*Della vita di Giuseppe Mazzini*«, sardinski kralj je radio rame uz rame sa bečkim dvorom u borbi protiv talijanskih urotnika. Katkada se pokazao i okrutnim: bio je svakako stroži nego sama Austrija. Ali tajne internacijonalne sile, oduševljenje mladeži, mržnja na Austriju, na Papu, na Kraljevstvo, silna agitacija, bile su jače. Karlo se morao pokoriti događajima, dok Radetkyjeva pobjeda kod Novare nije dokončala njegovo uzburkano kraljevanje. Kad nije našao smrt na bojnom polju, pobijeđen i osramoćen, zahvalio se na prijestolju te u društvu supruge i jednog sluge pobjegao u Oporto u Portugalu.

Prije nego je ostavio domovinu, svratio se u Marijino svetište Laghetto kod Tarbie. Na pročelju crkve čita se ovaj napis: »Ovdje — u jutro 26 ožujka 1849 — Karlo Alberto — ostavljajući usudno polje Novare — zaustavio se, nepoznati bjegunac — Ovdje — pobožno se ispovijedivši i ojačavši satrveni duh kod stola Isusova — ponovno je prikazao žrtvu svoje ljubavi i svojih bolova — Ovdje — oprostio nepravde — proplakao nad zajedničkim nesrećama — i ostavljajući tjelesno Italiju — preporučuje njezinu budućnost — Zaštiti Djevice Majke.«

Siromašni kralj!

Žalost ga ubrzo shrvala i bacila u grob. Umro je 4 mjeseca kasnije, 28 srpnja 1849.

* * *

Nasljednik Karla Alberta, **kralj Viktor Emanuel II**, nešto radi svog karaktera, a najviše zato što je uvidio da mu nema opstanka ne bude li se potpuno predao u ruke internacijonalnog masonstva, posve je napustio liniju svog prethodnika i Savojske kuće. Pružio je ruku onima koji su radili na rušenju prijestolja samo da spasi svoje prijestolje; prodao je Francuzima svoju nasljednu zemlju, kolijevku svoga roda da može imati slobodne ruke u svetogrdnoj krađi papinskog Rima; potpisao je protiv svoje savjesti nebrojene zakone i dekrete kojima se katolička Crkva proganjala i osiromašivala, samo da udovolji najreakcijonarnijem antiklerikalizmu; igrao je u pogledu Pape farizejsku ulogu, koja je jedva bila dostojna napoletanskog kamoriste. »Evo kako je Revolucija ponizila jednog Kralja Savojskog Doma!« morat ćemo i mi da uskliknemo s Papom Pijom IX.

U svojem govoru od 29 aprila 1848 Pijo IX, za koga su sektarci mislili da će im ipak uspjeti da ga izigraju, dao je jasnu izjavu, koja je u prah oborila njihove nade. Nadali su se da će Papa navijestiti rat Austriji, što bi lako bilo izazvalo novu skizmu u njemačkom narodu, a Papa izjavljuje da o tome niti ne misli: svi su mu narodi jednako dragi. Nadali su se da će im Pijo, gonjen ambicijom da postane vladarom Italije, pomoći u rušenju

zakonitih vlasti u Italiji, a on pozivlje sve narode da budu pokorni svojim vladarima. Okrivljuju s druge strane Papinstvo da je neprijatelj slobode, a Pijo navađa sve reforme što su ih Grgur XVI i on sam proveli u Rimskoj Državi. U času kad Evropom vlada revolucija, koja se nada da će srušiti i vladare i Crkvu, Papa pozivlje u ime Krista sve na mir i posluh te glasno proglašuje da je njegova misija na zemlji »raširenje Kraljevstva Krista, to jest Katoličke Crkve, ne u teritorijalnom opsegu već u duševnoj moći«.

Te su riječi odjeknule kao bojna trublja protiv Stranke Prevrata. »Ovaj je govor rasplinuo očarajuću moć Papinstva«, piše god. 1849 Karlo Rusconi, bivši ministar Rimske Republike. »Uništio je moć za koju se mislilo da je nesavladiva.«[35]) To je značilo da je Papa prekrižio onog dana nacrte njegovih protivnika. »Rim je pobijesnio - piše dalje (t. j. revolucijonarni Rim, macinijanci) - pobunio se, pograbio je u svojoj jarosti oružje. Vrata su se zatvarala, tvrđava Sv. Anđela bila je zauzeta od građana (pobunjenika). Činilo se da je Anđeo Zatornik raširio svoja krila nad Vječnim Gradom.«

To je bilo koncem aprila. Devet dana kasnije otvorio se parlamenat u Turinu. I evo, piše prof. Artur Jemolo[36]), »odmah se pojaviše neprijateljske težnje protiv Crkve, odmah se podnijeli zakonski prijedlozi, koji su tražili ukinuće samostana, zapljenu crkvenih dobara.« Tko će se oteti misli da je ovo navještenje rata Crkvi sa strane Turina bilo posljedica izjave Pija IX i u dogovoru s onima koji su istodobno izdavali slične zakone u Rimu, gdje je vladao Mazzini.

21 jula Skupština izglasa zakon kojim se Družba Isusova ukida u sardinjskoj državi, strani Isusovci otjeruju, a domaći se moraju sekularizirati te javiti vlastima svoju adresu. Time su naprosto bili konfinirani kao pogibeljni državi.

U oktobru bio je proglašen novi prosvjetni zakon kojim se biskupima oduzimlje svaki upliv i nadzor nad sveučilištima te srednjim i osnovnim školama.

Rat s Austrijom je tada za neko vrijeme obustavio borbu protiv Crkve, a i sam kralj je bio protivan ovoj borbi. Ali iza nastupa kralja Viktora Emanuela II počela se odmah agitacija za ukinuće crkvenih sudišta, koji su inače odlučivali o vrijednosti ženidbe.

[35]) »La Republica romana del 1849« sv. I, p. 40 — vidi Margotti: »Vittorie di Pio IX«, str. 55.

[36]) »Elementi di diritto ecclesiastico«; por. Olgiati: »La questione romana«, str. 41.

Zanimljivo je svakako što je antiklerikalna borba u Italiji uzela na nišan: Isusovce, školu, crkvenu ženidbu. To je poučno i za naše doba i za ciljeve Masonstva. A svakomu je poznato da su upravo ova pitanja: crkveni redovi, upliv crkve na odgoj, priznavanje crkvene ženidbe — uz moderno pitanje »Katoličke Akcije« — središnje točke lateranskog Konkordata između Sv. Stolice i Italije.

Zakoni »Siccardi« (tako zvani po ministru koji ih je predložio) od 9 aprila 1850 i 5 juna 1850 ukinuli su crkvena sudišta i pravo moralnih bića (crkve, samostana, društva) da mogu pod bilo koji naslov steći nekretnine, bez dozvole državne vlasti.

Kad je nadbiskup Turina, mons. Luigi Franzoni, poslao svojem svećenstvu pismo u kojem ga je pozivao da ishodi dozvolu crkvene vlasti (prema crkvenim zakonima) prije nego se odazovu pozivu civilnoga suda — a što nije nikako bilo protiv zakona, — vlada je dala osuditi nadbiskupa na mjesec dana tamnice. To je bilo u svibnju 1850. Kad je nadbiskup izvršio svoju kaznu, čekao ga je teži udarac. Ministar di Santa Rosa, koji je bio živo sudjelovao kod donošenja Siccardijevih zakona, pozvao je na samrti svećenika, redovnika iz reda »Sluga Marijinih« (Serviti), da mu dade svete Sakramente. No nadbiskup je stavio kao uslov da bolesnik mora potpisati izjavu kojom žali svoj rad protiv crkvenih prava. To je bilo potrebito, jer je ministar po crkvenim zakonima bio izopćen, a morao je da se pomiri s Crkvom te da ponovno uđe u nju hoće li biti dionikom njezinih milosti. Radi ovog »protudržavnog« čina turinski je nadbiskup bio uhapšen, zatvoren, a napokon potjeran iz države. Umro je u Lionu god. 1862. I »Serviti« su bili istjerani iz države, jer je onaj svećenik — koji je poslušao svojeg biskupa — pripadao njihovu redu!

Početkom oktobra iste godine 1850 postao je po prvi put ministrom mladi Cavour, a dvije godine kasnije, iza šestmjesečnog ostranjenja s vlade, ovaj konspirator i sektarac preuze pretsjedništvo ministarstva.

Prva mu je bila briga da udovoljij želji sektaraca da se ukine crkveno imanje. Masoni su priredili manifestacije i žalbe na parlamenat, u kojima se tražila »sekularizacija« crkvenog imanja, umanjenje biskupija i ukinuće samostana. Na temelju tih naručenih zahtjeva ministar je finansija Urban Rattazzi podnio 28 novembra 1854 prijedlog Narodnoj Skupštini da izglasa ukinuće crkvenih korporacija i inkameraciju crkvenih dobara. Neprijatelji su Crkve počeli sada da svim silama agitiraju i u parlamentu i u narodu da se prihvati ovaj zakon. Navađali su se osobito financijalni razlozi: dobitak od crkvenih imanja

dobro bi poslužio, govorilo se, sanaciji državnih financija. Premda je ovaj razlog upravo nikakav da se opravdava krađa, svećenstvo je htjelo da izbije i to oružje iz ruke sektaraca: senator biskup Di Calabiana predložio je parlamentu neka prekriži u državnom proračunu sve plate svećenstvu i biskupima, ali neka povuče svoj prijedlog. No većina je zastupnika odbila biskupov prijedlog. Njima nije trebalo samo novaca. Najglavnije je bilo onemogućiti Crkvi svaki rad, svaki upliv u narodu i samu opstojnost. Premda je Senatu stigla žalba naroda sa 97.700 potpisa protiv Rattazzijeva zakona, a druga sa samo 36.000 potpisa za nj, zakon je bio izglasan. Kralj, iza kako je »saslušao« mnijenje nekoliko liberalnih svećenika i doktora kanonskog prava, koji su umirili njegovu savjest te ga uvjerili da su opomene opće štovanog Don Bosca, koji je odvraćao vladu od tog koraka, bile »smiješne«, potpisao je zakon 29 svibnja 1855. Tridesetpet redovničkih udruženja bila su ukinuta. Vlada je zatvorila 334 samostana i potjerala iz njih 5456 redovnika! Sve u ime slobode, jednakosti i bratstva.[37])

Novac što ga je pijemonteška vlada tako dobila, nije služio narodu već razbojničkim nacrtima Cavoura, koji je platio zasluge Engleske i Francuske crkvenim novcem i krvlju talijanskih vojnika na Krimu. Kad se napokon 25 februara 1856 sastao mirovni kongres u Parizu, Cavour i drugi talijanski opunomoćenik, markiz Villafranca, iznijeli su pred pretstavnike Francuske, Engleske, Rusije, Pruske, Austrije i Turske svoje tužbe na stanje u Papinskoj Državi. Austrija nije dozvolila da se o tom pitanju, koje se nije nimalo ticalo predmeta Kongresa, raspravlja. No zato je Cavour, dogovorno s francuskim i engleskim opunomoćenicima, predao ovima odmah na početku kongresa jednu spomenicu, u kojoj je naglašavao »da je svjetovna moć Papinstva v e ć p r e s t a l a o p s t o j a t i«, budući da se oslanjala na vojničku silu stranih država; tužio je Papu što je povukao prava koja je bio dao narodu godine 1847 (t. j. prije nego ih je »narod« tako krasno upotrebio pod vodstvom Mazzinija i Garibaldija); jadikovao je nad propašću rimske kurije (kardinala) koja se nije više rekrutirala iz plemenitih obitelji (to veli pretstavnik »demokracije«!), već je bila sastavljena od »tamnih pustolova«. Papinska se svjetovna moć nije više mogla oporaviti. Zato je trebalo zamijeniti sadašnju vladu vladom svjetovnjaka. Ovako bi se »bez nereda srušila stara zgrada, komad po komad, umjesto da se sruši na glave njezinih stanara, i zapriječilo bi se re-

[37]) Massarette: »Der Einigung...« str. 91-92.

voluciji da izvrši svoje nacrte«. Nije trebalo brinuti se za Papinu slobodu, jer ona nije više postojala. Papa je bio u rukama stranih okupacijonih vojska i švajcarskih vojnika. (!) Uostalom, svjetovna je moć bila ognjište korupcije te je priječila razvoj vjerskoga duha, osobito u srednjoj i južnoj Italiji. (Kako su se Cavour, Palmerston i Napoleon III brinuli za rasprostranjenje vjere!) Kasnije je Cavour u svojim pismima istim pretstavnicima tvrdio da se narod »više protivi svećeničkoj vladi nego vojničkoj«. Napokon 27 marta predao je istima »verbalnu notu«, u kojoj je ponovno navaljivao na papinsku vladu. Engleski je opunomoćenik lord Clarendon u idućoj sjednici nazvao tu vladu »najgorom vladom i sramotom Evrope«. Francuski poslanik Walewski stajao je uz bok ovim bezdušnim klevetnicima. Austrijski je pretstavnik — *Cicero pro domo sua* — žestoko branio Papinsku državu i vladu. Nekatolici nisu sudjelovali. Napokon je bila jednoglasno prihvaćena želja da tuđe vojske što prije ostave papinski teritorij, i to netom bi se to moglo izvesti »bez štete za mir u zemlji, obzirom na konsolidaciju auktoriteta Sv. Stolice«.[38])

Možda će komu biti čudno da je iza tolike bure slijedio ovako bezazleni zaključak. To je bilo naprosto zato što je masonsko trojstvo znalo vrlo dobro da Cavour laže. To možemo tvrditi ako pročitamo sadržaj spomenice što ju je francuski poslanik u Rimu grof Alfonz Rayneval poslao 14 maja 1856 svojoj vladi, a u kojoj opisuje istinito stanje u vječnom Gradu i u Papinskoj Državi. Uspješno je branio Pija IX, što je poslije događaja godine 1849 bio prisiljen da ukine ustav. Ako je i bilo u Rimu zakona koji su se protivili »liberalnom« duhu revolucijonaraca, to je bilo razumljivo. Što se tiče činovništva, za koje je Cavour tvrdio da je u rukama klera, od 7157 državnih činovnika bilo ih je samo 303 iz klera, a u čisto crkvenim uredima uz 158 svećenika bilo je 317 svjetovnjaka. Istina, na vrhovima bili su gotovo isključivo članovi klera, ali kako je Papa mogao da iza prošlih događaja ima povjerenje u svjetovnjake! Osim toga nisu niti svi ti klerici bili svećenici. Bilo je slučajeva da su pokrajine kojima su upravljali svjetovnjaci, t r a ž i l e umjesto njih svećenike. Birokracija je, kao svuda, bila zrcalo naravi i pogrešaka samog naroda. Nije vrijedilo napoleonsko građansko pravo, ali nije čudo kad ga nije ni Engleska još htjela prihvatiti. U njemu ima raznih odredaba koje se kose s katoličkim moralom i s dogmom. Pravda se vršila više manje kao u drugim evropskim zemljama; suci su bili ne-

[38]) Clerici: »Pio IX«, str. 183 i sl.; Margotti: »Le vittorie di Pio IX«, str. 242 i sl.

METTERNICH

u susret svom uzvišenom Vladaru, oduševljenje kojim je Papa bio od naroda primljen, sve je to jasno dokazalo kako su bile lažne tužbe neprijatelja protiv papinske vladavine i sektarske izjave o navodnoj želji stanovništva da se što prije sjedini s ostalom talijanskom braćom. Ovaj »nemar« papinskih podanika prema težnjama talijanskih unionista silno je ljutio liberalce, te su oni, u društvu masona, neprestano podjarivali narod na uzbunu.

Pijemonteska i francuska diplomacija izrabile su godinu 1858 da priprave rat protiv Austrije. Taj se rat svršio za potonju gubitkom Lombardije. Netom je rat bio naviješten, buknuo je ustanak u Toskani i u Parmi. 27-og ostavio je toskanski nadvojvoda Leopold II Firencu s izjavom: »Doskora ću se povratiti. Austrija je nepobjediva; kneževi se lotarinški ne zahvaljuju na prijestolju!« Tri dana kasnije slijedila ga je Marija Luiza iz Parme. Vlast tih vladara prestala je zauvijek. Malo kasnije buknuo je ustanak također u Papinskoj Državi. Vođe su bili markiz Pepoli u Bologni i grof Rasponi u Raveni, obojica u rodu s Napoleonom III. Svojim pismom od 28 jula Pijo IX utvrđuje da je njegov mirni narod bio pobunjen od hajkača stranih elemenata, a spominje i turinsku vladu. Kardinal je Antonelli u svojoj noti od 12 jula javno ožigosao »sardinjsku hajku«. Redovitoj je vojsci uspjelo da uspostavi mir u Markama i u Umbriji, ali u Romanji provali vojska od nekih 30.000 »dobrovoljaca«, pustolova i bandita iz raznih talijanskih zemalja, pod zapovjedništvom Garibaldija i pijemonteškog generala Fantija, koji je prije toga bio tobože »demisijonirao«. »Narodna skupština« u Bologni proglasi istodobno propast papinske vlasti, a slijedeći dan, 7 septembra, aneksiju Romanje Pijemontu. Viktor je Emanuel primio zastupnike Romanje izjavom da »kao katolički vladar hoće da čuva najdublje i neuzdrmano poštovanje prema Papi, ali da kao talijanski vladar prima njihove želje. »Dva dana kasnije (20 III) pisao je Papi te ga zamolio »da se smiluje njegovu teškom stanju te da prizna aneksiju Legacija (Bologna, Ferrara, Forli, Ravenna), koje su tako svečano izjavile svoju volju«.

Mir s Austrijom bio je potpisan u Zürichu 10 novembra 1859. Dne 25 marta iduće godine sardinjski je kralj otvorio novi »veliko-sardinjski« Parlamenat. Započeo je svoj govor s usklikom: »Italija Talijanima!«, proglasio aneksiju Lombardije, Toskane, Parme-Modene i Romanje te ovako nastavio: »Imat ćemo da prebrodimo još mnogo poteškoća. Ali oslonjeni na javno mnijenje (slobodnog zidarstva!) i na ljubav narodâ (u pluralu!) nećemo trpjeti da bude povrijeđeno ili okrnjeno nijedno

pravo, ničija sloboda. Vjeran, kao moji pređi, katoličkoj nauci i štovanju prema vrhovnom poglavici Vjere, naći ću u predaji svojih pređa snagu da obranim građansku slobodu i svoj auktoritet protiv duhovnog oružja što bi ga Crkvena vlast eventualno mogla rabiti na obranu svjetovnih interesa. Ja imam da polažem račun o mojem postupku jedino Bogu i svojim narodima.«

Duhovno oružje, protiv kojega se Viktor unaprijed ograđivao, bilo je izopćenje kojim je Sveti Otac 26 marta 1860 uistinu udario kralja i sve one koji su mu pomogli u otimanju crkvenih zemalja.

Ostale su još Papi dvije pokrajine: Marke i Umbrija, te Lacij s glavnim gradom Rimom. No savojska je kuća trebala da dublje pada. Trebalo je da do kraja izrabi oružje što su joj stavili u ruke sektarci: licumjerstvo, laž, podlost, nasilje, svetogrdno otimanje.

Ali prije nego je pošao dalje, Cavour, po nalogu kralja, htjede da pokuša diplomatski put te da nagovori Papu na popuštanje. Pijo je IX svojim pismom od 2 aprila odbio svaki pokušaj. Izjavio je da ne može pristati na transakciju, kojom bi makar i šutke odobrio otimačinu i ostala zla koja je turinska vlada bila nanijela Crkvi (protucrkveni zakoni od g. 1849—1855), pogotovo kad ga veže prisega da sačuva neokrnjena državna dobra.

Kad Viktor nije uspio, pokušao je sreću Napoleon. Ali kardinal je Antonelli odbio i njegovu ponudu svojim pismom od 14 aprila.

Sada su revolucijonarcima dane slobodne ruke. Petoga maja Garibaldi odlazi sa Quarto vodeći sobom 1072 dobrovoljca na osvojenje Sicilije. Šest dana kasnije Garibaldinci se iskrcaju u Marsalu. Poznato je da je ona tisuća »junaka« imala uza sebe ne samo sve buntovničke organizacije, već da je mogla računati na vojničku i novčanu pomoć sardinjske i engleske vlade. Kad je Garibaldi »osvojio« Siciliju, prešao je 20 augusta na kopno: dne 7 septembra uniđe u Napulj. Turinska se vlada nadala da će »diktator« odmah obaviti plebiscit — koji je imao da po običaju ispadne za sjedinjenje sjevernoj Kraljevini. Ali Garibaldi izjavi: »Nema aneksije! Ja ću proglasiti nanovo talijansku Kraljevinu tek onda kad budem razvio svoju zastavu na Kvirinalu.«

Turin se preplašio. Nadali su se da će im »junak Dvaju Svjetova« donijeti kao zrelu jabuku ne samo Kraljevinu Dviju Sicilija već i zemlje Papinske Države i tako pružiti Viktoru Emanuelu mogućnost da se proglasi kraljem Italije. Kad tamo, stvari su prijetile da krenu drugim pravcem. Garibaldi je ponovno bio pod uplivom Mazzinija. Trebalo je da se Viktor požuri što prije u Napulj, pa makar preko papinskih pokrajina.

No kako da se opravda pred svijetom i pred poviješću takav očito protupravni korak?

Nije to bilo teško nesavjesnom diplomatu ni budućem talijanskom kralju. U svojoj noti od 7 septembra 1860, upravljenoj Papinskom Državnom Tajniku, Cavour — poslije nego što je spomenuo da je papinska vojska sastavljena »od ljudi svakog jezika, svakog naroda i svake vjere, što vrijeđa ponos i nacijonalni osjećaj Italije«, i osudio postupak te vojske prigodom ugušenja ustanka u Perugi, — ovako nastavlja: »Savjest (!) kralja Viktora Emanuela ne dozvoljava mu da bude nijemi svjedok postupka kad se oružjem tuđinskih plaćenika guši svaki izražaj nacijonalne svijesti u talijanskoj krvi... Dobio sam od Njegova Veličanstva Kralja nalog da javim Vašoj Uzoritosti da Kraljevska vojska ima nalog da u ime prava Čovječanstva zapriječi papinskim plaćenicima da silom guše osjećaje pučanstva u Markama i u Umbriji... Imam još osim toga čast da pozovem Vašu Uzoritost... da odmah razoruža i raspusti sve čete koje su neprestana prijetnja miru Italije.«

Na ovako drzak način pisao je prvi ministar nove Italije stranom vladaru. Tako se usudio govoriti pretstavnik one vlade koja je inspirirala Napoleonu glasovito načelo »neinterveniranja«, prema komu se, u skladu s modernim slobodarskim principima, branilo načelo da nijedna država nema prava da se miješa u unutarnje poslove druge države. Istina, sam Napoleon, pa i Engleska, Austrija, Prusija i isti Pijemont nisu se tog principa držali, ali su dosada znali da svoju nelojalnost prikriju bilo kojim, makar i prozirnim velom himbenosti. No sada se Cavouru i Viktoru Emanuelu žurilo, jer je njihov »saveznik« Garibaldi bio pred vratima.

Drskost pijemonteškog koraka još više otskače kad znamo da je svakomu bilo poznato da su se god. 1848 uz bok talijanske vojske borile madžarska i poljska legija, te da je sam vrhovni zapovjednik sardinjsko-pijemonteške vojske bio jedan Poljak, Adalbert Chzarnowski; da je godinu dana prije, g. 1859, Viktor Emanuel skupljao protiv Austrije pukovnije dobrovoljačkih tuđinaca te da je na protest Austrije bio odgovorio da je to njegovo kraljevsko pravo; napokon da je onih istih dana uz bok Garibaldija u južnoj Italiji stajala strana legija pod zapovjedništvom madžara Stjepana Türra. A istodobno je turinska vlada prigovarala Papi što drži vojsku sastavljenu od tuđinaca!

Kardinal Antonelli nije ostao dužan Cavouru. Dne 11 septembra odgovara da je pijemonteška nota tako nepravedna i lažna, da uistinu ne zaslužuje odgovora. Što se o papinskoj vojsci tvrdi, lažno je. Tvrditi da su vojnici krivi neredima, zlobna je kleveta. »Povijest je već utvrdila na koji su se način skupile i odakle su čete koje silom guše volju pučanstva. Znalo se koja su sredstva kojima su se te čete služile da siju nered u većem dijelu Italije te da razore ono što je najnepovredivije i najsvetije...«[40]) Što se tiče događaja u Perugi, kaže kardinal Antonelli, »mnogo bi pametnije bilo da se pozovu na odgovornost oni koji su izvani izazvali bunu. Gospodine grofe, Vi znate najbolje odakle je došao poticaj na pobunu, odakle novac, oružje i sve potrebito, odakle su izašle upute a napokon i nalog da buknu neredi... Vaša Ekselencija zaključuje svoju neugodnu poruku... jednom prijetnjom... koju neću da kvalificiram. Sveta Stolica ne može a da je ne odbije s indignacijom, jer se osjeća jakom u svom zakonitom pravu. Istodobno apelira na pravo naroda pod kojim je Evropa dosada živjela, pa makar se zato izlagala nasiljima koja nije provocirala.«[41])

No još prije nego je ovaj odgovor sastavljen, talijanski je general Fanti javio zapovjedniku papinske vojske, junačkom Lamoricièru, da će okupirati papinsku državu u slučaju da bi vlasti bilo što poduzele protiv manifestiranja nacijonalnih osjećaja. Ne čekajući odgovora, istog dana kad je Antonellijev odgovor poslan Cavouru, prekoračio je granicu. Istog je dana kralj Viktor Emanuel II upravio svojoj vojsci proglas. »Vojnici! — veli u njemu — vi ulazite u Marke i u Umbriju *da uspostavite građanski red u opustošenim krajevima, da dadnete narodima slobodu da mogu izraziti svoje želje.* Nemate da se borite protiv silne vojske (to znači: ne bojte se, junaci!), već da oslobodite od tuđinskih pustolova nesrećne talijanske pokrajine... *U miru sa svim velikim silama i daleko od toga da ikoga izazovem, ja kanim da otstranim iz srednje Italije neprestani uzrok nereda i buna. Hoću da poštujem sijelo Vrhovnog Poglavice Crkve, komu sam u zajednici sa svim saveznim i prijateljskim vlastima pripravan da dadem sva ona jamstva* za njegovu neodvisnost i sigurnost *što ih njegovi slijepi Savjetnici (!)*

[40]) Mnogo se pisalo u masonskim novinama, a prednjačila je Palmerstonova »Morning Post«, o neredima, za koje da je kriva papinska vlast. Carlo Bartolini je oborio sve klevete u knjizi »Banditstvo u Papinskoj Državi od 1860—1870« (C. C. 3 IV 1897).

[41]) Massarette: »Der Einigung...«, str. 131—132.

zaludu očekuju od fanatizma zlobne Sekte[42]*), koja se urotila protiv moga auktoriteta i protiv slobode Nacije.*«

Da se dokaže kako se sve to protivilo istini, dosta je navesti riječi iz Cavourova pisma talijanskom poslaniku grofu Nigri u Parizu od 29 augusta, te riječi iz njegova Memoranduma kojim je 12 septembra, na dan koji je slijedio iza kraljeva manifesta, branio svoj postupak: »Napulj je oslobođen slavnim, divnim borbama. Ali jug Italije ne smije da bude dalje rastavljen od sjevera Papinskom Državom. No poštivat će se Rim i njegova okolica.«

Pijemonteške su čete zauzele bez otpora Urbino, Montefeltro, Sinigallia, a iza pobjede nad generalom Schmidtom, Perugiu. Napokon je glavni dio papinske vojske, 6000 vojnika, pod vodstvom samog Lamoricièra bio svladan kod Castelfidardo od 18.000 Pijemonteza pod zapovjedništvom Cialdinija (18 septembra). Jedanaest dana kasnije (29 septembra) pala je Ankona. Papi je ostao jedino Rim.

Sardinjski je Parlamenat 11 oktobra odlučio da će »prihvatiti« aneksiju srednje i južne Italije kad bude narod tu želju izrazio. 21 oktobra obavio se je »plebiscit« u bivšoj kraljevini Dviju Sicilija. Plebiscit je naravno ispao za prisajedinjenje Sardiniji. Viktor je Emanuel na čelu svoje vojske prešao odmah zatim napuljsku granicu te se 26 oktobra sastao s Garibaldijem na putu između Caianello i Teano, u provinciji Gaeta.

»Pozdrav kralju Italije!« zaviknuo je Junak dvaju svjetova. A kralj: »Hvala! Kako je, Garibaldi?« - »Dobro. A Vaše Veličanstvo?« - »Vrlo dobro!« Ovim su se »znamenitim« riječima pozdravili »prijatelji«. Vojske su se njihove pobratimile i tako ušle u Teano. Kralj je upravio narodu manifest u kojem kaže: »Sve se stranke moraju pokloniti Veličanstvu Italije, koju je Bog podigao.« Bio je došao na vrijeme, jer Napuljska kraljevina nije još bila sva upokorena. Capua je pala tek 2 novembra, Gaeta se branila do 15 februara 1861, jer su Francuzi snabdjevali grad hranom i municijom. No kad je francusko brodovlje na zahtjev Engleske moralo otputovati, kralj se Franjo II ukrcao na francuski ratni brod, povukao se u Rim, a kasnije, kad su mu sve nade

[42]) Mazzini je bio došao u Napulj i tamo radio protiv sjedinjenja Kraljevine sa Sardinijom. Uza sebe imao je brojne sumišljenike. Prodiktator za Napulj, grof Pallavacino, nastojao je da otstrani Đenovežanina, ali nije uspio, a na stranu Mazzinija prešao je i glavni Pallavacinijev tajnik Crispi. Buknula je buna u gradu, a Garibaldi je morao da se s bojnog polja brzo vrati u glavni grad, gdje mu je teškom mukom uspjelo da ukroti buntovnike.

propale, u Francusku, gdje je živio do smrti. U martu su pale zadnje tvrđave na jugu: Messina i Civitella od Tronta. Ujedinjenoj Italiji manjkala je još Venecija i Rim.

Događaji su pokazali na koji su način »sve velike vlasti, savezne i prijateljske«, odobravale nečuveni prepad Viktora Emanuela. Španija je opozvala svog poslanika iz Turina. Ruski se car Aleksandar najžešće izrazio protiv toga postupka te opozvao sav personal svog poslanstva. Njegov je ministar knez Gorčakov izjavio da se sardinjska vlada svojim djelovanjem protivi internacijonalnom pravu. »Ona se ne može ispričati - veli - što se mora ovako boriti protiv anarhije, jer o n a n e p r e s t a n o s a r a đ u j e s r e v o l u c i j o m, u n a d i d a ć e j o j d o p a s t i n j e z i n o n a s l j e d s t v o.« I knez-regent Pruske, kasniji car Vilim I, oštro je osudio postupak Viktora Emanuela II. U svom pismu na turinsku vladu ističe da »ona nije mogla da navede bilo koji razlog (da opravdava okupaciju papinske države) osim „principa narodnosti". Tako sebi sardinjska vlada dozvoljava - piše dalje - da se pozove na princip neintervencije u korist Italije onaj isti čas kada najotvorenije povređuje taj isti princip u pogledu ostalih talijanskih država.« — Čak i Napoleon III, koji je bio sve dozvolio, bio je prisiljen, pod pritiskom francuskog javnog mnijenja, da prekine diplomatske odnose s Turinom.

No, naravno, svi ti protesti nisu imali nikakva uspjeha. Lord Russell je sve odobrio, masonstvo je bilo zadovoljno, a Garibaldi je u njegovo ime zaviknuo novu lozinku: »*O Roma o morte!*«

U ovo doba pada Cavourov pokušaj da prisili Pija IX da prizna *fait accompli*. »Između 2 i 3 februara 1861 — pripovijedao je g. Mussolini u talijanskom parlamentu u sjednici od 13 maja 1929 — Cavour je predložio kardinalu Antonelli-u preko Homera Bozini iz Vercelli što slijedi: *a)* Rimski Dvor priznaje i p o s v e ć u j e (!) Viktora Emanuela kraljem Italije; *b)* Papa zadržava pravo visokog vlasništva nad baštinom sv. Petra (t. j. nad zemljama Papinske Države), ali civilno će njome vladati Viktor Emanuel i njegovi nasljednici kao namjesnici Vrhovnog Svećenika.«[43]) Pijo IX je 18 marta 1861 odbio samu pomisao da pregovara s ovakovom vladom.

Međutim su se obavili izbori u čitavoj Italiji. 18 februara bila je prva sjednica novog Parlamenta. 17 marta sardinjska je kaljevina ustupila mjesto K r a l j e v i n i I t a l i j i, a sardinjski je ustav (od 4 V 1848) bio proširen na sve pokrajine. Viktor je uzeo naslov: »Po Božjoj milosti i volji Naroda Kralj Italije.«

[43]) Mussolini: »Gli accordi del Laterano«, str. 32.

26 marta Cavour proglašuje Rim budućim glavnim gradom Italije na temelju svoga glasovitog načela o »slobodnoj Crkvi u slobodnoj Državi«, kojim je htio da pokaže kako se Papa ni drugi ne trebaju bojati novog političkog stanja što se tiče vjere.

Cavour umre gotovo nenadno 6 juna 1861.

Načelo o »Slobodnoj Crkvi« počelo se odmah provađati p r o g o n s t v i m a. Cavourov nasljednik Ricasoli i njegovi prijatelji sektarci predlažu »demokratsku reformu Crkve«, k o j u b i m o r a l a d a p r o m i č e d r ž a v a. (!) Vjernici su morali upravljati crkvenom imovinom te birati župnike i biskupe. Da se pak »dade mogućnost Crkvi da sama sebe reformira«, neki su predlagali ženidbu svećenika! — Antiklerikalni zakoni su se provađali po cijeloj Italiji. Crkveno se imanje »sekulariziralo«, svećenstvo i biskupi proganjali, vrijeđali, ubijali. Civilna je ženidba bila svuda uvedena, bili su ukinuti vojnički dušobrižnici, a klerici prisiljeni na vojničku službu; papinska i biskupska pisma nisu se smjela proglasiti bez dozvole vlade. Masonstvo, vođeno od »Velikog Komendatora« Garibaldija, radilo je dalje u samom Rimu.

Episkopat nije na sve to mogao šutjeti. — Poduprt od vjernog klera, molio je i prosvjedovao, obraćao se na samog kralja, ali sve uzalud. Sekta je harala katoličkom crkvom u Italiji i odgovarala batinom i tamnicom.

God. 1865 sklopila je Italija s Francuskom septembarske konvencije. Francuska se obvezala da će u roku od tri godine povući svoje čete iz Rima, a Italija »*da neće navaliti na teritorij koji je ostao Papi god. 1860, te da će zapriječiti, makar i silom, da bilo tko navali izvana na taj teritorij.*« Da bolje čuvaju svoje granice, Talijanci moraju prenijeti svoj glavni grad iz Turina u koji drugi grad koji će biti bliži granici. Tako postade Firenca glavnim gradom Kraljevine Italije.

Te godine — kaže profesor na katoličkom Sveučilištu u Milanu Mgr. Olgiati, u svojoj knjizi »La Questione Romana« — stanje je Crkve u Italiji bilo ovakvo:

Dvanaest je biskupa bilo optuženo i osuđeno (među njima jedan kardinal).

Trinaestorica njih je bila optužena i pronađena nevinim.

Dva kardinala i tri biskupa bila su odvedena u Turin i tamo internirana.

Oko 50 biskupa bilo je u progonstvu.

Šestnaestorici izabranih biskupa nije se dozvoljavalo da preuzmu svoje mjesto.

Jedan kardinal i šestnaest biskupa podlegli su zlostavljanju i žalosti, u progonstvu ili u vlastitim dijecezama, koje se nisu mogle popunjavati.

Osim toga bilo je još 14 ispražnjenih biskupija, od kojih 8 u Sardiniji, koje nisu mogle dobiti novog pastira.

No ni progonstva, ni prijetnje ni smrt nisu mogle da obore talijanski episkopat, koji je neustrašivo branio prava Crkve i duša. Uz episkopat stajao je vjerni narod, komu razni Garibaldi, Mazzini, Gioberti te krdo rasfratrica i raspopova nijesu uspjeli da otmu vjeru i odanost katoličkoj Crkvi. Ova je mogla čekati, jer je vječna — a to masonstvo nije u svojoj mržnji i zaslijepljenosti razumjelo.

Godine 1866, 11 decembra, Francuzi su napokon na temelju »septembarskih konvencija« ostavili Rim. Talijanska je vlada pokušala preko drž. savjetnika Tonella da nagovori Papu na napuštanje svjetovne vlasti. Kad ovaj korak nije uspio, ministarstvo je predložilo novi zakon protiv slobode Crkve i o zaplijeni svega crkvenog imanja. Quintavalle, inače protivnik svjetovne vlasti, piše da je ovaj zakon predložen kao da bi se vlada htjela osvetiti radi toga što je morala u Konvencijama obećati da neće silom okupirati Rim. Protiv zakona digla se većina u Parlamentu i u narodu. Ministar-pretsjednik tada zabrani »brojne protestne skupštine, koje su se svuda držale. Parlamenat osudi velikom većinom glasova ovu zabranu, koja je ubijala slobodu.« Tada kralj raspusti Parlamenat, te su se novi izbori obavili »iza najživlje antiklerikalne propagande«. Naravno, hvala toj nesavjesnoj propagandi i »slobodi« izbora, novi je Parlamenat bio u većini »antiklerikalan«, te je izglasao u ljetu 1867 protivucrkvene i otimačke zakone.[44]) »Sloboda« je, dakle, sada slavila slavlje.

Sada je samo ugovor s Francuskom još branio Papinu neodvisnost. Ali ugovori za pošteni liberalni, t. j. beznačelni svijet jesu »scrapes of paper« - krpe papira.

[44]) Quintavalle: »La Conciliazione e il Papato«, str. 130—131.

Od katakomba do prodora kod »Porta Pia«

»Katolička Crkva je najjače dokazala svoju silnu životnu snagu kad je dva puta (u 16 i u 18 vijeku) uspjela pretvoriti požar što je prijetio da je uništi u vatru, što čisti, i oba je puta izašla iz pepela kao feniks-ptica ... Jednako je uspjela i u duhovnim i političkim borbama XIX stoljeća, kad je izgledalo da će podleći.«

(Dr. Friedrich Jodl, materijalista, profesor na bečkom sveučilištu.)

»Za Crkvu od vajkada ovo vrijedi: ranjena pobjeđuje, optužena dobiva, napuštena ostaje.«

(Sv. Hilarije.)

Svjetovna Papinska vlast

God. 1878 izdao je hrvatski povjesničar Natko Nodilo jedno djelce pod naslovom: »Postanje Svjetovne Papinske Vlasti«. U uvodu, iza kako je ustvrdio da je njegova zadaća da ispita legitimnost postanka papinske države, ovako piše: »Suho zlato legitimnosti ja potražih, nu nigdje ne nadjoh. Nadjoh tomu naprotiv, da pape, osnovatelji kraljevine, biše oštri novotari, da oni biše čak i demagozi, dašto u zdravome prvobitnom značenju ove riječi, prije neg joj smisao izopačiše grčki aristokrati. Vogje i pobornici puka, nošeni na krilima milosti talijanskih žitelja, odrekoše pape posluh legitimnim, ali usilnim svojim gospodarima, carevima rimskim u Bizantu. Digla se na ove ustrajna buna; a pri toj buni bilo svega, što je sada i najzazornije stranci etičnoga prava: uskratio se porez, nasrnulo se oružanom rukom na organe eksekutivne vlasti, pala obilata krv, uspjela revolucija, pa se napokon išlo ća do toli mrženoga plebiscita. Ne izostadoše carigradski, na opstojeće pravo naslonjeni prosvjedi; svakome, htio ili ne htio, rimsko carsko veličanstvo[1]) pokaza svoje isprave, vjekovima posvećene. A zbilja o državnome pravu tadanjemu ne bješe niti najmanje sumnje; nu gotov čin bude, ipak, podlogom drugoj pravnoj tvorbi: *fait accompli* pozakoni novu državu, državu papinsku. Da bi se pak smiono ono preduzeće sretno kraju privelo, da bi se obranio dom nove suverenosti, napusti papinska politika sve medjunarodne dotadanje obzire. Ona uzruja Franke varvare; pače ne žacnu se, bar za jedan čas, tražiti naslona, protiv pitome rimštine, u najdivljih Germana, u Langobarda.«

Nodilo je tako pisao da dokaže da je imala pravo savojska dinastija, kad je pomoću revolucija, oružane borbe i plebiscita oduzela Rimskom Papi njegovu državu i stavila svijet pred *fait accompli*. Nije drugačije postupala, po njegovu mišljenju, nego što su Pape kad su tu državu oduzeli carigradskom caru. A protesti Pija IX imaju istu vrijednost kao i oni bizantinskih careva.

Da dokaže svoje tvrdnje, Nodilo počinje da govori o Crkvenoj Državi tek od vremena Pape Grgura III (715—731). To je

---

[1]) koje je tada stolovalo u Carigradu.

prva, a možemo reći hotimična njegova pogreška — ili propust. Mi ćemo stvar proučiti od prvoga njezina početka.

Već prije nego je Konstantin proglasio slobodu vjeroispovjesti, i time dao kršćanskoj Crkvi slobodu da se razvije na Božjem suncu, rimska Crkva je imala svojih posjeda. Tako čitamo da je car Aleksandar Severus (222—235) presudio u nekoj parnici o vlasništvu jednoga zemljišta u korist kršćana i rimskoga biskupa. Kad je kršćanstvo izašlo iz katakomba i počelo graditi crkve, kasnije samostane, škole i ubožnice, carevi, velikaši i pobožni vjernici počeli su darivati Crkvi i biskupima razne posjede da im služe za njihovo uzdržavanje i u njihovu radu. Naravno je da su rimski biskupi bili na osobit način nadareni. Ne samo u Rimu i okolici rimskoj već po čitavoj Italiji, po susjednim otocima, pa čak u Francuskoj. Car Konstantin darovao je Papi lateransku palaču. Nagovorio je svoga druga Licinija neka naloži svima da povrate kršćanima, osobama i društvima, sve što im je bilo oduzeto. Darovi učinjeni Crkvi bili su tako obilni da je car Valentinijan 50 godina kasnije (370) izdao dekret kojim je ograničio te darove.[2]) I tako je Papinska država malo po malo nastala od t. zv. »Patrimonia S. Petri« (Baštine, očinstva sv. Petra). Početkom VIII vijeka bilo je 23 tih »Patrimonija«, posvuda rastrkanih, pa i u Dalmaciji, u Istri i u Sjevernoj Africi. Na čelu svakoga bili su »rektori«, redovito klerici rimske crkve. Imanje se davalo u zakup te je bilo podijeljeno u manje dijelove, što su ih obrađivali stalno naseljeni, ali lično slobodni seljaci, koloni. Koloni i zakupnici davali su Papi dio svog prihoda, a Papa je time uzdržavao rimski kler i crkve, hranio sirotinju, otvarao bolnice i zavode. Povjesničar Ivan Djakon nazivlje rimsku Crkvu »velikom žitnicom za sve ljude«. I Nodilo[3]) zove Pape »hraniteljima rimskoga puka«, a protestantski historičar Gregorovius kaže da je već onda rimska Crkva započela da bude utočištem čovječanstva.

Glede veličine tih posjeda evo što sam Nodilo piše: „Osim gospoština u polju rimskom (u Laciju), gdje pod varvarskom tlaku bijahu se već raspali ubavi seoski dvori senatorske izumiruće vlastele . . .; osim zemalja kojekuda rastrkanih po Italiji, i van Italije; čitav jedan dio u ono doba još rodne Sicilije bijaše papinski privatni posjed. Te prostrane baštine, ta latifundia, nalažahu se u kotarima gradova Siracuse, Catanie, Girgenta i Milazza; i nošahu ime »*Siciliae patrimonium*« . . . Rek bih da je

[2]) »Wetzer und Welte's Kirchenlexikon«, II Auflage, Herder, 1891, »Kirchenstaat«.
[3]) str. 7.

sličan kup ogromnih latifundia bio i tako zvani »*patrimonium Alpium Cottiarum*«, to u gornjoj zapadnoj Italiji, izmedju gradova Aqui, Dertone (Tortona), Savone i Genue."[4])

Svi ti posjedi, kao i čitava Italija, bijahu u sklopu zapadnoga carstva, ali zapravo nije se znalo tko njima vlada. Već za vremena Konstantina Velikoga barbarski su narodi navaljivali na sjevernu granicu rimskog carstva (g. 321). Teodozije Veliki, da se riješi opasnih Gota, prima ih u sklop Rimskog Carstva te oni postaju njegovim članovima. Mnogo ih se naseli u Trakiji, u Frigiji, u Bitiniji. Goti postadoše ne samo rimskim vojnicima već i vojskovođama i konsulima. No nije Rimsko Carstvo bilo zato mirno. Car se morao boriti sa svojim suparnikom Maksimom, koji je najprije uzurpirao vlast u Galijama, a onda sišao u Italiju. Slijede neprestane borbe i prepadi, osobito za njegova nasljednika maloljetnika Honorija, dok je Stilikon, Honorijev štitnik, uistinu vladao. Na vijest o smrti Teodozija podigoše se ponovno Goti (zapadni) pod vodstvom Alarika te provališe na Balkan. Carigrad, gdje je vladao drugi sin Teodozijev, Arkadije, protrnuo je. No car, da se spasi od barbara, a da se istodobno oslobodi suparnika Stilikona, koji je radio oko toga da se domogne carske krune, imenovao je Alarika svojim namjesnikom u Italiji. A u Italiji je vladao istodobno brat Arkadijev, Honorije, koga je branio Stilikon! Alarik se tada okrenu protiv Italije, te preko Panonije i Norika njegovi se Goti razliše po rodnoj Padskoj Dolini. Stilikon prisili Alarika na uzmak (404). Ali ovaj se vrati g. 408 u Italiju preko Alpi, te preko Ravene ode ravno na Rim. Grad pade u Alarikove ruke god. 410. Dok je opkoljivao Rim, Alarik ponudi mir caru Honoriju, a pri prigovorima bio je posrednik Papa Inocent I. Stilikon ga nije više mogao braniti, jer ga je Honorije god. 408 bio dao smaknuti radi optužbe da teži za prijestoljem. Pošto su Goti opljačkali Rim, krenuše prema jugu s nakanom da provale u Siciliju. No Alarik umre na putu, a njegov se šurjak Ataulf oženi s Placidijom, sestrom cara Honorija, te na nalog ovoga prijeđe sa svojom vojskom u Španjolsku da se bori protiv Vandala.

Međutim crni se oblaci nadvijali sa sjevera nad talijanskim poluotokom. Na čelu pola milijuna barbara, Atila, vođa krvoločnih Huna, provali god. 450 iz Panonije u sadašnje austrijske i južne njemačke krajeve te u Francusku. Zaustavljen porazom kod Chalons od rimsko-gotske vojske, vrati se natrag i provali god. 452 u Gornju Italiju te je opustoši. Zapovjednik rimske

[4]) str. 6—7.

vojske Aecije, »zapušten od pomoćnih galskih četa i od bizantinskog Dvora (o rimskom se više nije ni govorilo), osjećao se preslab da se opire«.[5]) Hunske horde nastavljaju svoj hod te se nađu napokon pred vratima Rima. Vječnom je gradu prijetila nanovo sudbina god. 410, kad Papi Lavu Velikom uspije da zaustavi bijes Atile te da nagovori vođu na povratak.

U isto se vrijeme Vandali, koji su iz Španjolske bili prešli u Sjevernu Afriku, opet bili vratili u Evropu te zauzeli Siciliju i Sardiniju. Jedva je Papa bio otklonio iz Rima hunsku pogibelj, eto ti na vratima Grada Genzerih sa svojim Vandalima. Rim bi zauzet. Što je još bilo ostalo od Gotske oluje, bilo je sada razoreno ili odnešeno od pirata. Carevi su bili nemoćni da ma što poduzmu na obranu Srednje i Južne Italije. Mijenjali su se ili su ih barbarski vojskovođe izmjenjivali na prijestolju, kako je komu uspijevalo. Napokon god. 476 Odoakar, vođa Herula i drugih njemačkih plemena, zbaci zadnjeg cara, dijete, Romula Augustula, sina jednog Panonca, s prijestolja te se proglasi kraljem Italije. Tako prestade zapadno rimsko Carstvo.

Odoakar je vladao Italijom 17 godina velikom vještinom i pravednošću te podigao onu zemlju, opustošenu neprestanim ratovima i provalama. No doskora se pojavi novi neprijatelj. Teodorik, kralj Gota, čovjek velikih sposobnosti i uzgojen na bizantinskom dvoru, pojavi se (g. 488) na panonsko-talijanskoj granici i navali u ime bizantinskog cara Zena na Odoakra, koga je smatrao nametnikom. Odoakar bude potučen kod Ogleja, Verone i Milana. On se povuče u Ravenu, gdje se održi još tri godine, ali se napokon morade predati Teodoriku, koji iza toga krene prema jugu, osvoji Siciliju, a napokon se vrati i triumfalno uđe u Rim. S dozvolom carigradskog cara Anastazija proglasi se Teodorik »Kraljem Italije«. Da pak bude bliže sjevernim granicama, on stoluje u Raveni i u Veroni. U Rimskoj vojvodini (dukat) svatko je priznavao kao faktičnog gospodara Papu. A nije ni čudo, jer su Pape bili i hranitelji i branitelji i neprestani sazidatelji Rima. »Ako naravska pravednost može odlučiti — piše protestant Ivan Müller — tad je Papa pravom gospodar Rima, jer bez njega ne bi Rima više bilo.«[6]) Pa i Nodilo priznaje: »Papa, komu svjetovna vlast bijaše utemeljena na pučkoj milosti i na ugledu religije, više je kraljevao nego izravno vladao.« Dapače tu je njegovu

[5]) Dieffenbach-Vogt: »Geschichte des Mittelalters«, I. str. 62.
[6]) Por. Dr. Franki, odgovor Nodilu, str. 35.

vlast priznavao i Teodorik. Kasiodor, njegov ministar, ovako piše Papi Ivanu I: »Ti se moraš brinuti za sigurnost naroda. Bog ga je predao tvojoj brizi. Mi imamo zaista nešto da čuvamo, ali ti imaš da sve čuvaš.«[7])

U šestom je vijeku Carigrad još jednom, posljednji put, pokazao svoju moć. Justinijanov vojskovođa Belizar uništi vandalsku moć u Sjevernoj Africi, osvoji Siciliju te se iskrca na južno-talijansku obalu. Pošto sva Južna Italija pade u njegove ruke, on uđe u Rim (g. 536). Ali nije mogao ovog puta da zauzme gotski utvrđeni grad Ravenu. Doskora je Belizar morao otići iz Italije da se bori protiv Perza, a Totila, gotski kralj, iza dugog opsjedanja, ponovno zauzme Rim, koji bijaše još jednom opljačkan. God. 547 vrati se ponovno Belizar, i Rim pade u njegove ruke. No dvije godine kasnije vječni je grad opet osvojen od Totile. Njega pobijedi bizantinski vojskovođa Narses god. 552 kod Tagine, na podnožju Apenina. Gotskoj je vlasti bilo odzvonilo u Italiji. No car Justinijan ne samo što je priznao Papi ugled što ga je imao, već mu je u svojem zakoniku dao znatan politički utjecaj na sudstvo i upravu. U njemu je naime uredio da Papa, skupa s patricijima rimskim, bira namjesnike u provinciji i gradske činovnike, a nadzire njihov rad i poslovanje sudaca.

Iza Justinijanove smrti carstvo je počelo ponovno propadati. Italijom je vladao Narses kao egzarha, a stolovao je u Raveni. Kad ga je carigradski dvor, nekom prilikom, opozvao s njegove službe, on pozove iz osvete u Italiju Alboina, vođu Langobarda. God. 568 siđe ovo novo pleme s Panonije u Italiju kroz Friul. Alboin osvoji Vicenzu, Veronu i Milan te osnuje »Langobardsku kraljevinu«. Kasnije osvoji Paviju, gdje se nastani. Jedino Ravena i Rimski Dukat nijesu pali u ruke Langobarda, koji se utisnuše poput klina između Rima i Ravenskog egzarhata. Egzarh se za sigurnost Rima nije nimalo brinuo. Jedino mu je bilo stalo do pobiranja poreza. Zato se tuži Papa Grgur Veliki: »Zloba nam egzarha nanosi više štete nego mač langobardski. Neprijatelji koji nas ubijaju, čine nam se mnogo blaži od carskih zapovjednika.« Pape su dakle još priznavali vlast bizantinsku te tražili pomoć od Carigrada protiv navala Langobarda. Oni su dapače branili tu vlast. Kad je n. pr. koncem VII vijeka bizantinski dvor proganjao Papu što je ustao na obranu prave vjere, narod u Rimu, Petogradu i Raveni zahtijevao je da se papa lati oružja protiv cara. Ali papa

[7]) Vidi W. & W. Kirchenlexikon, pod »Kirchenstaat«.

nije htio. Pa i papa Grgur II (715—731) je branio vlast bizantinskoga cara, kako vidimo iz jednoga njegova pisma venecijanskom duždu Ursusu. No sve bijaše uzalud. Prepušteni sami sebi, pape su postali faktični suvereni Rimskog Dukata (Lacij i Južna Etrurija). Tako se carska vlast u onim krajevima naravnim procesom pretvarala u papinsku.

No još je nešto otuđivalo Italiju Carigradu. Taj je razlog vjerske naravi. Na istoku su neprestano nicale nove sekte i nove hereze. Još za vrijeme Konstantina Velikog arijanizam je nanio krvave rane Kristovoj Crkvi, a neki su ga carevi, iza njegove osude po nikejskom saboru god. 325, favorizirali. Drugi, najvažniji krivovjerci bili su: biskup Smirne, Fotin, koji je priznavao božanstvo jedino Ocu[8]; Macedonije, patrijarh carigradski, koji je poricao božanstvo Duha Svetoga[9]; Nestorije, patrijarh carigradski, koji je učio da je Krist običan čovjek, u kome Sin Božji prebiva kao u nekom hramu[10]; Eutih, koji je tvrdio da Isus nije čovjek, nego samo Bog[11]; Sergije, također patrijarh u Carigradu, koji je htio izmiriti monofizite s Crkvom te je učio da su u Isusu dvije naravi, ali samo jedna volja[12]). Carevi su više puta, iz političkih ili vjerskih razloga, stajali na strani heretika. Tako je Konstancij, sin Konstantinov, branio Arijance, a kasnije Macedonija; Eudoksija, udova Teodozija II, pomagala je širenje Eutihove nauke; Justinijan je u nekoj vjerskoj prepirci izdao nalog da se Papa Vigilije uhapsi (g. 551), a Papa se morao spasiti bijegom u Kalcedon; Heraklije je prihvatio nauku monoteleta i zakonom god. 622 odredio da se ne smije propovijedati da su dvije volje u Isusa Krista! Napokon car Filipik Bardanes izda god. 711 edikt, da se mora naučavati da je u Krista samo jedna volja! Ove su vjerske borbe imale strašne posljedice za mir u Crkvi. Neprestane hereze i shizme slabile su njezinu snagu i sposobnost za širenje Kristova kraljevstva. Vrijedna je spomena shizma zvana »oglejska«, kada su biskupi Ligurije, Mletačke i Istre pod vodstvom Paulina, oglejskog metropolite, osudili jednu nauku kalcedonskog koncila, te se radi toga god. 557 odijelili od Rima. Ova je shizma trajala oko 150 godina! A kako je Justinijan postupao protiv Pape Vigilija, tako, pače i gore, postupao je car

[8]) osuđen u Rimskoj Sinodi god. 371.
[9]) osuđen u I carigradskom Saboru god. 381.
[10]) osuđen na Saboru u Efezu god. 431.
[11]) »Monofizitstvo«, osuđeno na Saboru u Kalcedonu (općeni IV) god. 451 i u V Saboru u Carigradu (god. 553).
[12]) »Monoteletstvo«, osuđeno u Šestom Općem Saboru u Carigradu god. 680.

VIKTOR EMANUEL II, kralj Italije

C. Cavour

Grof CAMILLO CAVOUR

Konstans II, koji je dao uhapsiti i prognati u Kersonez Papu Martina I (umro u progonstvu g. 655). I Pape Sergije I († 701) i Ivan VII († 707) jedva izbjegoše smrti pred samovoljom careva. Pape su, dakle, morali imati vlast da očuvaju čistoću vjere, svoju slobodu i svoj život u Rimu, gdje grčki »*dux*« nije imao nikakve moći, i to u gradu koji je od Crkve živio, u zemlji na koju su neprestano navaljivali barbarski narodi, a koju Carigrad nije mogao braniti. Je li čudo ako je vlast, koju nije nitko više držao, prešla naravnim putem u ruke onoga koji ju je morao upotrebljavati da obrani vjeru i slobodu?

No carevi su još imali barem nominalnu vlast nad Italijom. Međutim, na istoku se pojaviše Turci, koji su isto kao Židovi bili protivnici kipova. Da ide u susret jednima i drugima, car Lav III Isaurijski, napola poganin, osudi dekretom god. 726 štovanje svetih kipova i slika i naredi da se sve slike spale. Protivio mu se carigradski patrijarh, sv. German, ali car ga je otstranio s patrijarške vlasti. Narod se carigradski bunio protiv paljenja slika. Krv je tekla. Doskora se »kipoborstvo« raširi po svim krajevima carstva, a svijet se razdijeli u dva tabora: u one koji su branili sv. slike, i u one koji su ih napadali.

Papa se Grgur II, naravno, protivio namjerama bezbožnog cara Lava. Osudi njegovo uplitanje u vjerske poslove, a ovaj za uzvrat naredi Pavlu, ravenskom egzarhu, da ide u Rim oplijeniti crkve u ime poreza, da sruši kip sv. Petra te da zasužnji Papu. A Papa mu Grgur tako odgovara: »Ti kažeš: poslat ću ljude u Rim da mi sruše kip sv. Petra i amo dovedu svezana Gregorija biskupa kao što je Konstans negda dao dovesti Martina. Ali znaj i zapamti dobro, da Pape u Rimu stoje kao pretinac, kano pregrada među Istokom i Zapadom, i to radi mira, kojega su oni i suci i posredovatelji, a svi koji su pred tobom bili carevi, skrbili su se za mir. Budeš li mene napastovao, budeš li se meni grozio, ja se ne trebam s tobom boriti: puta mi jedva dvadeset i dva stadija, pa eto u stranu Kampaniju rimskog prvosvećenika, a ti dođi i goni vjetar. Uostalom, sreće meni od Boga, kad bih išao putem Martinovim, premda želim živjeti i ovo proganjanje nadživjeti za korist puka. Sav Zapad na me gleda; a da i nisam kakvim me ljudi drže, opet se svi uzdaju u mene i u onoga kome ti prijetiš da ćeš kip srušiti i uništiti: uzdaju se, naime, u svetoga Petra, što ga sve na zapadu kraljevine drže kano Boga na zemlji.«

Rimljani, već od prije nezadovoljni s carskom vladom, pobuniše se sada protiv novih poreza i protiv carskog vojvode.[13]) Bilo je i krvi. No egzarh Pavao nije mogao da dođe do Rima, jer su mu Langobardi zapriječili put. Takva je silna moć carigradskog cara bila u Italiji, da carska vojska nije mogla do Rima, a stanovnici grada naprosto su istjerali iz njega carskog »*dux*-a«! Da se osveti, car je jednostavno zaplijenio patrimonij sv. Petra (papinski) u Siciliji i u Južnoj Italiji. Time ne samo da je naškodio Grguru, već još više rimskom puku, koji je iz Sicilije dobivao hranu. Osim toga car je poslao protiv Rimljana i Talijana flotu, koja doživi brodolom u Jadranu. I tako zlovolja protiv Carigrada naraste do vrhunca.

U to se pojavi novi neprijatelj sa sjevera.

Langobardi su željeli da se domognu Rimskog Dukata, Ravenskog Egzarhata i ostale Italije. Grguru II je bilo uspjelo da sklopi s njihovim kraljem Luitprandom mir. No Luitprand nije dugo održao riječ te je za novog Pape Grgura III navalio na Rim. Papi, sa svih strana ugroženom, nije ostalo drugo nego da se obrati onom »Zapadu« u koji je njegov pretšasnik stavljao svoje nade. I zamoli franačkog majordoma Karla Martela, pravoga vladara Franačke, da mu dođe u pomoć. Karlo Martel je nastojao da nagovori Luitpranda na mir, a ovaj je faktično vratio Papi gradove što ih bijaše zaposjeo, te je sklopio s njime dvadesetgodišnji mir. Iduće se godine Luitprand spremao da navali na Egzarhat. Tada sam egzarh Eutih, dakle carev namjesnik, nadbiskup i narod grada i okolice te čitave Emilije zamoliše Papu Zahariju da bi sklonuo Langobardskog kralja da odustane od svoje nakane. Papa je uspio i tako spasio onaj narod od grozota rata. Isto je tako uspio s nasljednikom Luitpranda, Rahizijem, koji je bio okupirao Pentapolu[14]) i Perugiu[15]). Tako su dakle carev pretstavnik

[13]) Nodilo je htio dokazati da je buna nastala radi poreza prije carskog edikta god. 726 proti kipovima i slikama, ali dr. Franki je u svom odgovoru Nodilu protivno dokazao.

[14]) t. j. pet gradova: Rimini, Pesaro, Fano, Sinigaglia, Ankona (Jakin).

[15]) Nodilu je, izgleda, bilo žao što se ovo dogodilo. »Luitprand - piše - mogao (je) zdvora opasati Langobarde: mogao ih utvrditi možda do vijeka u svoj Italiji, a pustio je zgodu. Dvaput uprije oči u Rim; a dvaput, kao zračna opsjena, taj grad svjetske sreće odbježe ga taman u času, gdje ga se skoro dohvatio. Ustraši ga ozbiljna, gorda besjeda Gregorjeva, a prečara ga blazneća Zaharijina. Skočiše njegovi nasljednici, da izvedu što on propusti; nu zgoda će biti promašena.« No ipak malo dalje priznaje da je postupak Pape spasio kulturu. »Da Langobardi budu Rim osvojili i cio apeninski poluotok pritisnuli, sva je prilika da zgažena i davljena Italija ne bi, pri izminuću srednjega vijeka, zapalila u Evropi luč opet oživjele prosvjete« (str. 49).

u Raveni i narod, njemu izravno podložen, tražili pomoć od Pape. Boljeg dokaza nema da Carigrad nije više mogao da se brine za Italiju.

Teža su vremena slijedila za Zaharijinog nasljednika Stjepana III (752—757). Langobardi pod kraljem Aistulfom sve su više i više navaljivali na bizantinske posjede u Italiji. Car Konstantin Kopronim zamoli papu Stjepana da nagovori Aistulfa da povrati zauzete gradove. Ali vojske poslao nije. Stjepan se sada u velikoj stisci ponovno obrati Zapadu. Franački kralj Pipin siđe u Italiju te prisili Aistulfa na uzmak. Ali netom se Pipin vratio u Franačku, langobardski se kralj okrene protiv Rima te ga počne opsjedati (g. 755). Sada se Papa Stjepan ponovno obrati na Franačku, te se Pipin vrati i potuče još jednom Langobarde i oslobodi Rim. Tada je carigradski car Konstantin Kopronim poslao Pipinu odaslanstvo s molbom da bi njemu vratio oslobođene krajeve. No franački kralj to odbi izjavom da nije zametnuo rat radi jednoga čovjeka, nego iz poštovanja i ljubavi prema sv. Petru. Izjavi nadalje da ga ništa na svijetu ne može skloniti da opozove dar što ga učini Papi. Preda Papi Rimski Dukat, Egzarhat i Pentapolu (Petograđe). Pipinov sin Karlo (Veliki) morao je ponovno prisiliti Langobarde da drže obećanja, dok nije napokon skinuo s prijestolja njihova kralja Deziderija i zatvorio ga u samostan; sam se pak proglasio kraljem Franaka i Langobarda. Tako se je iza 206 godina svršila vlast langobardska u Italiji. Karlo je potvrdio Pipinovu darovnicu Papi. God. 799 neka je buna u Rimu prisilila Papu Lava III da se skloni u Paderborn, gdje se nalazio Karlo, te da u njega traži zaštitu. Karlo se vratio s Papom u Italiju, ispitao razloge buni, uvjerio se o nedužnosti Stjepanovoj te kaznio bundžije. Papa ga Stjepan za nagradu okruni na Božić god. 800 carskom krunom te ga proglasi »velikim i miroljubivim carem Rimljana«, dok je narod oduševljeno klicao. Kada se narod umirio, Papa izjavi da je car »njegov gospodar i knez — *dominus et princeps*«.

Tako je sama od sebe propala vlast bizantinskih careva u Italiji. Nitko ne može kriviti Pape da su skrivili tu propast. »Pipinova darovnica« nije bila nego priznanje vlasništva Papi nad zemljama koje su ili već bile njegove ili koje je sam udržavao i branio, dok su ih carevi bili potpuno zapustili. Osim toga bila mu je od pobjednika i osloboditelja povjerena i vrhovna administra-

tivna vlast. Franački su ga kraljevi i carevi priznavali vladarom »Patrimonija Sv. Petra«, a Papa je u njima priznavao branitelje svoje i svoje državice.[16])

N i š t a p r a v e d n i j e i p o n a r a v n o m i p o m e đ u n a r o d n o m p r a v u o d p o s t a n k a S v j e t o v n e P a p i n s k e V l a s t i. Makar da bi sve države mogle dokazati da su nastale na tako naravni i zakoniti način!

* * *

Viktor Emanuel II je oko šezdesetih godina XIX stoljeća tražio Papinsku Državu za sebe.

Nije branio tezu da su Pape nezakoniti vladari, već tezu da strani vladar može da se umiješa u prilike druge susjedne države kad te prilike nepovoljno djeluju na mir u njegovoj državi. Drugo je njegovo opravdanje glasilo: na temelju načela da se svaki narod mora ujediniti u narodnu državu, treba da i podanici Papinske Države, Talijani, budu u istoj nezavisnoj državi s njihovim sunarodnjacima.

Je li zahtjev Savojskog kralja bio opravdan?

1. Teza o intervenciji u tuđu državu nije imala nikakve podloge. Bune u rimskoj državi bile su, kako smo vidjeli, izazvane od razvratnih elemenata, koji su imali za cilj da preko svjetovne vlasti pogode samu katoličku Crkvu. Njima je služila politika samoga Viktora Emanuela II. God. 1860, kad je Papa još držao osim Rima također Marke i Umbriju, Cavour je izjavio u parlamentu da »svjetovna vlast Pape više škodi Italiji nego austrijske sablje«. Talijanski se kralj u svom proglasu vojsci[17]) pozivao na rad sekata, protiv kojih se mora braniti. A u svom pismu od 9 septembra 1870, uoči zauzeća Rima, ovako je pisao Sv. Ocu Piju IX: »Vihor pun svakojakih pogibelji prijeti Evropi. Služeći se ratom, koji hara srednjom Evropom, s t r a n k a j e i n t e r n a c i j o n a l n e r e v o l u c i j e danomice objesnija i nastrljivija, te pripravlja, osobito u Italiji i u pokrajinama kojima upravlja (!!) Vaša Svetost, posljednju uvredu monarhiji i papinstvu.« Ali Viktor Emanuel, koji se bio okružio sa sektarcima,

[16]) Dr. je Franki (str. 34) dokazao da nije bilo nikakvog »plebiscita« u rimskoj državi, osim možda pisma upravljenog od Rimljana Pipinu, u kojem tvrde da su oni vjerni papini podanici. Priznanje Rimljana Karlu Velikomu nije se odnosilo na rimsku državu, već na »rimskog cara«, a u koliko je ovaj naslijedio carigradskoga, ne može biti govora o »peblișcitu«. Nodilo je samo htio da dokaže svoju tezu, ali nije to učinio historičkim činjenicama, već izvrtanjem istih. Što je rečeno o plebiscitu, vrijedi i za fait accompli. Svatko može da vidi razliku između postupka 8 i 19 vijeka.

[17]) Poredi str. 133.

koji je konspirirao s Garibaldijem, koji je imao svoj najjači oslon u bivšem Karbonaru Napoleonu III, nije imao pravo da tako govori.

2. Što se tiče »načela nacijonaliteta«, to načelo ne može nikako uništiti naravni i pozitivni zakon koji zabranjuje krađu. Talijansko je svećenstvo bilo bolje i lojalnije od Garibaldija i Mazzinija prožeto tim načelom: i ono je dalo svoj krvavi danak talijanskoj slobodi i ujedinjenju.[18]) A da je Pijo IX isto želio i radio za taj isti cilj, nitko ne može zanijekati. To je temeljito dokazao Antonio Monti u svojem djelu »*Pio IX nel Risorgimento Italiano*«[19]). Isto dokazuju onaj Pijin poklik god. 1848 »Veliki Bože, blagoslovi Italiju!« te njegovo pismo i poslanstvo caru Franji Josipu.[20]) Ali Italija je mogla biti ujedinjena i slobodna također na federalističkom temelju, kako su na početku mislili i Karlo Alberto i Gioberti (koji je pisao u »*Primato Morale*« da je Papa »pravi princip talijanskog jedinstva«), pa Napoleon III (poredi djelce »*Le Pape et le Congrès*) i Engleska.

No kada je Pijo IX vidio kako se protivucrkvena borba rasplamsala u sardinjsko-pijemonteškoj kraljevini, kad se uvjerio da se ide za uništenjem njegove slobode, toliko potrebne poglavici univerzalne katoličke crkve, da se ide za razorenjem njegove vjerske vlasti i same Crkve, onda je bio prisiljen da se ukoči, da odbije svaki daljnji prigovor — jer druga stranka nije ni htjela niti više mogla da bude lojalna — te da preda sebe i sudbinu Crkve u ruke Propetoga Spasitelja.[21]) Sam je pak narod malo mario za ujedinjenje Italije te u mnogim krajevima volio svoje vladare.

S bilo kojeg gledišta, svako opravdanje savojske intervencije u poslove Papinske Države — uprkos principu *neintervencije*, na koji se Viktor Emanuel istodobno pozivao — nije nego nelojalna lakrdija masonske farizejštine.

No ako je Papa bio pravi i zakoniti vladar Rimske Države, ako nijedna tuđa država nije smjela niti imala razloga da se umiješa u prilike njegove države, ako je napokon narod bio sa

[18]) Poredi Olgiati: »La questione Romana«, p. 27—28.

[19]) Bari, Laterza, 1928.

[20]) Poredi str. 111.

[21]) I ova je jedna od karakteristika masonske rabote. Svojim protuvjerskim radom, što ga ona provodi u ime vlade i s kojim identificira interese naroda, o n e m o g u ć i t i svećenstvu da dušom i tijelom pristaje uz dotičnu v l a d u, pa ga onda objeđivati s »protudržavnih osjećaja i rada«. Tako je bilo u Engleskoj, pa u Italiji, u Njemačkoj i u Francuskoj; ovim putem pokušalo se u Sjedinjenim Državama Sjeverne Amerike prigodom izbora god. 1929. Tako se napokon radilo i drugdje.

svojim vladarom uglavnom zadovoljan, nastaje treće pitanje: Nije li se Papa iz ljubavi prema miru i radi vjerskih motiva mogao odreći svojih prava i prepustiti svoje zemlje Italiji uz garanciju osobne i upravne slobode koja pripada vrhovnom svećeniku katoličke crkve?

* * *

God. 1862 Sv. Otac je imao obaviti kanonizaciju 26 japanskih mučenika i blaženoga Mihovila de Sanctisa. Tom je prilikom Papa pozvao u Rim sve biskupe svijeta. Talijanska je vlada zabranila biskupima na njezinu teritoriju da idu u Rim. Pošli su samo oni koji su živjeli u progonstvu. Oko 290 što kardinala, što patrijara, nadbiskupa i biskupa sakupiše se u Rimu. Tom je prilikom (9 VI) Sv. Otac držao govor, u kojem je ponovno osudio one »koji su činili da preovladava sila i broj, koji su identificirali gotovu činjenicu s pravom, koji su držali da je dužnost riječ bez značenja«. Osudio je također »zlobno licemjerstvo vođa i pomagača najopakije talijanske revolucije, koji se pričinjaju kao da su „liberalci", dok proganjaju Crkvu, svećenstvo, časne sestre i narod, te čak brane biskupima nesretne Italije da se nađu sa svojom subraćom kod Pape«.

Kao odgovor Sv. Ocu biskupi su mu upravili pismo, u kojem ističu uvjerenje da je »u sadašnjem stanju stvari svjetovna vlast apsolutno potrebita za dobro i slobodno vladanje u Crkvi. Treba dakle - vele - da Poglavica cijele Crkve, Rimski Prvosvećenik, ne bude podložan nijednom vladaru, pače da ne bude ničiji gost, već da stoji u svojem kraljevstvu gdje treba da bude svoj gospodar, da može u plemenitoj, mirnoj i veličanstvenoj slobodi čuvati katoličku Vjeru, braniti svu kršćansku zajednicu, njome vladati i ravnati.«

Evo, dakle, temeljnog razloga zašto Papa mora da ima svoju, ma bilo kako malenu državu. Ne vrijedi se pozivati na doba poslije Konstantina, kada su Pape ipak slobodno vodili Crkvu, premda su se priznavali podanicima bizantinskih careva. Vidjeli smo, naime, da je praktično carska vlast u Rimu bila nikakva, te da su Pape uživali pravu slobodu. Ali smo vidjeli i to, da su carevi htjeli izrabiti svoju, makar gotovo nominalnu vlast te da su proganjali i zatvarali Pape radi čisto vjerskih pitanja. Već tada je, dakle, sloboda Crkve u vjerskom pogledu zhtijevala i neodvisnost od državne vlasti. A što bi rekli sada kad je državna vlast mnogo intolerantnija nego tada?

Protiv ove tvrdnje mogla bi se navesti činjenica što je ipak Papa Lav III nazvao Karla Velikoga *»dominum et principem suum«* - gospodarom i knezom svojim.[22]) Da se razumije značenje ovih riječi, treba ih staviti uz Karlov naslov »Ja, Karlo, pobožni branitelj svete Crkve«, što ga je novi rimski car običavao stavljati na čelo svojih dekreta. Papa je, dakle, bio pravi gospodar i vladar u svojoj državi, ali nije htio da bude njezin branitelj. Jer to je zahtijevalo sređenu vojsku i izlagalo Svetog Oca pogibelji da vodi ratove. Tu je brigu, brigu branitelja vjerske i državne slobode, Papa povjerio caru. To je po tadašnjem pravu bila najjednostavnija stvar, jer su carevi imali pod sobom kraljeve i kneževe. No kad su njemački carevi u XI stoljeću htjeli da izrabe svoju vlast, pape su ih energično odbili te nisu više priznavali vlast, koja je, mjesto da ih brani, htjela da ih učini oruđem u njihovim rukama. Glavno je, dakle, uvijek bilo: Sloboda vjerske uprave.

Je li bilo moguće da se iza francuskog prevrata, koncem XVIII vijeka, povjeri bilo kojoj državi obrana slobode Svete Stolice, kada Papa ne bi zadržao vlastiti teritorij na kojem bi se sam pobrinuo za tu slobodu? Odgovaramo bez oklijevanja: ne! Novo je vrijeme donijelo vladanje masa, a mase je vodio duh protuvjerski, duh koji je čak težio za uništenjem katolicizma[23]), pače svake vjere i svakog auktoriteta i reda. Da je Papa postao podanikom takve vlade i države, što bi bilo od njegove slobode? Odgovor neka nam daje način kako se vlada u današnje doba, kada se država postavlja kao vrhovno dobro, kojemu se svako drugo dobro (i vjera) mora podvrgavati, dapače služiti. Odgovor neka daje način kako se u modernoj državi postavljaju i skidaju poglavice nekatoličkih konfesija i vjera. Podaništvo Papino jednoj državi bilo bi značilo gubitak Papine slobode, podjarmljenje Crkve političkoj vlasti jedne države te konsekventno raspadanje katoličke Crkve u razne narodne crkve, jer nijedna crkvena zajednica ne bi htjela trpjeti da njome vlada osoba koja bi služila interesima druge, možda neprijateljske države. Kratko razdoblje »avignonskog sužanjstva« i previše nam za to pruža dokaza!

Slobodno izvršivanje crkovne vlasti traži da Papa može bez poteškoća općiti sa svim biskupima, narodima i vladarima svijeta. Traži da se Njegova apostolska riječ može slobodno izreći,

[22]) Vidi str. 147.

[23]) Tommaseo, gorljivi patriota, kad je uvidio za čim idu oni koji su htjeli zarobiti Rim, ohladnio je, te je u svom djelu »Italia e Polonia« pitao da li ti ljudi mogu tražiti Rim, da tobože povrate vjeri njezino dostojanstvo. (Quintavalle: »La Conciliazione«, str. 83.)

štampati i javljati a da ne bude podvrgnuta nikakvim državnim propisima, ni cenzuri ni dozvolama. A nijesu li dokazale kratkotrajne republike Napoleona i Mazzinija u Rimu što se može u ime slobode očekivati od jedne necrkvene vlade?

No dozvolimo za čas da bi se ipak mogao naći način kojim bi Papi, podaniku jedne države, recimo Italije, bilo apsolutno zajamčeno slobodno upravljanje Crkvom. Sada nastaje drugo pitanje: Hoće li svi katolički narodi, osobito susjedi, protivnici i neprijatelji Italije, vjerovati da je Papa uistinu slobodan? A nijesmo li svi bili svjedoci kako su protivuvjerski elementi — masoni — pokrivajući se janjećom kožom narodnosti, raspirivali katoličke narode protiv »talijanskog Rima« u vrijeme kad je Papa bio u otvorenoj i nepomirljivoj borbi s talijanskom kraljevinom? Glasoviti »Los von Rom!«, u biti svojoj sektarski, nosio je uvijek nacijonalističku etiketu. Treba dakle da Sv. Otac može i dokazati da je slobodan; treba da katolici čitavog svijeta budu uvjereni o toj njegovoj slobodi, da mogu imati povjerenje u svog Vrhovnog Pastira. A taj očiti dokaz može da bude jedino neodvisna, suverena papinska država.

Osim ovih razloga praktične vrijednosti ima ih i drugih, spekulativnog značenja. Nadbiskup Perugie Joakim Pecci, kasniji Papa Lav XIII, ovako ih je nabrojio u jednom svom pastoralnom pismu god. 1860:

a) Isus je Krist povjerio Crkvi blago svoje objave, a Crkva, vidljivo Sv. Otac, mora da čuva to blago, da ga tumači i dijeli vjernicima. Mogu li razum i vjerski osjećaj dozvoliti da ovo blago bude bilo kako podvrgnuto jednoj vladi ili jednom Vladaru, koji može biti i druge vjere ili čak bezvjerac i protivnik katolicizma?

b) Svaka je vlast od Boga, dakle i vlast onog vladara komu bi Papa bio podanikom. A pretstavnik Božje vlasti na zemlji jest Papa. Kakav bi to bio nesmisao da Papa sluša vladara koji ima svoju vlast od onoga koga taj isti Papa pretstavlja? (Ako se to dozvoljavalo u prvim vjekovima kada se kršćanstvo jedva širilo, nije moguće da to biva sada kada je Crkva uistinu sveopća, kada je i njezino pravo i pravo naroda uređeno i ustaloženo.)

c) Kristova je Crkva univerzalna, sveopća. Ona obuhvaća sve narode, ona čuva i tumači ne samo vjerske istine već i moralne, ćudoredne zakone, po kojima se moraju ravnati i narodi, i vlade i vladari. Može li, dakle, da bude vezana odredbama tih istih vlada i vladara, i to u modernoj, vjerski posve agnostičkoj ili pak protivuvjerskoj državi?

d) Katolička crkva vodi čovječanstvo prema njegovu najvišem, zadnjem cilju, Bogu. Kako može da bude podvrgnuta vlasti koja ima niži, vremeniti, promjenljivi cilj?

Zaključak se ove rasprave nameće sam sobom:

1. Pape su bili zakoniti vlasnici i vladari Papinske Države.

2. Nitko nije imao prava da im silom otme njihovu svjetovnu vlast.

3. Pape nisu smjeli ni mogli — pogotovo u današnjem civilnom političkom poretku — da se te vlasti odreknu.

Zato je čin onih koji su između 1848 i 1870 godine silom oteli Papi njegove zemlje, bio nezakonit, nepravedan i svetogrdan.

Zadnje rvanje

1. Bezgrešno Začeće Marijino.

Dok je u Rimu bijesnjela masonska Mazzinijeva republika, Pijo je IX u Gaeti okrenuo svoje poglede i svoje srce Onoj kojoj je već u raju zemaljskom bilo obećano da će satrti glavu zmiji. Već prije se mnogi biskupi i vjernici bijahu obratili Papi molbom da proglasi dogmom Marijino bezgrešno začeće, te se u Rimu proučavalo ovo pitanje. I netom se Pijo smjestio u svom privremenom sjedištu, on upravlja enciklično pismo[24]) svim biskupima svijeta, gdje ih pozivlje da mu jave što oni i vjernici misle o bezgrešnom začeću Djevice Marije. Istodobno je naredio da se svuda moli, da ga Bog prosvijetli, da li je Njegova volja da se bezgrešno začeće proglasi dogmom. Odgovorilo je jesno 536 biskupa, 36 je njih izjavilo sumnju da li je zgodno da se ta istina proglasi dogmom; četvorica su imala poteškoća glede same biti pitanja. Pitanje se dalje proučavalo, pa je dne 8 decembra 1854 Papa svečano proglasio da potvrđuje davnu vjeru i štovanje svih kršćanskih naroda Istoka i Zapada, te proglašuje da se mora smatrati da je objavljena istina o bezgrešnom začeću one Djevice »koja se odvijeka bori protiv otrovne Zmije te koja ju je pobjedonosno svojom neokaljanom nogom satrla«.

»Savremenost proglašenja bezgrešnoga Začeća biva očita svakome tko dublje zaviri u borbu ideja što su se onamo od dva vijeka svijetom pokretale. Odmetnuće od Crkve što je počelo s reformacijom, logičnim se procesom u 19 vijeku razvilo do skrajnjega naturalizma. Bit naturalizma sastoji se u negaciji vrhunaravnoga poretka. Istočnim grijehom iskvarena narav i milost Kristova — ovo su dva oprečna principa, među kojima dođe do sukoba. Milost bezgrešnim Začećem održa najsjajniju pobjedu nad grijehom. Ova je dogma najkonkretnija afirmacija milosti i vrhunaravnoga poretka. Njom se pogađa životna žila naturalizma.«[25])

[24]) »Ubi primum« od 2 februara 1849.

[25]) Mahnić: »Na raskršću dvaju doba«, str. 38.

Proglašenje nove dogme bilo je najsvečanije proslavljeno u Rimu, u Italiji i u cijelom svijetu. Sekte su protrnule od mržnje. No, da pokažu kako im nije stalo za dogmatske definicije »propadajućeg papinstva«, zadovoljile su se porugom. »Načela koja ravnaju modernim društvom«, pisao je bivši svećenik i bezvjerac Ausonio Franchi, »nijesu više vrhunaravne dogme niti tajne izreke nekog objavitelja: racijonalizam je nova vjera naroda.«[26]) Jedino su u Španjolskoj masoni, koji su tada bili na vladi, zapriječili nekoliko mjeseci objavljenje bule »*Ineffabilis Deus*«, kojom se nova dogma proglasila, a kad je vlada napokon dozvolila biskupima da je saopće vjernicima, učinila je to uz ogradu da to bude »bez štete za zakone, naredbe i uredbe koje ravnaju slobodom štampe, te javnu i privatnu nastavu« (9 V 1855). Tako se je sekta bojala jedne dogmatske definicije! No doskora sama je Blažena Djevica imala da na granicama Španjolske, u Lurdu, velikim čudesima potvrdi dogmu o svom bezgrešnom začeću (god. 1858, 11 II).

2. Silab.

»Osudu nad naturalizmom izreče nebo«, veli Mahnić. »Doskora će ona uslijediti i sa strane Crkve, kao najkompetentnijega foruma na zemlji što ga je Bog postavio, da svjedoči svijetu istinu. U doba kada borba oko naravi i nadnaravi postizava svoj vrhunac, pada Syllabus Pija IX.«

Već je god. 1853 Pijo kanio da sastavi neki katalog svih tadanjih zabluda te da ih osudi zato da jasno izreče crkvenu nauku i upozori katolike na pogibelji što su ih krile naturalističke i liberalne nauke, no jedva god. 1862 prikaza biskupima, prigodom njihova dolaska u Rim, 80 rečenica, »propozicija«, koje su sadržavale krive nauke. To je bio »Silab«, koji je bio izdan 8 decembra 1864, na desetgodišnjicu proglašenja bezgrešnog Začeća. U njemu se osuđuju najprije sve glavnije filozofske zablude: panteizam, naturalizam, socijalizam, progresizam, indiferentizam. Zatim se osuđuju razna udruženja koja šire spomenute zablude: socijalizam, komunizam, tajna društva (masonska), biblijska (protestantska) i liberalno-katolička društva. Slijedi osuda nekih krivih nauka glede Crkve i njezinih prava, a osobito glede prava Crkve i Države u uzajamnim odnošajima. Napokon dolaze propozicije koje se tiču međunarodnog ćudoređa, krivog nacijonalizma, načela »ne-intervencije«, dužnosti posluha vladarima, svjetovne Papinske vlasti, vjerskog liberalizma.

[26]) Franchi se pri kraju života obratio te u svojoj »Zadnjoj kritici« sam pobio što je bio napisao protiv objavljene vjere.

Na ovu svečanu osudu, koju su katolici cijelog svijeta primili s počitanjem i veseljem, te koja je pokazivala da je Papinstvo bilo još uvijek i te kako živo, uzvrpoljiše se sektarci, bezvjerci i ostali neprijatelji katoličke crkve. Napoleon III, koji »ispred ostalih vladara stade u službu naturalističkog liberalizma«[27]), zabrani francuskim biskupima objavljenje »Silaba«, na što svi biskupi prosvjedovaše, a dvojica pročitaše s propovjedaonice »Silab«, za što su bili od vlade osuđeni. U Italiji ministar Vacca isto tako zabrani publikaciju »Silaba« dok ne bude »cenzuriran«, ali na proteste biskupa odredi da moraju tumačiti dokumenat apstraktno, ne obazirući se na savremene prilike. (!) Ruski car i vlada liberalnog Kantona Thurgau u Švicarskoj zabraniše i čitanje »Silaba«. U Njemačkoj, u Engleskoj (Newman branio »Silab« proti Gladstonu), u Sjedinjenim Državama, gdje su protestanti proglašavali da je Pijo IX osudio načela amerikanske vlade, svuda se digla kuka i motika protiv Rima. U Italiji je bivši isusovac Passaglia pisao »od bule Bonifacija VIII do te zadnje enciklike, svuda je ista pjesma ovog malenog rimskoga kralja: plašiti duhove bez ikoje koristi«.[28]) U Poljskoj je Rostworowski pisao: »Crkva se bori sa sadašnjom kulturom. Pijo IX se diže na osnove političkog poretka i nauka, hoće da uništi čitav duhovni napredak novoga doba i da svijet uroni u srednjovjekovne forme.« Nodilo je kasnije u »Savremeniku« sažeo sve misli naših liberalaca, kad je u članku »Klerikalizam i Liberalizam« nazvao Silab »pravim izlivom klerikalne mržnje na svaku liberalnu tekovinu modernoga društva, sav opleten bludnjama napredne pameti«.[29]) Volz u svojoj »Geschichte der Neuesten Zeit« ovako bijesni: »Neprijatelji protestantskog svjetovnog Carstva (?!) bijahu Ultramontanci. Na poziv starog Pape, koji je bio sputan od jezuita, strahovit neki život prodre u ultramontanske težnje. Priređivala se ogromna hodočašća. U Marpingu i u Lurdu ukaza se nekim izabranima Djevica Marija i dogode se čudesa najčudnovatije vrsti.«[30]) — »Silab« nije dugo dao mira liberalcima. I kao što je natjerao u očaj historičara i pisca »Postanja Svjetovne vlasti«, tako je gonio još 12 godina kasnije francuskog zastupnika de Lacretelle, koji je u parlamentu bijesno zaviknuo: »Mi branimo Boga od Silaba!«[31])

[27]) Mahnić, c. d. str. 41.
[28]) »Rimski Katolik« god. 1894, str. 150.
[29]) »Hrvatska Straža« V, str. 324.
[30]) II, str. 562.
[31]) »Hrvatska Straža« (revija) V, str. 324.

3. Vatikanski koncil.

Piju IX nije bilo dostatno da osudi zablude. Osjećao je potrebu da pozitivno osvjetljuje misao katoličke crkve u pogledu novih ideja i velikih problema XIX vijeka. Trebalo je novih disciplinarnih odredbi i uputa Vrhovnog učiteljstva pogledom na nove potrebe života klera i vjernika. Htio je napokon da prouči s biskupima novo stanje u kojem se uslijed raznih prevrata i otimačina nalazila Crkva i vrhovni njezin svećenik. A njegov se pastirski pogled širio daleko preko granice kulturnih naroda do onih pogana koji su sjedili u »tmini smrti«. Odluči, dakle, da sazove novi opći crkveni sabor te u martu 1865 imenova povjerenstvo, koje je imalo da pripravi saziv istoga. To je pojerenstvo imalo pet sekcija: dogmatsku, za crkveno-politička pitanja, za Istočnu Crkvu i misije, za crkvenu stegu, za redove. God. 1867, 29 juna, Papa sazva sve biskupe svijeta na sabor bulom *Aeterni Patris*.

Mnogi vjeruju da je koncil bio sazvan zato da proglasi t. zv. nepogrešivost ili bolje neprevarljivost Papinu, naime dogmu da se Papa, kada nešto naučava u stvarima vjere i ćudoređa kao vrhovni učitelj Crkve te nalaže vjernicima da u to vjeruju kao u objavljenu istinu, ne može prevariti. Ali historička istraživanja dokazuju da se u prvotnom nacrtu rada sabora definicija papinske nepogrešivosti nije nalazila. No Sv. Otac tražio je od 36 biskupa raznih narodnosti njihovo mnijenje o predmetima o kojima se imalo raspravljati u saboru. Svaki je biskup predložio što mu se činilo zgodnijim, a neki su biskupi tražili da se proglasi i dogma o nepogrešivosti. Ratisbonski je biskup ovako opravdavao tu želju: »U zadnje vrijeme - piše - čini se da se u Münchenu osnovala jedna bogoslovska škola koja u svim svojim spisima nastoji da ponizi Apostolsku stolicu, njezin auktoritet i njezino vladanje . . . a naročito da niječe nepogrešivost sv. Petra u svojim definicijama *ex cathedra*.« Vođa ove »škole« bijaše katolički svećenik, kasnije apostata i osnovatelj sekte »Starokatolika«, Döllinger. Od rimskih kardinala samo dvojica, Asquilini i Ugolini, spomenuše ovu definiciju. Drugi biskupi ili je nijesu spomenuli ili su izjavili da nije uputna.

No akcija koja je bila počela u Münchenu, doskora se proširila po cijeloj Evropi, osobito u Engleskoj, Francuskoj, Njemačkoj i Austriji. Stvorile su se svuda dvije stranke: »falibiliste« i »antifalibiliste«; na svakoj je strani bilo učenih glava i pobožnih ljudi. Među protivnicima proglašenja dogme isticali su

se engleski obraćenici Newman (kasnije kardinal), lord Acton, francuski biskup Dupanloup, naš Strossmayer, praški nadbiskup Schwarzenberg, svi njemački biskupi, na čelu im biskup Ketteler iz Mainza i Hefele iz Rotenburga, svi austrijski i neki talijanski.

Od tih su neki bili protivnici iz uvjerenja, drugi da ugode svojim vladama. Bilo je pak među njima i onakih (poredi: Oberški, »Strossmayerovi govori na Vat. Koncilu) kojima u onoj bujici strasti i prigovora nije bilo jasno što znači riječ nepogrešivost. Drugi su se opet bojali posljedica proglašenja. Na protivnoj su se strani nalazili engleski biskup Manning, primas Belgije Deschamps, francuski biskup Pie (kasnije, kao i Manning, kardinal) te baltimorski biskup Spalding. U Hrvatskoj su duhovi bili podijeljeni. Hrvatski, slavonski i bosansko-hercegovački biskupi (6 njih na broju) bili su protiv proglašenja, a od dalmatinskih jedino dubrovački Zubranić, dok su svi ostali dalmatinski biskupi bili pristaše proglašenja nezabludivosti Pape.[32]) U Sloveniji su biskupi, u smislu vladine želje, bili protiv proglašenja, dok su teolozi bili listom za nj.[33])

Odlučni čin kojim je Sv. Otac sazvao sabor, pokazao je da je katolička Crkva bila i te kako živa. To je prestrašilo sekte i vlade koje su bile u rukama masona. »Čini se - piše dr. Oberški[34]) - da je papa Pijo IX, izdavši „Silab", baš u živac pogodio širitelje liberalizma, a oni su živo osjetili kako bi papin ugled kao vrhovnog učitelja Crkve Hristove mogao biti najvećom zaprekom da se njihove zablude ne prošire i ne okuže kršćanski svijet. Razumljivo je stoga zašto se podigla tolika hajka u vrijeme vatikanskoga sabora baš protiv nauke o nepogrešivosti Pape.«

Bojali su se, dakle, vlade i vladari, jer je »Silab« bio dobrano pogodio njihove cesaropapističke težnje. U početku su se vlade držale prividno indiferentno, premda su njihovi emisari najvećom pažnjom promatrali što se radi u Rimu, te nastojali da uplivaju na osobe koje su im mogle pomoći, kao n. pr. talijanski poslanici Berti i Colucci. No doskora dođe i do otvorenog protivljenja. Znak je dala bavarska vlada. Njezin poslanik u Rimu, knez Hohenlohe, izvijestio je da bi u slučaju da tvrdnja o Papinoj nepogrešivosti postane dogmom, »to i previše prešlo granice duhovnog polja te postalo pitanje potpuno političko, jer bi podiglo vlast Vrhovnog svećenika iznad vlasti svih vladara i naroda,

[32]) Dr. Oberški: »Hrvati prema Papinoj Nepogriješivosti«.
[33]) Dr. Oberški: »Slovenci prema Papinoj nepogriješivosti za Vat. Sabora« - »Bogosl. Smotra«, 1924, III.
[34]) »Slovenci prema Papinoj nepogrješivosti« - »Bogosl. Smotra«. 1924, str. 315.

također u pitanjima koja se vjere ne tiču.«[35]) Bojazan poslanika bila je doista bez temelja, a pruski poslanik grof Arnim, inače protivnik Sv. Stolice, pisao je svojoj vladi da je sigurno Döllinger nadahnuo Hohenloha. Bilo što bilo, protipapinska je stranka u Bavarskoj prevladala, te je kralj Ljudevit II unaprijed izjavio biskupima da se akti sabora neće bez njegove dozvole smjeti proglasiti u državi. Francuska je vlada htjela pokazati više pravog liberalizma, ali Napoleon, svojom notom od 19 oktobra 1869, izrazio je nadu »da će se postupati razborito te da će se izbjeći pogibelji da se ponovno podižu oluje kao za vrijeme Silaba.« Ministar je pak vanjskih posala Daru u privatnim pismima biskupu Dupanloup-u više puta zaprijetio da će ponovno opozvati francusku posadu iz Rima[36]) bude li se proglasila nepogrešivost! Pruski ministar vjere preporučio je pismom od 8 oktobra biskupima »da bi se sjetili svojih dužnosti kao pruski građani i podanici izvan granica države«. Jednake su pak preporuke dali svojim biskupima Austrija i Španjolska. U madridskim Cortesima (parlamentu) oštro se raspravljalo o proglašenju nove dogme, a španjolski poslanik u Rimu dobio je nalog da poduzme korake kod Pape protiv toga. Viktor je Emanuel u svom govoru od 18 decembra izrazio želju da bi iz koncila izašla riječ »koja bi sprijateljila vjeru i znanost, religiju i uljudbu«. Svatko razumije što to znači. Ruski je napokon car predbacio Papi da protežira poljske revolucijonarce te zabranio biskupima odlazak na sabor. Portugal se »službeno« izjavio indiferentnim, dok je u Engleskoj ministar Gladstone stajao uz bok protivnicima proglašenja.[37])

Evropa je dakle bila pozorištem žestokog i nepomirljivog rata — jezikom i perom. Neprijatelji su Crkve sjali od radosti. Döllinger je pripravljao teren svojoj »starokatoličkoj« sekti. Imao je mnogo pristaša ne samo u Bavarskoj, već također u Švicarskoj. Francuski su protestanti pozvali sumišljenike na molitvenu vojnu, jer su se nadali da će se jedinstvo katoličke crkve raspasti. Istočni su patrijarsi i biskupi pozvani od Pape na sabor, ali su odbili poziv, neki osorno, a neki pod uplivom ruskog cara. Najviše su ciknuli masoni. Neki su predložili pariškom Velikom Orijentu da sazove »međunarodni masonski prkos-sabor«, no većina francuskih loža odbi prijedlog. Zato pak talijanski poslanik Riccardi sazva za 8 decembra 1869 — na sam dan kad se otvorio Vatikanski Sabor — jedan maleni masonski kongres u Napulju. Uz taj »kongres Filantropskog društva« pristali su

[35]) »Rimski Katolik«, 1894, str. 154.
[36]) Vidi str. 163—164.
[37]) Clerici: »Pio IX«. str. 340 i sl.

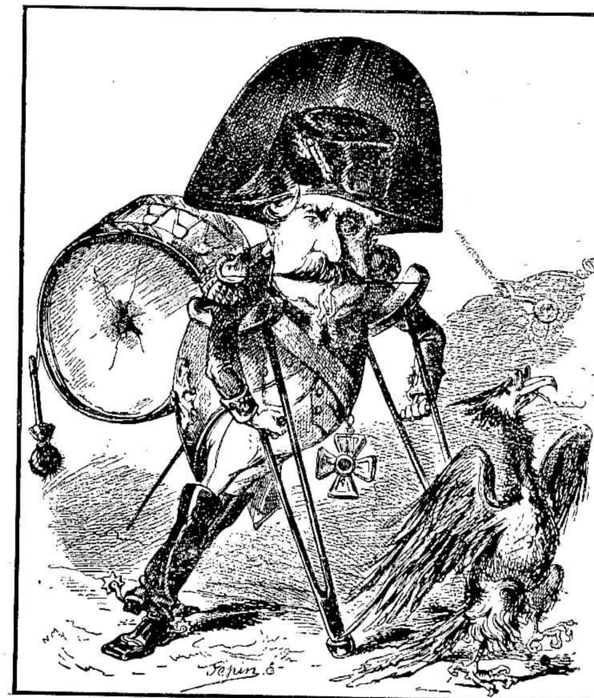
Garibaldi, Franchi, Michelet, Littré i drugi. Brojio je 461 učesnika, ali budući da su na jednoj sjednici pale uvredljive riječi protiv francuskog cara, policija ga rastjera. (Na tom se kongresu prihvatio prijedlog da se poduzme akcija »slobodnih mislilaca« za spaljivanje mrtvaca.)

No sva ova galama protiv nečega što zapravo nije još postojalo, imala je protivni učinak. „Napadaji na učiteljsku vlast papinu mogli bi biti upravo najvažniji razlog da se definira nauk o papinoj nepogrešivosti za dogmu. Stoga će baš »Lajbaherica« i »Tagblatt«[38]) biti među onima koji su pospješili potrebu definicije ovoga nauka. Tako upravo sotona često puta promiče ono što se njemu protivi." „Oholom racijonalizmu valja staviti kao protuustuk katoličku istinu papine nepogrešivosti. Zlom duhu bezbožne štampe koji sada vlada, valja staviti nasuprot kao lijek budnu nepogrešivost pape, koji može svakim časom ustati protiv zablude i osuditi je, da tako bude katolik odmah na čistu i bez ikakve dvojbe o tom gdje je istina." Tako su pisali slovenski bogoslovi u časopisu »Zgodnja Danica«.[39])

Među Hrvatima ne možemo na žalost naći ni u episkopatu ni među bogoslovima ni u štampi odličnih pobornika nepogrešivosti pape. Jedini katolički bogoslovi koji prave iznimku, jesu kasniji vrhbosanski nadbiskup dr. Stadler i Žerjavić. Urednik »Katoličkog Lista« bio je gorljivi pristaša »antifalibilista«. Svi su stajali pod uplivom veleuma Strossmayera, a jozefinizam i galikanizam nijesu bili potpuno iščeznuli. Dr. Oberški ocrtao je u svojem djelu »Hrvati prema nepogrešivosti Papinoj«[40]) svu borbu i pisanje onih javnih listova do kojih je mogao doći. Osim »Katol. Lista« bio je otvoreno na strani đakovačkog biskupa dnevnik »Zatočnik« u Sisku, dok je vladin list »Narodne Novine« iz političkih motiva katkad napadao Strossmayera. Na povratku iz Rima biskup je dugo šutio i nije htio da proglasi dekret o papinskoj nezabludnosti, ali napokon je to učinio 26 decembra 1872 u »Glasniku Biskupije đakovačke«. Pokorio se iskreno i svom dušom svojom, kao što su se pokorili Dupanloup, austrijski i njemački te svi naši biskupi.

Što bi se bilo dogodilo da sabor nije uzeo odlučno u ruke pitanje proglašenja ove dogme? Masonstvo i svi oni koji su preko javne štampe, parlamenata i vlada bili pod njegovim uplivom,

[38]) »Laibacher Zeitung« i »Tagblatt« bili su ljubljanski liberalni listovi.
[39]) Vidi: Oberški, c. d.
[40]) Križevci, god. 1921.

FRANCUSKA KARIKATURA NAPOLEONA III

(Poslije bitke u Sedanu car polazi u progonstvo: pred njim operušani carski orao)

Navala talijanskih trupa na »Porta Pia« 20 rujna 1870.

sav protivuvjerski liberalizam, bili bi ciknuli od radosti. Njihova bi pobjeda stvorila malodušnost u srcima vjernika, oslabila bi njihovo pouzdanje u nauku Crkve. Biskupi i teolozi bili bi ostali razdijeljeni u dva tabora, mnogi od njih svijesni da su se podložili svjetovnoj vlasti u vjerskim stvarima. A kako bi pak s druge strane bila narasla obijest vladara kojima bi bilo uspjelo da ipak jednom prestraše Papu! Ne smijemo pak smetnuti s uma ni to, da je ono bilo vrijeme gdje je »demokracija« slavila pobjedu. Liberalci, kako je opazio fiorentinski list »Unità Cattolica«, i onako su tvrdili da sabori nijesu ništa drugo nego parlamenti, a biskupi zastupnici naroda. Prešutjeti ovo pitanje bilo bi značilo da su narodi i vlade, modernom riječju »ulica«, zapovijedali u crkvenom saboru. Naravno da je bilo dosta članova Sabora koji nisu to uvidjeli, ali to je bio jedan daljnji razlog da im se ne ostavi na volju hoće li ili neće osuditi razne zablude koje su nastajale ili mogle nastati u njihovim biskupijama, te koje su sada pomoću štampe i povoljnih komunikacija brzo širile po cijelom svijetu. Trebalo je da se svečano priznade Papi, koji živi iznad raznih upliva u pojedinim državama te koji mora da se brine za čitav katolički svijet, da može to učiniti a da ne čeka za to sazivanje sabora.

Bilo je dakle neophodno potrebito da opći crkveni sabor definitivno odluči o tom važnom pitanju. Iza dugih rasprava došlo je konačno 13 jula 1870 do glasovanja. Za proglašenje glasovao je 451 Otac, 62 su glasala za nj ali s nekim pridržajem, 88 izričito protiv. Od ovih, 55 njih — a vođa im je njihov bio praški nadbiskup kard. Schwarzenberg — izjaviše da na javnoj sjednici neće glasovati protiv iz poštovanja i ljubavi prema Papi, ali da neće glasovati niti za proglašenje. Na javnoj svečanoj sjednici, 18 jula, od 535 prisutnih glasovalo je 533 *za*, a samo dvojica protiv. No ova dvojica odmah iza glasovanja izjaviše da primaju uspjeh istoga, a jedan od njih, sjeveroamerikanski biskup Fitzgerald (Little-Rock, Arkansas) prihvatio se žestoko za svoj prsni križ i uskliknuo: »Sada vjerujem i ja, i tvrdo vjerujem!«

Kad je Sveti Otac potvrdio i proglasio glasovanje, urnebesno je klicanje pozdravilo novu dogmu. No diplomatske lože u Bazilici sv. Petra bile su se ispraznile. Gotovo su se svi strani poslanici bili u znak protesta odalečili: jedino su ostali pretstavnici Belgije, Holandije i nekih južnoamerikanskih republika.

Odluka vatikanskog koncila nije imala gotovo nikakvih zlih posljedica za katoličku Crkvu. Otpao je Döllinger sa svojim starokatolicima, te se obustavio pokret neke tisuće luteranskih pastora

koji su se god. 1869 bili obratili na paderbornskog biskupa izrazujući želju da stupe u kat. Crkvu, jer su ih »reformiste« silom bili prisajedinili sebi (nijesu dakle bili čisti religijozni motivi koji su tu vrijedili, već želja da se oslobode bratskog tiranstva). Neke su evropske vlade »zatvorile granice pogibeljnoj dogmi«. U Njemačkoj je nastao »Kulturkampf«, koji se svršio pobjedom Crkve, a katolički se je narod doskora uvjerio da je uistinu Duh Sveti vodio svoju Crkvu kod proglašenja dogme nezabludnosti njezina Poglavice.

Pobjeda tamnih sila

Septembarske konvencije god. 1864, kojima se talijanska vlada obvezivala da neće rabiti nasilna sredstva za rješenje rimskog pitanja, bacile su u očaj one koji su se nadali da će im odlazak francuskih četa iz Rima omogućiti da osvoje Rim pomoću talijanske vlade. Garibaldi je pobijesnio. On se je činio tada kao ludo dijete koje hoće da silom dobije ono što traži, te lupa nogama i rukama i u svojoj srdžbi sve razbije oko sebe; ili bolje kao pobijesnjeli luđak komu je Rim fiksna ideja, a Italija dvorištem ludnice. »S Bonapartom možemo da sklopimo - izjavi - jednu jedinu konvenciju: da on pročisti našu zemlju svojim odlaskom, ne kroz dvije godine, već kroz dva sata.« I netom su Francuzi ostavili talijanski poluotok, Garibaldi ostavlja Capreru te slobodno proputuje Italiju, kupi oružje i ljude pod lozinkom: »Uništimo Papinstvo!« Ministar-pretsjednik Ricasoli označuje njegove težnje »krvoločnim i barbarskim«, a samog generala »luđakom«, ali ne suprotstavi se njegovoj agitaciji. Doskora pade Ricasoli, a naslijedi ga Rattazzi, koji je otvoreno u dogovoru s revolucijonarcima. Sada se Garibaldi laća »diplomatskih« sretstava te upravlja pretstavnicima Engleske, Prusije i Rusije u Firenci (kamo se vlada bila premjestila) notu, u kojoj veli da je njega rimska konstituanta god. 1849 imenovala guvernerom Rima, da ga samo narod može skinuti s te časti, te da je on još sada jedini zakoniti vladar Vječnog Grada. »Cijelu je Italiju - veli Quintavalle - pokrivala gusta mreža spletaka i svuda su se spremali na oružanu navalu, a Garibaldi, središte cijelog pokreta, propovijedao je križarsku vojnu protiv Pape-kralja te evanđelje s v e t e k a r a b i n k e. Vlada, na koju je Francuska pravila presiju, morala je da tu i tamo pokaže nešto energije, ali sve u svemu davala je slobodne ruke (urotnicima) te se veselila njihovu radu.«[41]) Garibaldi je poslao u Rim svoga pouzdanika Cucchi-a te mnoge preobučene prijatelje, koji su radili u »Revolucijonarnom odboru« te nastojali da bune narod. Napokon se sam vođa na čelu svoje čete uputio prema granici Papinske Države. Ali na

[41]) »La Conciliazione«, str. 131—132.

intervenciju Francuske Rattazzi je dao zaustaviti pustolova te ga vratio u Capreru (24 septembra 1867). No već posljednjih dana istog septembra dva sina Garibaldijeva, Menotti i Ricciotti, prelaze sa svojim četama na papinski teritorij. Pijo IX piše tada pismo svim biskupima (17 X), u kojem se tuži radi ovih događaja, koji su, veli, »naročito djelo pijemonteške vlade«. Dva dana kasnije, kao odgovor na ovu optužbu (a istodobno kao potvrdu) vlada dozvoljava Garibaldiju da se iskrca kod Livorna te da preuzme vodstvo svoje vojske. 20 X on se već nalazi u samoj Firenci, gdje se dogovara s vladinim ljudima. Istodobno Rattazzi šalje redovitu talijansku vojsku u Papinsku Državu, tobože da je brani, a uistinu da izvrši prepad u nju. To otvoreno priznaje Quintavalle: »Rattazzi je bio uvjeren da će Napoleon pustiti, kao i god. 1860, nek Italija čini što hoće, samo bude li brzo radila, a bio je pripravio i nacrt invazije Papinske Države.« Ali Viktor Emanuel nije se mogao odlučiti, a istodobno je francuska vlada šiljala svoju vojsku u Italiju u svrhu obrane Pape, jer je Italija bila prekršila septembarske konvencije. Međutim u noći između 22 i 23 oktobra bukne u Rimu revolucija, vođena od gotovo samih Garibaldinaca. Na čelu im stoje braća Cairoli. No papinska je policija ugušila bunu junačkom borbom. Sa strane Garibaldinaca padoše oba Cairoli, dok agitatoru Cucchiju uspije da pobjegne. Četiri dana kasnije pada u ruke Garibaldija Monte Rotondo, gdje su se odigrali strašni svetogrdni prizori.[42]) Kasnije njegova vojska okupira Frosinone, Tivoli, Viterbo te se približavaše Rimu. Ali francusko javno mnijenje bilo je prisililo Napoleona da napokon pošalje u Italiju čete koje su se zadnjeg dana oktobra iskrcale u Civitavecchiu. Papini vojnici, kojima priskočiše u pomoć Francuzi, potukoše Garibaldince kod Mentane. U Firenci Rattazzi, vidjevši da kralj pod pritiskom francuske vlade ne može dozvoliti okupaciju Rima, predade ostavku. Slijedi ga Menabrea, koji još pokuša obustaviti Francuze, ali kad nije ni on uspio, kralj Viktor Emanuel izda manifest u kojem osuđuje (!) Garibaldijev pothvat te pozivlje njegove »dobrovoljce« da se sklone iza linije kraljevske vojske. Garibaldi je bio bijesan, ali je morao popustiti, te ga Menabrea šalje ponovno u Capreru. Francuski vojnici ulaze u Rim 6 novembra.

Ali Napoleonu nije bilo ugodno što ga je njegova vlada prisilila da ovako križa nacrte braće i saveznika, te u svom govoru od 17 novembra u parlamentu govori o slobodi i ujedinjenju Italije. No kao što je francuski car bio dvoličan prema Papi, nije bio iskren niti prema Italiji. »Imao je sada ponovno u rukama Rim - piše Volz - ali još više imao je Italiju. Jer, računao je, da Italija dobije Rim, bit će pripravna na sve.« A jasno je protiv koga je trebao Italiju. Prusija je kod Sadove bila potukla Austriju: sada je svraćala svoje poglede prema Zapadu. A Napoleon je htio da upravo prema Istoku učvrsti i proširi svoju granicu! Sukob je bio neminovan.

[42]) Poredi str. 62.

Međutim je masonstvo dalje i otvoreno radilo. Uništavalo je sistematski ugled Crkve i svećenstva, propovijedalo je sveti rat protiv Pape i katolicizma. God. 1867 Garibaldi je u Cremoni proglasio Papinstvo »kupom smeća i krvi«. U Veneciji je ovako govorio: »Gospoda svećenici, koji već kroz stoljeća prljaju i vuku po blatu talijanski narod te koji su pretvorili prvi narod na svijetu u jedno smetište, moraju prestati da nas blate te nam moraju ostaviti svoj glavni grad.« Prijateljima u Engleskoj pisao je da će sada Italija slijediti primjer Engleske te srušiti »oltar gdje se časte kumiri i Laž«. Na Mirovnoj konferenciji u Ženevi, gdje su slobodni zidari imali glavnu riječ, dao je uvrstiti među zaključke da je »papinstvu odzvonilo«, a s balkona svog stana održao je tom prigodom govor, u kojem je kazao da će se sada dati zadnji udarac onoj »grdobi«, te da si je uzeo za zadaću života propast one ustanove koja »okužuje« svijet.[43])

Dne 21 aprila 1865 Ruggero Bonghi je pitao u talijanskom parlamentu: »Gdje je naš neprijatelj?« I odgovorio je: »Ja držim da je on u Italiji, u ustavu rimske crkve i katoličkog društva.« Miceli je 17 II 1866 kazao: »Držao sam i držim da je plemenita zadaća Italije ta, da baci tvrde temelje slobodi savjesti time što se bori protiv utvrde koju je protiv nje podiglo papinstvo.« I nadodao: »Što možemo raditi s papinstvom osim da ga uništimo?« Andreotti je na sjednici od 5 jula 1867 priznao koji ga razlog tjera na rad oko ovog uništenja: »Mi trebamo - reče - jednu revoluciju koja će se voditi protiv katoličkog kulta u ime svih ostalih kulta.« Mazzini je 10 juna 1869 pisao Parboniju: »Uništiti papinstvo, to je naš postojani cilj.« A u svojim »Djelima« pisao je: »Doba individua je prošlo, započinje doba udruženja: i ono će za kratko, možda iz samog Rima, utopiti monarhiju i papinstvo s njome.« (»Opere« XVIII, 207.) »Kršćanstvo, papinstvo, katolicizam su ugašeni.« (I, 321; VII, 242.) [44])

[43]) Budući da mu je također bila zadaća da »ujedini i oslobodi« Italiju, jasno je što je imalo da bude to oslobođenje i to ujedinjenje.

[44]) »Civiltà Cattolica« 4 V 1901.

Rimski framasunski list »La Ragione«, raspravljajući o zauzeću Rima, pisao je 30 maja 1912: »Čitav inteligentni, učeni i pristojni svijet klicao je propasti svjetovne vlasti Pape, o n a k o k a o š t o p o ž u d n o ž e l i p r o p a s t n j e g o v e d u h o v n e v l a s t i.« I već god. 1863, u broju 11 kolovoza, »*Il Diritto*«, organ talijanske demokracije, pod upravom masona, zastupnika Civinini-ja, pisao je: »Naša revolucija ide za tim da razori zgradu katoličke Crkve, i mora da je razori, i ne može da je ne razori. Nacijonalitet, jedinstvo, politička sloboda, t o s u s v e s r e t s t v a u t u s v r h u... sretstva da se dođe do p o t p u n o g u n i š t e n j a srednjeg vijeka u njegovu zadnjem obliku, u k a t o l i c i z m u.« Nekoliko vremena prije, 8 ožujka 1863, »*Il Diritto*« je pisao: »Na dan kad budemo ušli u Rim, ne samo da ćemo u č i n i t i uistinu Italiju, već ćemo i r a z o r i t i Papinstvo.«[45]) Napokon sam Viktor Emanuel, u strahu pred urotama Mazzinijanaca i Garibaldinaca, izjavio je u svojoj proklamaciji narodu od 27 oktobra 1867, da na zastavi Revolucijonarne stranke stoji napisano »Uništenje d u h o v n o g auktoriteta poglavice katoličke crkve.«[46]) Time je samo potvrdio gnjusnu rabotu Masonstva, koju je »Rivista Massonica«, g. 1895, sveska ožujak-travanj, ovako označila: »Masonerija mora da i nadalje drma vatikanski pećinu i da u njoj udavi Papinstvo.«[47])

Ovo uvjerenje nije pak priječilo »plemenitog« kralja da u najužoj vezi radi s tim revolucijonarcima, te da sve poduzimlje da njegovi, god. 1866 kod Custoze slavom ovjenčani vojnici, uđu u Rim.

Nije to mogao da izvrši dok su tamo stražile stražu francuske čete. No netom su se pomutili odnosi između Francuske i Prusije, junačkom su talijanskom srcu opet ponarasla krila, nedavno operušana kod Mentane. Napoleon je ponudio svom prijatelju ispražnjenje Rima uz uvjet da mu Italija pomogne protiv Prusije. Ali premda je Viktor bio na to najpripravniji, njegovi su ministri bili lukaviji. Poznavali su njemačku vojničku moć, te su predviđali da će francuski car zaglaviti. Ministar-pretsjednik Lanza dobio je osim toga pomoć i s neočekivane strane: iz Beča.[48])

Pošto je Austrija god. 1866 izgubila Veneciju, što se je zbilo pruskom pobjedom, Beč nije više imao nikakova interesa da obrani Rim. Ministar grof Beust, protestant, dao je razumjeti talijanskoj vladi da ne stavlja zapreke zauzeću Rima. Nadao se pak da će Italija pomagati Francuskoj protiv Prusije. Ali talijanska politika nije poznavala ni zahvalnosti ni prijateljstva. S druge strane je i Bismarck poticao Italiju neka zauzme Rim. *Sacro egoismo* je prevladao. I kad je 15 jula 1870 Napoleon navijestio rat Pruskoj, talijanski su liberalci osjetili da će brzo stići na cilj. No dok je mačka bila još u snazi, miš se nije smio pokazati. Dne *31 jula* ministar Visconti Venosta još odlučno tvrdi: »*Ne, mi u Rim ne idemo!*« Na *19 augusta* priznaje isti da bi zauzeće Rima oružjem bila »*otvorena povreda međunarodnog prava*«. No u noći između 20 i 21 augusta stigne u Rim princ Napoleon da traži pomoć, jer su Francuzi već bili na više mjesta potučeni. Donio je vijest da se Napoleonovo carstvo ruši. Istodobno je francuska vlada opozvala vojnike koji su još bili u Rimu. Od Italije nije, naravno, dobila pomoći, već je *21 augusta* Viktor Emanuel izjavio svojim ministrima da je savez s Francuskom prekinut! A sada Visconti Venosta najednom izjavljuje da n i j e n i k a d a b i l o l j e p š e p r i g o d e d a s e R i m z a u z m e te da treba tu priliku iskoristiti. Da se je barem sjetio vlastitih riječi od 31 jula te 19 augusta, te prepustio drugomu slavu da pozove Talijane na »iskorišćavanje« tako povoljnih prilika! No uprkos »međunarodnom pravu« ministar Venosta upravlja *29 augusta* »notu« stranim državama u kojoj ih potsjeća na »nacijonalne« težnje Rimljana i na njihovo pravo da si izaberu vladu koju hoće. Istodobno vlada mora da se brine za neovisnost, slobodu i vjerski auktoritet Pape. Budući da su se Francuzi povukli iz Rima, a septembarske su konvencije, veli, izgubile vrijednost, treba da sama Italija uzme u ruke rješenje Rimskog pitanja. Da osigura mir u vlastitoj zemlji (!) te da obrani slobodu Pape (!), talijanska vlada je *prisiljena da okupira neke »strateške točke«* (!) u Papinskoj Državi. No kao god. 1868, tako i sada, ona je uvijek pripravna da ostavi Papi t. zv. Leoninski Grad u njegovoj potpunoj suverenskoj vlasti. Ugovor koji bi se o tome imao sklopiti između Italije i Sv. Oca, bio bi istodobno ugovor s vlastima koje imaju katoličke podanike.

Ali Napoleon nije još bio definitivno potučen, pa je trebalo mirovati. Nijemci su pobijedili Francuze kod Sedana i zarobili samog cara *1 septembra*. Uprkos tome, na ministarskoj sjednici talijanske vlade od *4 septembra* nije još ništa bilo odlučeno.[49])

[45]) »Civiltà Cattolica« 6 V 1899.
[46]) Massarette: »Der Einigung...« str. 180—192.
[47]) »Civiltà Cattolica« 4 II 1899.
[48]) Poredi Macinijeva obećanja Papi Piju IX, str. 40.

[49]) Dan prije, 3 IX, grof di S. Martino nastojao je uvjeravati kardinala Antonelli-ja da bi Papa morao dobrovoljno popustiti te da će poslije okupacije biti sigurno izabran pametni parlamenat (di buon senso) koji će htjeti postići pomirenje. Antonelli mu je odgovorio da anarhiste žele Rim da u njemu pokopaju papinstvo i monarhiju. (»Civ. Catt.« 6 VII 1889.)

I tek što se doznalo da je u Parizu proglašena republika, vlada Viktora Emanuela, junački, dne *6 septembra*, kako piše Jules Favre, »u času kada je ponižena Francuska zaslužila obzira i simpatija, saopćila je preko svog poslanika u Parizu grofa Nigre, da su septembarske konvencije prestale vrijediti te da će Italija, milom ili silom, sama riješiti Rimsko pitanje.«

Premda je revolucijonarna stranka u Rimu svom parom radila, ovog puta otvoreno, za proglašenje republike, rimski je narod ostao posve miran. No sada se Visconti Venosta u svojoj noti vlastima od 7 IX pozivlje na pogibli koje prijete Rimu i Papi od Mazzinijanaca. Pa to je jedan novi razlog da se okupira Rim! Međutim, Pijo je posve miran i pun pouzdanja u Boga. Na 8 septembra ide, svuda srdačno pozdravljen od naroda, u crkvu sv. Marije »del Popolo«; 9 septembra plače i moli kod groba sv. Petra. Tog dana prispije u Rim talijanski general Ponza di San Martino s vlastoručnim pismom kralja Viktora Emanuela. Kralj se obraća Sv. Ocu, veli, »sinovskom ljubavlju, vjerom katolika, poštenjem kralja, osjećajem Talijana«, te pošto ga upozorava na rabotu masonskih sekata u Italiji i Evropi, tvrdi da su podanici Njegove Svetosti nezadovoljni radi prisutnosti neitalijanskih papinih vojnika, te veli da je neophodno potrebito da talijanske trupe okupiraju one točke koje su nužne sigurnosti Papinoj i uzdržavanju mira. Moli Papu neka se ne protivi. U drugom pak privatnom pismu Sv. Ocu kralj nastoji opravdavati svoj postupak te kaže da je pripravan da se odreče prijestolja, toliko mu je žao što ovako ogorčuje stare dane Pija IX, ali kaže da njegov nasljednik ne bio mogao postupati drugačije od njega.

Pijo IX je 10 septembra pošao blagosloviti novi vodovod, nazvan »Acqua Pia«, što ga je dao sagraditi na svoj trošak, a zatim je primio izaslanike talijanskog kralja. Odbio je kraljevu ponudu.[50])

No prije nego je stigao odgovor Viktoru Emanuelu, ministarstvo je dalo nalog vojsci da prijeđe granicu. To je bilo u *noći od 11 septembra*. Talijanska vojska, pod zapovjedništvom generala Cadorne, ubrzo je okupirala papinsku državicu, te je 16 IX već bila pod zidinama Rima. Cadorna se nadao da će se grad predati, ali Pijo je htio da popusti jedino pred silom. Budući da predaja nije uslijedila, javio je talijanski general 19 IX pismeno zapovjedniku papinske vojske, generalu Kanzleru, da će idući dan započeti bombardiranjem grada. Papa je tada dao Kanzleru nalog da se ima predati netom bude otvoren bilo koji prodor u zidinama, jer nije htio da se krv bez potrebe prolije. Tada je za zadnji put pošao u Lateransku Baziliku, »Majku i glavu svih crkvi«, da se pomoli, te se 78-godišnji starac klečeći uspeo stepenicama »Scala Santa« u obližnjoj crkvi sv. Križa. Kad je dovršio svoju pobožnost, okružio je Sv. Oca njegov vjerni rimski narod te ga pozdravio dirljivom ovacijom. Narod i vojska molili su ga neka ne ostavi Rim. Pijo se tada okrenuo prema talijanskoj vojsci koja je bila utaborena ispod zidina, pogledao tužno one mase svojih sinova koji su se pripravljali da izvrše posljednje svetogrđe, te se konačno vratio u vatikansku palaču, odakle nije više imao da živ izađe.

[50]) Vidi str. 49.

Idućega dana, u $5\frac{1}{4}$ sati izjutra, talijanski su topovi počeli pucati. U $7\frac{1}{2}$ s. Papa je misio, a svetoj su Misi prisustvovali svi strani poslanici. Iza Mise ih je primio, s njima se razgovarao te se čak šalio. Preporučio im je svoje vojnike strane narodnosti.

Međutim su topovi bili otvorili prodor, čuvenu »breccia di Porta Pia«. Kanzler je dao izvjesiti bijelu zastavu, te je diplomatski kor ostavio Papu i pošao najprije Kanzleru, a onda Cadorni u Villu Albani. U ugovoru o predaji grada, t. zv. Leoninski Grad[51]) je bio isključen: ostao je u suverenoj Papinoj vlasti. U 11 sati ušle su u grad talijanske trupe. Papinski su zuavi prespavali noć na Trgu sv. Petra. Idućega dana Papa ih je još jednom blagoslovio, te se vojska razišla uz povike: »Živio Pijo IX!« Bilo je među njima 4500 stranaca i 4800 Talijana, koji su se povratili svojim kućama.

Dne 21 septembra general je Cadorna izdao proglas na Rimljane. »Rimljani - veli - pravo i hrabrost (!) vojske doveli su me među Vas u nekoliko sati da izjavim da ste slobodni!« . . . U ime te slobode rulja je istog dana navalila na »Leoninski Grad«, a cenzura zaplijenila novine koje su donijele Papinu encikliku. Da očuva Vatikan, kardinal je Antonelli bio prisiljen da pozove u pomoć talijansku vojsku. Papa nije htio da dade ključeve Kvirinala, palače svojega vlasništva, već su kraljevski vojnici morali otvoriti vrata krivim ključevima. Demonstracije protiv Pape i svećenstva, pljačke i ubistva bila su na dnevnom redu. Toliki je bio nered da je Cadorna morao imenovati neki »Odbor provizorne vlade« protiv »Provizornog odbora« što ga je bio postavio »narod« buntovnika. Zaprijetio se pak ratnim sudom. No

[51]) Obuhvaća Vatikanske palače i tvrđavu Sv. Anđela, a južno ide do zidina Santo Spirito.

ni to nije koristilo, te se Pijo IX morao 29 septembra potužiti na nasilja.

Međutim, 2 oktobra držao se t. zv. »plebiscit«. Antiklerikalni list »Il Diritto« priznao je god. 1881 da se je većina izbornika sastojala od »analfabeta, nekulturnih, interesiranih, razdraženih ljudi, koji su bili oružje u rukama lopova i nasilnika«. Kakva je bila sloboda u izborima, vidi se po tome što je protiv prisajedinjenja Rima Italiji glasovalo samo 47 osoba, a za nj 40.785. No značajno je i to što je Cadornin odbor bio spomenuo u formuli za plebiscit da će »neovisnost duhovne vlasti Pape biti očuvana«, ali na zahtjev Revolucijonarnog odbora taj je izraz bio brisan. U Leoninskom Gradu nije bilo izbora, ali je Cadorna na Kapitulu dao namjestiti žaru, u koju su tamošnji građani mogli bacati svoje ceduljice. U toj žari, bez ikakve kontrole, našlo se 1546 glasova. Time su i oni stanovnici tobože izrazili želju da budu prisajedinjeni kraljevini, pa je otsada Italija smatrala da je i ovaj dio grada osim samog Vatikana njezin posjed! Kad je pak odaslanstvo Rima 9 X saopćilo kralju uspjeh »plebiscita«, Viktor je Emanuel izrazio svoje veselje i volju da na svaki način osigura neovisnost »Pape vladara«. No o Leoninskom Gradu nije više bilo govora! Dne 5 decembra kralj je otvorio novo zasjedanje parlamenta u Firenci s izjavom: »U ime nacijonalnog prava (!) unišli smo u Rim. Tamo ćemo i ostati.« 22 decembra je Skupština glasovala prenos glavnog grada u Rim. Viktor se Emanuel definitivno premjestio u Rim 2 jula 1871, te je tom prilikom održao s Kvirinala govor, u kojem je izrekao glasovite riječi: »Tu smo i tu ćemo ostati!« (»Ci siamo e ci resteremo!«) S Vatikana je časni starac Pijo IX odgovarao: »Vi ste nasilnici i lupeži!«

»Rimsko je pitanje« bilo otvoreno.

No masonstvo nije bilo zadovoljno. »Važnije nego osvojiti Rim jest porušiti temelje Crkve i Papinstva«, govorio je zastupnik De Boni, dok je godine 1872 rimska rulja aklamirala Mazziniju i Garibaldiju i izviždala kralja Viktora. Slobodno zidarstvo je dalje nastavilo svoj rad protiv prijestolja i oltara, a g. Mussolini je morao da ga makne s puta, da konfinira Velikog Meštra i da se oslobodi raznih Farinaccija, kad je htio da omogući mir s Vatikanom te da se dne 11 februara 1929 riješi »Rimsko pitanje« predajom Papi države »najmanje i istodobno najveće na zemlji«, Vatikanskog Grada.

Izvori i literatura

1. **»Der Stille Krieg der Freimaurerei gegen Thron und Altar.«** Aus Dokumenten. — Freiburg im Breisgau, 1873.
2. **»Slobodno Zidarstvo«**, Minijaturna Biblioteka, br. 53—56, Novi Sad, 1928, Knjižara »Slavija«.
3. **Sr. J. Stojković: »Svobodno Zidarstvo, njegov cilj in principi, njegova prošlost in sedanjost«.** Založila »Loža M. Vrhovac«, Zagreb. Tisak »Jugoslovenske Štampe d. d.«, Zagreb.
4. **Mahnić dr. Antun: »Na raskršću dvaju doba«**, Zagreb, 1924.
5. **Mahnić dr. Antun: »Rimski Katolik«**, Gorica, g. 1894 i 1896 (R. K.).
6. **Mahnić dr. Antun: »Hrvatska Straža«**, Krk, g. V.
7. **Jessie W. Mario: »Della vita di Giuseppe Mazzini«**, Sonzogno, Milano, 1908.
8. **Lennhoff Eugen: »Politische Geheimbünde«**, I Band, Amalthea-Verlag, Wien, 1931.
9. **Clerici Edoardo: »Pio IX, Vita e Pontificato«**, Milano, 1929.
10. **Dr. Joseph Massarette: »Der Einigung Italiens Werdegang und die Vernichtung der weltlichen Papstherrschaft«**, Regensburg, 1922.
11. **Balan: »Continuazione alla Storia Universale della Chiesa Cattolica dell' abate Rohrbacher«**, Torino, Marietti, 1879.
12. **Margotti Giacomo: »Le vittorie della Chiesa nel primo decennio del Pontificato di Pio Nono«**, II ed. Milano, 1857.
13. **Olgiati Francesco: »La Questione romana e la sua soluzione«**, Milano, 1929. Soc. ed. »Vita e Pensiero«.
14. **Dieffenbach-Vogt-Lammert: »Geschichte des Mittelalters«**, Leipzig-Berlin, 1881-1882. Verlag Otto Spamer.
15. **Kaemmel Otto: »Geschichte der Neueren Zeit«**, Leipzig-Berlin, 1882—1883, Verlag Otto Spamer.
16. **Volz Berthold: »Geschichte der Neuesten Zeit«**, Leipzig-Berlin, 1883-1884, Verlag Otto Spamer.
17. **Bragagnolo-Bettazzi: »La Storia d' Italia«**, vol. III. Storia moderna, Torino. Casa ed. Petrini.
18. **Quintavalle Ferruccio: »La Conciliazione fra l' Italia e il Papato«**, Milano, 1907. Casa ed. Cogliati.

19. **Vascotti: »Institutiones Historiae Ecclesiasticae«,** Goritiae, 1869.

20. **Nodilo Natko: »Postanje Svjetovne Papinske Vlasti«,** Zagreb, 1878.

21. **Franki Anton: »Postanje Svjetovne Papinske Vlasti — Kakova je to knjiga? Kakov to povjesničar?«** - Zadar, 1878.

22. **Mussolini Benito: »Gli accordi del Laterano«,** Roma, 1929-VII.

23. **Oberški dr. Janko: »Hrvati prema nepogriješivosti Papinoj«,** Križevci, 1921.

24. **Oberški dr. Janko: »Strossmayerovi govori na Vatikanskom Koncilu«,** Zagreb, 1929.

25. **»Bogoslovska Smotra«,** Zagreb, g. 1924.

26. **Huber I.: »I Gesuiti«,** Roma, ?

27. **Razna godišta revijâ: »Civiltà Cattolica«,** Roma (često citirano kraticom C. C.);
»Études«, Paris;
»Vita e Pensiero«, Milano;
»Die Allgemeine Rundschau«, München;
»L' Armonia«, Torino, g. 1848—1849.